

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VILHELM BIRKEDAL.

EN LEVNEDSTEGNING

AF

LAVRIDS NYEGÅRD.

I.

1809—49.

KØBENHAVN.

KARL SCHØNBERGS FORLAG.

1895.

FORORD.

Vilhelm Birkedal har selv efterladt udførlige livs-erindringer i „En livsførelse“, I—II, 1863 og „Personlige oplevelser“, I—III, 1890—91. Dermed er en sammenhængende levnedstegning imidlertid ikke overflødiggjort. Den første af de nævnte bøger vil næppe finde nogen læserkreds udenfor dem, som personligt — enten nærmere eller fjærnere — har stået i forhold til ham. Som levnedbeskrivelse er den mere en stor romance-cyklus over hans livsførelse end en virkelig biografi; og dens poetiske form er for tung og ubehjælp-som til i længden at kunne fængsle. Den anden bog handler i første linje om andre end ham selv, idet den meddeler erindringer om samlivet med venner og ken-dinge; de bidrag, den giver til hans eget liv, er spredt rundt omkring i den.

Hvis derfor en sammenhængende levnedstegning af ham er på sin plads, så må den gives af en anden end ham selv. At den er det, kan ikke være tvivl underkastet. Både er hans livsførelse så rig, at den al tid vil kunne vække opmærksomhed og deltagelse, og hans livsgerning har haft en så stor betydning for det åndelige liv i vort fædreland, at den må kaldes et væsentligt blad af dets historie, hvad enten man stiller sig venligt eller uvenligt dertil.

Det er nu en sådan, jeg her udsender begyndelsen af og beder velvilligt modtagen. Hovedvægten er lagt

på at få et — efter ævne — klart livsbillede frem af den mand, der fortælles om. Jeg har derfor brudt mig mindre om at gøre sidespring til mere uvedkommende ting. Det har ikke altid været let at træffe grænsen mellem, hvad der skulde medtages af de to nævnte bøger; men i tvivlstilfælde har jeg altid fulgt den regel, at, hvad der var nødvendigt til et fuldt og helt livsbillede, toges med, mens jeg lod resten ligge. Da det forekom mig overflødig og kun tagende unødigt plads op, at gøre det overalt, har jeg kun sidefæstet mine anførsler af dem ved særlige steder.

Desværre er det lidet, der fra andre er kommet mig i hænde af gamle breve og papirer. Dem, der har overladt mig, hvad de af sådanne havde i eje, beder jeg modtage min tak. Det skal i sin tid blive tilbagesendt. Men fremfor alt skylder jeg og bogens læsere forfatteren Frederik Barfod, r. af d., en varm tak, fordi det ved hans — den nære frændes og den eneste nulevende ungdomsvens — meddelelser alene er blevet muligt at lægge en fast ramme om skildringen af Vilhelm Birkedals barndoms- og ungdomshistorie, ligesom også oplysningerne om Birkedals slægt og mange enkelte træk i bogen stamme fra ham. En anden af Birkedals ungdomsvenner, som nu er død, provst, lic. theol. J. Victor Bloch, kom mig også beredvillig i møde med oplysninger, hvorfor jeg var ham meget taknemmelig.

Hvis denne første del vil blive vel modtagen, skal anden og sidste komme, så snart ske kan.

Ølsted præstegård.

FORFATTEREN.

I.

Slægten.

Om sin fædrene slægt har Vilhelm Birkedal i sin „En livsførelse“¹⁾ selv fortalt, at den skulde stamme fra den lille fæstegård „Birkedal“ i Hjørlande sogn i Nordsjælland. Sine forfædre tænker han sig da som fæstebønder under „hoveri“ og „træhest“, og det er med en vis stolthed, at han, den ædle bondeven, ser tilbage på dette sit „stamhus“. Da det, den gang han skrev dette, nys havde været averteret til salg, kom lysten op i ham til at købe det, forat sønnerne nu kunde komme til at gå med „frie trin“ over den grund, hvor fædrene havde gået „med bøjet ryg og hu“. Men da han lønligt åbnede sit pengeskrin og fandt kun „tre, fire daler“ deri, måtte han opgive sin lyst, lade slægten „uden stamhus gå og søge lykken under himlen blå“.

At den må nøjes med dette, er nu også så meget des mere i sin orden, som kun dens ætnavn stammer fra den nævnte nordsjællandske bondegård, den selv derimod andetsteds fra. Den er ganske sikkert af bonderod, men dens først kendte led har siddet i håndværkerstand. Ifølge gamle familieerindringer har slægtens unævnte stamfader været skrædder. Denne mand havde en søn, ved navn Niels Larsen, der fødtes i Tybjerg sogn, Præstø amt, i året 1700, arbejdede som skomagervend i Køge, Ros-

¹⁾ I, S. 14.

kilde, Ringsted og Ålborg, og dernæst nedsatte sig som mester i Herlufmagle (hvortil Tybjerg er anneks), hvor han ægtede Dorthé Jensdatter. Til sidst flyttede han til Hammer, et par mil syd for Nestved, og døde dér i året 1782¹⁾.

Niels Larsen havde tre sønner og to døtre. Alle de tre sønner blev degne, og i hvert fald de to af dem har haft afkom. Der er altså tvende linjer, og begge føre de navnet Birkedal (oprindeligt skrevet: Birchedah). Den af sønnerne, gennem hvem vor linje går, hed Laurits Nielsen, født den 4de april 1737, efter al sandsynlighed i Herlufmagle. I året 1761 absolverede han studentereksamen, dimitteret til universitetet fra Frederiksborg lærde skole. Ham er det, som (sammen med sine brødre) tog stamnavnet Birkedal; men om årsagen dertil kan intet andet oplyses, end at en gammel, ugift faster af Vilhelm B., der er død for mange år siden, vidste at fortælle, at den daværende rektor ved den nævnte skole vilde have, at drengene skulde tage et fast stamnavn, og at Laurits Nielsen da tog sit efter den omtalte gård i Hjørlande sogn, hvis ejer han jævnlig gæstede. Man har naturligvis lov til at formode et slægtskabsforhold til denne mand; men det kan aldrig blive mere end en fri gætning.

Laurits Nielsen Birkedal blev i året 1770 kaldet til degn i Hammer, hvor hans forældre den gang boede. I begyndelsen af det 19de århundrede tog han sin afsked og fik, som en gammel, veltjent degn en meget stor pension, i det håb, at han snart maatte dø. Han levede imidlertid så længe, at han nær havde sprængt pensionskassen²⁾, idet han først døde, 93 år gl., d. 20de maj 1830³⁾. Hans Hustru, Lovise Frederikke Parelius, var en datter af hans forgænger i degneembedet i Hammer, Jens

¹⁾ Herlufmagle og Tybjerg kirkebøger brændte 1773, så at derfra ingen videre oplysninger kan fås.

²⁾ Meddelt Fr. Barfod af hans fader, som var stedets provst.

³⁾ I N.-Jernløse præstegård, hvor han opholdt sig hos sin datterdatter Lovise Marie Husum, der var gift med præsten Jens Jørgen Fyhn.

Schelderup P., hos hvem han muligvis en tid har været substitut, og Birthe Pedersdatter Ørsted. De må være blevne gifte, inden hendes fader tog sin afsked, da deres ældste barn, en datter, der døde knap et halvt år gammel, er født allerede i slutningen af 1770. Foruden denne havde de fire børn, en søn, Ludvig Harboe B., opkaldt efter Sællands daværende biskop, født d. 27de april 1772, og tre døtre, Anna Gertrud B., født d. 6te februar 1774, gift d. 4de Juli 1798 med præsten Thomas Husum i Vigerslev og Kværkeby (se nedenfor); Birgitte, døbt 27de maj 1776, gift d. 14de Juni 1805 med præsten Peter Lorens Wulff i Hårlev og Himlingøje, efter hvem hun blev enke 1818, -- ægteskabet var barnløst; og Ester, døbt 22de februar 1778, ugift, „et pragteksemplar af en gammel jomfru“. De to yngste søstre boede, efterat Birgitte var bleven enke, flere år sammen, dels ved Frydendal, dels ved Førslev. Hvor og når Birgitte døde, vides ikke. Ester tilbragte sin sidste tid først hos præsten Fyhns i N. Jernløse, sluttelig hos en bonde i sognet, hos hvem hun døde (185?) og hvem hun efterlod sine få ejendele.

Ved anførselen om deres dåb i kirkebogen er foruden deres særlige faddere også som sådanne nævnt „alle bon[de?]mænd og kvinder i Hammer“ eller „den ganske Hammer bys gårdmænd og en del husmænd med deres hustruer“!

Når moderen døde, vides ikke. Faderen blev jo gammel nok til, at sønnesønnen kunde lære ham at kende, og denne havde megen ærbødighed for og kærlighed til ham. Han skildrer ham i „En livsførelse¹⁾“ ikke blot som en „degn af gammel art“ i den sorte kjole med bladkrave, men også som „en kristen af den gamle art“, der, da sønnesønnen lærte ham at kende, var

¹⁾ S. 72. — Når mine anførsler af „En livsførelse“ ikke stemmer nøjagtigt med den trykte tekst, er grunden den, at jeg har fulgt de rettelser, forf. har gjort i sit eget eksemplar.

dybt bøjet af alderdommens tryk og fuld af den gamles suk over livets forkrænkelighed, men hvis „barnetro“ havde vundet sejr over „vanetro tiders ånd“; og erindringen om oldingen, der „tog huen i sin runkne hånd og bøjede dybt sin gamle tinding“, når han bad til bords, blev al tid levende hos ham.

Ludvig Harboe Birkedal, Vilhelm Birkedals Fader, var først fuldmægtig hos amtsforvalteren i Ringsted, dernæst (fra 1794?) godsforvalter paa Ringstedkloster, forpagtede 1799 præstegaardsavlingen i Glumsø, men opgav allerede året efter denne forpagtning for at overtage godsforvalterpladsen på Hofmangave på Fyn. Her forblev han, indtil han i 1806 blev forpagter af Ålebækgård og inspektør over de nordfeldske godser på Møen. Ålebækgård, med et tilliggende af c. 300 tdr. land ager, eng og skov, havde endnu på denne tid ikke fælles ejer med Nordfeld, hvad den først fik i året 1820, da den solgtes sammen med denne til amtmand, grev C. C. S. Danne-skjold-Samsø. Men året iforvejen var Ludvig Harboe B. død (d. 8de november 1819). Efter sigende skal de bedragerier, som den daværende ejer af de nordfeldske godser gjorde sig skyldig i, have græmmet ham så stærkt, at det blev en pind til hans ligkiste.

Som præstegårdsforpagter i Glumsø havde han d. 27de april 1799 ægtet Agate Johanne Husum, født i Kirkehyllinge d. 18de november 1775. Hendes fader, præsten Thomas Husum, var søn af degnen Peder Husum i Skibbinge sogn (anneks til Præstø), hvis hustru var Marie Thomasdatter Lunde. Deres søn, ovennævnte Thomas Husum, født d. 11te juni 1746, var først degn i Skibby i Horns herred, derefter i Kirkehyllinge ved Roskilde. Efter herfra at have taget teologisk attestats, blev han i 1783 sognepræst i Skibby og 1789 sognepræst i Vigersted og Kværkeby ved Ringsted, hvor han forblev til sin død 1822. Han var en god og kærlig mand, elsket af sine børn; hans datterbørn bevarer erindringen om ham som en på sine gamle dage meget svær mand, der

gerne havde sit sæde i en højrygget lænestol. Husstyrelsen overlod han hustruen. Han var to gange gift. Første gang med Anna Gertrud Weile, hvis fader havde været degn i Skibby før Thomas Husum. Hun var svagelig af helbred, men meget poetisk anlagt, og var ikke mindre end faderen elsket af børnene. De havde tre sønner og fire døtre; iblandt de sidste var Agate Johanne. Da hun døde 1797, blev Thomas Husum anden gang gift med ovennævnte Anna Gertrud Birkedal, datter af den gamle degn i Hammer og 28 år yngre end sin ægtefælle, samtidigt med eller i hvert fald kun nogle måneder, før hendes broder, Ludvig Harboe B., hjemførte Thomas Husums datter af første ægteskab, Agate Johanne, som hustru til forpagterboligen i Glumsø, og således blev sin svogers svigersøn. Med sin anden hustru havde Thomas Husum en datter, Lovise Marie H., der 1822 blev gift med den før omtalte Jens Jørgen Fyhn, og en søn, Peter Laurentius Husum, død som sognepræst i Tranebjerg på Samsø. Han ægtede Vilhelm Birkedals næstældste søster og vil jævnlig blive nævnt i det følgende.

Ludvig Harboe Birkedal og Agate Johanne Husum havde seks børn, to sønner og fire døtre, som her skal nævnes i flugt med disse slægtskabsoptegnelser, idet jeg i øvrigt om dem skal henvise til det følgende:

1) Frederikke Anna Gertrud, født i Glumsø d. 29de april 1800. Hun blev 1820 gift med daværende forvalter på Nordfeld, Andreas Thomsen, der døde som forpagter på Fuglebjerggård mellem Slagelse og Næstved 1843. Efter mange svære omvekslinger i deres liv, som senere vil blive berørte, havde godsejer Neergaard til Førslev, som ejede gården, her på en uegenlyst måde¹⁾ beredet den dygtige og retsindige Thomsen og hans hustru et godt og trygt hjem. I 33 år sad hun

¹⁾ Da Th. ikke kunde skaffe kavtion for forpagtningsafgiften, tilbød N. — sig selv som kavtionist.

enke på et lille, af Neergaard for hende bygget, enkesæde mellem Fuglebjerg og Førslev; dér døde hun d. 30te maj 1876.

2) Laurits Nielsen, født på Hofmangave d. 25de december 1801, død d. 27de november 1834 i Odder.

3) Nikoline Betsy, født smstds. d. 12te avgust 1804. Det var hende, der (d. 28de oktober 1828) ægtede sin fætter, Peter Laurentius Husum (født d. 21de december 1801, død d. 20de december 1879). Hun døde i Tranebjerg d. 11te november 1888.

4) Schiøller¹⁾ Parelus Vilhelm, født på Ålebækgård d. 7de december 1809.

5) Valdemarine Charlotte, født smstds. d. 18de juni 1811. Hun ægtede den 19de maj 1832 Hans Nikolaj Kellermann²⁾ Rørdam (født d. 13de september 1804, død som sognepræst i Ondløse og Søndersted på Sjælland d. 23de september 1884). Han var broder til de mere bekendte præster, dr. Hans Christian Rørdam og Peter Rørdam. Hun døde i København d. 3dje juli 1885.

6) Emilie, født smstds. d. 18 oktober 1813. Hun ægtede d. 11te September 1841 forfatteren og politikeren Povl Frederik Barfod (født d. 7de april 1811). De to er de eneste af den ældre slægt, som endnu lever.

-- Man vil af det foregående have set, at Vilhelm Birkedals slægt både på fædrene og mødrene side stammer fra Sydsjælland, og den lille nordsjællandske gård i Hjørunde sogn må, som sagt, nøjes med at have givet den det stamnavn, den bærer. Den har altså sin oprindelse ikke langt fra den lille ø, hvor hans barndoms vugge stod.

¹⁾ Mon dette navn skulde stå for: Schelderup (se morfaderens navn)?

²⁾ Han var ikke døbt „Kellermann“. Det var på en ubegribelig måde kommet ind i hans første kaldsbrev. Men fra den tid holdt han fast på det. „da“, sagde han, „Frederik d. sjette har givet mig det“.

II.

Barndomshjemmet

(1809—1823).

Ålebækgård i Borre sogn på Møn ligger nær Danmarks naturskønneste steder. Til herregården Liselund er der kun en halvanden fjerdingvej, og derfra er man straks oppe på den skovklædte, hvide klint, med den herlige udsigt over det blå hav.

Da Ludvig Harboe Birkedal og Agate Johanne Husum satte bo her i året 1806 med deres tre små børn, var det lige ved indgangen til Danmarks trængselsår; året efter begyndte den ulykkelige krig med England, der bragte den danske stat på undergangens rand, løsrev båndet mellem Danmark og Norge, ja, greb så dybt ned i alle offentlige og enkeltmands-forhold, at en nybygelse af landet, både på det åndelige og det verdslige område, blev en fornødenhed.

Livet på Møn var dog fremfor alt en naturidyl, og det berørtes kun svagt af de store storme der udenfor.

I Vilhelm Birkedals barndomserindringer leder man forgæves om spor af indtryk fra hjemmet af de skæbnesvangre begivenheder, der rystede Danmark i hine år. Han var i 1814 omtrent lige så gammel som Grundtvig, da denne i 1788 rystedes op af den nyhed, at Russerne var i Oksakov og inden påske vilde være i Konstantinopel. Men efterretningen om Kielerfreden har åbenbart ikke nået ham. Det var, af historiske begivenheder, først

Grækernes frihedskamp fra 1821 af, som vakte hans opmærksomhed; den kom jo også senere til at spille en slags rolle i hans liv. Man kan i hans hjem næppe have været meget optagen af fædrelandets kamp og nødstand; ti da måtte det have sat mærker af hos drengen, der ellers fra sin tidlige alder var så letbevægelig for alle store og stærke indtryk. Og når man læser hans egen beskrivelse af livet på Møn i hans barndom, der ganske svarer til den, Grundtvig giver af livet i hele landet, før „luerne slog op fra Akselstad“, i sit storslagne digt „Freden“ (1813), som et liv i åndelig død, i overfladiske og tit kødelige fornøjelser, et muntret øjebliksliv uden dybere alvor, kan man heller ikke undre sig derved, tilmed da hans eget hjem, over hvis tærskel dog det urene ikke kom, lige til faderens død 1819 meget livligt deltog i selskabeligheden på øen.

Det var vist ikke blot sorgen over faderens død, som atbrød denne deltagelse i selskabslivet, men det var nok især denne selv, hvis muntre og livlige sind bragte hjemmet ind i det. Sin fader har Vilhelm Birkedal skildret som en mand, „fuld af livslyst og ikke uden digteriske stemninger“. Han var en kærnesund, trofast og kærlig natur, kunde barnligt hengive sig til al slags lystighed og var fuld af hjærteligt lune. Med sine børn kunde han lege som en jævnaldrende, men han kunde også være streng. Den lille Vilhelm husker sig en gang løftet op af ham i strammet arm, mens han eftertrykkeligt bearbejdede drengens bag med linealen. Sligt gik dog kun sjældent på. Det milde og fornøjelige var det fremherskende hos ham, og det lærte han af „sin mark, sin eng“. Har han haft dem til læremestre, kan vi også slutte, at han med sin friske natur har arbejdet med glæde i dem.

Vilhelm skal have lignet faderen. Men det var kun dunkelt, han, der ikke havde fyldt 10 år, da faderen døde, mindedes ham. Hans moder, som levede efter i 45 år, stod i et ganske andet lys for ham, og hun har

haft den dybeste indflydelse i barneårene på ham. Har han arvet sit muntre vid og sit stærke sind fra faderen, fik han sikkert sit stemningsrige hjærteliv og sin kærlighed til den skønne natur, der både i sin mildhed og vildhed havde en så stor magt over ham gennem de sjælebilleder, den tegnede for hans indre øje, fra sin moder. Hun skal i sin ungdom have været meget smuk, om end hendes træk var mere interessante end regelmæssige. Hun havde livlige, blå øjne, en høj, klar pande, og bevægede sig lige til sin høje alderdom med stor lethed og raskhed. Ren i sind og tale, var hun, ligesom sin husbond, en barnlig og livlig natur, „en i høj grad poetisk bevæget kvinde.“ Hun følte med naturen; — det var hendes eget hjertes stemninger, hun fandt udtryk for, snart i nattergalesangen fra ellekrattet i mosen, snart i bølgernes stormleg med klinten; hun elskede at tage børnene med sig både ned i krattet og op på klinten, og de indtryk, de dér fik, skyldtes ikke blot, hvad de så i naturen selv, men også barnehjærtets fornemmelse af, hvad dette var for moder. Forældrenes sjæleliv har en forunderlig magt over børnene. Der er ikke blot en ned-arvning fra fødselen af, men fuldt så vel gennem alle oplevede barndomsindtryk af det, som fader og moder var bevæget af og havde deres liv og glæde i. De rent naturlige anlæg kan arves i fødselen; men det åndelige sjælepræg afsætter sig i samlivet, og på ingen mere end på børnene i samlivet med fader og moder. Derfor er det den personlige sandhed, hvori disse lever deres liv, og hvoraf atter det indbyrdes hjertesamfund mellem dem er betinget, der er grundvilkåret for, at al børneopdragelse kan bære frugt. — Der er al grund til særligt og først at fremhæve disse stærke og levende naturindtryk, som fra barnsben afsatte sig i Vilhelm Birkedals sjæl gennem moderens; ti de danner, så at sige, grundlaget for hele hans senere udvikling, som man uden dem vanskelig vil kunne forstå. Men det ejendommelige var den sammenblanding, der fandt sted mellem dem og sjælelivet.

Naturindtrykkene var kun et mægtigt billedsprog for, hvad der foregik i menneskehjertet. Her har hans „romantik“ sin dybe kilde; den er hentet lige fra hjertet og naturen, ikke på anden hånd fra nogen digter. Og når hans vel-talenhed senere glødede stærkest i slige billeder, da var det ret egentligt sit „modersmål“, han talte, og Møns dejlige natur var den ydre ramme for dem. Ja, når man tænker på nattergalesangen i ellekrattet eller på bølgernes stormleg mod klinten, som satte de dybe spor i hans sjæl fra lille af, da melder sig af sig selv et digt (fra 1833), som med overskriften: „Mit fødested“ findes i den digtsamling, han udgav 1835, og som i sig selv er så smukt og varmt, at det fortjener at reddes fra forglemmelsen:

„Der er en ø i østresaltets hav,
 en blomst, der svømmer paa de vilde vover,
 dér stander bavgasten paa heltens grav,
 mens fuglen synger mindekvad derover;
 dér hvisker bølgen gennem sølvblåt skær,
 sødt blomsten dufter, kildevældet risler,
 og østen rødmer gennem dunkle træer,
 blidt morgenvinden gennem busken hvisler.

Der står en trone på den lille ø:
 de hvide stene spejle sig i voven;
 dér stirrer Thor henover salten sø,
 og store takker tårne sig foroven.
 Når bølgen bruser med en sælsom kraft,
 og stormen hylér i de brystne grene,
 da svinger derfra han sit hammerskaft,
 mens snehvidt skum bedækker strandens stene.

Der er en lund med farverige eng,
 den ejer ingen klipper, stolte, hvide;
 dér hviler Freja i en blomsterseng,
 med længsel og med vemod ved sin side.
 I dunkle ly, hvor bækken risler ned,
 dér famler hun i harpens gyldne strenge;
 hun mindes Valhals fromme kærlighed,
 og klare tårer sig til øjet trænge.

Hvor klinten samles med den dunkle lund,
 der er et sted, hvor Thor sin Freja møder,
 når solen hæver sig hver morgenstund
 og hen på klippens hvide stene gløder;
 der favne de hverandre med et suk,
 der rinder over Valhals savn en tåre:
 det kalde dalens piger morgendugg,
 den gyder liv og kraft i jordens åre.

På klintens trone henter Danmarks søn
 et glimt af gamle Danmarks heltekræfter,
 og, når han hører bølgens hule døn,
 da lytter han i høj begejstring efter.
 I lunden henter Danmarks unge mø
 sit fromme sind, sin elskovs morgenrøde, —
 og sådan hist paa Danmarks lille ø
 sig Nordens største kræfter venligt møde.

Did går min vej — hen til den lille ø,
 der er jeg født — der gyngede min vugge;
 o, måtte den kun også se mig dø
 og tage barnets sidste længselssukke!
 Gid en gang her, en yndig aftenstund,
 når solen synker, aftenrøden følger,
 man måtte finde mig i dødens blund,
 med øjet heftet på de sølvblå bølger!“

Jeg kan ikke skildre hans fødesteds natur og indtrykkene, han modtog af den, bedre, end han selv har gjort det i dette digt, og jeg tror ikke, nogen dansk digter til den dag i dag bedre end han, der skrev dette, kan fortjene navn af Møns sanger; det er i det hele taget mærkeligt så lidet spor, der i den danske litteratur findes af, at Møns klint har begejstret danske digtere. Vilhelm Birkedal var ikke digter, kun en poetisk natur. Men må et steds digter ikke også være barnefødt på det? Og Møn selv har nu ikke frembragt større sangere end han.

Fra disse barndomsindtryk stammer, siger han selv, både den „dybe længsel“ („Freja“) og den „stærke livskamp“ („Thor“), der fulgte hans sjæl i de mange

år, — som en „harpe“, der spillede fred for den, og som et „stormens orgel“, hvis toner brusede ned over den, og han tror for vist,

„det var klint og hav,
som først lidt højt og lidt dybt mig gav.“

Guds navn, siger han, lød for hans øre i barndoms-hjemmet, — men ikke sammen med Jesu navn. Der må lægges eftertryk på ordet: sammen. Han hørte intet om, at det var i Jesus Kristus, Gud var og forligte verden med sig. Farfaderens „kristendom af den gamle art“ har da ikke haft kraft til at forplante sig på hans søn. Og, hvor megen naturlig fromhed og gudsfrygt moderen end havde taget med sig fra sit hjem, så var det dog først på sine gamle dage, hun kom til hvile i Jesu Kristi tro. Det er dog klart, at tidens tørre rationalisme var ikke hjemmets tro. De havde, siger sønnen om sine forældre, ikke „mod“ til at bøje deres knæ for Jesus Krist; og deri ligger vel betegnet, at de havde ikke sluppet troen, men den var så svag, at den bekendtes ikke.

Jesu navn har dog lydt i hjemmet, særlig knyttet til julens højtid. „Fra min første barndom“, skriver han selv i nogle utrykte optegnelser fra sin ungdom, hvoraf der desværre kun er grumme lidet bevaret, „stod julens fest for mig i et trylleskær. Om morgenen tidlig første juledag blev vi vækkede, og når vi kom ned i dagligstuen, modtog en højtideligt oplyst stue os. Da satte vi os om det lille bord, tog salmebogen i vor hånd, og fra de barnlige læber klang en julesalme ud i den friske morgen; den klang ud over land og hav, og tonerne stansede først ved hytten i Betlehem. Vi små børn vidste vel ej betydningen af denne dag for menneskeslægten, men dog var der noget, der sagde os i anelsen, at det var en ret stor fest, og sjældent sang vi vor salme klart: tårerne kvalte vor stemme. Da tog vor moder os i sine arme og fortalte os om det lille barn Jesus, der blev

svøbt i klude og lagt i krybben, at dette lille barn var vor frælsers, der en gang, når tiden kom, vilde hæfte vinger på vore skuldre, så at vi kunde flyve med ham i det umålelige himmelrum. Hun fortalte os om de tre konger, der havde øjnet stjernen og fulgte den til den nyfødte konge, hvor de havde ofret ham alle kostelige ting. Da syntes vi vel stundum at øjne stjernen, og den vinkede os til det lille gudsbarn, og vi opstode som de hellige tre konger og vandrede glade til hytten og ofrede vor frælsers tak og kærlighed. Og nu, hver gang siden julefesten er vendt tilbage, står denne min dejlige barnejul atter for mit øje, og jeg nyder som et barn min glæde. Nu kender jeg stjernen, der vinker mig, som de tre vise, til Betlehem: Det er min længsel, min længsel efter en frælsers, min længsel efter forløsning, forsoning; den vejleder mig igennem tidens og rummets tåge, og hvor kan længselsstjernen vel staa stille uden over huset, hvor Jesus Kristus fødtes? Men derfor står jeg heller ikke alene ved hyttens dør på juledags morgen; hvert længselsfuldt hjærte, hver higende ånd, hver angerfuld har længselsstjernen vist den samme vej, og i den stille morgen stå vi derfor samlede ved krybben i Betlehem. Men hvo kan sige, hvad der bevæger sig i det rørte, bankende hjærte; ak, alle andre følelser smelter dog hen i den ene, der evigt genklinger i vort bryst: Os er i dag en frælsers født!“

Da han skrev dette, havde han fået øje på en større glans i julestjernen, end han så i sine barndoms dage. Men i „barnejulens“ stemning var dog frælsers-navnet blevet bevaret for ham, så at det siden kunde leve op. Af hvad han siger om den, vil jeg særlig betone den forestilling, som kom fra hans moder, at „det lille barn Jesus . . . var vor frælsers, der en gang, når tiden kom, vilde hæfte vinger på vore skuldre, så at vi kunde flyve med ham i det umålelige himmelrum“. Sådan så frælsersen ud for dem. Disse ord maler den følelsens og fantasiens ubegrænset-

hed, som også var en slægtsarv fra mødrene side. De giver et levende billede af de små, bankende hjerter, som sad spændte og ventede paa det „vidunderlige“, mens en anelsesfuld, hellig stemning lagde sig over dem, af de små, stirrende sjæleøjne, som gerne vilde kige ind i en løndomsfuld verden af himmelsk herlighed og frihed, men så den endnu ikke for stjernesløret, som lå over den.

Jeg så ham som barn med det solrige øje,
i regnbueglans, på de hjemlige høje,
han kyssed' min kind, og vi legte med stjerne,
— mens korset stod skjult mellem løv i det fjærne.“

Der var vist mangt et hjem den gang, hvor der holdtes en lignende „barnejul“. Man kan tænke på julen i Øhlenschlägers hjem, som han mindedes så levende for modsætningens skyld juleaften 1806 i Paris, hvor ingen beredte sig til festlig glæde:

„Da gik jeg ud, forladt
og stirred' i den dunkle,
den høje julenat.

Og tænkte mig tilbage
fra disse glæder tomme
til vore barndoms dage,
da vi, Sofia, ginge
mod aften ud at skue
den sky på himlens bue,
hvor englen skulde komme,
som under klokkens klang
snart gaven vilde bringe,
mens vi vor salme sang.

Og tænkte mig tilbage
hen i vor julestue,
hvor ej trearmet stage
af sølv, for pragt at vise,
men lyset selv i trende
på bordet måtte brænde
helligtrekongelue,
mens alle sjunge så:
Guds godhed ville vi prise,
de store med de små!“

Det er en ganske lignende julestemning her. Men at der skal andet og mere til, for at der ret kan holdes jul i kristen tro, det viser netop allerklarest den forskel, der blev på Adam Øhlenschlägers og Vilhelm Birkedals udvikling her — uden hensyn til al øvrig forskel. Det har således så vist aldrig senere bekymret den første, om han var døbt „efter ritualet“ d. v. s. efter Herrens egen indstiftelse af dåben, eller ikke; men den sidste siger udtrykkeligt, at „det tit har været ham en trøst“, at han kunde være forvisset derom. Han fandt jo i sin dåbs nåde en langt større juleglæde end den, han følte i sine barneår: Nådeårets evangelium er saligere end det „årets evangelium“, folkeskjalden besang.

Der er endnu ett at nævne, han havde fra sin moder, eller som hun havde vakt i ham, — det var sansen for det levende forbillede. Enhver, som har kendt ham, véd, hvordan han altid kom tilbage til at tale om de store „skikkelser“, de store „forbilleder“, i hvilke den evige sandhed, skønhed og kærlighed levende åbenbarede sig. Ikke i begrebets, men i livsbilledets, i skikkelsens form træder idealerne frem. Jesus Kristus som den store „grundskikkelse“ for menneskelivet kom han ofte tilbage til. Hvad han så af ham i barndomsjulens „Jesusbarn“, var dog for tåget til, at det kunde tage ret skikkelse. Grundskikkelsen fik han ikke øje på. — Det var et ædelt og rent ungt menneske, et 8 år ældre sødskende-barn af ham, hans moders stedbroder, senere hans søsters mand, den tidligere nævnte Peter Laurentius Husum, der blev hans forbillede. Det var særlig livets renhed, som talte til ham gennem denne unge mand, og hans moder vidste ikke bedre formaning til sine børn end at lægge dem på hjerte, at de skulde „blive som han“. Og det, siger han, blev ham mere end mange moralprædikener. „Det bedste, som min barndom ejer“, kalder han ikke naturindtrykkene hverken derude fra eller fra julens fest, men den vakte følelse af at ville ligne et sådant forbillede, at ville være kæmpe for livets renhed og adel.

Igennem denne frænde talte idealet første gang til hans sjæl, og han følte, at det ikke blot forskønner livet, men at det forpligter den, det „vinker“ ad; et forbillede vil følges efter. Ellers bliver den skønhedsglans, der står af det, kun et uægte, skin.

Livet i hjemmet var kærligt og fornøjeligt, lyst og livligt, og der var et inderligt samliv mellem forældre og børn og mellem disse indbyrdes. Sin broder, Laurits, der allerede som dreng kom på Salomons apotek i København, hvorfra han gav sig til at studere kirurgi, har Vilhelm, der var 8 år yngre, ikke haft meget at gøre med i sin barndom. Jeg skal senere fortælle nogle træk om ham, der noksom røber slægtsligheden. Men derimod havde han så meget desto mere at gøre med sine søstre hvoraf de to, Rikke og Line, var en del ældre, de to, Lotte og Mille, yngre end han. Rikke skulde synge og fortælle ham i søvn om aftenen med æventyr; men jo mere drengen hørte, des mere vilde hans begærlige fantasi have. Det gik ikke Line bedre med de „mellemmader“, hun skulde smøre til ham; ti dem kunde han heller ikke få nok af. Lotte og Mille var hans og hans barndomsvenners legekammerater; når Karl Andræ og han gemte deres små hjærteudgydelser på papirsstrimler i glas og krukker oppe i det store asketræ, havde småsøstrene deres krig for at få fat i dem, og den forræderiske blæst hjalp dem, ved at blæse de hemmelighedsfulde beholdere ned; ti op til dem kunde de ikke komme, da drengene savede træets nederste grene så meget over, at de knak under de intet anende pigers fødder, der da styrtede hvinende til jorden, mens drengene hoverede. Andre overgivne streger fortæller Vilhelm Birkedal om i „En livsførelse“; men sødskendene havde mere end løjer med hinanden, -- de „leved' tilsammen“ og delte alle sorger og glæder med hinanden, mens „indbildningslampen“ gennemstrålede „dagligdagsheden“. Moderen var midtpunktet for dem alle; og den skygge, som tit mørkner for samlivet mellem sødskende, indesluttetheden, havde

ingen magt her, hvor hjærtelig fortrolighed og levende udvekslen af tanker frigjorde det bundne. Man kan mærke dette langt hen i årene på tonen i deres brevveksling i ungdomstiden. Da en af søstrene fra Stevns klint en dag havde set „det kære Møn“, skriver hun til til broderen: „Jeg blev ret vemodig glad ved at se det elskede sted, hvor vor barndom hensvandt så sorgfri og rolig; og alle vore mange barnlige glæder, kæreste Vilhelm, stod ret levende for mig. Hvor var det dog også muligt, at sødskende ikke bestandig måtte elske hinanden, som fra den tidligste barndom delte hinandens små glæder og sorger; de må bestandig blive hinanden nær, endogså om de er adskilte, ved det skønne bånd, hvormed naturen omslyngede dem“.

Legekammerater havde han nok af, — „en snes“, siger han; men som barndomsvenner nævner han kun to: Peder Dorph og Karl Andræ. Af dem skal Peder Dorph nævnes først. Man har forbavset sig over, at Vilhelm Birkedal i sine „Personlige oplevelser“ så udførligt har dvælet ved sit forhold til den sidste, mens han kun, uden at nævne hans navn, kortelig omtaler den første, til hvem han dog har tilegnet hele skriftet. I „En livsførelse“ er forholdet omvendt: Karl Andræ omtales her kun kort og forbeholdent, Peder Dorph derimod udførligt og varmt; og han fortæller jo også i „Personlige oplevelser“, at han turde ikke svare ja på Karl Andræs indtrængende spørgsmål, om han var hans bedste ven, fordi han havde en følelse af, at Peder Dorph var det. Den forskellige behandling af de to barndomsvenner i de to skrifter står sikkert i forbindelse med det forskellige anlæg i dem: i „Livsførelsen“ har han villet give, hvad bogens navn peger på, en poetisk fremstilling af sit eget livs betydningsfuldste „førelser“, og i den har Peder Dorph og det Dorphske hus i det hele en langt rigere plads end Karl Andræ og det hjem, hvori han opvoksede; i „Personlige oplevelser“ har han villet fortælle om sine minder fra samlivet med mer eller mindre bekendte

mænd; — og til rækken af dem hører Karl Andræ, men Peder Dorph ikke. Dog glemmer han ikke i det sidst nævnte skrift at anmærke, at netop denne mere end nogen anden havde givet ham et levende indtryk af, at det, at være „et stort menneske“ er uendelig mere end at være „en stor mand“.

Peder Dorphs fader var godsforvalter på Klintholm i Magleby sogn, knap tre fjerdingvej fra Ålebækgård. Der er intet hjem, der i Vilhelm Birkedals ungdomsdage, da hans eget var opløst, har været så meget for ham som dette. Men da var det flyttet andetsteds hen, idet faderen i 1822 ombyttede stillingen på Klintholm med en lignende på Gjorslev i Stevnsherred. I barndomsdagene var det naturligvis venskabet med den et år yngre Peder, som drog stærkest. Peder Dorph var en sjelden ren og elskelig, rolig og dyb natur, af en ubestikkelig uegennyttighed og sandhedskærlighed. Et par småtræk, fortalte af en af hans gamle venner, skal her medtages. Da han var oppe til attestats, fik han af H. N. Clausen det spørgsmål, om sandheden var en ubetinget pligt. „Ja!“ Om der da slet ingen kollisionstilfælde var? „Nej“. I en stiv klokke-tid drøftede de da dette spørgsmål, der var det eneste, han fik af Clausen, og hver blev ved sit. Desuagtet måtte Clausen give ham laud. Som præst i Ø. Egesborg fandt han en søndag morgen sin hustru, Frederikke Marie Aagaard, datter af godsejer, krigsassessor Aagaard til Iselingen, grædende, og hun måtte give ham grunden: hun havde atter set sine forældre køre forbi hans kirke til præsten Spangs i Udby. „Men, kære Rikke!“ sagde han, „du må jo være glad over, at dine forældre kan finde en præst, hos hvem de kan finde den næring, som jeg er for fattig til at give dem“. Birkedal søger årsagen til, at han som præst ikke slog stærkt an, deri, at hans naturlige sjælerenhed hindrede ham i at komme sådan til forståelse af „syndens almindelige uhumskhed“, at han kunde tale de fleste syndere til hjærte. Måske lå det også deri, at han skyede at give

sine personlige følelser i talen et for stærkt udtryk, idet han snarere holdt igen derpå. Men han har det enstemmige vidnesbyrd af alle sine venner, at elskeligere og sanddruere sjæl havde de ikke kendt. Da der slet intet enkelt træk er mig bekendt fra barndomstidens samliv mellem ham og Vilhelm Birkedal, har jeg her indflettet ovenstående småtræk fra en senere tid for at kendemærke ham som den ven, den sidste tidligst følte sig inderligst dragen af. Da han rejste fra Klintholm til Iselingen, for derfra at gå i Vordingborg lærde skole, kom den tolvårige ven fra Ålebækgård for sent til at sige ham farvel i hans hjem og gav sine tårer frit løb, indtil han hørte, at han endnu kunde træffe ham på den modsatte kant af øen. Han ilte derhen og tilbragte her tre dage med ham. Først seks år efter mødtes de atter i en juleferie i godsforvalterboligen på Gjorslev. Men derom senere.

Karl Andræ var tre år yngre end Vilhelm Birkedal. Da hans fader, der døde to år efter hans fødsel, som officér var borte i krigen, var han både født og opvoksende i sin bedstefaders hjem i Hjertebjerg præstegård, Elmelunde sogn, der lå i en lignende afstand fra Ålebækgård imod vest, som Klintholm imod sydøst. Man kunde se fra gård til gård og signalisere til hinanden, når man ønskede hinandens nærværelse, ved at hejse flag i et højt træ. I deres lege var det mest den krigeriske fantasi, som søgte afløb, hvad enten de leverede søslag i parken under Danebrog eller landslag — sammen med søstrene — omkring fæstninger af høstakke, der måtte dele andre fæstningers skæbne og jævnes med jorden, mens de begravede angribere og forsvarere under deres ruiner. Eller også var det deres erotiske drengefølelser, de delte med hinanden, og hvorledes det gik med deres hjærteudgydelser af denne art, er fortalt. Da dette barn-domsvenskab imidlertid ikke fik nogen varighed for livet, skal jeg ikke dvæle videre ved det, men kun henvise til den udførligere skildring i „Personlige oplevelser“. Vilhelm Birkedals ildfulde natur var imellem disse hans to

barndomsvenner, Peder Dorph og Karl Andræ, stillet som imellem den hjærtelige besindigheds og den hovedskarpe („kritiske“) forstandsklarheds ånd. Den første var og blev ham ikke fremmed; den sidste måtte blive det. — I året 1822 drog Karl Andræ med sin moder til København. Vilhelm og han fortsatte samlivet gennem breve, hvori datidens brændende politiske spørgsmål, navnlig Grækernes frihedskamp, ivrigt drøftedes. De unge statsmænd glødede naturligvis for denne og beklagede dybt, at de ikke havde indflydelse nok i Evropas råd til at formå at udrive Ruslands kejser af den hellige alliances klamme favntag og bringe ham til at ile frihedskæmperne til hjælp. — Da Vilhelm tre år efter kom til København, opsøgte de atter hinanden og plejede endnu nogle år venskabelig omgang, navnlig i Karls moders hus, indtil den højst forskellige udvikling fjernede dem fra hinanden.

Sin skolegang fik Vilhelm i hjemmet af en morbroder, Kristian Ludvig Husum. Denne, der var et år ældre end moderen, havde taget studentereksamen, men var siden bleven premierløjtnant ved norske regiments annekterede batailloner. Efter Norges adskillelse fra Danmark fik han 1815 afsked med pension og titel af overkrigskommissær. Pensionen har sagtens ikke været stor, og da han var ugift og ene, tog søsteren og svogeren ham op i deres hjem, imod at han skulde læse med børnene. „Den gamle pebersvend“, kalder Vilhelm Birkedal ham; og han havde mange af en sådans særheder. I sin røde uniformsfrakke, med paryk i nakken og briller på næsen, gik han sin egen kurs og fulgte sine egne vaner, — en sær blanding af indesluttethed og åbenhed, af varme og kulde. Han havde gode ævner, var navnlig i høj grad modtagelig for digteriske indtryk; men der fattedes ham handlekraft, han levede i fantasiens verden. Han passede ikke til det virksomme liv; derfor kom han vel så tidlig ud af det, og det havde atter til følge, at han endnu mere blev den drømmende særling, han blev. Han har dog ævnet én ting: det var

ham, som åbnede søstersønnens sjæl for indtryk fra digtningens, navnlig Øhlenschlägers digtnings verden; og hvor denne taler om sin barndom, glemmer han aldrig at nævne sin „morbroder“ med den inderligste taknemlighed derfor. De var vel nok komne alligevel; men at de kom allerede i den tidlige barndom — hvori alt rodfæster sig dybest — det var morbroderens skyld. Og hvad de har haft at sige for hans hele følgende livsudvikling, det er uberegneligt. Hvorledes morbroderen har ævnet den egenlige undervisning, det får stå hen. Børnene elskede ham, som han dem, skønt han både kunde klappe og nappe. Eleven opbevarede på sin boghylde en gammel latinsk grammatik, med brækket bind; det havde den fået ved, at læreren en gang i sin vrede havde kastet ham den i hovedet. Af den er der formentlig ikke kommet meget ind i hovedet. Men modersmålet kunde han føre, så det havde både ånds- og hjærteklang; og det var ham, som „opammede“ søstersønnen til at elske „sin moders hjærtesprog“, og til at stamme på det i det „bløde tonefald“. Sikkert mest, når han med begejstrings ild oplæste Øhlenschlägers digterværker: Hakon Jarl, Aksel og Valborg, Aladdin o. a.; da henreves drengen af de store skikkelser, det var ham, som om „der gik en ånd gennem værelset med mægtige skridt“, og det hvidskede til ham: „Vil du små være med?“

Morbroderen har åbenbart ikke mægtet at gøre historiens skikkelser lige så levende for ham som digtningens. Bæltasten ude på højen — hvor det sang til ham: „Du kæmpe, Roland, sov sødt, sov sødt, til lyset dages så morgenrødt“ — drog ham, men den eneste „krønikebog“, han slugte med begærlighed, var en bog om den eventyrlige Tordenskjold. Det gik jo Grundtvig omvendt i hans barndom. Han kom fra historien til poesien, men Birkedal kom fra poesien til historien. Digtningens verden havde forspringet i hans sjæl. Men usundt drømmeri kendte han ikke til. Heller ikke

tog han ordets skønhedsverden forfængelig i tom og udvortes leg med den. Hvad han her førtes ind i, var ham den virkelige virkelighed. Og den, hos hvem den store poesi fremfor alt vækker følelsen af, at det gælder om at ligne det billede af en ædel kæmpe, som svævede for skjaldens øje, der i åndesyndet ser for hele folket, at „sætte livet ind på storheds færd“, ja, han kan nok i sin udvikling komme ind i en brydning med det virkelige liv i dagligdags forstand, hvori han ikke bliver fri for at tage fejl; men han kan aldrig blive fantast; ti mer end indbildningskraften af skønheden er det viljeslivet i ham, som er grebet af sandheden.

Hans rige, medfødte lune fandt en kostelig fornøjelse i at læse Holbergs „Peder Pårs“ og komedier. Man kan også „le sig fri fra sletheds og fra dumheds kompagni“. — Og så er der én bog endnu at nævne, som greb ham stærkt. Det var Grundtvigs „Roskilderim“, hvori den gamle domkirke i sælsomt betagende, mægtige ord ligesom selv synger deres drapa, hvis støv den gemmer, og klokken i tårnet er dens tunge. Her følte drengen sig første gang i kirke, sammen med skyggerne af de henfarne, over hvis grave opstandelsens malmklokke rungede. Og især synes de ord, som skjalden — i den bekendte sang om mester Ole Vind — tiltaler Kristian den fjerde med:

„Jeg er dværg mod dig i væksten,
 jeg er dreng mod dig i år;
 men jeg læser dig kun teksten,
 som den for os skrevet står.“

at have hængt ved ham; og det er jo ikke underligt, når man mindes den vordende mands frimodighed til at sige både høje og lave, hvad der stod for ham som sandhed.

Han sammenfattede senere de forskellige indtryk af de tre store skjalde således: Øhlenschläger åbnede hans øje til at se den jordiske storhed, Holberg til at se det hule væsen og det latterlige skin, det uægtes tåbelighed,

mens Grundtvig vakte den dybe anelse om, at der var et himmelsk øje, der vågede over løbebanen, og en magt, i hvis hånd al verdens dom lå.

Faderen døde, som ovenfor fortalt, den 8. november 1819. Vilhelm stod med sin moder og alle søstrene ved hans dødsleje. De så ham rejse sig op og stirre stift ud for sig, for straks derpå at synke død tilbage. Hvad mon han så? spørger sønnen siden, — mon „et syn med livet i?“ Mon han så frælsere på det sidste?

I halvfjerde år efter hans død beholdt moderen forpagtningen af Ålebækgård, og familien blev altså foreløbig boende der. Hun var en meget virksom og huslig kvinde, flittig og travl i køkken og kælder. Hun holdt orden inden døre; alt skulde være blankt og støvfrit. Men penge forstod hun sig slet ikke paa. Hun var gæstfri og rundhåndet, og hvor det gjaldt om at glæde enten børnene eller andre, fulgte hun det farlige mundheld: „Får vi alt det andet, får vi nok dette med,“ — og gav så gladelig sin sidste skærv ud. Dog var det ikke nogen nød, som tvang hende til at opgive forpagtningen. Hun kunde muligvis godt have beholdt den, hvis ikke hendes ovennævnte broder, den poetiske overkrigskommissær, skulde have hjulpet hende med gårdens drift. Ti det havde han ingen forstand og greb på, og han lagde sig tilmed ud med tjenestefolkene og andre. Og her kunde hendes dygtighed som husmoder naturligvis ikke hjælpe.

Ved maj 1823 opgav hun så forpagtningen og forlod Ålebækgård, efterat avktion var holdt over ud- og indbo, med en lille kapital på c. 4000 rdl.

III.

Bevægede år. I Borgerdydskolen.

(1823—29.)

Efter at have forladt det gamle hjem, tog moderen med alle de fire døtre, hvoraf de to ældste da var forlovede, til Køge. Her blev opholdet dog kun af kort varighed, da tanken om at oprette et pensionat i København, drog dem derind allerede i begyndelsen af næste år. Kassen kunde nok trænge til hjælp, hvis den ikke skulde få svindsot. Ti vel var det jo en køn, lille sum, man havde med fra Ålebækgård, men der var mange munde om den, renterne kunde man ikke leve af, og moderen vidste ikke bedre råd end at lægge alle pengene i en skuffe og tage op af dem, efterhånden som de trængtes. Pensionærer kom der imidlertid ingen af i København, og da så den ældste datter i maj 1824 havde haft bryllup med Thomsen, og de skulde bo på en lille gård, Sanddrugård, i Tikøb sogn, som han havde købt, brugte moderen de fleste af sine tiloversblevne penge til at købe et lille, gammelt hus, Petersminde, som lå tæt op til Sanddrugård, og lod det opbygge fra nyt. Herind flyttede hun så i høsten 1824 med de 3 ugifte døtre, men fra Thomsens måtte de have de fleste livsfornødenheder. Gården var kun ringe, og tiderne dårlige, og efter et par års forløb måtte Thomsen gå fra gården i den yderligste armod og søge ly på Petersminde, hvor der heller ikke længer fandtes penge i kassen. Således kunde det kun

gå en lille tid; så måtte hele den store familie splittes ad. Moderen søgte med den yngste datter, Emilie, tilflugt hos sin yngste søn, Laurits, der da var eskadronskirurg i Århus, men sad i meget små kår. Line kom til sin faster, præsten Thomas Husums enke, som boede i Kværkeby, Lotte til præsten Fyhns i N. Jernløse. Thomsen og Rikke tilbragte nogle meget sørgelige år, hver på sit sted, indtil det atter, som ovenfor fortalt, dagedes for dem.

På denne baggrund vil man bedst forstå Vilhelms fredløse tilstand i disse år og alle de storme, som han med sin letbevægelige natur omtumledes af. Han fulgte, som vi så, ikke med de andre, men blev sat i huset hos Fyhns, der da var kateketfolk i Ringsted.

Når et barn med et barndomshjem som hans, og med en så blød og troskyldig, men tillige heftigt begærende natur som hans, på én gang ser sig stillet ikke blot udenfor sit hjem, men i grunden helt uden hjem, da vil det ikke let gå af uden en bitter følelse og fare for at tabe ligevægten. Vi skal nu følge den hjemløse dreng på hans bevægede vej seks år frem i tiden, til han stod med sit akademiske borgerbrev i lommen.

Det var en svær stund, da han for sidste gang i hjemmet hang om sin moders hals; og da han fra banken kastede det sidste blik tilbage, var den ham som et fjeld, der vilde tårne sig op mellem ham og lykken, og han brast atter i en lydelig gråd, mens han fremstammede: „Jeg er udstødt af mit hjem, min moders hus!“ — Men så tørrede han tåren af og gemte smærten i sig selv.

Modsætningen mellem Ringsted og dens omegns natur på den ene side og Møns natur på den anden side trådte skarpt frem og blev som et billede på hele omskiftelsen. Husenes stive rader og den flade, skovløse egn uden synet af det dejlige hav, — stod det ikke ligesom skrevet dèr, at nu var barndommens herlige frihed forbi, og var det ikke et synligt tegn på den flade åndløshed, som nu skulde tage ham under sin tugt!

Han skulde sættes i lære „til pen og til bog“. Den gamle morbroder har næppe drevet det vidt med eleven i disse retninger, og des tungere faldt det ham vel nu. Da Fyhn var kateket i byen, gik han vel i borgerskolen; måske også denne har læst privat med ham. Der er jo ingen ting til hinder for, at en regelret undervisning „til pen og bog“ kan gå sammen med en åndsfyldt „for livet“. Men hvor den første skal gøre det ud alene, og det tilmed på et barn, der i forvejen havde drukket af anderledes levende kilder, slår det ikke til at sige, at den tidligere udvikling har været ensidig og trænger til en modvægt, — åndelig død kan aldrig blive en modvægt imod livets selv de stærkeste ensidigheder. Der vil snarere komme vildskab end tæmmelse ud deraf.

Om sit ophold i det Fyhnske hus har Vilhelm Birke-
dal kun udtalt sig grumme lidt. Den stærke hjemve og den kamp, som de nye tilstande vakte i ham, måtte jo også i det årstid kun, han var der, hindre ham i ret at slå rod i det. Han lukkede sig inde med sine minder og afsluttede sig for de andre, sad i kroen og tænkte på de dage, som var forbi.

Igennem to indtryk fik minderne ny næring. Først ved læsningen af Øhlenschlägers „Erik og Abel“. Men jeg gætter næppe fejl, når jeg formoder, at den grundstemning, som i dette digt talte stærkest til ham, var en anden, end når tidligere morbroderen havde læst Øhlenschlägers tragedier højt. Den gang var det det strålende helteideal, som vinkede ham; nu sukkede det i hans hjerte med den fredløse kongedatter, Sophias, ord:

„Farvel, I muntre bøge!
Nu skal jeg mer ej eders skygger søge,
nu skiller klostermuren
Sophia streng fra livet og naturen;
hun går ej mer i haven,
hun plukker kun det græs, som står på graven.“

Men den klostertagne jomfrus skæbne talte også til ham om, hvor længselen skulde finde trøst. — Og så var der

vandringerne i Ringsted kirke, gravkæppet over Danmarks stortid og Valdemarernes bedrifter. Men når bavtastenen der hjemme havde sunget om kæmpelivet, der atter skulde dages morgenrødt, så bruste orgelet der inde kun om svundne tiders blege minde. Og drengen blev et bytte for den sygelige følelse, at kun fortiden levede, nutidens liv var den skinbarlige død, og dens færden tyktes ham ikke „en knappenål værd“. Han knappede sig til, blev hård og indesluttet i sit væsen, „kold som stål“.

Det var ikke godt dette. En sådan sønderreven tilstand er skæbnesvanger for et barn. Og den slår let om i sin modsætning. Men på denne måde værgede han dog om sit rige, indre liv, der gerne kunde have gået til grunde, hvis han havde forsonet sig med „åndløsheden“.

Ett sted fik det dog levende næring. I Kværkeby boede, som vi har hørt, hans bedstemoder og faster, Anna Gertrud Husum, der da var 50 år gammel, og hos hende opholdt farfaderen, den gamle degn fra Hammer, sig på denne tid. Begge flyttede senere til N. Jernløse præstegård, efterat Fyhn var kaldet derhen, og døde dér, bedstemoderen i året 1832. Kværkeby lå kun en mil fra Ringsted. Og her gik drengens vej ofte ud, især efterat han i 1823 var begyndt at „gå til præst“ hos præsten Jakobsen i Vigersted, hovedsognet til Kværkeby.

Han kalder dette hus „det stille hus“. Og et sådant passede jo også bedst for ham nu. Men der var mildt og lyst der inde. Faster-bedstemoderen var af de stille kvinder, om hvem der af sig selv lægger sig fred. Gammel, som han kalder hende i „Livsførelsen“, var hun vel ikke af år; men med det sølvgrå hår har hun vel set ældre ud, end hun var; det 23årige samliv med den så meget ældre husbond har vel også tidligt sat alderens præg på hende, og for et år siden var hun bleven enke. Dertil kom, at hun var tungsindig af naturen; men hendes oprigtige kristentro havde båret hende oppe, og smilet — han havde aldrig set nogen smile som hun — havde overvundet tåren. Sådan gik hun stille om i sine minders

verden, men rig på kærlighed og kærlig omsorg, først overfor den gamle fader, hun havde i huset hos sig, og som aldrig kunde glemme livet i sin datters hus, efterat han nogle år senere havde fået hjem hos datterdatteren i N. Jernløse. — Det var lægedom for Vilhelms syge sind at komme derud. Her levede minderne op, og en mild hånd lagde sig over ham. Men grundstemningen var indtrykket af en lille vrå, fredlyst for storm og slud udenfor. Når stormen rasede og regnen piskede på ruderne, sad de ofte og så ud af en glug på loftet hen over egnen, der var hyllet i gråvejrs og slud; og hvor var det så ikke hyggeligt at komme ned i dagligstuen og holde „mørkning“, mens ilden fra ovnen lyste i stuen, og de sad stille dér, de to gamle og drengen, hver for sig syslende med sine minder og dog i tavshed forstående hinanden! Indtil sine gamle dage elskede han mørknings-timen i sin dagligstue med ovnskinnet hen over gulvet, med dæmpet, inderlig sang eller klaverspil, og tit stirrede han i drømme ud af den lille loftsglug, hvor han så gråvejrskåben folde sig om naturen og hørte vindens dybe suk, med tak for hjemhyggen trods alle vinde og for freden og englevagten i pagten med Gud.

D. 10. april 1824 dåbsfæstedes han i Vigersted kirke. Efter hans egen beskrivelse var det i sommertiden, han gik derud „til præst“. Om han har gået både sommer og vinter, eller hvorledes, kan jeg ikke oplyse. Men så dejlig som han beskriver gangen derud i den frodige, sommerlige natur, så mildt som kirketårnet dér, hvor hans fader og moder havde givet hinanden deres jaord, og hvor hans gamle, fromme morfaders grav var, vinkede ham i det fjerne, så koldt var der i præstens stue. Konfirmandundervisningen var død og åndløs, med udenadslæsning og opremsning — ja, af hele otte kapitler af det nye testamente på én gang! Der var ingen luftning af ånd, mindre af Helligånden, som gik hen over barnehjertet dér. Han følte det, men havde jo intet at sætte

imod med. Når han kom ind i konfirmandstuen ude fra den sommerfrodige natur, måtte han spørge sig selv:

„Skal naturen være
mere frisk, mer skøn end Kristi lære?
Er Vorherres rige
kedsomt uden lige?
Har Han intet andet os at sige?“

og svare:

Ånd er naturens herre med sin gløden;
men, når ånden tolkes skal af — døden,
sidder den på kuren,
blæser dødningsluren,
tusind gange heller kun naturen!

Hvad der senere fik klart udtryk for ham i disse ord, rørte sig dog allerede den gang dunkelt hos ham. At det stærke naturliv hos barnet under disse forhold fik overvægten, mens den åndelige bevidsthed lammedes i ham, og den slumrende barnetro sov endnu mere ind, var da en selvfølge. „Mindre smuk i hjertet end på kjolen“, stod han sin dåbsfæstelsesdag på kirkegulvet. Da moderen, som med søstrene var kommen derud fra Køge, gjorde tegn til ham, foldede han vel sine hænder, men hans „ja“ klang dødt mod murens stene.

Under sådanne forhold vil også naturlivet hos et barn let gro vildt.

Nu kom jo spørgsmålet om, hvad drengen skulde være. At sætte ham til studeringerne var der ikke råd til. Moderen kunde ikke tage sig af ham; så måtte da den ældre broder til det. Det synes, at han allerede længe havde været bestemt til efter sin dåbsfæstelse at sættes i apotekarlære. Dermed havde broderen begyndt, og han måtte jo også bedst kunde hjælpe ham ind i noget, der lå nær ved hans eget fag. Denne var for tiden ansat som feltskær ved dragonerne i Århus, og til ham blev nu Vilhelm sendt.

Laurits Birkedal var en livsglad og munter ung mand — den gang kun 23 år gl. —, som også nok

kunde finde på overgivne streger. Da han, for også selv at fortsætte sine kirurgiske studier, et halvt år efter fulgte sin broder Vilhelm til København, hvor den gang moderen boede, kunde han trods sine 24 år ses ridende på skrævs over vinduesposten i dennes lejlighed på 4. sal. På denne tid var han endnu ugift og førte et meget livligt ungkarleliv i Århus. Han var virkelysten, indtil en tidlig sygdom (vandsot) brød hans kraft; og han havde en stærk viljeskraft, hvad et træk, jeg strags skal fortælle om ham, vidner om. Nogle år efter ansattes han som eskadronskirurg i Århus og ægtede Kristiane Marie Hansen, datter af en krømand (i Osted mellem Roskilde og Ringsted?) på Sjælland. Hun var høj og smuk, men skal i sin ungdom have gjort et ubetydeligt indtryk og været (i god forstand) let af sind som han. Men under den tidlige sorg, som mødte hende, idet hun inden syv år efter brylluppet mistede både sin mand og begge sine to små børn, voksede hun en mærkelig vækst¹⁾. I Århus

¹⁾ Efter sin mands død tog hun plads som husjomfru. Da prinsesse (senere dronning) Karoline Amalie vilde oprette et asyl i Odense, henvendte hun sig til C. H. Kalkar, der da var lærer ved Odense latinskole, om at skaffe en asylmoder. K., som gennem P. L. Husum (og „fraterniteten“, en kreds af studenter, hvortil foruden disse to også Rørdammerne og juristen A. L. Casse bl. a. hørte, og hvori Lavrits B. også var kommen) kendte noget til denne sidste, anbefalede hans enke til pladsen. Hun fik den, og dronningen fortrød ikke sit valg. Ikke blot blev hun dennes „kære veninde“, men hvad hun indtil sin død i 1878 har været for de små, som betroedes hende, for hele Odense by og for de mange, mange, som kom i forhold til hende, det er ikke til at sige, men det glemmer sikkert ingen, som har været genstand for hendes varme, næsten overstrømmende kærlighed, sidst hendes „børn“ i asylet. Hjertesmeltende kunde hun prise Guds nåde og fortælle om Hans gerninger. Fr. Barfod fortæller: „Jeg kom en eftermiddag op i asylet til hende. Efterat vi havde talt en del sammen, bad hun mig komme igen næste formiddag for at fortælle børnene en historie; jeg var jo en mester heri, mente hun. Jeg lovede hende det, „men først maa jeg høre dig fortælle“. Jeg kom, en lille sang blev sunget, og hun fortalte en bibelsk historie. Så skulde jeg til det, men jeg

var fortjenesten kun grumme ringe, og indtægterne vilde slet ikke slå til, særlig efterat hans moder og yngste søster i 1827 var flyttet til dem. Så nedsatte han sig i begyndelsen af 1829 — samtidig med, at moderen og søsteren flyttede til Husums i Lomborg præstegård ved Lemvig — som læge i Odder og afgik fra sin stilling i Århus med titel af bataillonskirurg. Men her blev han snart angreben af den uhelbredelige sygdom, der fuldstændig ødelagde hans økonomiske tilstand. Det yngste barn døde tidlig. Da faderen lå dødssyg i den ene ende af huset, lå det andet barn dødssygt i den anden ende af det. Hustruen måtte våge hos dem begge, dele sig imellem dem og beholde sit milde, glatte åsyn for ikke pludselig at dræbe manden. En dag kom hun ind til ham; han anede, hvad der var sket og sagde selv: „Vor dreng er død!“ Nu kunde hun ikke skjule det længer. „Han er død, Jane! men du og jeg og præsten vil ene følge ham til graven.“ — „Men du er så syg, Lavrits! du kan jo ikke.“ — „Vi tager en lukket vogn, sætter barnets kiste på det ene sæde og os selv på det andet.“ — „Men du kan jo ikke, Lavrits!“ — „Mindes du ikke, at jeg er læge, og at jeg godt kan udregne, hvor mange dage jeg har tilbage. Jeg står lige fra sengen i vognen, men vi vil ingen have med, aldeles ingen. Præsten må komme i en anden vogn“. — Derved blev det. De var kun de tre ved graven. Et par dage senere var han død. Det var d. 27. november 1834.

Han tog imod Vilhelm som en god og kærlig broder, og i sin bolig på sygehuset delte han med ham, hvad han havde. Men meningen var jo også, at han skulde sørge for, at drengen fik noget at bestille. Vilhelm var

havde aldrig følt min mund således lukket. Jeg havde været lutter øre, men min mund var således bunden af forbavselse, af beundring over den barnlighed, inderlighed og livlighed, hvormed hun havde talt, at, om det skulde gælde mit liv, kunde jeg ikke få andre ord frem end: „Jeg kan ikke, Jane!“ og så måtte hun tage fat på ny“.

jo, som vi hørte, bestemt til apotekerlærling. Når man imidlertid læser om Århus-tiden i „En livsførelse“, ligger det nærmest at tro, at han i al denne tid var løs og ledig, og, mens broderen havde fuldt op at bestille, selv kun gik og drev. Og driveri var der til visse nok af; men han blev dog virkelig sat i lære hos apoteker R. dér af byen. I det førnævnte brudstykke af sine barndoms- og ungdomsoplevelser fortæller han om en rejse til Århus, lige efter at han er bleven student, hvorledes han blev opfordret til at besøge sit „gamle fængsel“, apoteket, hvorledes hans hjærte bankede, da han gik op ad trappen og mindedes „sin forrige stilling i huset“, og hvorledes han blev forestillet som „en fordums apotekerdreng“, der med anger bad om, at man vilde tilgive ham hans „desertion“. Det er ikke svært, som vi siden skal se, at gætte grunden til, hvorfor han helt har forbigået dette i sine senere livserindringer; men formodentlig har stillingen som apotekerdreng her også været meget lidet forpligtende, da hele det halvår, han tilbragte i Århus, siden kun stod for ham som en uafbrudt kæde af lediggang og overfladisk, ofte dårlig morskab, i lag med temmelig havarerede personligheder af ældre alder, som vel nærmest kunde kaldes svirebrødre, og med skoledrenge, der vel kunde passe til betegnelsen: gade-do. — Ja, det blev virkeligt hans selskab, og her hvor Grundtvig siger, at han i sin skoletid glemte alt over „kedsommeligheden, tobakspiben, kortspillet og dagdriveriet“, gik det Vilhelm Birkedal på samme måde, så han måtte finde det ganske i sin orden, at på en fiskefangst i Århus bugt båden kæntrede med ham; — ti det var jo kun et billede paa hele sjæleforliset. Det var vildskaben, som nu slog sig løs i ham. Den sad jo sikkert nok i hans natur, men det var hjemløsheden og mangelen på ånds-næring, som løsslap den, og det kom som et tilbageslag efter den livløse arbejdstvang i Ringsted. Denne slags morskab var jo en slags „liv“, men af det, siger han, man tænker på, når man taler om, at der „går

levende i kød“. Naturligvis var fristelsen til at „leve“ på denne måde ikke forbi med det ene år i Århus, men den af hans ungdomsvenner, som kendte ham inderligst og fortroligst (V. Bloch), har givet ham det vidnesbyrd, at, da han lærte ham at kende, havde han vel gennemgået en del, men med en ubesmittet ungdom“. Og den bevarede han.

Når Grundtvig blandt de ting, han glemte i Århus, nævner: „Napoleon og aviserne“, kan det dertil svare, at Birkedal åbenbart glemte Grækernes frihedskrig og „stats-tidenden“, hvori han havde læst om den, da han vekslede breve med Karl Andræ; men når den første også nævner kirkegangen, så gælder ikke dette den sidste. Ti han gik i kirke hver søndag, siger han, „så ussel som jeg var“; han kendte en indvendig uro, som kun dér inde kunde stilles. Det bånd, som bandt ham til Guds hus, brast aldrig. — Og, når Grundtvig ikke nævner: „Guds natur“ blandt de glemte ting, stod det måske i forbindelse med, at natur-romantiken ikke var stærkt fremtrædende hos ham; men det var den hos Birkedal, og han kunde ikke have glemt den, uden at have lidt en væsentlig skade. Det gjorde han heller ikke. På skrænterne ved Marselisborg skov lå han tit og stirrede ud over havet, eller han gyngede i båden alene ude på vandet; da kom barndoms minderne op, og det var velgørende at føle sig skilt fra tomheden i de dårlige kammeraters flok.

Den stakkels, hjemløse dreng! End ikke broderen har vist forstået det dybere i hans natur. Han var tidlig bleven ene, og det følte han i sin sjæls bitterhed. Men de usynlige tråde, som knyttede ham til livets gode magter, var ubrudte; der var engle, som „tog tanken og hvisked“: hav fred, når du sover.“

Men i det tomme, dårlige morskabsliv var han kun altfor vågen. „Livsfuglen morede sig ihjel“. Det hedder om Århus-tiden i „En livsførelse“:

„Jeg kan vel af erfaring
forkynde synd og død —
det er kun en forklaring
af egen sjælenød“.

Og så sejlede han da en morgen i efteråret 1824 fra Århus til København — „med ¹⁾ afskedsgildets rus“. Hans „desertion“ fra apoteket véd jeg intet at sige om; men der kunde jo ligge en antydning deri om, at han, trods alt, ikke kunde holde det længere ud i Århus. Og da broderen, som fortalt, selv vilde til København for at fortsætte sine studeringer, var det jo en selvfølge, at Vilhelm fulgte med, da han ikke var skikket til at stå ene i Århus.

Moderen må endnu på denne tid have boet i København, men ganske kort efter sønnernes ankomst dertil være flyttet til Petersminde. Laurits blev indkvarteret som „gris“ på regensen hos en ven; der blev skaffet Vilhelm plads som dreng på Salomons apotek på Østergade, og en mørk aften i november måned fulgte hans broder ham derhen. Bekymringerne for hans fremtid var temmelig store; men man satte nu sit håb til, at han ved at holdes dygtigt til arbejde på apoteket under en skarp tugt skulde komme ind i en rolig gænge. „Jeg vover Vilhelm, når han kommer på Salomons apotek“, sagde moderen; — men det var nok en anden „Salomon“, her trængtes.

„Vær høflig“, sagde den strænge principal; „ti høflighed koster ingen penge“. Det er jo godt nok, at den ikke gør det; men det er en dårlig grund til at vise den. Da døren havde lukket sig bag broderen, følte han sin uhyre forladthed; apotekerkrukkerne så ud som gravurner og deres påskrifter som gravskrifter; han gik og gjorde, hvad han skulde, forbavsede provisoren ved i to timer at lære den 118 sider store takst udenad; han havde lært den allerede i Århus, men det fortalte han

¹⁾ Han har rettet: „efter“ i den trykte tekst i „En livsførelse“ til „med“ i sit eget eksemplar.

ikke; man skulde få en forestilling om, hvilken karl han var, og det lykkedes også; thi efterat provisoryen havde hørt ham på kryds og tværs gennem bogen, for dog at sætte ham fast ett sted, uden at kunne det, endte denne gennemhøringen med den erkendelse, at den nye apotekerdreng vilde blive et lys af første rang i faget. Men det var ikke en sådan krans, apotekerdrengen bejlede til. Når han efter dagens pinagtige slid med at hakke lakritsrod, vaske igler, smøre plaster o. s. v. kom i sin seng om aftenen, så stormede alle minderne frem; de holdtes ikke nede som i Århus, men de kom op, og med dem hele hans barndoms ridderlige romantik, og han spurgte sig selv, om dette virkelig var målet, han skulde nå, når han havde drømt om „åndens heltekamp på banen“. Når så midt under nattetankerne klokken ringede, og han skulde op for at betjene kunderne, når dagen kom med den forrige dags slid igen, så forbitredes han i sin sjæl; i den stærke higen efter noget andet følte han, at her måtte han gå til grunde, og han kunde ikke holde det ud længere. En aften — kun seks dage, efterat han var kommen — bad han principalen om at måtte gå et kort besøg ud i byen. Han fik lov til det, men — kom ikke igen.

Han gik til sin broder på regensen. Men ude på gaden tumlede sig i den mørke aften en hærskere af fortvivlede tanker i hans sjæl. Han syntes, han stod på et vendepunkt: det måtte briste eller bære; ja, der var vel ikke andet for, end at han måtte gå til bunds i mørket. Alle sunde var lukkede. På hans fattige moders dør kunde det ikke nytte at banke; hun kunde ikke hjælpe. Ingen, ingen var der, som kunde hjælpe. Var der andet råd end at kaste sig ned i smudset? — Og værre, end at han var en fattig moders søn, var det, at han selv var fattig på tro, uden kraft og bøn. Men han var jo også en dreng kun, der ikke var fyldt 15 år endnu.

Så lukkede der sig et sund op for ham. Hvordan fortæller han ikke, men det kom vel ganske uvilkårligt.

Lige nys er der fortalt, at i de vågne nattetimer på apoteket var det modsætningen mellem livet dér og så hans barndomsdrømme om, at han var kaldet til en „åndens heltetekamp“, der stillede sig frem for ham. Det var ynglingen, som vågnede i barnet. Der blev „vinket“ ad ham ovenfra, og han „glemte det lave“. Barndomsbegejstringen over Grækernes frihedskamp blev redningsankeret. Han stod på skillevejen. På den ene vej pæl stod: „til bunds i mørket“, på den anden: „til Grækenland!“ — skulde han falde dér, så faldt han dog på ærens bane. Og da han så, blød og med tårer i øjet, stod for sin broder og sagde, at han vilde bort, langt bort — „hils min moder!“ og denne spurgte ham om, hvad han da vilde og hvor han vilde hen, svarede han uden tøven, at derhen vilde han for at kæmpe mod „trældoms tvang“, stille sig under frihedsbanneret og „smage heltelivets frugt“ og ikke komme hjem uden som sejrherre.

Det var jo åbenbart drengens alvorlige mening, dybt greben som han var; men den ældre broder forstod jo, at han var kun en dreng og tog ham derefter. Han gik ind på tanken, tilbød at ville dele hele sin formue, to rigsdaler, med ham og give Vilhelm den ene til rejsepenge. Men denne vilde ikke tage imod det ædelmodige tilbud; — broderen trængte jo selv, og, når han kastede alle broer mellem hjemmet og sig af, måtte han også prøve på at friste lykken selv ganske alene. Han bad kun om at få at vide, hvilken af de københavnske byporte, han skulde igennem for at komme til Grækenland, og da han havde fået at vide, at han skulde gennem Vesterport ad Roskilde til og så følge landevejen, til han kom til vandet, tog han afsked med halvkvalt røst, gik stille ned ad trappen, forbi regensgårdens lind, der sukede hult i den mørke aften, og så ned gennem Kannikestræde ad Vesterport til. Men broderen fulgte efter ham, og snart følte han dennes bløde hånd på sin skulder; han bad ham mildt og kærligt om at vende om for i

aften, blive hos ham om natten og heller ved morgentid næste dag begynde den lange rejse. Så fulgte Vilhelm troskyldig med ham tilbage og tænkte virkelig, at når solen gryede den næste morgen, vilde rejsen gå for sig.

Men forinden fandt broderen på råd. Han kendte en mand, som måtte kunne hjælpe. Og Vilhelm lod sig stille til tåls, indtil han næste dags aften kunde følge med sin broder hen til denne mand.

Lægen Hans Benjamin Gram var det, som, menneskeligt talt, blev den hjemløse drengs redningsmand. Han var født i Nord-Amerika; faderen var Englænder, moderen Dansker. Her i Danmark trykkedes han af de ufri og snevre forhold under enevælden og længtes tilbage til Amerika. Både af sig selv og andre blev han kaldt „menneskefjende“. Han havde lidt store skuffelser og gjort onde erfaringer. Men bag al hans væsens bitterhed og kulde slog et hjærte, som var ømt og blødt for andres nød. Han stængede det til for dem, som sad på livets solside, men lukkede det op for dem, som sad på dets skyggeside. Det var mange, som han før denne dag havde hjulpet; ti han var tillige også en velstående mand, som kunde hjælpe. Og det er et overordentligt skønt billede, Birkedal giver af ham som læge, især ved de fattiges sygesenge; mere end lægens kunst var det indtrykket af mennesket selv, som vakte livskraften på ny. — Dagen efter hin ovenfor omtalte aften må broderen have ordnet sagen med apoteket og talt med Gram om drengen; ti allerede næste aften kunde han følge denne op til ham. Da Gram af drengens egen mund havde hørt beretningen om den nød, han var i, var hans beslutning strags fattet; han bad ham blive hos sig, betragte hans hus som sit hjem og ham selv som sin fader. For drengen var det, som om selve Guds engle havde gjort dette. Alt det hårde i ham smeltede, — jeg tænker næsten, at det var i den stund, hine Hakon Jarls ord (i Øhlenschlägers tragedie):

„Har du ej før set kolde stene græde,
når de fra kulden bragtes ind i varmen?“

som han senere så ofte kom tilbage til med en inderlig bevægelse i stemmen, fødtes i hans egen sjæl; — han sank ned og hulkede: „Tak“. Og den hårde mand, som ellers gerne afviste takken — også da moderen noget efter kom op til ham for at takke ham — drog drengen til sit bryst.

Gram boede i Gothersgade, og her fik nu Vilhelm det næste halvår sit hjem. Gram var koparret, gusten i huden, havde store, svære træk, og over den mørke, høje pande rigt krøllet hår. Udtrykket i hans ansigt var tungsindigt og skarpt, når han gik tavs hen for sig selv; men al den blødhed, han gemte på, kom frem overfor drengen, som ikke nogensinde kunde finde ord til at beskrive mildheden i hans smil, ord og blik, når han sad alene med ham der hjemme, ja ofte om aftenen på hans skød, under al slags tidsfordriv. Til sine tider samlede han alle de andre børn, han gjorde vel imod, og da genlød huset af barnlig lystighed og leg. — Hvad drengen skulde bestille? „Studere“, siger han. I skole kom han dog ikke dette halvår. Når Gram om dagen var ude, sad han i sofaen og læste og skrev; har han fået nogen „undervisning“, må det jo have været denne selv, som har givet ham den.

Og dog klager han over, at han slet ikke var elskværdig. Endnu var hans hjærte som lukket i lås; han bar på velgerningen som en byrde, der tyngede ham, og var nær ved at sprænges itu under dens vægt. Men det var dog en anden kamp end før. Gram var med al sin ømhed og kærlighed en bunden sjæl, og han kendte ikke det åndslivs kræfter, som alene kunde frigøre drengens.

Dertil kom, at han i grunden slet ikke følte sig hjemme i Danmark; i sin hjemve efter sit fødeland, Amerika, var han en fremmed her. Og netop nu droges han stærkt med tanken om at rejse der over. I sommeren 1825 modnedes hans beslutning, og han rejste for aldrig

at komme tilbage mere, og, som det synes, for aldrig at lade høre fra sig derovre. Men han glemte ikke drengen. Inden han rejste, bad han kgl. livkirurg, lægen Kristian Fenger, om at sørge for ham i sit sted. Denne påtog sig det også villigt og gjorde det, indtil Vilhelm Birkedal havde taget sin embedseksamen. Men om det var Gram, som gav Fenger midlerne dertil, eller om denne udredede dem af sin egen lomme, det er et uopklaret spørgsmål. Birkedal selv mente det første, men vidste det ikke. Forøvrigt var Gram død, inden B. blev kandidat.

Det var en ny tid, som nu randt op. Efter sommerferien i dette år kom han ind i Borgerdydskolen på Kristianshavn, og således kom han endelig udvortes til ro, skønt den endnu en gang, som vi skal se, skulde forstyrres. Der var vokset en stolthed og selvrådighed op i ham, som måtte gå adskillige ydmygelser endnu igennem, inden han kunde komme helt til hvile.

Fenger satte ham i huset hos en vognmand (gammel student) Arntzen paa Kristianshavn. Dette hus synes efter Birkedals beskrivelse kun lidet skikket for en dreng som han. Om noget i den skulde skyldes drengens eget skævsyn, får stå hen; i hvert fald får vi at vide, hvordan han har følt sig til mode dér. A. var en mand, som i sin ungdom havde kendt bedre dage, men nu sad i armod. Han var et skibbruddent menneske, snart greben af slapheden under indtrykket af livsforliset, snart atter bytte for en rå lystighed. Som enkemand havde han en „tante“ til at holde hus for sig og sine to unge døtre. Hende skildrer Birkedal som et rent uhyre af et menneske, en „drage“, en „kold slange“, hvis udvortes grimhed svarede til hendes indvortes „lumpenhed“. Hun rådede i huset med uindskrænket herskermagt. Underligt nok, synes Fenger at have haft tillid til hende, hvad enten hun nu ikke har været så slem, som den lille kostgænger,

der sikkert ogsaa havde sine vanskeligheder, skylder hende for at have været, eller det kom af, at hun kunde anstille sig sød uden at være det. Døtrene i huset følte sig lige så pinte af hende som kostgængeren.

Måske det netop var Vorherres mening, at drengen skulde løbe sin selvrådighed træt imod dette menneske. I hvert fald gik det så.

Han blev i dette hus i alle de fire år, han gik i skole. Den umiddelbare virkning af livet i dette var, siger han, at der rejste sig en stolt foragt i ham over al denne slethed og åndløshed. Den kunde ikke drage ham ned til sig; han følte væmmelse derfor. Han tror, at Gud

„brugte foragts glød
til at fri ham ud af det lave“,

men under denne foragt trivedes ogsaa en hovmodig selv-
godhed, så han tyktes sig selv at være en stjerne, der
spejlede sit eget rene, klare lys i denne pøl. Og det var
jo heller ikke nogen sund tilstand, men det holdt ham
dog ren i en vis forstand; ti

„med ånden i stolthedens garn
ej kødet fik lov at råde“.

-- Borgerdydskolen på Kristianshavn lededes —
under en direktions tilsyn — på denne tid af en gammel,
afskediget landeværns-kaptejn, der var lige mådelig som
lærer og inspektør. „Ofte kom han“, fortæller Birkedal
i „Personlige oplevelser“, „ind i klassen og strøg sig over
panden med alle tegn på en heftig hovedpine. „Åh,
hr. C.! vil De ikke lade os gå i denne time?“ „Ja, jeg
lider svært i hovedet, men det går ikke an“. „Åh jo,
vi skal tage dobbelt lektie til næste gang“. „Ja, så
lad gå!“ -- Vi kom en blækklat over en af de store
øer i det australske hav. Så lå vi med ham over kortet
og ledte efter denne ø, indtil han opdagede vore dårligt
tilbageholdte ansigtsvridninger, — da udbrød han: „Der-

som øen ligger under denne klat, skal hele klassen ha' bank.“ Et andet kort blev hentet, og kendsgerningen bevist.“ Flere træk fortælles, men dette må her være nok. Først året før Birkedal blev student, afskedigedes manden, og dr. N. B. Krarup overtog skolen 1828. Naturligvis var styrelsen af skolen under sådanne forhold „såre ledeløs“. Orden og disciplin var der lidet af, men megen lejlighed for disciplene til alskøns livlighed. Birkedal regner i grunden dette for et fortrin ved skolen, i hvert fald sammenlignet med den altfor døde og stive regelretted, som ingenlunde er til gavn for drenge i overgangsalderen, da det netop gælder om, at den frembrydende selvstændighed og ejendommelighed vel rettes men ikke kvæles under en ensartet og åndløs metode. Og de mange, rigt begavede og ejendommeligt udviklede unge mænd, som i hine år udgik fra Borgerdydskolen, tør jo næsten tages som et bevis herpå; ti selv rige begavelser indskrumpes let i denne alder ved åndløs afretning; og om deres ævner end ikke i sig selv sløves, så skærpes de derved kun på det rent håndværksagtige i livets og videnskabens verden, og skolen opdrager da kun en slægt, der, stor i småting, udmærker sig ved lidenhed i de store ting.

Skønt Birkedal nu også fra denne side set kan prise den ubundethed, som skolens „ledeløse“ styrelse gav disciplene, er det en selvfølge, at hverken han eller nogen for alvor kan mene, at en sådan uorden i sig selv danner dygtige mennesker. Hovedsagen er naturligvis, at der blandt skolens lærere kan møde de unge åndsfyldte og kundskabsrige mænd, som kan vække både sansen og arbejdslysten i dem for, hvad der virkelig er stort og skønt, og tænde „gnisten“ i dem. Det er ikke blot kunstnere, der trænger til denne; med mindre man da vilde sige, at således er alt menneskeligt liv et kunstnerliv, hvori ånden skal besjæle de døde træk. Og skulde det ikke være så? — Sådanne mænd var der også ved skolen. Latinlæreren, dr. Krarup, hørte, trods sin store

filologiske lærdom just ikke til disse. Matematiklæreren var vist nok undskyldt, når han ikke ævnede at vække elevens interesse for sit fag; ti den havde han ingen af, han var, sagde hr. Svenningsen, „mindsanden simpel“ i matematik og lærte, som Hall spøgende sagde ved en bestemt lejlighed, da Birkedal havde talt om Danmarks „utallige præster“, aldrig „at tælle“. Dog klarede han sig ordentligt både i den latinske stil og i matematikken til studentereksamen. Undervisningen i Dansk var af den beskaffenhed, at man godt kunde blive student uden at kende Ewald og Øhlenschläger, for ikke at tale om Nordens myter, og i historie-maatte man nøjes med det allertørreste sammendrag af begivenhederne med de tilsvarende årstal. Men blandt mænd, der som lærere i „humaniora“ (menneskelige videnskabsfag) forstod at vække levende sans for det meddelte, skal særlig nævnes C. H. Kalkar, der underviste i græsk. Birkedal takker ham for det første indtryk af den græske skønhedsverden gennem „Iliaden“; navnlig gjorde Hektors afsked med Andromache et dybt indtryk på ham, — vistnok fordi dette optrin i en sjelden grad forener helteligheden og hjærligheden og er, havde jeg nær sagt, en øhlenschlägersk tragedie fra det gamle Hellas.

Men et dybere indtryk, det første af kristendommens sandhed og herlighed, fik han gennem den da 26årige Peter Andreas Fenger, som indtil 1827, da han kaldedes til sognepræst i Slotsbjergby, var lærer i religion ved Borgerdydskolen. Han var brodersøn af den ovenfor nævnte livlæge af samme navn, og søn af sognepræsten Rasmus Fenger ved vor Frælsers kirke på Kristianshavn, der var død i begyndelsen af 1825, en mand, hvem Grundtvig, der på denne tid var residerende kapellan ved samme kirke, i ligtaalen over ham havde givet det vidnesbyrd, at han var „en af de stille i landet, hvis øjne ikke kan fordrage uretfærdighed“, og til hvis jordefærd han havde digtet salmen: „Som markens blomst

henvisner fage.“¹⁾ „For mig,“ siger Birkedal,²⁾ „stod Peter Fenger i den tid som en mægtig skikkelse, hvem jeg endnu ikke kunde elske, men som jeg måtte bøje mig for. Og han var den første, som lod mig fornemme et åndsvidnesbyrd om Kristus. Jeg mindes særlig en aften i skolen, da vintersolen var ved sin nedgang og kastede sine sidste stråler på hans åsyn, da han stod foran os og talte stærke ord i troens navn. Da, husker jeg, trådte billedet af Moses frem for mig, da han stod for den brændende tornebusk — så rank, så højnet og båret af en indre, mægtig livsstrømning stod han for mig: solstrålen derude fra og strålen i hans eget øje mødtes som i en forklarelsens glans hos ham, og der var noget, som rørte sig inderst inde hos mig, jeg glemte det aldrig siden. Han vækkede mig, og, jeg kan med sandhed sige, at, skønt jeg ikke den gang virkelig blev vunden for Vorherre, så var det dog en adventstime for mig og, som alt påpeget, min indførelse som katekumen i paladsets forgård; jeg var overbevist, uagtet hjertet endnu ikke var frigjort.“³⁾

Efter Peter Fengers bortgang var i kortere tid Ludvig Kristian Müller og Jakob Kristian Lindberg hans religionslærere. Af disse havde den første mest indgang hos eleverne. Om den sidste siger han, at han var „en dårlig lærer, beskæftiget som han var i den tid med at korrigere sine stridsskrifter på katedret“. Senere lærte han at skønne på denne både da og nu⁴⁾ af så mange miskendte mand som Grundtvigs „djærve stalbroder“, og i sit skrift: „Om stænderforhandlingerne i Roskilde o. s. v.“ (1839) stiller han hans navn ved siden

¹⁾ Dansk biografisk leksikon. 5te bind. S. 123.

²⁾ „Personlige oplevelser“ I. S. 35.

³⁾ Udhævelserne ere gjorte af forf. af dette skrift.

⁴⁾ En meget skæv bedømmelse af J. K. Lindbergs personlighed findes endnu i L. Koch: Den danske kirkes historie 1817—54.

af Grundtvigs og anerkender, selv hvor han tager afstand fra ham, det „ædle og noble“ i hans forslag.

„En, som den gang tit besøgte Frælsers kirke om søndagen“, kalder han sig etsteds („De syv folkemenigheder“, s. 540). Det var Grundtvig, hvis prædiken drog ham. Kirkekampen var netop åbnet med „Kirkens genmæle“, samtidig med at han fik både hjem og skolegang på Kristianshavn. Denne selv havde drengen naturligvis ingen klar forestilling om. Men han kunde høre Åndens vældige susen hen over de døde vande; — det var noget, som greb og henrev ham. Han så første gang en Åndens kæmpe i kirkeskibets stav, midt i „Gudsvejrets“ brændinger rolig og støt under korsbanneret; og dette indtryk af kamp og sejr rørte ved det dybeste i ham. Han hørte vidnesbyrdet om „ordet“ og skimtede her klippen midt i de brusende vande. Og hvilken virkning havde det ikke på ham, når den stærke, manende røst lød om at stille sig frem til kampen for det i Jesu navn! Da har det nok også lydt: „Vil du små være med?“

„End blev jeg dog ikke draget
til kirken fra verdens skær, —
ett véd jeg, at kæmpeslaget
gav syn mig for kæmpefærd“.

At Grundtvigs digt: „Nyårmorgen“ (1824), den „store underlige drøm — — om Danmarks genfødsel og et nyt, velsignet år i Guds rige på jorden“ (Ingemann), skulde være læst og forstået af skoledrengene i Borgerdydskolen, er vel ikke til at antage. Men dog var der fire linjer i det, som var blevne dem bekendte — mon ikke gennem Peter Fenger, som senere flere gange har brugt dem i åndelige forhandlinger? — og som åbenbart gjorde megen lykke hos dem, eftersom de tit skrev dem af på deres stilebøger til dr. Krarup:

„Ja vist må man smile
ad sprænglærde små,
som ikkun at file
på stile forstå.“

Det var et stykke „grundtvigianisme“, de kunde få fat på.

Grundtvigs forkyndelse har sikkert i høj grad bidraget til at fæstne forvisningen om kristendommens sandhed i den 16-årige tilhører. Men det var godt, at han i den alder ikke kom til at „tage parti“, som man siger. Man kan — i forbigående sagt — i det hele taget ikke beskyldte Grundtvigs venner fra hine kirkekampens år med rette for partisyge, hvor meget så modstanderne talte om „partiet“. Hvor de hørte den gamle kristentro levende bekendt — det er der mange vidnesbyrd om —, dør glædede de sig og lyttede gerne. Om udviklingen førte det med sig, at der kom et afsluttet partipræg over dem, så var det trem for alt den mands skyld, der med en for en kirkeøverste sørgelig bitterhed og blindhed ¹⁾ gjorde alt, hvad han kunde for at stænge til for dem i folkekirken, — J. P. Mynsters. Der er ingen tvivl om, at, hvis denne mand havde forstået at sætte sit trosfællesskab med Grundtvig over sine indlevede statskirkelige forestillinger, havde meget udviklet sig roligt og jævnt, som nu kom frem under søndersplittende strid. Grundtvigs overordentlige utilbøjelighed til at bryde med Mynster er bekendt, og Mynster var så lidt i vanry hos Grundtvigs venner i hine år, at, da dennes præsterøst forstummede i 1826, fandt mange af dem opbyggelse ved at samles under hins prædikestol.

Til dem hørte også Vilhelm Birkedal. Han var så ung, at man med rette kan sige, at det beviser intet. Dog har man ofte i bitre partikampe set, at de yngste var de hidsigste. Og når en opmærksom lille tilhører kunde gå fra Grundtvigs til Mynsters prædikestol og finde den samme opbyggelse dør, er det dog et tegn på, at der var samklang

¹⁾ Jeg minder navnlig om en bøn ved en landemodsprædiken, hvorom der er berettet i Nord. kirketidende 1840 sp. 625 ff.

mellem de dybeste toner hos begge. Tre fjerdingår efter begyndelsen af Birkedals skoleliv paa Kristianshavn nedlagde Grundtvig som følge af de bekendte begivenheder ved tusindårsfesten for Ansgar sit embede. Fra den tid af gik drengens — og senere studentens og kandidatens — kirkevej til slotskirken, hvor Mynster prædikede; og på denne vej fik han fra 1828 en stadig ledsager i sin ungdomsven, J. Victor Bloch. Skønt han fra 1832, da Grundtvig fik tilladelse til at holde aftensangsgudstjenester i Frederikskirken, atter jævnligt hørte denne, — også da synes de to vidnesbyrd at have forliget sig godt hos ham —, var det dog Mynster, som havde den første plads hos ham som hans egentlige lærefader, da det var under hans prædikestol, han i ungdomstidens gæring kom til levende bevidsthed om sin kristne tro, og, som han siger, „blev en kristen“. Dog derom senere.

Fra 1828 udfejedes al „grundtvigianisme“ af skolen, idet dr. Krarup, der i dette år blev dens styrer, som en afgjort fjende af alt, hvad han kaldte „mysticisme“, afsatte alle de lærere, der smagte af den.

Det var, som man vil se, ret store modsætninger, Birkedals liv svingede imellem. På den ene side de stærke åndelige indtryk, som her er fortalt om, på den anden side den pinagtige fladhed og lavsindethed i det hjem, han var i, og hvor han søgte at nærme ilden i sig ved på sit ensomme og fattigt udstyrede kammer at læse Walter Scott, Schiller og Shakspeare. På den ene side det frie og ubundne kammeradliv sammen med venner fra skolen, spillopperne på denne, skovture om sommeren, skøjteløb om vinteren, på den anden side den utålelige tvang under „dragens“ Argusøjne derhjemme, som al tid var til rede med at sværte ham for velgøreren, livlæge Fenger. Han levede et „dobbelt liv“, siger han, et hverdags- og et søndagsliv; og det var umuligt andet end, at dette også måtte udvikle en dobbelthed i ham, hvorunder de modsatte kræfter i ham selv måtte komme til en styrkeprøve. Et så rigt og stærkt gærende indre liv i indbildnings-

kraftens verden kunde blive en farlig sag, når virkeligheden både udenfor og indeni ham selv slet ikke svarede dertil. Det kunde gerne blive til et tomt skinliv, og derved vilde atter den fare fremkomme, at han snart end mere grebes af den før omtalte kulde og foragt for den usle virkelighed, snart blev et bytte for fortvivlelse og selvopgivelse, idet han så atter søgte at væbne sig imod denne ved en slags halv stoisk, halv kristelig filosofi.

„Jeg lever da her“, skriver han således i et brev af 27de jan. 1828 til en af sine søstre, hvori han bl. a. også taler om en „opofrelse“, han i forrige år havde gjort for dem alle, og beder hende hilse og takke to gamle ugifte fastre, som samtidigt havde „huset ham i hans så kaldte ulykke“, — „jeg lever da her på en fod, der, som du vel nok kan tænke, ej er den behageligste; dog trøster jeg mig med den faste overbevisning, at min samvittighed er fri for alt det, der kunde bevirke fortvivlelse fra sindet selv, og bønnen til den gode Gud bidrager også sit til at give mig den kraft, der udfordres til at gå alt det ubehagelige, der forekommer mig, i møde. Jeg hendrager således et liv, der vel er fjærnet fra al glæde, men som dog ej heller fordrer denne glæde, og jeg finder mig deri, da jeg i følge mange af mit senere livs erfaringer véd, at verden ej giver nogen sand glæde, og at man ej bør tro noget her på jorden, da alt er ustadigt og usikkert, hvilket mit livs sidste katastrofe noksom beviste; ti, så længe denne varede, viste alle de mennesker, til hvem jeg havde den højeste tillid, mig koldt og hårdt fra sig, imedens de, da lykken endnu smilede til mig, var deltagende og vennehulde. Vel er dette en sørgelig erfaring; men den kan ej omstødes, og jeg er endogså glad ved at have fået den, da den således sætter mig i stand til at se tingene i livet fra den rette side, hvilket al tid må være et stort fortrin, om endogså hjertet må bløde derved; ti vi skal her søge at blive så fuldkomne, som vi kan, og det at betragte tingene fra det rette synspunkt, er en væsentlig betingelse for fuldkommenhed.

Jeg glæder mig ved at høre af M., at du er glad og skal på bal i morgen. Fryd du dig kun, så godt du kan, men sørg altid for, at dit indre væsen forsynes med kraft til at kunne undvære alt, hvad mennesket kalder glæde.“

Den „ulykke“, „katastrofe“, han taler om i dette brev, var indtrådt i efteråret 1827, da „taternaturen“ i ham, som han kalder den, atter som 2¹/₂ år i forvejen havde truet med at kaste ham ud på det løse.

Forholdet mellem ham og „dragen“ var bleven så spændt, at han ikke syntes at kunne holde det ud længere. Til retfærdiggørelse for hende må det siges, at han sikkerlig har været en noget vanskelig kostgænger, mindst af alt til at forstå sig på for en gammel pebermø, der i hvert fald ikke kunde se ud over det rent snusfornuftige. Han tilstår selv, at, hvorvel han var flittig, var han dog næsvis og kåd i skolen og fuld af opsætsigheder. Hans væsen har vel næppe været synderligt artigere i hjemmet. At det var idealitetens uvornheder, var en dårlig undskyldning; ti den skulde overhovedet ingen uvornheder have. Men naturligvis måtte han lide stærkt under mangelen på blot nogenlunde forståelse. Der er dog naturer, som først kommer til sig selv gennem stærke nederlag, og dertil hørte jo nok hans. Det er gerne de dybeste og stærkeste bevægede, dem, hos hvem en indvendig sundhed har magt til at lade selvskheden slå ud til en udvendig sygdom, mens denne hos andre mere overfladiske naturer slår ind og tilsyneladende forbliver skjult. — „Dragen“ klagede nu over ham til livlæge Fenger, og han gav hende fuldmagt til at arte drengen, som hun bedst kunde. Men denne tilladelse brugte hun på en sådan måde, at det krænkede hans selvfølelse på det dybeste, og han oprørtes i den grad, at han atter — det var altså i efteråret 1827 — besluttede at sprænge de bånd, der knyttede ham til samfundet, og en lørdag aften sneg han sig ud af sit kammer, i den hensigt at forlade både hjemmet og skolen for stedse. Det kan også gerne være, at en sygelig tilstand, han var i, og hvori han begyndte at frygte for

sit bryst — i hvilken anledning et skæmtefuldt brev fra en af søstrene fraråder ham at drikke en snaps til sin mad med den begrundelse, hun vel måtte vide, vilde gøre indtryk på ham, at „det også for din skønhed vil være tjenligt“, — har gjort ham mere tilbøjelig til pirrelighed og til at give efter for sin bitterhed. På nogle timer nær, hvori han tog sig en kort søvn i Roskilde kro, gik han hele natten og kom om morgenen tidlig til Roskilde, hvor han — betegnende nok — da det var søndag, strags gik til gudstjenesten i domkirken, hvad en ganske almindelig „tater“ nok ikke havde gjort; men i sin uro hørte han kun halft til. Derefter fortsatte han sin vej ud til N. Jernløse præstegård, til onkel Fyhns, hos hvem også hans søster Lotte opholdt sig. Hos dem fandt han ingen trøst; de skændte på ham for hans stolthed og sagde, at der blev aldrig noget af ham på den måde; kun søsteren mødte ham med ømhed, og hende var det også, som til sidst smeltede den trods, som var i ham. I to måneder gik han, indesluttet og kold, her ude, med fortvivlede fremtidstanker. Snart tænkte han på at tage plads som tjener hos en greve, snart på at blive bonde, så atter på at lade sig hverve som frikorporal. Under al denne uro, mens samvittigheden vel også nagede ham, fandt han sin bedste trøst ved i ensomheden at læse evangelierne på græsk. Til sidst må han også have fundet, at han selv havde forsyndet sig; ti det blev en aftenstund, da søsteren kom ind til ham og under tårer tog ham om halsen og kyssede ham, let for hende at få ham til at opfylde hendes bøn om at drage tilbage og ydmyge sig, og han udbrød med styrke: „Jeg vil bøje mig og bede om tilgivelse for min synd!“ Og han satte det strags i værk. Så kom han da tilbage til København, gik sin ydmyge bodsgang til velgøreren, som atter ordnede det med optagelsen i skolen, ja han rakte „dragen“ stille sin hånd og gav sig uden at knurre igen under hendes herskerstav. I skolen måtte han døje hån og spot af

lærerne og kammeraderne; men han følte, at han fortjente alt og bøjede sig, som han havde sagt, han vilde.

Hovmodsånden havde virkelig fået et knæk i ham, som „den aldrig forvandt“, og dertil havde „dragen“ været redskabet. Det kalder han det andet mirakel, som mødte ham på hans vej.

Det brudstykke af et brev, som ovenfor er anført, udtrykker hans stemning kort efter. At den gamle Adam ikke var helt druknet i ham, viser det, at han kan kalde sin tilbagevendende en „opofrelse“, han har gjort for de andre. Senere skriver han til Lotte (^{1/10} 1828): „Jeg ved, hvad det er at se ud i en øde og mørk fremtid, at gå med et hjerte, nedtrykket og betyngtet med dyb sorg, at være omgivet af mennesker, der ej forstår ens følelser og kan dele dem, at se sit kæreste håb glippe på skæbnens jernhårde kyst, og derfor kan jeg så meget bedre føle din stilling; men jeg véd også, hvad der under sorgens skrækkelige timer har været min trøst, hvorved jeg erholdt håb og fornyet styrke til at gå verdens hårde lidelser i møde, hvortil jeg klyngede mig, som den skibbrudne klynger sig til den svømmende planke, og det var i bøn til Herren og hengivenhed i Hans hellige vilje. Jeg har følt det, Lotte! hvorledes rolig vemod er trådt i stedet for skrækkelig fortvivlelse i mit hjerte, og jeg har følt, hvorledes alle byrder i livet blev mig lettere at bære, når jeg med et fast, hengivent øje skuede mod himlens bue. Vel véd jeg ej til fulde din sorg, men disse trøstemidler vil jeg alligevel anbefale dig som dem, der under enhver livets smærte er lindrende og helbredende. Jeg har i mit liv lidt mere, end du eller nogen véd af, ja, måske mere end de fleste har lidt, men disse to trøstere har stedse vist deres velgørende kraft i mit indre.“

Længere henne i brevet skriver han: „Jeg føler fuldt vel, at jeg aldrig bliver lykkelig på jorden, fordi jeg hænger ved min elskede familie mere, end at jeg ganske uden den kan nyde glæden.“ Skønt hans moder stadig måtte bebrejde ham, at han så sjældent skrev til hende,

hang han dog inderligt ved hende, og mindet om barn-domshjemmet var ikke fordunklet. Hun fra sin side kunde ikke forestille sig noget herligere, end at komme ind til København, når Vilhelm var bleven student, og holde hus for ham og sig. Som et vidnesbyrd om forholdet mellem ham og moderen, vil jeg meddele følgende brev, hun ^{10/9} 1827 skrev til ham fra Århus på efterretningen af ham selv om, at han var „rendt af skolen“ (fra ham til hende er intet brev opbevaret): „Min elskede Vilhelm! Så var det dog sandt, som Laurits så grædefuld sagde mig, at du var rendt af skolen. O, Gud! Vilhelm, det var umuligt, at jeg kunde ane det mindste om, at det var sket, førend du selv sagde mig det. Nylig fik jeg brev fra Line, men ikke et ord lod mig ane det ulykkelige skridt af dig; tværtimod lod hun mig vide, at, uagtet du sjeldent skrev mig til, tænkte du dog med ømhed på mig; og, vil du, når du blev student, have mig hos dig, da skulde vi leve et lykkeligt liv. Men, min Gud! hvor skal jeg dog tænke mig den salige time, Vilhelm, når du, min kære søn, så lidet tager i betænkning at bortkaste din lykke og for en barnagtig grille gøre dig fremtiden så ulykkelig. Kære Vilhelm! hvad vilde du gribe til, og vilde du vinde den tid tilbage, som du havde anvendt på studering? Mig vilde du give et ulægeligt sår, som aldrig vilde ophøre at smerte. O, Gud! Vilhelm, min inderlig elskede Vilhelm! næppe er mit moderhjærte rolig for min dyrebare Rikkens kummerfulde tilstand, så rammer endnu et hårdere slag mit ømme, stakkels hjærte, og jeg véd ikke ret, om jeg tør vente mig nogen glæde i alderdommen. Dog jo, Gud kan ikke være vred på mig, og jeg vil bede ham, den nådige fader, at han vil velsigne og bevare eder og give eder kraft og styrke til at vandre eders bane roligt og modigt frem, til I når det mål, I stræber efter. — O, søde, kære Vilhelm! hvad der så har været årsag til din hele måde, så bed Gud om ikke oftere at fatte så forvovent et skridt. O, tænk på den glæde, kære Vilhelm! at du snart bliver student, og med 200 rdl. om året. Du må være taknemlig

mod din velgører, og er du kun opmærksom på at opfylde hans ønsker, så vil du se, o min kære søn, at du vil vinde meget, og du vil nok erholde mere, når han ret kan holde af dig. Hvilken glæde for mig, Vilhelm! o, jeg glæder mig som et barn til den tid. Hvor vi skal leve et himmerig, ikke sandt, Vilhelm! og siden du elsker ikke mindre end de andre din moder, vil det da ikke være din sødeste tanke, at du kan forskaffe din lille moder så megen glæde, at gå og passe dit og mit hus Alle vanskeligheder for dig, synes mig, må blive lette at overvinde, når du tænker: Jeg har en sønlig pligt at opfylde mod den kærligste moder. — O, hvor længes jeg efter at kunne trykke min Vilhelm til mit hjerte og se de barnlige tårer blandes med mine, og din og min fader i himlen vil da velsigne moderens og sønnens helligste ønske om hinandens fremtidslykke og tilfredshed. Og, Vilhelm! din kærlige, afdøde fader vilde glad fra sin himmel tilsmile os sit bifald, ja, min Vilhelm! bliv som han, blid, eftergiven og retskaffen“

I alle hendes breve fra denne tid skinner hendes forventningsfulde glæde igennem over den tid, da hun og han skal bo sammen igen, — da, som hun skriver, „vi skal være nok for os selv, og den skønne natur skal være den glæde, vi vil nyde.“ Denne tanke blev en skøn drøm. Fra 1829 fik hun ophold i Lomborg præstegård hos Husums og boede en række år hos dem (indtil 1856), både der og i Tranderup på Ærø og i Skelby på Lolland, hvorhen Husum i årenes løb forflyttedes. Det havde naturligvis også både på den ene og den anden måde blevet en skuffelse, om tanken var bleven sat i værk. For de 16 rdl. om måneden, sønnen fik som student af Fenger, lod der sig ikke føre hus på den måde, og Vilhelm kunde naturligvis ikke være gået så udelukkende op i samlivet med sin moder, som hun tænkte sig. Han vilde snart være vokset fra hende, og hun vilde ikke kunnet fulgt ham på de nye veje.

Ett sted var der dog i disse år, hvor han ligesom

fandt et nyt hjem. Det var hos kammerråd Dorphs på Gjorslev. Her kom han i det mindste fra 1828 jævnlig i sine ferier. Man vil mindes barndomsvenskabet med Peter Dorph og det nære forhold mellem deres forældre fra Mønstiden. Den nu snart 500 år gamle borg — sammesteds hvor allerede forræderen Ranild Lange havde „kruset sit gule hår“ (kæmpevisen) — gjorde et skummelt, middelalderligt indtryk på ham. Men des lysere og mildere var det, han fik i den lille godsforvalterbolig ved siden af. Kammerråd Dorph var en jævn, kraftig og ærlig mand. Men mer end nogen anden i dette hjem var det nu fru Charlotte Dorph, der drog ham som en øm, moderlig veninde, denne „mærkelige kvinde, der, uden at vide og ville det, herskede over alle, unge og gamle, fattige og fornemme, som trådte hende under øjne“ (Fr. Barfod). Birkedals egen skildring af hende i „En livsførelse“ I. s. 265 ff. kan jeg ikke sætte om på prosa; man må selv læse den. Han fandt hos hende en sjælerigdom og en hjærtedannelse, en renhed og en dybde, en kvindenatur, der havde alt „på første hånd“, som hos ingen anden. Det var næsten en tilbedelse, han ydede hende; her var alt, hvad han kæmpede efter, i disharmoni med sig selv og verden, forenet i den skønneste harmoni. Hvor vel-signet en magt kan ikke en sådan ædel og moden kvinde have over et ungt, gærende sind! Ved afskeden efter en juleferie gav hun ham et moderligt kys. „Mit hjerte“, skriver han, „var saligt: kysset var et kærlighedssegl på mine læber, det beåndede mit hele væsen; det forekom mig, at jeg blev renere og bedre end nogensinde før. Hun havde indviet mig til et fyldigere, mere begejstret liv; hun var den huldgudinde, der gav mig sin velsignelse til det skønhedsliv, jeg vilde danne.“ Mange år efter skriver han fra Sønderomme til hende, sin „kære, uforglemmelige, moderlige veninde“: „Siden jeg sidst så Dem, har jeg vundet manganen kær; men jeg véd ingen, til hvilken* jeg således har følt mig bunden for mit hele liv som Dem; og når Gjorlevs tårn dukker op i min erindring,

da bliver jeg ganske blød om hjertet ved at tænke mig det liv, som rører sig dér inde, hvori også jeg en gang tog del.“ — „Jeg véd det vel“, står der i samme brev, „at der var det, der greb forstyrrende ind i vort skønne forhold; og De kan ikke ane, hvor dybt og ofte tanken derom har nedtrykket mig; men skal da dette al tid skille os? Nu står De nærmere ved aftenstunden, og jeg er modnet til en midaldrende mand; skal da ikke det kærlighedsbånd, som i min første ungdom bandt mig til Dem, skal det ikke fornyes igen, eller skal det, som jeg tror og håber, ikke skiller mig fra min himmelske fader, skille mig fra et menneskebarn, som jeg elsker og al tid har elsket som en moder?“ — Jeg véd ikke og tør ikke udtale nogen gisning om, hvad det kan være, der en stund har skilt dem ad¹⁾; heller ikke véd jeg, om dette brev, der i en ufuldendt koncept er fundet blandt hans papirer, nogensinde blev afsendt. Men det hører med til at skildre trofastheden i hans ungdomsår.

„Hun slebet har min sjæl, den mørke,
med sjæl fra hjertets dybe grund.“

Desværre begynder de få rester af Birkedals udførlige ungdomsoptegnelser om hans liv først midt i skildringen af livet på Gjorslev. Det var her, at minderne om barnejulen levede op i ham, eller snarere at den selv fornyedes for ham. Her sad han atter og lyttede til Øhlenschlägers digte, om han ikke selv var forelæseren, mens fru Dorphs sjælfulde tankeglimt kastede lys over dem. Her stod han midt i en livlig og åndsfyldt kreds af unge, blandt hvilke også gækken kunde slås løs i alskøns leg og feriefornøjelse, aldrig gladere, end når moderen deltog deri. Kaneture, dans, julelege og komediespil (han spillede således en gang Mads i „Kærlighed uden strømper“) afløste hinanden, og i al denne ungdomsglæde deltog han med liv og sjæl,

¹⁾ Senere anmærkning. Birkedals første, brudte forlovelse vakte ifølge hans ungdomsoptegnelser fru Dorphs uvilje; men her må dog sigtes til noget senere, rimeligvis hans optræden i kirkekampen. — Se også i næste del brev til hans hustru af 22/8 1850.

med let vakte følelser for kvindelig skønhed og ynde, selv yndet og afholdt, smuk, vittig og sjælfuld, som han var. Efter at have skildret det indtryk, han her i familien på Gjorslev fik af den ægte kvindelighed — hvorom senere — fortsætter han i ungdomsoptegnelserne: „Så frugtbringende var min forbindelse med den Dorph'ske familie. Naturligvis skete alt dette ikke på en gang, men ved min flerårige omgang med alle disse skønne, elskelige sjæle; og jeg har sammenføjet det i en skildring, fordi det da forekom mig tydeligere. Den glade jul tilbragte vi dels hjemme, dels på baller og assembleer. Jeg trådte på de Storhedingske baller frem med al en ungdommelig sjæls friskhed og livelighed. Hvad dansen angår, da har jeg stedse elsket den, og med hensyn til dens betydning vil jeg her gentage, hvad jeg et andet sted har ladet en ung, begejstret pige sige: „„Jeg elsker dansen! ti musikken har stedse haft noget henrivende for mig, dansen er mig kær, fordi mit væsen ganske sammensmelter med tonerne, og jeg på en mere inderlig måde bevæger mig i deres strøm. Man antager vel, at det ikke er den dybeste og herligste musik, der indbyder til at danse; men jeg tror det ikke; endog den dybeste musik kan indbyde mig til at bevæge mig således efter dens toner, naturligvis med det forskellige udtryk, som musikken antyder. Hvorfor skal det ydre ej på sin måde kunne tage del i de indre bevægelser? Et skønt udtryk for sjælens følelser er jo dog al tid en fuldkommenhed mere, og følelsen selv vinder i klarhed og inderlighed ved ikke blot dunkelt at røre sig i sjælen, men ved klart at træde ud i en skøn form. I almindelighed hører vel vor dansemusik ikke til den ædleste art; men det bedrøver mig også at se den således nedværdiget. Den måde, hvorpå folk i almindelighed nyder denne glæde, tilfredsstillende ikke mig, og jeg ser tydeligt, at, hvad jeg føler ved at danse, er noget ganske andet, end hvad de fleste føler derved.“¹⁾

¹⁾ Til sammenligning med denne udtalelse om dansen er det værdt at lægge mærke til, hvad N. J. Termansen fortæller om sit

Også Fyhns besøgte han i ferierne. Opholdet i efteråret 1827 er omtalt ovenfor, og da synes han at have lovet, at han ikke skulde komme igen, før han var student med ære. Men ifølge søsteren Lottes udsagn i et brev har han i det mindste to gange „brudt sit ord“; om den ene gang skal fortælles nedenfor. Fra N. Jernløse præstegård gjorde han bekendtskab med det Rørdamske præstehjem i Tølløse.

Iblandt kammeraterne på skolen var der flere, som snart fik et stort navn i Danmarks historie, og også som venner i Vilhelm Birkedals liv. Men det falder naturligt at gemme omtalen i det hele af hans ungdomsvenner hen til studentertiden. Der er kun én, som her skal nævnes, fordi der var ingen, han af venner så inderligt droges til som denne. Det var J. Victor Bloch. Denne har selv overladt mig, hvad der i hans optegnelser fra hans liv angår samlivet med Vilhelm Birkedal, og han fortæller da: „V. B. så jeg første gang, da jeg i efteråret 1828 kom ind i Borgerdydsskolen på Kristianshavn. Skoleåret begyndte den gang d. 1ste oktober. At han var næsten tre år ældre, var jo på det livsstadium en ikke ubetydelig aldersforskel. Vi droges imidlertid snart til hinanden. Han følte i sin sværmeriske stemning trang til at finde forståelse og i sine trykkende livsforhold trang til at meddele sig; han havde allerede gennemgået en del, men med en ubesmittet ungdom. Han søgte mig, han kom mig før nogen anden kærligt i møde, og det løftede mig i min — på grund af en tidlig romantik — i den første tid noget hjemløse tilstand i skolen. Således fandt vi hinanden; og et varigt venskab blev grundlagt. Vi kom meget sammen, spadserede ofte med hinanden; om søndagen mødtes vi gerne i slotskirken til Mynsters prædikener. Vi blev studenter sammen og blev hjemme sammen i den

forhold til dans (P. Bjerger: Den jyske bonde Niels Jokum Termansen s. 13—14); men dog blev det i dette tilfælde „danseren“, der førte ikke-danseren til Kristus.

samme større vennekreds, hvilken han har besunget i sin „Livsførelse“. Jeg erkendte hans rige begavelse, og tidligt påkom mig den tanke: han bliver en anden Luther, og jeg vil da være hans Melanchton.“

Det har jo næppe været i skoletiden, at denne forestilling er kommen op. Men når der var et særligt bånd mellem disse to, var det, fordi de allerede i skoletiden kunde mødes i at dele kristentroen med hinanden, hvad ikke var tilfældet med de andre. Det var andre interesser, som bandt Birkedal sammen med dem. Bloch blev den eneste af disse venner, med hvem han „delte alt“ og med hvem han „udvekslede det inderste og dybeste“. „Hos Victor“, skriver han i ungdomsoptegnelserne, „har engelen tit besøgt mig, den lille, skønne engel, der bringer tårer i øjet, vemods og længsels drift i hjertet, men dog både begejstringens og fortrøstningens stråler om vor isse. Hvor ofte har jeg ikke, siddende på den lille kuffert på hans værelse, medens han selv fantaserede på violinen, eller han i samtale udviklede mig sin elskelige sjæl, fornummet længselen at udvokse af min sjæl og at hæve sig med hans til idealets rige. Jeg kunde sidde hele timer og betragte hans skønne, udtryksfulde åsyn, hvor fromheden, kærligheden, vemoden og længselen havde beåndet trækkene i en salig forening: jeg kunde stirre mig tårerne i øjet.“

Igennem sådanne udtalelser vil man også bedst få et indtryk af de dybeste sjælestemninger i Birkedals eget hjerte fra hine dage; det ligesom bævende bløde ved siden af det endnu ubrudte hårde, men kristendommen over det alt som den højeste åndsmagt.

Dog, det er på tide at afslutte fortællingen om skolelivet og alle disse så stærkt bevægede år. Lad mig gøre det med følgende af V. Bloch meddelte: „Sommerferien i 1829 var indtrådt, efter hvilken vi, som var bestemte til dimission, skulde træde i et noget friere forhold til skolen. Der var vel dem iblandt os, som følte sig som halve studenter. Birkedal foreslog mig, at vi skulde gøre en

fodtur sammen til egnen mellem Holbæk og Kallundborg. Han vilde besøge en onkel, pastor Fyhn, N. Jernløse, hvor hans yngste søster var, jeg en broder, der var godsforvalter på Agersvold. Det blev besluttet, og den følgende morgen tiltrådte vi rejsen, for det meste gående, men dog af og til kørende, hvor en lejlighed frembød sig. Den første dags aften nåede vi „Skomagerkroen“ (en lille mil søndenfor Holbæk), hvor vi overnattede, og den følgende formiddag hver sit mål for rejsen. Birkedal optrådte allerede som student, gjorde lykke som balkavalér og morede sig udmærket. Han formåede allerede den gang at gøre sig gældende. Men de skønne dage led snart til ende, og det faldt ham tungere end mig at vende næsen mod København. Hjemrejsen gik som henrejsen. Dagen før vi skulde møde på skolen, nåede vi om aftenen meget trætte „Damhuskroen“ ($\frac{3}{4}$ mil fra byen). Birkedal vilde ikke gå længere, og vi indlogerede os dér. Da vi om morgenen igen begav os på vandringen, erklærede han, at han ikke vilde på skolen den dag; det var altfor utåleligt efter den dejlige ferierejse, og han håbede, at jeg vilde stå last og brast med ham. Jeg lovede ham det med et mindre let hjerte. Nydelsen af den selvtagne frihed blev, som man kan forstå, noget begrænset. Vi holdt os hjemme hele dagen, for ikke at blive attraperet af en lærer eller møde en meddiscipel. Hen imod aften listede jeg mig ad den mindst befærdede vej ud til Birkedal på Kristianshavn. Han sad hjemme i en mindre løftet stemning. Den undskyldning, hvormed vi den næste morgen indfandt os på skolen: at vi havde været upasselige efter den forcerede marsch, formåede ikke at fjerne en let sky fra dr. Krarups pande eller at afværge en misbilligende gestus af hans pegefinger; men hermed var da eventyret ude, og ordenen genoprettet. Jeg lovede imidlertid mig selv, at jeg ikke oftere skulde lade mig friste af min poetiske ven til at afvige fra retfærdighedens vej.“

Dr. Krarups dimissionsattest til universitetet lød således i dansk oversættelse: „Allerede fra sine tidlige drengear

nærede han et brændende ønske om at studere, men alle hans forhåbninger derom knækkedes på det nærmeste, idet faderen døde i hans tiende år, og moderen efterlodes i trange kår med seks endnu ikke forsørgede børn. Men da hændte det ham, at han traf folk, der forstrakte ham med det nødvendige til at fuldbringe studeringerne for, og, efter i året 1825 at være optagen på denne skole, gik han, idet han forenede vedholdende flid med gode ævner, såmeget frem i videnskaberne, at han fire år efter kan agtes værdig til at gå over til eders skole.“

I oktober 1829 blev han student med bedste karakter.

IV.

Student- og kandidatår.

(1829—37.)

Det var en tid, da der var noget nyt i gære. Juli-revolutionen udbrød i rusåret, og med den indledtes den bevægelse, hvori vi står den dag i dag, efter dens første, stilfærdige begyndelse herhjemme med provinsialstændernes indførelse, fremgæede ikke af en ungdoms hidtige frihedsmod, men af de kongevalgte „oplyste mænds“ rådslagninger for lukkede døre og med edsløfte på tavshed.

Vist nok brændte den ungdom, hvortil Vilhelm Birkedal hørte, højt for friheden. „Vi ere kæmper for frihedsgløden“, sang han selv i en studentsang. Men, når han føjer til, at det, de vil, er „at knuse usselheds magt på jord og svinge fri sig mod morgenrøden“, er der neppe tvivl om, at meget af det, vi nu til dags forstår ved „politisk frihed“, den gang af ham regnedes ind under „usselheden“, og at „morgenrøden“, hvori han vilde frælse sig for at bevare sig fri for denne, var digtningens hellige land.

Man har sagt, at det var Danmarks ulykke, at vor digteriske (æstetiske) udvikling er gået forud for vor politiske. Men er det nu egentligt ikke tilfældet allevegne? Når det er, som det er, i Danmark, da ligger det sikkert ikke i, at vi har haft en skæv udvikling, men i vort ejendommelige folkepræg; og det lader sig nu ikke udviske, hvor meget man så kunde ønske det anderledes.

Der er ikke andet at gøre end at forstå det folk, vi lever iblandt og selv hører til, og så udnytte alle dets ejendommelige goder på det bedste.

Allerede fra 1818 fortæller den sværmeriske Ingemann ¹⁾, hvorledes han på sin udenlandsrejse i et til dels lærd dameselskab i Sydtyskland med forundring hørte en anskuelse af kunstnerlivets forhold til borgerlivet, hvorefter det første kun var en usand vanvækst af naturen, der blot fandtes ægte og uforfalsket i det sidste, og han bemærker, at han heri „så tegnet på en nærforestående, prosaisk fremtid“. Hvem véd dog, hvor megen del dette og lignende indtryk fra rejsen har haft i, at den digter, som var længst inde i „morgenrøden“, da han rejste ud, med sine fædrelandshistoriske romaner efter hjemkomsten gav sig til at bejle ikke til lavrbærkransen, men til borgerkronen, for at bruge Grundtvigs udtryk derom!

Der var åbenbart en vending i tingene også her i Danmark. Trods al æstetisk betagelse blev dog studenterne fra 1829 borgerlivets mænd, skønt de, hvad godt var, aldrig kom til en så forskruet opfattelse af „kunstnerlivet“, som de lærde damer i Sydtyskland havde nået i 1818. I hvert fald kan man med få ord betegne Vilhelm Birkedals livsmål som kampen for virkeliggørelsen i borgerlivet af digtersynets store forbilleder. Det vil vise sig, hvad der nåedes.

Det første indtryk af studenterlivet er, som tit nok sagt, følelsen af den forholdsvis ubundne frihed. Skolens seglmærke, hvormed dimissionsattesten var bekræftet, var „Natten“ af Thorvaldsen. Nu var natten forbi, og dagen begyndt. Kammeraderne fra Borgerdydskolen nød denne frihed i fulde drag. „Tro mig, du kære, gamle Vittevi“, skriver søsteren Lotte i sit lykønskingsbrev, „du er ikke lidet stolt i din smukke uniform [studenterkorpsets]; — — når I, iførte eders smagfulde uniform og med ansigter,

¹⁾ I sin „Rejselyre“; Samlede skrifter 1845 4de afdelings 4de bind s. 78.

der stråler af ungdommelig glæde og munterhed, spaserer op og ned ad hovedstadens gader, da ser måske mangt et skønt øje efter eder“. Og han svarer, at „studentlivet er et herligt liv“, ikke på grund af uniformens skønhed — ti, „så du os i en gammel, luvslidt soldaterkjole, der er stoppet på flere steder, på hvilken man kan have møje med at adskille det røde fra det sorte, da havde du måske et rigtigere billede af os“ — men, „når det er, som det bør være, og dertil hører unægteligt, at alle de ømme følelser, som forædler hjertet, må findes“.

Til melodien: „Ak, mindes du endnu de gyldne dage“, har han i „En livsførelse“ besunget studentlivet i rusåret. Og der har været en side af det, som nok kunde bringe tonerne fra en sang som denne i erindring: vandringerne op og ned ad byens gader i den grønne frakke med spanskrørsstokken og hatten på sned; liv på kafeer, hvor man i pengemangel satte en af kammeraderne i pant og — glemte ham, studentergilder med punsch og whistpil o. s. v. Hvad det sidste angår, har Birkedal selv fortalt, at, da der meldte sig et par til optagelse i det sluttede samfund, som flere af studenterne fra borgerdydskolen, navnlig Hall og Birkedal, dannede med nogle andre venner, P. Dorph og dennes fætter, G. Aagaard, og kun én kunde optages, blev den af dem, som kunde spille whist, foretrukken (det var P. M. Andresen). Men det var da rigtig nok også kun en yderside af livet, hvori ungdommeligheden gav sig et forholdsvis uskyldigt udtryk. Indenfor fandtes unægteligt de „følelser, som forædler hjertet“, og interesserne vakttes snart for større ting.

Vel ingen af kammeraderne deltog så begejstret i tidens digterkampe som Vilhelm Birkedal, og naturligvis stod han af al magt på Øhlenschlägers side. Skønt man forstod at vurdere Heibergs vid og dets forholdsvise overlegenhed over hans modstandere, Sorø-digterne, så man dog med dem ned på „vaudevillemesteren“ og harmedes over den formentlig kritiske kulde, hvormed

han behandlede digterkongens værker. Det gav sig endogså udtryk i en udpibning, de foranstaltede af et stykke, man anså Heiberg for forfatter til¹⁾, på det kongelige teater. Den samme uvilje ramte forfatteren af „Gengangerbreve“, der netop udkom i dette år. Og man kan jo også meget vel erkende værdien af den Heiberg-Hertzske kritik, på samme tid som man erkender savnet i den af det, som al formkritik må fattes, og som dog er det væsentligste i tilegnelsen af ethvert stort digterværk, det umiddelbare indtryk af åndsmagten i det og forståelsen af, at det er indflydelsen, digteren derigennem øver på sit folk, der er den rette målestok for hans storhed. Hverken Heiberg eller Hertz fattedes selv blik derfor, men hvor meget der end var berettiget i kritikken, de øvede, så blev der dog liggende nok udenfor denne til at kunne med god føje samle en fylking, som mente sig i sin gode ret til at værne om digteren imod kritikeren. Under denne kamp var det også, at Birkedal særlig fik øje på J. C. Hauch, der i sin mandige, om end tunge digtning lod „dommens røster tone over striden“, og navnlig har han fået et dybt indtryk af ham som „høstens skjald“, der vemodigt kunde vise stormens leg med de visne blade, når den løsrev dem fra stammen, hvis krone de havde klædt i den frodige sommer, men aldrig glemte også at vise knoppen til det nye liv, som spirede frem under dem.

Dette stod sikkert også i forbindelse med personlige oplevelser på denne tid. I „En livsførelse“ fortæller han om, at der bag ved den muntre overflade rørte sig en stærk kamp i ham, en dyb forlængsel, hvori han ledte efter sandhed, men syntes fjærnt fra den. Når jeg siger, at det hang sammen med en ungdommelig, men

¹⁾ Det var skuespillet „Magt og list“ af fru Gyllembourg, hvorom der i prof. P. Hansens biografi af hende i Dansk biografisk leksikon VI. s. 408 siges, at det „under megen uro faldt til jorden“.

til al lykke „ulykkelig“ kærlighed, han allerede som skoledreng havde fattet til en ung pige, som var i slægt med den Arntzen'ske familie, da må dette jo ikke forstås anderledes end på den måde, som slige følelser må forstås i den allertidligste ungdomsalder: intet i sig selv, står de ofte i nøje forhold til hele den unges åndelige udvikling. Slige „forelskelser“ kan have deres betydning; men, er de gennemgaaede, gælder de ikke mere end larvens døde hylster. Vilhelm Birkedals ungdomsliv var i høj grad knyttet til den ridderlige hyldest af kvinder og den sværmeriske betagelse af det „evigt-kvindelige“. Men betegnende for dette hans forhold er, hvad han siger i sine ungdomsoptegnelser: „Den åndløse, krybende, ofte nedværdigende måde, hvorpå vore kavalerer så gerne tror at lægge deres hyldest for dagen, uagtet den i almindelighed er upassende for dem selv og stødende for den ret kvindelige kvinde, har altid været mig imod. Er de københavnske damer ofte fade, ubetydelige, bedrøvelige gestalter, der ej besidder den sande ynde, den sande kvindelighed, da er vist nok vore herrer for en stor del skyld deri; ti med al deres indbildte galanteri vover de dog at byde deres damer en konversation, der er blottet for alt gehalt og dybde, og kvindeligheden og ynden hos pigen, der fra den første ungdom er vant til dette, taber til sidst af mangel på naturlig næring alt liv. Nej, vore ballers og selskabers konversation, der er uden respekt og sand agtelse fra herrernes side, uden sand ynde og kvindelighed fra damernes side, vidner noksom om, at den sande beundring for kvinden er borte, og at blomsterstøvet er blæst af kvindens flagernde sommerfuglevinger. På Gjorslev opgik dette først ret klart for mig, og derfor har jeg, til trods for moden, jeg tilstår det med en hemmelig glæde, stedse bestræbt mig for at tale naturens sprog til den danske kvinde, for hvem mit hjærte al tid i den mest sværmeriske begejstring har slået sine trofaste slag, og jeg tror, at jeg derved har bragt dem tusindfold større hyldest end nutidens mest i galanteri drevne

kavalerer“. Og senere, i en nedskreven fortælling om hans forlovelse med hans tilkommende hustru, synger han følgende hymne til kvindelighedens pris: „Den er mig en længselsbølge, der ruller sagte gyngende mod sit hjem: himlen, den er mig en toneklang, der dirrer hen og har iført sig et let, yndigt gevandt i en stille aftenrøde, da himlen og jorden forenede sig i en hellig fred; ja, den er mig et fromt barn, hvis sjæl er en af aftenklokkens toner, der rev sig løs til Guds pris og mødte en yndig stråle af aftenrøden og smeltede sammen dermed og dalede ned til det lille barn i vuggen som en engel, mens moderen nynnede en from vuggesang“. Og han minder om Maria, Herrens moder, og om Maria Magdalene, der først fik budskabet om Hans opstandelse.

Den „Idealia“, han nu mente at have fundet, og med hende „et virkeligt væsen at hefte sine drømme på“, viste sig imidlertid — som Baggesens — ikke at være til. Da han kom tilbage til København, efter at have tilbragt juleferien 1829—30 på Gjorslev, troede han ikke længere at kunne bære sin længsel. Men da han på sit varme frierbrev modtog et afslag i en ret naturlig lapidarstil, kom tilbageslaget; det gik ud over den unge pige, der jo derved havde vist sig som et koldt, hjærteløst og prosaisk væsen, der ikke svarede til hans tidligere „idealske“ forestillinger. Hun havde med iskold hånd revet alle disse i stykker; ikke blot hende selv havde han tabt, men kærligheden for hende, og „ve den, hvem hans kærlighed ikke er dyrebarere, helligere end genstanden derfor!“ Det var ikke afslaget selv, som gjorde det bitre indtryk på ham; ti hvor skulde han egentligt have ventet, at et så idealsk væsen som hun kunde have elsket ham! Men det var den måde, hvorpå det var kommet: at der var gjort en så kort proces med hans hjertes varmeste følelser! Og her tilføjer han så i ungdomsoptegnelserne følgende selvbetragtning, som jeg tror, ikke er betydningsløs til forståelse af hans udvikling i det hele: „Der har al tid, med al min stærke begejstring

og stræben efter idealet, dog været en svaghed i min karakter. Når jeg blev bittert skuffet i min tro på noget skønt, i mit håb om virkeligheden af mine bedste formodninger, da blev jeg let mistrøstig og tabte modet. Vel har jeg aldrig, fra det øjeblik jeg greb skønhed og idealitet som mit livs mål, opgivet denne anskuelse for mig selv; men jeg har ofte, når jeg blev skuffet i min tro på det skønnes tilstedeværen omkring mig, tabt min fortrøstning til, at min stræben vilde lykkes; jeg er da bleven ængstelig for, at verden ej var modtagelig for skønhedens kræfter. Da er jeg ret bleven sønderknust i sjælen, og jeg har da tit været tilbøjelig til i en slags fortvivlelse og mistrøst at opgive min ydre stræben efter idealet, ganske at erklære denne klode for uskikket til en scene for det skønne og at indeslutte i min egen sjæl den anskuelse, som verden ej vilde annamme. Se, al denne revolution har ofte en enkelt skuffelse kunnet frembringe hos mig, og de timer, hvori den bitre følelse herover levede hos mig, har stedse været mig farlige; ti da har jeg kunnet være i stand til de ubesindigste og letsindigste skridt. . . . Man skal siden se, hvorledes denne medfødte svaghed har hævnnet sig sørgeligt på mig og bragt mit øje til at græde mange bitre tårer“.

Det første, han gjorde i denne stemning, var da også, fortæller han, at gå hen -- og „spise til middag, idet jeg for mine medspisende udlod mig over livets prosa og umuligheden af i den kolde, usle verden at realisere noget skønnere og bedre“.

Kun i vennernes selskab mildnedes bitterheden noget; han nævner her særlig Hall og Carl Fog og fremfor alle Victor Bloch som dem, hos hvem hans tillid og fortrøstning atter begyndte at leve op. Men ofte kunde han gå lange, ensomme aftenvandring til Frederiksberg, og da var det, som om hans livsmod brødes med en „ukendt smertes“ kræfter i hans sjæl, som om der var stærke fjender, der vilde og kunde slå det ned; og han sukkede til Gud om frælse. Og da atter, --- i næste øjeblik, når

lejlighed gaves, kunde hans stemning slå om til den mest overgivne spøg, som dog, med bitterheden til baggrund, havde en hul klang, en lystighed, der mere udtømte end vederkvægede ham. Så ægte og kraftigt hans lune var, når det kom fra sjælens sunde grund, så skærende kunde det også være, når det kom fra det syge sind i ham. Mange år efter skrev han i sin „Livsførelse“:

„Og denne munterhed og denne latter,
 når hjertet er uroligt og forstemt,
 det dybe tungsinds ellevilde datter,
 når sjælen allermindst sit sår har glemmt, —
 den fulgte mig og tit mig gæster atter,
 mens hjertet hulker, og jeg er beklemmt;
 den frister mig endnu og ud mig matter,
 den blev en pæl i kødet mig bestemt“.

og atter, år efter dette, mindede hans gamle ven, Peter Fenger, ved en given lejlighed¹⁾ ham alvorligt om at undgå misbrugen af denne farlige ævne.

¹⁾ I en skåltale ved en festlig lejlighed i København kort efter indvielsen af Nazaretkirken i 1866 havde B. med benyttelse af Bjørnsøns sang: „Og ræven lå under birkerod“ sammenlignet biskop Martensen med ræven og to af sine venner, der havde overværet indvielsen, men som, da de kom hjem, fandt biskoppens afslag på deres ansøgning om rejseorlov på deres bord, med haren. - Talen havde oprørt P. Fenger, og da B. fik det at høre, skrev han denne til, at han var selv meget bedrøvet over den. Fengers svar, som fortjener at kendes, gik ud på, at, siden B. selv var bedrøvet, vilde han ikke „slå hårdt“, men blot broderligt bede ham en anden gang at vare sig bedre. „Jeg kender dig, og dine nærmere venner kender dig; så, havde det været i en privat kreds, du havde været så kåd og havde, selv med fare for at såre kære venner, givet din overgivenhed tøjlen, det vilde man været tilbøjelig til at le ad, som Mads Melbye gjorde hos mig, og stræbt at betale det med lige mønt; så var den sag forbi, skønt jeg rigtignok tror, at du selv i private kredse og blandt idel gode venner gjorde vel i at holde lidt tilbage. Men her blandt henvend 450 mennesker, omringet af værten og tjenerskabet, og begloet, måske beluret af flere rækker af mennesker, der sad oppe på balustraden og kunde høre og se,

Under alt dette nærmede første del af anden eksamen sig. „Jeg havde“, fortæller han, „hidtil intet læst til denne eksamen; nu følte jeg, at det snart måtte være. Omtrent 14 dage, før den skulde begynde, begav jeg mig en søndag op til Victor Bloch og varmen i hans værelse for at studere. De andre spottede rigtignok over, at jeg havde dovet hele vinteren og nu pludselig var bleven så flittig, at jeg endog begyndte en søndag, men jeg havde den nok nødvendig, og ved således at læse jævnt i den øvrige tid, bragte jeg det da også til et tåleligt udfald: til 4 laud'er og 1 haud“, -- det uheld uagtet, han havde under H. C. Ørsted, idet han gjorde den stålfjeder, hvorefter tonesvingningerne kunde beregnes, til en jernstang, man bøjede sammen og atter slap (hvad Hall, der havde været hans vejleder i fysik i den korte læretid og just trådte ind, hørte „med rædsel“).

„Hall, Victor og jeg“, -- hedder det videre -- „havde aftalt, at vi i forening vilde gøre en rejse til Jylland efter eksamen, V. og jeg for at besøge vor familie; Hall vilde da deltage i denne rejse, der var den første, han nogensinde

hvad der foregik, da at tale så ubesindige ord, det havde jeg vanskelighed ved at forene med en besindig, ikke uerfaren og i flere henseender prøvet mands sindsstemning. Tvivler du på, at Martensen næste dag har fået at vide, at du i en skåltale i den talrige forsamling havde til almindeligt grin og under håndklap sammenlignet ham med ræven og to af dine bedste venner med harer o. s. v.? både hvad der virkelig er sagt, og de småtillæg, der gerne plejer at følge med, måtte man vente, vilde blive ført til steder, hvor det kunde gøre skade både for dig og den gode sag, vi har for øje.“ Han minder så om B's egen selverkendelse i ovenstående vers og slutter med følgende: „Men lad mig ikke såre dig, lad mig hellere trøste dig med, at det var din smule forfængelighed, fremkaldt ved den store forsamlings klap og tilråb, der bedrog dig, så du glemte besindigheden, og at Vorherre er en mere langmodig mand, end vi kan begribe“.

Dette tjener kun til en forstærkelse af den advarsel, B. selv så ofte fremkom med imod „grinet“ som et uædelt våben i enhver alvorlig strid.

havde gjort udenfor dyrehaven og Charlottenlund. Jeg havde ikke set min familie i flere år, og Victor og jeg indlullede os så saligt i længsel og anen, at det tit gik ud over vore filologiske studier. . . . Med hjærtebanken, i fryd og forventning, satte vi os den 4de april 1830 (to dage efter eksamens slutning) på ekstrapostvognen, der skulde køre os til Kallundborg. Det var en frygtelig storm; den susede om vore ungdomsfriske kinder, men vor fantasi løb om kaps med den og udmaledede os de yndigste billeder, som skulde træffe os på denne rejse. Vi var ved godt mod, uagtet den bidende kulde og den isnende blæst næsten gjorde os til marmorstatuer i vognen. Kun en lille teologisk kandidat, Bloch, Victors fætter, som kørte med os, og som sad sammensunken i et hjørne næsten til et matematisk punkt, havde tabt alt mod. Kun af og til, når vi i lystigt ungdomsmod tiltalte ham, fortrak hans ansigt sig til et krampagtigt smil; hans ene ben blev stift, og vi måtte slæbe ham af og til vognen på bedestederne. . . . Også vi andre havde ulykker under vejs: Hall havde en dejlig, ny, grøn stads-hue i vognen til at tage på, når han kom til sit bestemmelsessted, i stedet for den stygge, lodne kabus, som han rejste med. Men da vi i Roskilde skiftede vogn, fulgte den grønne hue tilbage til København, og Hall, som først mærkede dette længere hen på vejen, tabte en del af sit mod; ti på denne hue havde han nu stolet så meget i sine drømme om den furore, han vilde gøre iblant de jyske piger. Det første, han gjorde, var at skubbe den ulykkelige, lille kandidat endnu længere hen i det bedrøvelige hjørne for at se, om den elskede hue måske ikke havde skjult sig dér; men da der ingen hue var at finde, da sank Halls mod. Ned, ned på kinden, derpå på brystet, dernæst til maven sank hans mørke øjenbryn, og han sukkede i neppe hørlige toner: „Min hue er borte!“ Vi bestyrkede ham i hans sorg og sagde: „Kære Hall! hvad skal dog det blive til! Når du nu går, som du så gerne gør, i din yndlingspostyr med den

blå chenille åben, for indenfor at vise den lille blå, fine, kjole, der svanser så underligt bagtil, medens de lyse, skinnende bukser fuldender det hele, og du da har den afskyelige katteskins kuskehue på, da er dog hele din positur borte“. Hall var utrøstelig, og øjenbrynene kom ikke på deres plads, førend han havde fattet den idé, at der dog vist i Århus måtte være huer at få til købs. — En hel flaske snustobak, hvorfor vi i Holbæk måtte deponere en rigsdaler, da den ej var fortoldet, og som var bestemt til Victors moder, blev ligeledes glemt og kørte tilbage med en vogn. — Karlen kunde ikke blæse i sit horn for sne om aftenen; og de yndige toner, som det udstødte, lød os som kandidatens rørende svanesang, men opvakte en så uslukkelig latter hos os alle, at selv kandidaten fandt sig foranlediget til at sige: „Det er da underligt!“

Endelig kom vi til Kallundborg; men vinden var imod, og vi måtte blive på gæstgiverstedet i to dage. Her slap kandidatens penge op; han havde begivet sig på rejsen med 5 rdl.; men dette ophold havde han ikke bragt i beregningen. Jeg glemmer aldrig den bedrøvelige scene, da han rakte sine sidste skillinger hen til Victor, der var vor kasserer, og tilstod med vemod, at han ikke havde mere. Forunderligt nok var jeg den, til hvem man da henvendte sig for at erholde penge, en stilling, hvori jeg aldrig siden er kommen.

De to dage, vi tilbragte i Kallundborg, var helligede kortspil og især keglespil, indtil aftenen frembrød. Da begav vi os ned til en familie. købmand Jensen, hvis ene datter Victor og jeg kendte fra København. Hall kunde ikke komme med dér, og han gik derfor i seng kl. 7 om aftenen. Da vi intet havde at bestille, gjorde vi megen kur til den ene af Jensens døtre, og Victor og jeg kom endog på gaden op at slås for spøg i den anledning. Når vi kom hjem til gæstgiverstedet, trak vi Hall ud af sengen, noget, han ikke ret godt kunde lide, og hvorved øjenbrynene betydeligen dalede ned mod maven.

Endelig kom den forønskede stund, og onsdag morgen gik vi under sejl; men først den næste dag, der var skærtorsdag, fik vi Århus i sigte. Ved dette syn blev vi henrykte, og en ung løjtnant Brock tog i sin glæde min dejlige, grønne hue af mit hoved og kastede den i Kattegats skummende bølger. Nu kom turen til at gøre sig lystig over mig; også min hovedprydelse var gået fløjten ligesom Halls. Men løjtnanten måtte undgælde: først måtte han låne mig sin hue, dernæst forpligte sig til i Århus at skaffe mig en ny, ligeså skøn som min gamle“.

Eksamenslæsningen og de muntre rejseindtryk havde blæst sorgen bort, men besøget i Århus blev indgang til en ny og bitrere af samme slags. Den glans, hvormed han, den tidligere „desertør“, nu kunde optræde hos sin gamle principal, apotekeren, i hvis hus han strags modtog tilgivelse og blev meget venligt behandlet, blev ham til fristelse. Efter en meget overgiven aften sammen med moderen og husets fem døtre, der var endt med en romantisk spaseretur i måneskin, gik han bort, betagen af de varmeste følelser for den ene af dem, — med et stykke wienertærte, indsvøbt i papir, i sin lomme, som en erindring, overrakt ham af hende på hans egen anmodning. Hun var den første, som ikke „koldt og hårdt havde stødt hans følelse tilbage“. Hun havde vel kun venligt og opmærksomt hørt på ham, uden selv at sige synderligt, men denne modtagelighed tog han dog for et tegn på, at hun havde de „idealske“ egenskaber, han krævede af sin udkårne. Det sår, han havde fået for kort siden, gjorde hans hjerte endnu ømmere. Han besøgte sin broder i Odder, og i Rathlousdals romantiske skove gik han om i sine egne drømmerier. Da han kom tilbage til Århus, blev han atter meget venligt modtagen på apoteket, og hans følelser voksede, trods han „egentlig ntet talte med hende“.

Således kom han da tilbage til København igjen. Han følte sig frastødt endnu mere end før ved den „kolde

og stive tone“ dér, ja, så „ulyksalig alene“; han måtte have en, han kunde betro alt, hvad der bevægede sig i hans bryst. „Man kender min karakter nok, for at kunne vide, at også her min følelse, min fremfusenhed og letsindighed måtte løbe af med mig Forblindet, som jeg var, tænkte jeg ikke på, at en kvinde måske en gang vilde fordre sit livs lykke af min hånd, en lykke, som jeg havde knust, jeg tænkte ikke på, at jeg måske vilde sønderbryde en ædel sjæl.“ „I et lidenskabeligt øjeblik“ skrev han så et frierbrev. I flere dage gik han med det i lommen, men atter i „et lidenskabeligt øjeblik“ afleverede han det på posthuset.

Her er hans egne meddelelser afbrudte. Der er da herom kun at fortælle, at posten bragte ham hendes ja tilbage; men det er åbenbart, at han har modtaget det med meget blandede følelser. Han havde i grunden friet med en ond samvittighed. Om sommeren besøgte han hende i hendes hjem; men det bidrog kun til at løsne forholdet fra hans side, og ikke længe efter klager søstrene over, at han aldrig omtaler hende. Et år efter forlovelsen hævdede han den.

Jeg drager disse ting frem i henhold til hans egne ord derom i ungdomsoptegnelserne: „Jeg vil ikke dølge mine fejl, jeg vil bedrøves over dem.“ Og desuden får man først derigennem en fuldstændig psykologisk forståelse af hans indvortes liv i hans første ungdom. Endelig har han selv henvist til, af hvor dyb betydning alle disse kampe har været for ham. Det var jo meget mere indbildningskraftens kampe for at vinde fodfæste i livet, end egentlige forelskelser, de drejede sig om. Men at han her kom til at såre en menneskesjæl, det stod bagefter for ham som en synd, og han lærte deraf, at fantasiens udskejelser i den blot romantiske uvirkeligheds verden er mer end undskyldelige fejltagelser, er synd. Han tog sig dette brudte forhold meget nær. „Jeg har bødet for det“, skriver han, „fordømmer mig derfor ikke, I, som læser eller hører dette! jeg har lidt min straf, jeg lider

endnu bestandig min straf. At der har været timer, at der vel endnu er timer, da min brøde knuger mig således, at jeg ikke ret kan tænke mig Gud som min forbarmende, kærlige fader, at jeg ej ret tør skue op i barnlig og tillidsfuld tro til Hans himmel, det har været, det er min straf; tro mig, det er den hårdeste straf, som kan gives, især for mig, som ej kender anden salighed, anden lykke, end den, jeg nyder i bevistheden af, at jeg er Guds barn, at jeg er frælst af Jesu Kristi tro.“ — Men eftersom disse anfægtelser mildnedes, så han deri tegnet på, at Guds nåde var med ham.

Under alt dette begyndte den dybe følelse af den stærke modsætning mellem „synd og nåde“ at dannes i ham.

På universitetet var det Sibbern og Øhlenschläger, som fængslede ham. Den første gav ham stødet til en dybere tænkning. Blandt hans erindringer fra Sibberns forelæsninger var særlig den, hvorledes denne en dag vilde oplyse forholdet mellem drøm og virkelighed ved at bemærke, at, når han den halve del af sin tid, den så kaldte dag, så sig selv som professor ved Københavns universitet, og den anden halve del af den, den så kaldte nat, så sig selv som kejser i Marokko, kunde der jo let komme tvivl om, hvad han da virkelig var, — en ret „Per Gynt“sk vending. Øhlenschläger læste over Goethe, og her så han da første gang den digter, allerede hans barnehjærte havde banket for, og hvis tragedier han havde læst så tit, at han „kunde det meste af dem udenad.“ Først et par år efter kom han i personlig berørelse med digteren; men det er muligvis under indtrykket af hans forelæsninger over Goethe, at Birkedal på et løst blad, hvorpå han har skrevet adskillige citater — især af Jean Paul — også har anført følgende af Goethes „Aus meinem leben“: „Ikke alene imod sanselige indtryk, men også imod anfægtelser af indbildningskraften søgte jeg at forstene mig. Anelsesfulde og gyselige indtryk af mørket, af kirkegårde, af ensomme steder, natlige kirker og kapeller og

hvad som hermed står i forbindelse, vidste jeg ligeledes at gøre mig ligegyldige, og også deri bragte jeg det så vidt, at dag og nat og ethvert lokale var mig fuldkommen lige, ja, at da i tidligere tid lysten påkom mig til atter en gang i en sådan overgivelse at føle ungdommens behagelige gysen, jeg knap ved de selsomste og frygteligste billeder, som jeg fremkaldte, kunde nogenlunde tiltvinge mig den igen“, — og dertil selv knyttet følgende bemærkning: „Der er vist noget, som mennesket ikke kan betragte med ligegyldighed uden at blive uskikket til at brede en bedre verdens glans over den jordiske tilværelse. I det mindste ser vi, at Goethe, vist nok netop derfor, blev den blotte virkeligheds, ej det skønne, elskelige ideals digter. Derfor kan vi hente erfaring, klart livsblik hos Goethe, men ej den hellige begejstring“. Der er noget i dette; men når han samtidigt læste Goethes „Faust“, der greb ham, uden at hankunde „fatte“ den, så var hindringen for forståelsen vist den, at han ikke kunde begribe, hvorledes en digter kunde digte sig ud af digtningens og ind i virkelighedens verden på samme gang. Den blotte digtning og den blotte virkelighed er al tid uforlignelige modsætninger; men deraf følger ikke, at digtning og virkelighed i sig selv er det. Skønt overvægten for ham lå på „begejstringens“ side, følte han jo også værdien af „erfaring“ og „klart livsblik“.

Han havde vel en liden tid søgt rundt i hovedstadens kirker, men fandt intet til sit dybere behov. Da havnede han, som vi har hørt, i slotskirken under J. P. Mynsters prædikestol, og her fandtes han — „i sidegangen til højre“ — næsten hver søndag. Ringede Peter Fenger første gang for ham til kirke, så ringede Mynster anden gang. Han var kristen med sit hoved og ikke med sit hjerte. Og når man lukker troen uden hjerte ind i hovedet, så lærer den vantro af tanken, siger han, og det hedenskab er værre, end hvor der slet ingen tro har været. Det var dog hjærtet, som begærede hos ham. Og alt, hvad han da trængte til, fandt han hos Mynster. Og vist nok

siger han, at Grundtvig var hans „første kærlighed som præsteligt vidne og forkynder“, fra den tid han hørte ham som skoledreng på Kristianshavn. Men dette vidnesbyrd havde mere opflammet hans begejstring end ført ham til tro. Det var Mynsters forkyndelse, som nu — hånd i hånd med hans egne personlige oplevelser — „brød fængslets gitter, så troen sejr fik“. I slotskirken smeltede hans hjærte, isen tædede og blev til gråd i øjet under det varme vidnesbyrd om frælsen i Kristus Jesus Vorherre, og alle verdens tanker blev til intet imod Gudstanken i denne: den store forsoningstanke¹⁾, at „Gud var i Kristus og forligte verden med sig“. Under følelsen af hans „brøde“ faldt den som dugg på hans sjæl, og da var det, han „blev kristen“ med hjærtets tro.

I efteråret 1830 tog han med godt resultat anden del af anden eksamen, og i juleferien efter var han atter på Gjorslev. Om denne juleferie har Fr. Barfod, som fra oktober af havde været huslærer hos Dorphs og nu ved denne lejlighed første gang stødte sammen med Birkedal, fortalt: „B. blev af alle, unge og gamle, modtagen som en kær ven, ja, som en nær frænde. Han var smuk, havde ordet i sin magt, kunde synge, var livlig og lystig, om der end tit kunde komme et strøg af mismod over ham. . . . Til al anden ulighed [imellem os] kom uligheden i religiøst stade. En af de første dage bragte B. kristendommen på bane (vi var ene to i stuen). Jeg sagde: „Kristendommen kan være god nok i Østerland, hvor den har hjemme, men for os er Asatroen den hjemlige og naturlige“. B. tog hin ytring som en særmening, ikke

¹⁾ Om denne samlede al hans kristelige betragtning sig fra hans første vækkelse. — Han siger selv (Personlige oplevelser⁴ II., s. 4). at grunden til, at han ikke i sin ungdom havde kunnet tilegne sig Grundtvigs opfattelse af troens ord, var den, at han i dette ord savnede et udtryk for forsoningen. — Men det blev dog trangen til virkelig at finde fred med Gud, der drev ham til Grundtvig. Han fandt så ved nadveren det udtryk for forsoningstanken, som fattedes i troens ord ved dåben.

som en forargelse, han var selv ikke den gang meget ivrig i sin tro, og vi drøftede den temmelig roligt, men varmt med hinanden. Noget senere gik vi ind i en kirke, der var under istandsætning. Jeg beholdt hatten på. „Tager du ikke hatten af i kirken!“ „Her er jo alt uryddeligt; desuden kirken er for mig som et andet hus!“ „Ja, det er netop ulykken!“ Nogen videre drøftning fandt ikke sted. — B. var livlig og kunde have gode indfald; men når han fik et sådant, skulde det også ud igennem sidebenene, og han ændrede aldrig, om han derved nok så dybt krænkede en anden. Men han havde en endnu større fejl; han kunde aldrig tåle, at man gjorde ham gengæld. Det var vel det, som stødte os fra hinanden, og dog — kunde vi ikke godt undvære hinanden“. Jeg føjer her følgende til af Barfods fortælling: „Han kom næste jul igen, og nu havde jeg sat mig i hovedet, at jeg vilde være en kristen og gælde for en sådan. Men han vilde ikke kende mig for en sådan, når jeg ikke vilde kende Kristus for Guds søn og ikke vilde gå ind på forsoningen. Hans påstand syntes mig urimelig, og hans dom meget hård, da jeg jo dog erklærede Jesu moral for enestående ophøjet. Jeg fik fat på Peder Dorph, og jeg glemmer ikke den samtale, vi havde, mens vi gik frem og tilbage i den lange grangang. Jeg beklagede mig over B.; men Peder gav ham ret, om end hans dom syntes mig mindre sårende. Jeg agtede dem begge for sværmere“.

Man vil se en kendelig stigning i iveren for den kristne tro fra julen 1830—31 til julen 1831—32.

Den samme stigning vil vist også kunne kendes, når man ser de prædikener igennem, han nu begyndte at holde, og hvoraf den første blev holdt under juleopholdet på Gjorslev den første søndag efter helligtrekonger 1831 i Holtug kirke, som var Gjorslevs sognekirke. Den begynder med følgende indgangsbon på vers (af ham selv), der altså er hans første ord på en prædikestol:

„Jesus Kristus! Faderens udsendte!
 Du, som elsked' os fra evighed,
 du, som sandheds lys på jorden tændte,
 se i nåde til din menighed!
 Borttag tvivlens mørke fra vort hjærte,
 skænk os tro og håb og kærlighed,
 lær os bære verdens bitre smærte,
 send os trøst og mod fra himlen ned!
 Og, når hjærtet bløder stærkt hernede,
 når det stormer mod vor svage barm,
 når vor hele fryd, vor stille glæde
 trues hårdt af skæbnens tunge arm,
 når vor synd med rædsel vi mon skue,
 når den presser tårer på vor kind,
 når i døden smærtens bitre lue
 flammer hæftigt i vort bange sind:
 o, da stig hened og stans vor smærte,
 borttag syndens kval og giv os fred,
 trøst i dødens stund vort knuste hjærte
 og skænk hisset os din salighed!“

Prædikenens indhold er følgende:

„Atter er kristenhedens skønneste fest kommen — og minder med jubel om, at over hele jordens kres lyder nu Kristi navn som frælsens løsen, men også med vemod om, hvor ganske anderledes alt var på den tid, da Herren selv nedsteg for at gøre sin faders gerning. Nærmende sig mennesket med sin guddommelige kærlighed, hint luende glimt af en bedre verden, blev han hårdt og koldt stødt tilbage. Hans død er vidnesbyrdet om Hans gernings storhed.

„Faderens gerning var fredens gerning. Er der fred i de tomme forlystelser eller i den kolde ligegyldighed for verdens nød? Kristi fred har et andet udspring, og hvo føler ikke dens virkning i sit inderste og ventede ej livets og dødens herres kald med hin rolige og tillidsfulde hengivenhed, der stedse lever i den frommes barm!

„Dit hjærte brændte måske ved din næstes nød, — men verden miskendte dig og stødte dig tilbage.

Da hørte du i din sorg Hans røst: Kommer til mig, alle I, som er bedrøvede, jeg vil give eder hvile! og så lyste atter håbets stjerne: du ser den evige retfærdigheds trone i himlen, der en gang vil lønne din dåd, og du finder fred ved at slutte dig inderligere til Jesus Kristus, vor frælsere.

„Og atter: Dyden er din inderlige attrå. Du er opfyldt af skønne fortsætter, af luende lyst til at gøre Guds vilje; — men du føler også, at verden fordrer sit af dit væsen; du falder for de stormende lidenskaber. Fortiden truer dig, fremtiden har ingen trøst. Da lukkes nådens dør op, det lyder fra Golgathas hellige kors: „Det er fuldbragt!“ og du får fred, idet dine synders mangfoldighed skjules under dette.

„Og atter: Døden kommer. Kan du da stå dristig frem og kræve dydens løn af himlens og jordens retfærdige herre? Nej, al din dåd er for intet at regne i himmeriges rige — og Gud er ikke syndens, men retfærdigs og helligheds Gud. Skal din sidste bøn da være et fortvivlelsens suk? Nej, atter her lyder frælsereens livsalige ord: „I min faders hus er mange værelser, jeg går hen at berede eder sted“, og det bristende hjærte får fred ved Jesus Kristus. Stor er skilsmisens smærte: i min dødsstund vil jeg hæfte mit tårefyldte øje på dem, jeg elskede, og deres tårer vil tyngge hårdt på mit hjærte. Men i himlen, mit rette fædreland, vil ikke blot alle jordens forudgangne ædle, men Gud fader, verdens frælsere og englenes hellige skarer modtage mig.

„Så være da Jesu Kristi gerning velsignet af vore rørte hjærter!“

Prædikenen, hvis stil er meget retorisk, vidner vistnok om den unge prædikants kristentro, og det er ikke svært at genkende hans egne indvortes oplevelser i dens hele anlæg, men den er svævende og ubestemt, og, hvad jeg særlig vil lægge eftertrykket på, den viser så afgjort hen

til den Mynster'ske skole, at man forgæves vil lede om noget spor af den Grundtvig'ske deri. Her er den anden trosartikel men ikke den tredje. Her er en vis stemning og følelse, men med Barfods ytring ovenfor, at han endnu den gang „ikke var meget ivrig i sin tro“, stemmer det godt, at der i denne prædiken slet ikke forekommer noget forsøg på skelsætning mellem tro og vantro. Vistnok er der „mange“, som ikke har disse følelser, men dog forudsættes, at „alle“, som hører ham, er besjælede af dem. Og det kommer sikkert ikke af særligt fortræffelige og kristelige tilhørere i Holtug kirke, men prædikanten vilde nok have gjort denne forudsætning i hvilkensomhelst anden kirke også.

Denne skelsætning kommer stærkere frem i en prædiken, holdt ¹⁾ et halft år efter på 2den søndag eft. trefoldighed. Det hedder i denne:

„Herrens kald lyder til menneskene; men de følger så ofte ikke Hans kærlige stemme, fordi vantroens mørke ruger i deres hjærte. Man siger så ofte: Jeg tror og véd, at min vandel skal være ustraffelig i verdens øjne . . . men jeg kan ej tro på en Gud i himlen; ti mit øje så ham aldrig; jeg kan ej tro på frælsere, Jesus Kristus; ti min forstand kan ej begribe Hans væsen; jeg kan ej tro på den hellige Ånd; ti jeg skuede aldrig de synlige virkninger af Hans tilværelse. . . . Alt, hvad som er over dette, det kan, det tør, det vil jeg ej erkende og tro; ti det vilde være sværmeri og tomme drømme. . . . Men du har vel haft timer, da jorden forsvandt for dit blik og evigheden strålede dig imøde. . . . Vil du, at frugten af alle disse skønne timer skal være aldeles ingen? Nej, visseligen ikke! Vi må vel kæmpe kraftigt imod den drift til tvivl og vantro, der rejser

¹⁾ Vistnok i Holmens Kirke, hvor han undertiden prædikede for sin ven Halls broder, P. E. Hall, der fra 1830—39 var kateket ved denne kirke.

sig af striden imellem vor sanselige og åndelige natur o. s. v.“

Men når han skal pege hen på nådemidlerne til sejr i denne strid, da véd han kun at nævne Guds åbenbarelse i naturen, bogen, „hvori Herren selv taler til sine børn“, og „Golgathas hellige steder“, hvorfra „forjættelsen om syndernes forladelse“ toner og nedslår al mistvivl.

Sakramenterne nævnes ikke, men kirkehuset er det bedste bedehus. En prædiken til 10de Søndag eft. tref. 1831 ender med følgende vers:

„Ær da huset, kristen! i dit hjærte,
kom herhen med villig ydmyghed,
se på altret flammer lysets kærte,
bøj dig for den store Herre ned!

Som et bedehus det skønt sig hvælver
imod himlens bue med sit spir;
fast det står i jorden, ej det skjælver,
gammelt, stolt, ærværdigt, uden sir.

Hæv din bøn, hvor hjærtet det tilsiger!
Allevegne hører Herren den.
Glem dog ej: i bedehuset stiger
bønnen mere varmt til himmelen.“

Han véd nu, hvad kristendom er; med sit hjærte har han grebet troen på Jesus Kristus, Guds énbårne søn, og forsoningen i Ham, og han vil ikke kende nogen for kristen, der ikke har denne tro; den lå ham så varmt på sinde, at Barfod, hvis daværende rationalisme klart fremgår af det foregående, af den grund året efter ikke måtte få lov til at besøge hans søster Emilie i københavn, og på sit forundrede spørgsmål: hvorfor? modtog det korte og bestemte svar: „fordi jeg ikke vil have dig til svoger“.

Man vil i Birkedals ungdomsliv ikke finde noget tidspunkt, da han anfægtedes på selve den kristne tros sandhed, heller ikke noget „øjeblik“, hvori et bestemt „gennembrud“ skete. Men hans kamp, der kunde være stor nok, drejede sig om „indøvelsen i kristendommen“ som Guds nåde

over syndere. Den minder mest om en kamp som Simon Peters. Han kunde da også lige så lidt som denne blive på det bølgende hav, men måtte have klippen under fod. Endnu nåedes det ikke. Under Mynsters prædikestol var han bleven en „Peter på vandet“, først ved Grundtvig fik han fæste på klippen, men det var langt senere. Han havde aldeles intet forhold til de krese, som sluttede sig til ham, og følgelig heller ikke den allermindste deltagelse i de af dem i disse år afholdte gudelige forsamlinger, så lidt som i deres ansøgning om tilladelse til at danne en frimenighed udenfor statskirken. Vel søgte han atter jævnligt til Grundtvigs prædikestol i Frederikskirken fra 1832 af, men jeg tror dog, at det var mere den menneskelige og folkelige, den poetiske og historiske side af Grundtvigs ånd, han da stod i forhold til, som når han fremfor alt nævner „Nordens sindbilledsprog“, der udkom i hint år, med tak for, hvad den gav ham, end det ejendommelige i hans kristelige vidnesbyrd.

Men det var igennem sine egne oplevelser, han kom til tro. I Jesus Kristus fandt han den eneste bekræftelse på sandheden af menneskeåndens syner og hjærtets krav, og i Hans forsoning det eneste middel til frælse for dem. I den forstand kan han sige, at den tråd, der holdt, så han blev frælst, ihvad der så end brast, var „menneskeligheden“. Han vidste, hvad der tabtes, når den tråd brast, og havde al tid en inderlig mistro til den kristendom, som flot klippede den over.

Det var i dette forår — 1831 —, at han hævdede sin forlovelse, og vist nok har det været i sjælekvide over hele denne forulykkede sag — under følelsen af, at han måtte nægte sig ethvert sådant forhold for fremtiden —, at han gik til Sibbern for at hente trøst i sin ungdommelige gæring og dybe mistro til sig selv og livet. „Jeg befandt mig i en stærk, åndelig gæring, hvori noget vilde fødes udaf mig, og det tyktes mig, for at tale med profeten, at „fosteret var kommet til fødselens sted, men der var ikke kraft til at føde“, skriver han 20 år efter,

til Sibbern¹⁾. Denne varede ham for den forfængelighed, som ofte hos ynglingen ligger bag ved slige følelser, og som kun stammer fra et selvsygt sind; han skulde ikke bryde sig om, om han blev stor eller liden; men var det ham kun om sandheden at gøre, sandhed i personlig forstand, så skulde nok livstanken, han ledte efter, findes og kræfterne gives ham, når „åndens time“ kom. Og så gav han ham sin: „Efterladte breve af Gabrielis“, der jo, på baggrund af et ulykkeligt kærlighedsforhold — om end af en anden art end Birkedals — fint og dybt skildrer de samme sjælstilstande, som var i ham, og hvis bærende grundtanke netop ligger i de ovennævnte ord, hvormed Sibbern trøstede den unge mand, som nu udøste sit hjerte for ham. — Birkedal siger også, at den „fængslede ham og gjorde ham godt.“ Men havde den rigtig fanget ham, var han dog næppe kort tid efter vendt tilbage til, eller måske første gang ladet sig „fængsle“ af „Werthers Leiden“, som Sibbern traf ham læsende i ved skovsøens bred. Som en ret „sjælesørger“ gik Sibbern ham tavs forbi med et mildt nik og alvorsblik, der traf ham dybere end ord. Men der skulde mere og andet til for at klare gæringen ud i ham end digtningens og tænkingens lys:

„Ej måler digtets, ej tankens søn
 så høj en hvælving, så dyb en brønd,
 som fra den himmelske kærlighed,
 til dér den spejler i vuggen ned“, (Bjornson)

og denne „måling“ skulde være hans livsgæring. Med blik på hele hans udvikling skriver P. Fenger i et brev fra ¹³/₁₂ 1848 til ham: „Gud har forunderligt ledet din skæbne, så du må skønne, at Han fra din moders liv har udset dig til at være en tjener i Hans hus. Det var nødvendigt for at holde dig i ydmyghed, at korset måtte til“.

Oplivet og forfrisket blev han også af en rejse, han

¹⁾ „Breve til og fra Sibbern“, udg. af C. I. N. Mynster II. s. 241.

den samme sommer gjorde til sin fødeø og barndoms-hjemmet derpå. Barneminderne er en fornyelsens kilde. Det blev de ham også på denne rejse. Alt på Ålebæk-gård lige til den gamle røgter var det samme som før. Havets brusen, nattergalesangen — alt hørte han igen med den gamle klang. De havde været trofaste, — havde han været det? Bøgegrenen i klinteskoven bøjede sig ned og velsignede ham med duft, som lignede „en moders søde bøn“. Og klinten selv, — ja, da han lå og læste „Werthers Leiden“, siger han om sig selv, at hans liv var „halft i natur“ og „halft i usund kunst“. Kunsten, den virkelige, ægte kunst, er ikke usund, undtagen når den fjærner os fra naturen, fra livet selv, når den får os til at stræbe efter skyggebilleder og ringeagte det virkelige liv, — og denne misbrug stammer ikke fra kunsten selv, men fra usundheden i os selv —; men da han stod på klinten igen, så slog det ham, at dette naturens mesterværk var større end den største mejselhuggers mesterværk. Det stod der

„alt med flyvende fane,
alt med klingende spil,
mens solen på sin bane
klart strålede dertil,“

og af dette mesterværk sprang der liv ud; derfor var det større end alle dem, som bag skønhedslinjerne gemmer kun det døde stof og intet livsens frø. Og han stod ved sin faders grav med usigelig smærte; hængepilen hviskede om slægternes død, også han skulde dø; — da tonede klokken fra kirketårnet med gjallerhornets røst fra oven om det andet hjem og „det andet møde for fader og for søn“. Ja, siger han;

„Her var jeg født og båret,
i denne rosenluud, —
jeg kom med hjertesåret,
her blev jeg karsk og sund.“

— Et helt modsat udtryk fik hans sindsstemning på denne tid i den første offentlige, literære strid, han optrådte i. Men modsætningerne hørte nu en gang hjemme i hans karakter. Det var fejden med H. P. Holst. Denne havde vundet den pris, som de skønne videnskabers selskab i 1831 havde udsat for fire romancer over fædrelandshistoriske æmner, og kort tid efter udgivet et bind lyriske digte, som for Birkedal kun syntes at være åndløst klingklang. I sin harme over denne vanhelligelse af Parnasset, angreb han Holst i nogle meget grove vers i „Københavnsposten“, som denne besvarede med samme mønt. Begge optrådte lige ungdommeligt; men angående striden selv må jeg her indskrænke mig til at henvise til, hvad Birkedal derom har fortalt i „Personlige oplevelser“ I. s. 182 ff. — Den har nu kun betydning ved at vise dennes ungdommelige kampiver, og i den forbindelse, han selv siger, den stod i til den „hjertesorg“, han just den gang havde, idet „han trængte til åndeligt at røre sig for at dulme smærten.“ Således var den da et vidnesbyrd om, at der trods denne var ungdomsmod i ham.

Af den allerstørste betydning for Vilhelm Birkedal var samlivet med ungdomsvennerne. Lejlighedsvis er nogle af de tidligste og kæreste nævnte i det foregående. Men denne side af hans ungdomsliv fortjener en særlig behandling. Få har vist følt sig inderligere knyttet til sine venner fra ungdomsdagene end han, og det kom af, at han skyldte samlivet med dem så meget. Han havde selv en stærk trang til at give sig hen, og derfor fik han meget igen. Han var en afgjort troskyldig natur, trods alle sine tidlige prøvelser, og en sådan natur har lettest for at knytte hjerteforhold; men når han ikke, som så mange lignende sjæle, atter ligeså hurtigt opløste dem, var det, fordi han var ligeså trofast som troskyldig. Dermed er ikke sagt, at troskyldigheden slet ikke

kunde lede ham vild; han kunde ganske vist, endog til sine senere år, undertiden lade sig dåre af et eller andet, for ham tiltalende, navnlig æstetisk fortrin hos et menneske, hvis virkelige værdi ikke svarede dertil; men i det store og hele havde han en ualmindelig ægte, umiddelbar følelse for virkeligt og sandt menneskeværd, og en tilsvarende ævne til i sit forhold til mennesker at fremkalde det bedste og ædleste i dem. — Så byggede han sin tillid til dem derpå; og på den grund skuffes man vanskeligst. I den skildring af sine mange venner, han har givet i „Personlige oplevelser“, er det vistnok ikke svært at finde kritik af dem også — et vidnesbyrd om, at han i hvert fald ikke var et bytte for en helt blind troskyldighed —, men jeg tør roligt påstå, at den fremfor mangan anden lignende skildring netop har sin ejendommelighed i at efterlade et indtryk af det sympatetiske hos de personligheder, den omfatter. Hvor forfatteren selv vilde have følt, at dette ikke kunde blive tilfældet, havde han sikkert valgt at tie.

Der er allerede fortalt, at han sammen med navnlig nogle af kammeraderne fra Borgerdydskolen — C. Hall og V. Bloch¹⁾ — i rusåret dannede en lille forening, hvis opgave dog fra først af mere syntes at være indbyrdes adspredelse end alvorligere ting, som man dog snart kom ind på. Denne lille forening talte oprindeligt syv medlemmer. Foruden af de tre nævnte bestod kresen af P. Dorph, der var så almindelig elsket, at man af hans fornavn — „Per“ - dannede verbet? „at pere“ om særligt at søge hans venskab, og hans studenterkammerad fra Vordingborg og senere svoger, Georg Aagaard, (f. 12/3 1811), søn af den tidligere nævnte ejer af herregården Iselingen, krigsassessor Holger Hatting A. og Marie f. Koës,²⁾ søster til P. O. Brøndsteds hustru. „Opdraget i et dannet

¹⁾ Om C. Hall se V. Birkedal: „Personlige oplevelser“ I. s. 51—82, og om V. Bloch smstds. s. 93—107.

²⁾ Se om hende Nik. Bøgh: Christian Winther I. s. 42

og i høj grad patriotisk hjem, hvis ædle præg aldrig fornægtede sig, var han selv en varm fædrelandsven, begejstret for alt stort og skønt, med livlig, humoristisk ånd. Han besad ikke glimrende ævner, og hans natur var indolent, men over hans hele personlighed var der udbredt en umiddelbar personlig elskværdighed, som vandt ham alles hjerter.¹⁾ I hans gæstfri hjem samledes også ofte ved ferietider vennerne til glade og åndrige sammenkomster. Her knyttedes også flere inderlige bånd for livet. En af G. Aagaards søstre, Frederikke, blev P. Dorphs hustru. En anden, Anna Mathea, blev gift med Martin Hammerich, der også havde siddet på skolebænk i Borgerdydskolen med Birkedal, og med hvem han fornyede det den gang ikke al tid harmoniske forhold her på Iselingen. Her fandt Hall sin hustru, Marie Brøndsted, P. O. Brøndsteds datter og fru Aagaards søsterdatter, der sammen med sin søster, moderløse som de var og ofte uden deres fader, når han var borte på de lange rejser, opdragedes her. Hun blev også Birkedal en trofast ungdomsveninde for hele livet; han traf hende første gang her som en 17årig pige i året 1833, og de indgik, fortæller han „fostsødskeneskab“ i haven ved at dele et jordbær med hinanden; hendes ejendommelige, varmhjærtede og sandhedskærlige natur havde en fuld forståelse af ham, og deres venskab blev trofast til enden. G. Aagaard var jurist og nedsatte sig i året 1841 som prokurator i Maribo amt. Han blev en begejstret talsmand for de nationale frihedsrørelser i fyrreerne, var medlem af den grundlovgivende rigsdag og af senere rigsdage, sidst også af det nyoprettede rigsråd indtil sin tidlige død i 1857. — Fremdeles hørte til hine syv Carl Fog, der var V. Blochs sødskendebarn (deres mødre var søstre). Han var søn af præsten Schack Carl Emilius Fog, først i Spandet i Nordslesvig, hvor sønnen Carl var født (¹⁶/₇ 1809), senere i Vellev i Århus stift, og var bleven student fra

¹⁾ „Dansk biografisk leksikon“ I. s. 4.

Randers skole 1828. — Han var en ærlig og frejdig ung mand, med ikke lidet vid, velvoksen og kraftig. Han havde kærlighed til og modtagelighed for digtningen uden selv at skrive vers. Mens hans lå i København, hørte han ingenlunde til den grundtvigske kres (som „selskabet uden navn“ jo i det hele heller ikke gjorde), men senere sluttede han sig afgjort til den, vistnok mest under påvirkning af Birkedal. I året 1840 blev han præst i Skjold i Bjerge herred, og forblev dér til sin død ved nyårstid 1885. Ved sin kraftige og ejendommelige forkyndelse øvede han en ikke ringe indflydelse på mange i denne egn. — Han gik i selskabet under øgenavnet „Flirk“ — hvis oprindelse er mig ubekendt —, og det samledes regelmæssigt til sammenkomsten lørdag aften i hans bolig. Fra disse sammenkomster har en af vennerne fortalt følgende anekdote. Fog, som ellers var pyntelig af sig, holdt meget af sine morgensko. Det havde forarget vennerne, at han hver lørdag aften modtog dem i sådanne. Så aftalte de, at de en aften alle sammen skulde liste sig op på hans gang, trække deres støvler af derude i al stilhed, tage deres morgensko på og således samlede træde ind. Det hele gik så tyst af, at han ikke mærkede noget til det, før de stod i hans kammer. Men det førte da heller ikke til andet end til hans og deres almindelige latter, og Fog slap ikke sine kære morgensko. — Birkedal kalder ham (Personlige oplevelser“ II. s. 88) sin „kærneven, en hjertemand af første rang“.

Endelig skal nævnes den syvende og sidste, V. Blochs broder, Georg Bloch, betydelig ældre end nogen af de andre, idet han var født allerede i det forrige århundrede (15/4 1799). Han var ikke student, men handelsmand, grosserer og manufakturhandler. Selv kundskabsrig, elskede og ærede han i sin store beskedenhed kundskaben. Han var mild og godmodig, hjærtevarm og trofast og savnede hverken ævner eller lune. Han blev i dette år gift med den syttenårige Oline Hadsund, en kræmmerdatter fra København, en from, kærlig, livlig og højt

begavet kvinde, som siden måtte friste den tunge skæbne at blive sindssyg og døde sådan allerede i året 1847, 34 år gl. Deres velsignede, og den gang velstående hjem på Østergade blev vennernes kæreste samlingssted; her mødtes de hver mandag aften. „Gamle Bloch“ eller blot „Gamle“, som han kaldtes, var sine venner til megen hjælp og støtte. Blandt alle de huse, Birkedal kom i i denne tid, var G. Blochs det, der tyktes ham „rigest på hjemmets fred“. Og det ikke mindst for den unge husfrues skyld, som han kalder „sjælen i broderingen“, „vort samfunds den lyse morgen“. Til hende havde han den fulde, rene fortrolighed både i sorg og glæde, — der vil senere blive lejlighed til at meddele breve fra ham til hende, — og da han førte sin manddomsbrud til hende, siger han, at de to kvinder fandt hinanden som to „søstersjæle“.

Det var de første syv. Men snart kom der flere til. Først Carl Fogs sødskendebarn, P. M. Andresen (f. $\frac{3}{3}$ 1810) (se s. 66), søn af konsistorialråd K. G. A. Andresen (død i Kjeldby på Møn 1856). Han var ikke en mand af fremragende ævner, men stille, mild, alvorlig og flittig. Han døde som præst i Hammel, Århus stift, i 1877. Så var der to af Halls venner, begge jurister. Den ene var den bekendte lensgreve F. M. Knuth til Knuthenborg¹⁾ (f. $\frac{11}{1}$ 1813), senere martsministeriets udenrigsminister i 1848, trods sin adelige byrd varm for den frihed og lighed, tiden kæmpede for; han hørte til den fløj af martsministeriet (sammen med Lehmann og Monrad), hvis noget imødekommende stilling til spørgsmålet om Slesvigs deling forårsagede dets sprængning. Til den skildring af ham, Birkedal har givet¹⁾, føjer jeg det lille træk, som Fr. Barfod har fortalt mig, at Knuth som (forh.?) minister en gang sagde til denne: „Jeg har endnu aldrig truffet den husmand eller indsidder, som jeg ikke kunde lære noget af“. Udenfor selskabets møder

¹⁾ V. Birkedal: „Personlige oplevelser“ I. s. 141—44.

kom Birkedal ikke videre sammen med ham; men det var Knuth, som på vennernes vegne udbragte skålen ved hans bryllup. — Også han fik en tidlig død, idet han allerede gik bort i 1856. — Den anden var Ludvig Kramer, tillige kaptejn ved studenterkorpset, lige ivrig soldat og jurist. Der kunde være en vis højtidelighed over hans ellers jævne væsen, hvorfor han fik øgenavnet „den pompøse“, forkortet til „Pøsen“. Han var grundig i al sin færd og varm både for ret og pligt. Han døde som kriminalretsassessor i tredserne.

Til disse må endnu føjes den ulykkelige Vilh. M. Bjerring, der studerede lægevidenskab, men tidligt på grund af ødelæggende forhold i hjemmet blev sindssyg og allerede i 1833 eller 34 kom på Bistrup. Han kom flere gange ud derfra, og af vennerne søgte særligt Birkedal og Barfod at holde på ham, men alt forgæves: Da han tredje gang var ført på sindssygeanstalten, kom han ikke mere ud af den, men forblev dér i 45 år til sin død i 1893.

Om venskabsbåndene fra rusåret siger Birkedal („Personlige oplevelser“ I. s. 61): „Jeg fejler vist ikke, når jeg siger, at nogle af de dyrebareste og bedste ungdomsminder knytter sig til dette år, minder om venskab og broderskab, befrugtning og berigelse af forskellig art, som har haft sin rækkekræft til det sidste. Jeg véd i det mindste, at jeg i det år levede et rigt liv, og at jeg i det fandt venner, som blev mig til glæde indtil denne time“. Han mener, at datidens ordning af begyndelsesstudierne ved universitetet afgav langt bedre betingelser for de unges udvikling end nutidens. Det nuværende „filosofiske“ kursus i rusåret skulde jo tjene til at give dem en almindelig åndelig udvikling, inden de tog fat på det særlige fagstudium. Men det opfylder ikke bestemmelsen, da de allerfleste i den alder ikke er modne nok til et sådant selvstændigt tankeliv. Og regelen er jo også nu, at der gerne strags i rusåret begyndes på det egentlige embedsstudium, hvad der kommer af en ganske

naturlig trang til noget positivt hos dem, der ikke i dette år vil lægge grunden til et åndeligt lediggængerliv, som det „filosofiske“ kursus i sig selv ikke er tilstrækkelig modvægt imod. Men så går de glip af den almindelige udvikling, de trængte til som en overgang fra skolelivet, og sidder allerede midt i fagstudiet, inden de har kunnet ryste skoledrengen af ærmet. Og så bliver det også naturligt at afslutte sig i samfundet med sine medstuderende i faget, og derved går det tabt, som Birkedal fremhæver som en god frugt fra sit rusår, at „der knyttedes venskaber og fortrolighedsforhold mellem dem, der siden gik ad forskellige embedsveje . . . hvad vistnok ikke er af ringe betydning for folkelivet, idet noget ensartet i tanke- og hjærtegangen midt i fag- og stillingsforskellighederne vedligeholdtes“. Dette almindelige grundlag for Birkedals og hans venners samfund betegnes også ved, at det aldrig fik noget særnavn, men kaldtes „selskabet uden navn“, eller, efter antallet af vennerne tilsidst, „tolvmandslaget“ (fraregnet den sindssyge Bjerring, som en tid var den trettende).

Ifølge en lille, håndskreven samling sange fra dets sammenkomster, som Birkedal har opbevaret, foregik den egenlige stiftelse af broderselskabet ved en sammenkomst hos Hall d. 20de oktober 1831. Men at selskabet stiftedes, betød ikke, at det endnu afsluttede sig. I vinteren og foråret 1832 kom endnu to til. Den ene var den senere så navnkundige D. G. Monrad¹⁾ (f. ²⁴/₁₁ 1811), der fra Vordingborg skole var kendt med P. Dorph og G. Aagaard og gennem dem indførtes i vennekredsen. Han optoges højtideligt i selskabet i januar 1832 og mødte ved denne lejlighed frem med en for ham ret betegnende sang, hvori han spørger musen, der „har spredt himmelgnister i hans barm“, om det nu også virkelig er sandt, at hun ikke „skal flagre ene i mørke nat“, men „flyve

¹⁾ Personlige oplevelser I. s. 108—30.

hen til troskabsfuglens lund“ for at „kvidre, hvad der bruser i hendes barm ind i et trofast vennehjerte“, hvor

„der er ingen hånlige latter.
der er intet bittert smil,
og enhver mit hjerte fatter,
spotter ej med hellig ild.
Der en kærlig hånd ledsager
på en høj, men slibrig sti.
indtil himmellyset dager
i en evig harmoni;“

— man mærker her en højtspændt idealitet, men en idealitet, som ikke blot føler sig udsat for at blive mødt af et „bittert smil“ af den uforstående virkelighed, men selv ikke er utilbøjelig til at svare igen med et lignende. Sangen har til overskrift: „Til en æstetisk vennekreds“. Den anden var Birkedals og Dorphs kending fra Gjorslev, Frederik Barfod¹⁾ (f. $\frac{7}{4}$ 1811), hvis nordiske Asatro vi har gjort bekendtskab med i det foregående, og hvis uforbeholdne, ærlige og kraftige natur i selskabet skaffede ham navnet: „Bamsen“. Han opgav ikke sin huslærerplads på Gjorslev før til d. 1ste juli 1832, men efter den ovennævnte håndskrevne samling sange optoges han i kresen allerede d. 19de maj s. år med en sang, hvori han erklærede hverken at ville synge kongers, aristokratis, demokratis eller kleresis pris, hverken om krig eller fred, eller om sin næstes fejl, eller om punsch og vin, men kun om „Danas piger“.

Til sammenkomsten d. 20de okt. 1831 havde Birkedal skrevet en sang — „Vor stræben“ — :

„Her vi samles, for begejstringsluen
dybt at tænde i vort unge hjerte,
for at skue lysets klare kærte,
som tilvinker os fra himmelbuen“.

„Godhed, sandhed og skønhed“ er de „tre farver, hvori

¹⁾ Smstds. I s. 130—41.

det høje bryder sine stråler for vort øje“; deres vinken vil de følge tro; ti de hør selve livet i eje.

„Men vor stræben op mod lysets stjerne,
er kun støvets dunkeltmørke drømme,
er ikkun et pust i livets strømme,
når ej ydmyghed derom vil værne.

Venner! o, med den vi kunne svømme
over livets hav til lysets stjerne;
og hvad hovmod søgte i det fjærne,
ydmygheden så i sine drømme.

I et ydmygt hjærte lümlens kærte
sine evigtskønne stråler bryder:
Godheds-, skønheds-, sandhedsflammen gyder
huldt sig i et barnligt, kærligt hjærte.

Stræb i ydmyghed! vort valgsprog være;
da vi følge driften i vort indre. — —“

Disse toner passede nok så godt til indvielsesfesten for det lille selskab. Man vil ovenfor have set, at Monrad kaldte det en æstetisk vennekreds. Det var det vistnok ikke, hvis man derved særligt vil tænke på smagsdommere og sligt. Nej, men det var i første række den nordisk-folkelige digtnings idealer fra det 19de årh.'s første menneskealder, og en endnu uklar og ubestemt higen efter at føre dem ud i livet, som var bindeleddet i det og det fælles grundlag. Det var denne digtning, der, med Øhlenschlæger i spidsen, mere end noget andet havde vakt det danske folk til bevidsthed om dets folkelige ejendommelighed og selvstændighed; og det betegner ikke noget brud med udviklingen, men tværtimod et nyt gennembrud i den, når den unge slægt fra århundredets anden menneskealder nu også begyndte at træde i skranken for en virkeliggørelse i livet af, hvad der hidtil mest kun havde været et tilbageblik på de gamle tider. Og det er netop retningen derefter, som er det ejendommelige ved denne lille kres af unge. Den var

langt fra ene derom. Det lå i tiden, og den historiske begivenhed, som indledede den, var forordningen om provinsialstænderne, hvori jo Grundtvig hilste det ældgamle fri forhold mellem „kongehånd og folkestemme“ et begejstret velkommen. Men i denne kres af unge vil man jo finde de fremtidige hovedledere for bevægelsen i midten af vort århundrede. — Øhlenschlæger selv var mest tilbøjelig til at se på de nye rørelser i den unge slægt som på et brudd med udviklingen. Man vil oftere finde ham klagende over den „prosaiske, politiske tid“ fra hine år, de unge er „så kloge og gamle i alt i deres ungdom, at denne skammer sig ved at blomstre“, ja, „folk har tabt sansen for det nationale og det historiske“, mener han. „Det unge Tyskland, det unge Danmark, det unge Norge, det unge Sverige sympatiserer ikke med os“, skriver han til v. Beskow og udbryder så: „vi heller ikke med dem, Gud være lovet!“¹⁾ Men „der er enkelte undtagelser“, og det går vel nok an at mene, at Vilhelm Birkedal, der var en af de få blandt vennerne, som i ungdomstiden kom i nært, personligt forhold til Øhlenschlæger, af ham regnedes til disse. Men helt bortset fra digterkongens eget syn på den tids ungdom og dets delvise ret, kan man ikke lukke øjnene for, at det var netop de tanker, han selv havde sunget op, som nu var ved at tage kød og blod. Der findes i „Mindeblade om Øhlenschlæger“ en udtalelse af ham²⁾, som rammer sammenhængen mellem ham og den kres af unge, vi her taler om. Med henblik til den ny franske romantik, hvori han mest ser en pirring af den „åndelige vellyst“, et „vildt, hjærteløst spil med ideerne, med tanker, følelser, billeder“ — skriver han: „Det sande geni mangler; hvor sandhed og godhed ikke findes i et digterhjærte, dér findes heller ingen sand skønhed i hans ånd“.

1) „Mindeblade om Øhlenschlæger“, udg. af C. L. N. Mynster
s. 340. 412. 406. 410.

2) S. 394—95.

Man vil, ved at sammenligne dette med den ovenomtalte sang af Birkedal, forstå, hvor sammenhængen er at finde med disse unge, i modsætning til dem, der tog ordet ved begyndelsen til århundredets tredje og sidste menneskealder, og med hvem det brudd virkelig indtrådte, Øhlenschläger allerede så i fremrykning i trediverne.

Men retningen efter at føre digtertankerne ud i livet lå endnu gemt i den almindelige, ungdommelige, poetiske begejstrings svøb. Man var ikke kommen så vidt, at man satte „spørgsmålene under forhandling“ („problemerne under debat“) og drøftede dem med den altfor tidlige selvklogskab, senere tider kun har været for tilbøjelig til at anse for et ypperligt middel til selvopdragelse for ungdommen, en selvopdragelse, hvorunder i mange tilfælde netop den bedste ungdomskraft ødes og sløves enten i overspændelse eller i overfladiskhed. Så lidt som videnskabelige fagspørgsmål (hvad allerede den blandede forsamling forbød), drøftede man enten æstetiske teorier, eller religiøse grundspørgsmål (hvortil jo ellers tiden nok kunde give anledning) eller politiske forfatningsspørgsmål o. lign. Ja, det hørte til sjældenhederne, at kristendommen ved de fælles møder kom på bane. For nogle, — som f. eks. Hall — stod den fjærn. Og når man vil mindes Birkedals og Barfods sammenstød om den, skønner man, at ungdomslaget snart kunde være udsat for at brydes, hvis den var bleven et stridspunkt. Man nøjedes her med at synge med hinanden:

„Af glædens kilder øse vi
med hjærtets rene bæger,
og himlens billed stråler i
den drik, som hjærtet kvæger“ (P. Dorph),

og dertil var alle fuldt med.

Der var „såre mange timer i vort lille samfund, da alvor og gensidige tankeudvekslinger fyldte vore samtaler, da dybe livsspørgsmål kom på bane, og en kappestrid om at leve et ædelt menneskeliv var vort løsen“,

siger Birkedal ¹⁾. — Ja, det er sagen truffet. Man bares af digtningen, men man levede ikke i den, havde ikke sit mål i den, trods alle drømme om selv at optræde som digtere; målet var: et ædelt menneskeliv i tjeneste for sit folk, hvilken den nu skulde blive. Og når man stødte glassene sammen omkring bollen med „biskop“ i og tilråbte hinanden: „Kamp og sejr, du!“ da var det kronen, der blinkede. Dette vide og rummelige, men dog ånds- og hjærtefaste mål for den fælles stræben var nok en ungdomshigen værd, og det var det, som vedligeholdt ligevægten midt i begejstringen.

Men dette almindelige mål måtte dog have sin begrænsning, samle sig om noget bestemt, og det var netop den sans for „det nationale og det historiske“, som Øhlenschläger i det hele fandt slukt hos ungdommen, kærligheden til danskhed og frihed i fædrenes spor. Det er jo uimodsigteligt, at det var i denne kres, det senere nationalliberale partis to mest fremragende høvdinger opvoksede. Dette partis skrøbeligheder skal ikke her gennemgås; men det er afgjort, at det danske folk skylder det en så væsentlig del af sin udvikling nu til dags, at det er rimeligt, eftertiden vil fælde en langt hensynsfuldere dom om det, end nutiden gør. Det er betegnende, hvad Birkedal fortæller, at en historisk begivenhed som den polske opstand 1831 opildnede stemningen her hjemme meget mere end julirevolutionen, fordi der var dybere og ædlere drifter i virksomhed, hvor et folk kæmpede for sin tilværelse, end hvor det kun kæmpede for et større eller mindre mål af politisk frihed. Og hvorledes man end vil værdsætte det ene imod det andet, så synes denne bemærkning at være træffende; ti det er meget sjældent, at man i et lands indvortes forfatningsstridigheder, end sige i en revolutionskamp, bliver den ædle og opofrende højsindethed vár, som fortællingen om et folks

¹⁾ „Personlige oplevelser“ I. s. 62. — Udhævelsen af denne bogs forfatter.

forsvarskamp for sin tilværelse er så rig på. Og hvor målet frem for alt er „et ædelt menneskeliv“, må det findes i sin orden, at følelsernes vægtskål synker til den side, hvor de „dybeste og ædleste drifter“ er oppe. Det kan vist heller ikke bestrides, at det er den nationale kamp for sin tilværelse og selvstændighed, det danske folk har måttet føre i århundredets midte, det er alle de dybe og ædle drifter, den satte i bevægelse, der under navnet „ånden fra otte og fyrre“ har givet stødet til det rigeste, historiske nutidsliv i Danmark, og at det også er den, som, når alt kommer til alt, fremfor noget andet har sikret og grundfæstet den borgerlige frihed, vi har.

Men, sværmede man her i begyndelsen af trediverne mere for Polakkerne end for de „parisiske gadedrenge“, så betød det dog ikke, at man ikke fuldt ud delte glæden over det lille skridt, som i 1831 blev gjort her til lands hen imod en fri forfatning, skønt mange, der den gang glædede sig over hint skridt, mindst af alt havde en sådan ende på sagen i tanke, ja endog var modstandere deraf. Det gjaldt sikkert også i det hele disse unge mænd — den gang! Men de var iøvrigt med i frihedsbestræbelserne på dansk grund, og, hvad Birkedal senere har kaldt „en krumme frihedsbrød“ (naturligvis i forhold til den senere mere udviklede politiske frihed), det syntes dem da at være et helt, stort brød, og morsomt fortæller han¹⁾ om det begejstrede studentertog, de deltog i, til Amalienborg, for strags samme aften budskabet om indførelsen af provinsialstænderne stod i bladene at give Frederik d. 6te et leve derfor, hvorpå denne blot fra altanen ganske tørt svarede: „Tak skal I ha'e, børn! men gå nu hjem og i seng!“

Man kunde måske sige, at begrebet „Det unge Danmark“ stammer fra hine år. Jeg finder i et digt af en af vennerne (Fr. Barfod, som ellers lige til Frederik d. 6tes død var en ivrig forsvarer af enevælden) følgende vers:

¹⁾ „Personlige oplevelser“ I. s. 58.

„Lad synge da, hvo synge vil,
 om gamle Danmarks gamle dage:
 men ungt er Danmark! — Kræfter til
 nyt storværk har det nok tilbage!
 — Brus højt, min sang, med dristig hu:
 det unge Danmark vies du!“¹⁾)

Birkedals stilling til nationalliberalismen vil der blive rig lejlighed til at skildre i det følgende. Her skal der kun bemærkes, at, når det er blevet sagt, at „hans opfattelse af borgerlivet og i det hele, hvad der hører politikens område til, blev ved at smage af den „national-liberale“ idealisme, som han i sin ungdom fuldt ud delte med denne politiske retnings udødelige bannerfører“²⁾), så er denne dom to gange misvisende, for det første, fordi Birkedals ungdomstid lå forud for den tid, da man kan tale om noget „national-liberalt“ i den senere politiske betydning af ordet, og for det andet, fordi Birkedal netop, lige fra dets fremkomst, vendte sig som en bestemt modstander imod det og aldrig siden forligte sig med det. Det var næppe, fordi han „mærkedes af national-liberalismens . . . mangler“³⁾) til det sidste, at han kom i modstrid til den politiske udvikling her i landet på sine senere dage; det var snarere, fordi han anså denne for altfor meget mærket af hine „mangler“.

Noget andet er, at han nu en gang i sin ungdom havde fået sit ideal på et ædelt menneske- og folkeliv så fast, at det for ham var nødvendigt at stå eller falde på det, så at han ikke kunde give det mindste køb dér, hvor måske andre mente at kunne tage sagerne mere sagtmødt. Og at dette ideal, opvokset af hans egen sjæls grund, havde fået sin første udglødning i den Øhlenschlägerske digtnings smelteovn og beholdt prægnet deraf bestandigt, det er ganske vist uimodsigeligt. Og

¹⁾ Fr. Barfod: Dagbogsblade. En samling smådigte, 1841.

²⁾ Se „Højskolebladet“ no. 46, 1892.

³⁾ Smstds.

det gav ham vist også et særpræg senere som Grundtvigs discipel; men det er muligvis ikke uden sammenhæng med, at hans ord synes at have haft en mere almindelig rækkevidde end størstedelen af de andres.

Hvad angår Birkedals særlige forhold til de enkelte af vennerne, så vil man kunne lægge mærke til, at det var inderligst, hvor der var fællesskab om den kristne tro. Spændingen hos ham selv mellem ideal og virkelighed var kommen til hvile i denne, og hvor han fandt den samme retning, var der naturligvis også mest forståelse. Dog, synes det, med én undtagelse: Hall, „min usigelig kære ven“, som han kalder ham endnu på sine gamle dage. Hall var i skoletiden forbleven urørt af de indtryk af kristendommens alvor og herlighed, Birkedal havde fået navnlig gennem deres fælles lærer, Peter Fenger, og han vedblev at stå den fjærn, uden at fjærnhedsforholdet dog betød et modsætningsforhold. Tværtimod, han vilde selv gælde for kristen, og det sikkerlig i fuld personlig ærlighed. Men de dybe, indre livsspørgsmål, som kræver deres afgørelse i tro eller ikke-tro, sysselsatte ham ikke. Det var den sindets ligevægt og jævnhed, Hall besad, i forbindelse med hans umiddelbare sans for alt ædelt og ægte og hans fine og elskværdige lune, som drog Birkedal til ham i et livslangt venskab, som selv ikke alvorlige uenigheder nogensinde kunde rukke¹⁾. Men når „engelen besøgte ham“ (se s. 61) hos Victor Bloch, da var det dog finere og dybere hjærtestrænge, som blev slåede an. De havde fundet hinanden, som Bloch skriver på sit stambogsblad til Birkedal, som „to planter fra fremmede lande“, hvis hu står til at ile sammen mod „morgenrødens fædrejord“,

¹⁾ „Vær forvisset om“, skriver H. på et stambogsblad til B., da han rejste udenlands med Knuth i 1834, „at, ihvor meget der end i adskillelsens tid kan forandres, så vil dog ett stå urokket: mit hjærterlige venskab for mine glæders og sorgers ældste, trofaste deltager. Din Carl Hall“

og som havde „øst fostbrodervenskabs skål af denne hellige længsels kilde“. Eller når Peder Dorph skrev: „O, lad os følge — når Herren vinker — som østens vise — hvor stjernen blinker --- — da kærligheden, — som os forbinder — igennem slynget — af skønne minder — skal aldrig dø“, da var det atter tonen, som lå ham nærmest. Men særligt er forholdet til D. G. Monrad her oplysende. Medens ligevægten hos Hall tiltrak Birkedals umiddelbare og barnlige natur, var det den fælles „mangel på ligevægt“, kun opvejet af kristendommen, hvori han og Monrad, som han siger, lignede hinanden, der blev berøringspunktet mellem dem. Den næsten vulkanske idealitet hos Monrad, der ofte slog ud i fortvivlelse over og ringeagt for den nærværende fattigdom i tiden, var tidlig bleven grebet af kristendommen, uden at han dog var kommen til fred i troen. Der var i dette kæmpende hjerte noget, som uvilkårligt måtte drage Birkedal; han kendte selv godt denne kamp. Og han blev snart Monrads „stadige omgangsfælle“; de hørte også jævnlig sammen Grundtvig i Frederikskirken. Men et eget slags forhold var det; snart afbrødes det, snart knyttedes det inderligt igen. Altid var det Monrads skiftende forhold til kristendommen, som bestemte det. Og man kan vel heller ikke tænke sig større naturforskellighed end hos de to. Trods alle oprivende sjælekampe var Birkedal på bunden en umiddelbar natur, hvis idealitet krævede forsoningens lysskær over livet; Monrad var en natur, hvis idealitet kastede et skærende modsætningslys over det. Fælles kamp og fælles dragen mod kristendommen bandt dem således en tid i deres ungdom nær sammen; endnu mens Birkedal var kateket i Ringkøbing, førte de en fortrolig brevveksling¹⁾ med hinanden. Men i tidens løb fjærnedes de fra hinanden, skønt venskabsbåndet aldrig brast; og grunden dertil lå nok så meget, som i deres forskellige anskuelser, begrundet i forskellen på deres naturanlæg,

¹⁾ Af denne er der desværre intet tilbage.

som i ungdomstiden den samme, almindelige åndsstræben holdt mere nede.

Igennem Monrad blev Birkedal kendt med dennes sambo på regensen, C. F. Allen, hvis ædle, beherskede personlighed Birkedal i høj grad skattede. Ved denne eller Barfod blev Allen indført i den Dorphske familie på Gjorslev, i hvilken han fandt sin hustru. Allen hørte dog aldrig til tolvmandslaget.

Jeg skal slutte denne lille skildring af „selskabet uden navn“, der væsentligt kun vil gælde for en ramme om det billede, Birkedal selv i „En livsførelse“ og i „Personlige oplevelser“ bedst har tegnet i enkelthederne, med følgende vers af den første bog (s. 234):

„Ej vidste vi, at åndens kongebud
ej svared' til vor krafts den lille levning,
at større magt der hørte til, for ud
at stede kampens store ridderstævning.
Men aldrig kan jeg dog med ynksomt smil
beskue ungdomslivets varme tragten;
jeg tror det vist, at, hvad vi sigted' til,
har stillet tidligt os på alvorsvagten.“¹⁾

Det er den ældre mands erkendelse af, at „agten stod over magten“ i ungdomsdagene, men også af, at det havde ikke været godt, om det ikke havde været så.

Som før fortalt, flyttede Fr. Barfod d. 1ste juli 1832 fra Gjorslev ind til København; og da Birkedal på den tid var ene om to værelser på hjørnet af Østergade og St. Jørgensgade (3dje sal), blev de enige om at bo sammen. Det blev jo så også billigere for dem begge, og ingen af dem havde noget til overs. Dog var de slet ikke bange for at lade, som om de havde det. Barfod trakteredede i begyndelsen til middagen på spisekvarteret med en hel flaske vin ad gangen; men skrædderen og boghandleren satte dog snart en pind for disse nydelser. En dag kom Barfod hjem med det udråb: „I aften skal

¹⁾ „En livsførelse“ I. s. 234.

de have „Hakon jarl“ på teatret; hvem der kunde være med!“ Ja, men Birkedal ejede ikke en skilling. „Jeg har en daler“, svarede Barfod, „hvad vilde du gøre, hvis du havde en daler?“ — „Så tog jeg to parterrebilletter, den ene til mig selv, den anden til dig“. — „Gjorde du det, så gør jeg det med!“ Så gik de i teatret, men havde hverken til mad eller drikke derefter og måtte, inden de gik hjem, tage deres aftensmåltid hos „gamle Blochs“.

I sommerferien gjorde Birkedal en Jyllandsrejse sammen med Carl Fog til hans hjem i Vellev.¹⁾ Det var første gang, den jyske naturs ejendommelighed viste sig for ham og greb ham i sin modsætning til øernes. „Det er, som om Kattegattets og Vesterhavets store bølger her på en gang i deres stormende færd har størknet sig og er blevne til land; så dristig, så vidunderlig er her overfladens form på mange steder“, skriver han i en optegnelse. Og han ser strags et billede på menneskeånden deri: „således er den stærke menneskegenius kolossalsk i sine ytringer“. Det stille, rolige præstegårdsliv gav ham lejlighed nok til at leve i naturens skød, og der hændtes ham på denne rejse noget, som atter førte ham ud i ensomheden med sig selv: Han blev på et besøg fra Vellev i Randers atter så betagen af en ung piges kvindelige ynde og skønhed, at de gamle følelser levede op igen, og den beslutning, han havde taget om ikke at knytte noget nyt bånd efter den tidligere hævede forlovelse, blev alvorlig rokket. Det indtryk, han her fik, var af en anderledes styrke end de forrige, og han mente, at hvad der hidtil kun havde stået som et „abstrakt begreb“ for ham, det havde nu taget „virkelig skikkelse“ på sig. „Idealia“ var funden, og i den jyske natur sværmede han på ny i sin kærligheds fantasirus, — denne gang ikke med „Werthers Leiden“, men med Schillers mandige digte. — Han havde atter „blottet sit bryst“. Eller er det ikke dertil, et stambogsvers af hans 10 år ældre ven, Georg

¹⁾ Omtrent midt imellem Århus og Viborg.

Bloch, sigter, som, efter at have udtalt sin glæde over vennens herlige egenskaber, slutter således: „Dog én ting jeg dadler med smerte, — til at blotte dit bryst du har hang“. — Nu, det kan også have en almindeligere anvendelse på ham. Det var ikke uforskyldt, når han så ofte talte om de mange sår, hans hjerte havde modtaget. Den, der lægger det så blot, som han, kan ikke undgå sårene.

Efter ferien mødtes Barfod og han atter på Østergade. I forening med Monrad tænkte de på at udgive en digtsamling; P. Dorph var med i forhandlingerne som dommer over, hvad der skulde medtages og hvad ikke. De unge digtere vilde optræde under foregivne navne, og Birkedal valgte navnet: Marius efter den nævnte unge piges fornavn: Marie. Under digte og breve fra ham fra denne tid træffer man ofte dette navn enten alene eller som et M. efter Vilhelm.¹⁾ — Et ungdommeligt indfald afbrød imidlertid de alvorlige drøftelser. Man besluttede på Barfods forslag at tage uindbudne til et bryllup på Møn — for to rdl., som Birkedal ejede og Monrads kommunitet for næste måned — og afrejste den næste morgen. Det er denne rejse, Birkedal morsomt har besunget i „En livsførelse“ I. fra s. 354 under navn af „Bryllupsrejsen, heltedigt i seks sange“. Da de nogle dage efter brylluppet — d. 6te oktober — i det ypperligste vejr fra klinten så Rügen for sig i den dejligste belysning, fik de lyst til at tage derover. I Stege måtte man kunne få en båd, og en fjærn, ukendt slægtning af Barfod skulde låne dem penge. Foreløbig besluttede man at digte et heltedigt om den, idet hver skulde skrive sin linje vekselvis. Barfod begyndte: „Det går til Rügen over sølvblå vove —“, men tilstedekomsten af en fremmed afbrød snart digtningen, og da man i Stege fik at høre, at en

¹⁾ Som en pudsighed kan jeg meddele, at i det kongelige brev, hvori han d. 6te okt. 1856 udnævntes til ridder af danebrog, er navnet „Marius“ opført efter hans tre virkelige fornavne. — Hall var den gang kulturminister. Det må være kommet ind gennem ham. Har Hall virkelig troet, at B. også hed „Marius“, eller er det et skælneri af ham?

båd ikke vilde kunne fås under 40—50 rdl., måtte man lade sig nøje med at have foretaget rejsen i fantasien. Birkedal og Monrad tog hjemrejsen til København om ad Iselingen, Barfod om ad Fakse, hvor hans fader var præst.

De to samboer på Østergade havde imidlertid så alvorlige skillepunkter både i natur og anskuelser, at der jævnligt forefaldt betydelige rivninger. Meget delte de med hinanden, og af hjertet holdt de af hinanden; men til daglig at være sammen holdt venskabet ikke ud. Navnlig var det jo kristendommen, som vi véd, der skilte dem ad. Det var i dette efterår det s. 84 fortalte optrin i anledning af Birkedals søster Emilie forefaldt. Barfod hørte dog Grundtvig i Frederikskirken. Men det stødte Birkedal. En søndag, Barfod kom derfra, sagde Birkedal til ham, hvad han dog vilde i en kirke, da han ingen tro havde. Barfod svarede, at en prædiken ikke alene havde et teologisk indhold, men også en æstetisk interesse, og at det var den, han søgte. Nu fulgte der en hæftig strid, der oftere gentoges. Begge var de hensynsløse og vel ikke lidet forfængelige; „der var eksaltation hos ham, og der var ofte en sårende ironi hos mig“, siger Birkedal. Barfod opfattede i stridens hede Birkedals trosivrighed som lyst til at se ham „brændt som kætter“, og til sidst tog de da den beslutning — til held for venskabet, der i virkeligheden var altfor ærligt til at kunne udslettes — at skilles. D. 1ste december flyttede Barfod. — Jeg minder kun her om, at han virkelig 5 år efter blev Birkedals svoger som søsteren Emilies fæstemand, og at denne formåede, hvad broderen ikke formåede, at føre ham til den kristne tro og således at binde ungdomsvennerne fastere sammen. Et andet bindeled blev i tiden Birkedals fæstemø, Emilie Meyer, hvis trofaste og begejstrede ven fra først til sidst Barfod var; og jeg vil afslutte denne lille skildring af de tos ungdomsforhold med følgende ord, som Birkedal skriver om Barfod i et brev til sin fæstemø ²⁸/₁₁ 1835: „Det vilde være egoistisk og stygt, om vi vilde bedrøve ham med noget, som han mener så trofast og ærligt,

den dyrebare ven! Derfor var det smukt af dig, at du ikke bedrøvede ham, ligesom du må fortsætte din kærlighed og opmærksomhed for ham på enhver måde. Det vil glæde ham så meget; ti du har vist ikke, mig undtagen, en trofastere ven og broder.“

I det samme efterår fik Birkedal — på parti med P. Dorph og K. Fog — H. L. Martensen¹⁾ til manu- duktør i dogmatik (troslære). Martensen, som kun var ubetydeligt ældre end han, var bleven kandidat i oktober måned dette år, og de ovennævnte blev da hans første manuducender — efter anvisning af daværende lic. theol. F. Fenger —, og de forblev hos ham, indtil han i forsommeren 1834 begyndte sin store udenlandsrejse. Mar- tensen havde i sine studenterår stået i forhold til en del af Grundtvigs yngre venner blandt den akademiske ungdom og havde selv modtaget stærke indtryk af Grundtvig.²⁾ Han var også i høj grad påvirket af Schleiermacher. Der er den lighed mellem Grundtvig og Schleiermacher, at de begge tager sigte på det religiøse liv, mere end på den videnskabelige erkendelse, men dér hører rigtig nok også ligheden op, idet den første udleder livet af det givne Guds ord, modtaget i tro, den anden af den menneskelige følelse og trang. Man må antage, at det er den nævnte lighed, som har bevirket, at Martensen på samme tid kunde henvende sig til dem begge. På den tid, Birkedal lærte ham at kende, havde han dog fjærnet sig fra Schleier- macher; men når han, trods dette, ikke kunde finde hvile i at følge Grundtvig, så var grunden den, at han greb ud over eller, skal jeg sige, udenom dem begge og søgte livets gåde løst i en tankespekulation, som dog, hvor langt ud den end kunde føre ham, al tid søgte sin

¹⁾ „En livsførelse“ I. s. 244 ff. og „Personlige oplevelser“ I. s. 187 ff.

²⁾ Så stærke, at vor nuværende summus theologus — prof. C. Henrik Scharling — lægger ansvaret for den såkaldte „halvgrundtvigianismes“ sejr i den danske folkekirke over på Martensen. Se „Halv- grundtvigianismen eller bogstavdyrkelsen“ s. 47 ff.

grund i den kristne tros kendsgerninger. I meddelelsen af den bekendte samtale mellem Grundtvig og Marheineke¹⁾, som han var tavst vidne til, siger han selv, at det grundtvigske slagord overfor den tyske teolog af Hegels skole: „Mein gegensatz ist leben und tod“ (min modsætning er liv og død) „stemmede med hans egne, tidligere erfaringer“, men at han trods dette dog „ikke kunde indlade sig på at opgive spekulationen“.

Imidlertid har denne blanding af de „tidligere erfaringer“ og trangen til „spekulation“ sikkert været årsag i, at den sidste fik sit hovedudslag hos ham i dragningen til den middelalderlige mystik, i hvilken jo det spekulative helt er trådt i tjenesten for det praktiske livsbehov. Det er vist med rette, når Birkedal særlig nævner hans „Mester Eckardt“ (ved siden af „Grundrids til moralfilosofien“) som hans åndfuldeste og mest helstøbte skrift, d. v. s. det, hvori hans selvstændige tankeliv satte sin modneste frugt, så at det er i sin orden, at det var for det, han bar sin doctorhat. I hvert fald var der her et område, hvorpå den unge manuducent og manuduktør kunde mødes i fuld tilslutning. Birkedals hang til det „mystiske“ var virkelig ret stor.

Endnu var Martensen i fuld ungdommelig gæring og slet ikke „færdig“. Men derigennem øvede han, den højtbegavede, netop så stærk en indflydelse på modtagelige jævnaldrende. Hans manuduktion var mere frugtbare samtaler end gennemgang af det bestemte eksamenspensum. „Næste gang“, kunde han sige, „vil vi tale om det eller det i troslæren, tænk nu selv over det, at det kan blive til gensidig befrugtning“. Ved sommerferien lånte han dem hver en bog — Birkedal fik Schleiermachers „Reden über die religion“ — og bad dem læse den i ferien, for at de kunde tale sammen om den, når de atter mødtes. Det kan jo gærne være, at, når Birkedal, første gang han var oppe til attestats, ikke nåede at få laud, skylden

¹⁾ Martensen: Af mit levned II. s. 49 ff.

måske for en del lå i denne frie manuduktion; men den gav ham i hvert fald meget mere, end den tog fra ham. Og de sås ikke blot i manuduktionstimerne. Martensen satte sig i et personligt forhold til sine manuducender, omgikkes med dem udenfor timerne, søgte dem også op i deres hjem, og Birkedal fortæller, hvorledes han ikke sjældent kom til ham på hans tarvelige kammer, — hvor han end ikke kunde give ham en kop te. Martensen selv boede under tarvelige kår sammen med sin moder, som var enke, og stundum tilbragte Birkedal da også aftenen her. Og det var ikke blot denne, som med glæde mindedes sædet i „hans paulun“, hvor han så tit havde fornummet tankens fødselsglæde, det, han i „En livsførelse“ (I. s. 246) beskriver således:

„Når modertanken træder
frit ud af stoffets bånd
med dronningpurpurklæder,
med spiret i sin hånd;
og så med ett der bæver
bag hver en rude lys,
så tankeslottet hæver
sig ud af mulmets gys,“

men også Martensen „mindedes med fornøjelse hine ungdomstimer, da vi ligesom i stille pauluner og i al fredelighed som søgende kunde tage spørgsmålene for os og drøfte dem.“¹⁾

Den lyst til at syle med tankeopgaver, Birkedal senere efter sin ævne havde, forståelsen af, hvad betydning en smuk og klar form havde — den havde han fået gennem Martensen; man vil også i hans skrifter kunne finde tanker, som sikkert ligefrem stammer fra hine „stille pauluner“. Jeg anfører i en anmærkning nedenunder en sådan, efter „Nødtvunget svar til stiftsprovst Tryde“ 1839.²⁾

¹⁾ Martensen: Af mit levned I. s. 178.

²⁾ S. 16: „Og således“ — at de filosofiske systemer vil bære deres dødsspire i dem selv — „vil det rimeligvis gå, indtil en stor, filosofisk genius, født og opfostret og næret i kristendommens skød, fremstår og af sin genfødte ånd opstiller et kristeligt system,

Med P. C. Kierkegaard læste han en tid etik (sædelære) uden dog den gang at komme i noget nærmere personligt forhold til ham.

Det var ved den samme tid, han gjorde personligt bekendtskab med Øhlenschläger¹⁾ og fik adgang til hans hus. Han husker ikke selv, om det var i 1832 eller 1833. Ofte havde han gået forbi hans bolig på Frueplads (den nuværende bispegård), og når han så den beundrede digter i vinduet, hilst dybt; men at han skulde komme ham nærmere, havde han aldrig tænkt. Anledningen var, at hans ven, Monrad, bad ham gå til digterkongen for at forfare dennes mening om en af ham — Monrad — forfattet tragedie („Kong Saul“). Da Øhlenschläger hørte navnet på den unge mand, der kom til ham, huskede han det fra striden med H. P. Holst (se s. 88); „De har skrevet vers før, det kan jeg se af disse“, sagde han og bad ham komme igen og besøge sig.

Det varede ikke længe, inden han gik ud og ind i Øhlenschlägers hus næsten som en søn. Højtidsstunderne var det nok, når digteren tog ham med ind i sit eget lille kammer og læste sine nye digterværker for ham, hvoraf intet synes at have gjort det indtryk på ham som „Sokrates“. Og hans åbne, varme modtagelighed for, hvad han hørte, har været nok til at vinde ham Øhlenschlägers hengivenhed. Øhlenschläger var frem for nogen ungdommens digter. Kunde han ikke i sin senere

der da ej vil give plads for en ny, på en ganske anden basis opført lærebygning, men hvis livsspire naturligvis vil udfolde sig yndigere og herligere og igennem forskellige udviklingsstadier ile forklarelsen i møde; ti kun det, hvis livsprincip var timeligt og jordisk, kan dø, men det, hvis inderste puls er den evige kristendom, vedvarer evigt som den. Og gid denne, den sande filosofis, dag ret snart måtte komme; gid det var denne dags morgenrøde, vi skue i den yngre skole, der under den yngre Fichte og flere danner sig i Tyskland.“ — Dette er just ikke Rasmus Nielsen'sk, med hvem han dog i spørgsmålet om „tro og viden“ senere stemmede mere end med Martensen.

¹⁾ En livsførelse I. s. 340 ff. og „Personlige oplevelser“ I. s. 152 ff.

manddomsdigtning så klart og energisk udtrykke sine idealer, som han kunde i sin ungdomsdigtning, så var dog følelsen lige varm og begejstret; og når han tog den til hjælp i den mundtlige oplæsning, må man efter mange af datidens vidnesbyrd tro, at indtrykket af hans senere digterværker stod på højde med det, de første havde frembragt. Når det var en så stor tilfredsstillelse for ham selv at oplæse dem, var det sikkert, fordi han også derigennem selv bedst tilegnede sig sin egen digtning. Han var ikke af de digtere, der, når de har forbrugt deres æmne, kaster det væk. Hvad man har kaldt hans „mangel på refleksion“, stod i sammenhæng med det, der netop var styrken hos ham, at han var det levende ideals digter. Han beherskede ikke sit stof, men det beherskede ham. Han trængte til at blive ved at skue det ideal, som havde grebet og begejstret ham, fordi det syntes ham udtømmeligt, muligvis sommetider mest, når det var lykkedes ham mindst at udføre det. Og det nåede han bedst gennem den levende oplæsning af det digtede. Men dertil hørte i det mindste én tilhører. Det var ikke mængden af tilhørere, det kom an på, men blot at der var modtagelighed; under vekselvirkningen mellem sig og en sådan tilhører sprang alle digtersynets porte op for ham selv på vid gab, og så smilte og græd han selv under indtrykket af, hvad han så; så kunde han give det hele så levende, som om han ikke blot spillede det selv, men som om det skete i ham selv. — En sådan tilhører har den unge Birkedal været i høj grad. Han blev ikke overvældet og magtstjålet af det stærke digterliv, der trådte ham i møde, hvor mægtigt det end greb ham. Det svarede til hans egen, indre livstrang. Det frigjorde det bundne i ham selv. Ellers kunde sådanne timer gerne været blevne farlige for hans udvikling ved at føre ham højere op, end han ævnede selv at komme. Det nytter ikke at snakke om, hvorvidt en mere fuldkommen harmoni af forskellige åndsindtryk for den eller den personlighed havde været bedre end en mulig noget mere ensidig

påvirkning. Den, som lader enhver finde sig selv, er den, som trænges, og gennem denne påvirkning af digteren Øhlenschläger kom Birkedals ejendommelighed til sit selvstændigste gennembrudd, og derfor er det da heller ikke underligt, at han bevarede præget af den til det sidste og bevarede hele sit liv igennem den dybeste taknemlighed mod den, som han kalder „den bedste af min ungdoms skytsånder i menneskelig skikkelse“, fordi han hos denne „skytsånd“ havde fundet det menneskelige ideal, som boede i ham selv, udtrykt i den mest levende anskuelighed og var kommen til forståelse af, at, hvor ikke et sådant ideal fyldte tilværelsen, dér var den så kaldte „virkelighed“ en hul og tom skal.

Denne tanke er på et løsrevet blad blandt hans papirer — der sikkert efter udseendet at dømme stammer fra en langt tidligere tid end det personlige bekendtskab med Øhlenschläger — udtrykt således med store prentede bogstaver: „Originalitet alene skaber realitet“, idet ordet „alene“ derefter flere gange er gentaget på papiret. „Det skal jo sige“, — om jeg må anføre nogle ord fra mine „Mindeblade om Vilhelm Birkedal og hans hustru“ (1892) s. 7—8 —, „at virkelighed er ikke det tilfældig udvortes tilværende, men ethvert levende udslag af en sand og ægte oprindeligheds virkeævne“. Dette er Birkedals „romantik“, men denne romantik kan nok så godt tåle virkelighedens dagslys — ja må netop have den —, og til de „romantikere“, for hvem et virkelighedsliv kun synes en byrde, kom han aldrig til at høre, hvor megen fare der end kunde synes at være derfor i hans ungdom. Denne fare reddede dog ikke digterskytsånden ham for, men kristendommen, der alene giver hine menneskelige idealer den „realitet“, de ikke kan være foruden: det evige livs.

Ved Øhlenschlägers oplæsninger følte han første gang forskellen mellem „en virkelig åndsrøst og bogstavordet, mellem ord og skrift“, altså længe, førend denne forskel var bleven ham klart bevidst gennem Grundt-

vigs påvirkning. Denne følelse hvilte altså på den personlige erfaring af, hvad han havde fået ud af at læse Øhlenschläger og nu fik ud af at høre ham. Og vi véd, hvor meget det første var. Så meget des større vægt ligger der på den erfaring, han gjorde om forskellen.

Men han var ikke blot tilhører til Øhlenschlägers oplæsninger. Mens han i de større selskaber i Øhlenschlägers hus blandt de ældre gerne sad tavs og lyttede til deres samtaler — munter, som han også kunde være her blandt de unge — førtes der i digterens lille kammer mellem ham og denne mangel en samtale „om det skønne og ideale i livet“. Her var han naturligvis også hovedsagelig den modtagende. Kun på ett område var han digteren overlegen, og det var, når talen faldt på kristendommen. Øhlenschläger var i bunden rationalist, hvor langt end hans digterfantasi overfløj det flade i den blotte forstandstro. — En gang kom de ligefrem til at tale om vilkåret for saligheden, og „da jeg“, fortæller Birkedal, „beskedent sagde, at for mig stod det således, at Kristustroen alene var vejen, blussede han op, som han ofte kunde gøre, og udrød med harme: „Jeg kan godt finde mig i, at De for Deres person går den vej; men, kommer nogen og siger, at jeg ikke kan blive salig ved min tro, så kalder jeg det impertinent. . . . Jeg erindrer, at jeg mødte dette hans angreb omtrent med det svar: „Jeg kan ikke tro andet, end at hvad der er vejen for den ene, også er det for den anden. Hvad Dem angår, kære hr. professor! så anser jeg Dem for at være af sandhed, og min tro er den, at ethvert menneske, som er af sandhed, nok skal finde Kristustroen her eller hist.““ Dermed var Øhlenschlägers vrede forbi; han gav ham hånden og sagde: „Ja, når De dog vil indrømme mig det, så er jeg fornøjet“. — Denne den unges frimodige bekendelse overfor den store digter, han beundrede, hører med i billedet af ham på denne tid.

Endnu i én retning havde Øhlenschläger betydning for ham: han bragte ham ud af den indbildning, at han

var digter. Øhlenschlæger optog vel nogle smådigte af ham i sit tidsskrift „Prometheus“, men bad ham i øvrigt om kun at bruge sin poetiske ævne til egen glæde og ikke at lade digtertankerne forstyrre sig i forberedelsen til det egentlige livskald. Da Birkedal i 1835 alligevel udgav en samling digte, var det nærmest som en afslutning på denne side af hans ungdomsliv, og at han ikke trådte frem med nogen fordring på at være digter i egentlig forstand, viser det vers af Goethe, han havde valgt til motto:

„Du kommst nicht ins ideenland!“
 So bin ich doch am ufer bekannt;
 wer die inseln nicht zu erobern glaubt,
 dem ist ankerwerfen doch wohl erlaubt.“¹⁾

Foruden i Øhlenschlægers hus havde Birkedal også fået indtræde i andre indholdsrige hjem. Der var således P. O. Brøndsteds²⁾, hvis datter, Marie, han var kendt med fra Iselingen. I efteråret 1833 traf Birkedal her sammen med Brøndsted; de fulgtes ad til København, og Brøndsted indbød ham til at gæste sig. I de 3^{1/2} år, han endnu var i og om København, var han en meget hyppig gæst ved de ugentlige aftenselskaber i Brøndsteds hjem, og traf der sammen med mænd som Poul Møller, Høyen, Freund, Bournonville o. a., foruden naturligvis også Øhlenschlæger. Brøndsted, der selv var musikalsk, sørgede al tid for musiknydelser af forskellig art ved disse sammenkomster. God musik var ret en glæde for Birkedal, som også i et andet hjem, hvori han kom, prof., kammersanger Rudolf Bays, kunde få rigelig næring for denne sin kærlighed.

— Der er tidligere blevet fortalt om det indtryk,

¹⁾ „Du kommer ej ind i ideens land!“
 Så er jeg fortrolig dog med dets strand;
 hvo øens erobring ej tror sig til,
 må dog kaste anker, om han vil“.

²⁾ „Personlige oplevelser“ I. s. 174 ff.

hans ophævede forlovelse havde gjort på ham. Det var så stærkt, at han syntes at have tabt retten til at knytte et lignende bånd på ny. Men nu var han jo nys på den sidste Jyllandsrejse atter bleven greben af en sådan følelse for en ung pige, at det er intet under, dette spørgsmål måtte kræve et bestemt svar. Der findes i hans papirer fra denne tid et 64 oktavsider stort novellistisk forsøg, der under en let tilsløring (bl. a. bærer den unge pige i fortællingen det samme for- og efternavn som den elskede i Randers) vistnok har hentydning til virkelige begivenheder, om end mange enkelte træk er opfundne, tidsangivelserne med flid forandrede, og handlingens opløsning helt og holdent er fantasi. Det bærer titelen: „Vildfarelse og erkendelse“. Jeg opfatter dette lille arbejde som et digterisk forsøg på at klare det nævnte spørgsmål; i hvert fald er det det, som fortællingens knude knytter sig om; og det har derfor en betydning for forståelsen af hans sjæleliv på dette tidspunkt, som må retfærdiggøre den følgende, noget udførlige redegørelse for dets indhold.

På en rejse fra Århus til Kallundborg gør Vilhelm S., ombord på smakken, på en meget romantisk måde (hun falder ved et slag af vinden om i hans arme) bekendtskab med en ung 16-årig pige, med hvem han kommer i en dyb og åndfuld samtale om havet. Den unge pige har, siden hun i Ewalds „Fiskerne“ havde truffet Guds almægt udtrykt ved, at „havet i hans hænder er en dråbe“, al tid måttet forestille sig den under dette billede og gyst ved det: „ti, hvad er vel et menneske i forhold til havet, og hvad er mennesket så vel igen i forhold til Gud!“ Han svarer, at vi må aldrig glemme, at „den levende ånd står langt ophøjet over havet, ja selv er et dybere, skønnere bølgende hav, der strømmer mellem jorden og himlen“. Under dette er deres hænder komne til at hvile fortroligt i hinandens, og da hendes tante, der er med, kalder nede fra ruffet på hende, rejser hun sig og forlader ham noget forvirret.

Adspredt og betagen griber han Øhlenschlägers „Hagbarth og Signe“, sætter sig til at læse i den, men véd ikke, hvad han læser, før Signes ord: „Se kun lidt længer, Hagbarth! Signe selv kan ej forstyrre billedet af Signe“ river ham ud af den mystiske stemning. Sådan netop måtte den unge pige kunne have sagt. Han understreger ordene, men mærker i det samme, at hun, der var kommen op på dækket igen, bagfra kiggede ham over skulderen. De kom nu i samtale om Signes og Hagbarths kærlighed, og hun bemærker, at så skøn en kærlighed kan kun findes, hvor hjertet bestandigt tilforn har været frit og aldrig tilhørt nogen anden. „Altså ikke“, svarer han, „hvor der har været en foregående forlovelse“. „Nej“, siger hun, „ti dér vil der al tid være mistvivl om følelsens sandhed“. Nu betror han hende, at han tidligere har været forlovet, så at hun med disse ord har brudt staven over hans hele jordiske lyksalighed; i sit sindsoprør iler han fra hende til den anden ende af skibet, og da han lidt efter vender noget beroliget tilbage, er de lige ved Kallundborg, og de må tage afsked med hinanden. De bliver enige om ikke at ville vide hinandens navn eller opholdssted, men at bytte erindringstegn med hinanden; han giver hende en medaillon, han havde fået som minde om sin moder, hun giver ham en blå sløjfe, der sad på hendes hat; så får det bero på tilfældet, om de ses igen. Hun og tanten afhentes af en vogn i land. Med vognen fulgte en ung mand, som han ser tage hende om livet og kysse hende. Var det hendes broder eller kæreste?

I København blev han optagen af visitter og besøg hos og af ungdomsvenner. Forholdet til dem skildres, som vi kender det fra Birkedals eget liv. Han lever dog mest i selvbetrægtninger. „Min natur var oprindeligt sangvinsk, men min ulykkelige forlovelse havde i forening med flere tunge slag frembragt en strid i mit indre mellem alvor og lystighed, der ikke sjældent sønderrev mig. Jeg tror, at den af naturen melankolske bedre er

i stand til at bære dette sit temperament med rolighed end den, for hvem den mørke anskuelse af livet ret ligesom et fremmedartet stof ved ydre begivenheder er indpodet. . . . Dog havde jeg ved længe at kæmpe bragt det til en vis rolighed, der vel ej var naturlig og derfor var forbi ved allermindste lejlighed, men som dog gjorde, at jeg i almindelighed med en vis resignation bar min skæbne. Men når smerten allerstærkest rasede i mit indre, da brød min unatur ud i en underlig vild og ubetvingelig lystighed, der stedse efterlod en stor slappelse“. Da kunde han vel ikke glæde sig på de i hovedstaden almindelige måder; ti dér forstod ingen ham; men dog havde han mange herlige og inderlige nydelser, især i vennekredsen.

Således hengik vinteren. Maries billede — det var den unge piges navn — trådte længere og længere tilbage i hans sjæl, da en tilfældig begivenhed i teatret atter bragte dem sammen for strags igen at skilles; men hans medaillon havde hun bevaret. — Kort efter bad en ven af ham — Victor M. — ham til bal hos sin svigermoder. Til hans store forundring viste denne sig at være Maries tante. Under dansen opdager han Marie selv, som var der i huset. Alle følelserne fra skibet vågnede på ny. De gennemgik atter samtalen, de dér havde ført, og han viste hende, at han bar hendes blå sløjfe hos sig. Men under et ophold i dansen viste Victor ham den unge mand, han havde set tage imod Marie og tanten i Kallundborg. Det var hendes fætter, Valdemar R. Skinsygen vågnede hos ham. Han lovede at komme igen, men fór brat, da ballet var forbi, fra Victor på gaden hjem, kastede sig på sofaen og græd højt.

Skønt han nu helst havde afbrudt forbindelsen, drev længselen ham dog ofte derhen. Det viste sig, at Valdemar, som var smuk, men overfladisk, havde gjort indtryk på Maries hjerte imod hendes egen dybere natur, som Vilhelm ganske anderledes kunde tiltale. Denne forstod, at, hvad der skilte hende fra ham, var det, at

han havde været forlovet. Efter en samtale, hvori hun opdagede hans følelser, flyede hun ham. Kort efter foretog hun med tanten, fætterten, Victor og hans kæreste en tur til Møen. Vilhelm fulgte efter og blev på klinten, ukendt, vidne til Valdemars og hendes forlovelse, men efterat have sluttet sig til selskabet, lagde han mærke til, at hun var vemodig og afvisende overfor kærestens glæde over hendes person. Medens hendes blik stille søgte ud i den dejlige natur, havde han kun øje for hende. Der var en skjult misstemning til stede.

Hjemkommen til København, besluttede han at trække sig lidt efter lidt ud af huset, men derimod at drage Valdemar til sig for at åbne hans øjne for Mariens egentlige natur, bringe ham til at forstå hende, få det dybere op i ham selv, og således hjælpe til, at deres forhold kunde blive lykkeligt. Under dette ædelmodige arbejde led han selv, og hans kæreste trøst var det i denne tid at prædike: „Under udarbejdelsen af mine prædikener og ved holdelsen af dem følte jeg ofte en vidunderlig kraft at tilstrømme mig, og det var al tid mine skønneste øjeblikke, hvori min smerte kunde henstrømme i det religiøse element“. Hans arbejde på Valdemar hjalp ikke, Marie følte sig mere og mere ulykkelig. Hans egen helbred svækkedes, og ved sommertide lejede han sig så, for at komme til kræfter, en bolig på landet ved Frederiksdal. Endnu en gang vilde han se Marie. En søndag eftermiddag, som han om formiddagen havde prædikeret om: Hvorledes en kristen bør bære savnet af sine kæreste ønsker, gik han op til hende og fandt hende bleg og lidende. Hun havde hørt hans prædiken om formiddagen og forstod alt. Dagen efter tog han ud til Frederiksdal og levede nu en stund herude i naturen med bogen i hånden. Fra Victor fik han brev om, at Marie var falden i en hæftig sygdom, hvoraf hun dog kom sig; men forbindelsen med Valdemar hævedes. Så lå han en stille aftenstund på sin yndlingsplads, en lille bakke, der var begroet med små, skyggefulde bøgetræer, hvorfra

man over Farum søs spejlblanke flade så over til kirketårnet på den anden side, hvis klokke netop nu ringede til aftensang, og læste i Goethes „Hermann und Dorothea“, da han på én gang hørte stemmer i nærheden. Det var Marie og Victors kæreste. De talte om ham. Den sidste vilde holde Marie tilbage, men hun sagde, at hun måtte ud for at fortælle ham årsagen til hendes sygdom, hun måtte leve det øjeblik med ham, hun nu gik i møde: „Jeg vil ikke være anderledes, end min følelse tilsiger mig; grædende vil jeg anråbe om hans tilgivelse“. Med et højt udråb: Marie! styrtede han nu frem fra sit skjul og tog den grædende pige i sine arme. Da de blev i stand til at tale, satte de sig i græsset, og hun fortalte ham alt: hvorledes hun gennem Valdemars fortællinger fra hans samliv med ham var bleven opmærksom på, hvor meget bedre Vilhelm forstod hende, hvorledes hun i hans prædiken havde sporet den ild, der vidnede om hans dybe bedrøvelse, men også hans religiøse trøst, og hvorledes Valdemar ved i hendes feberfantasier at høre hende fremstamme Vilhelms navn havde forstået det hele og givet hende hendes ord tilbage. „Hendes første følelse herved var en underlig glæde og fryd; den næste en dyb ydmygelse; hun havde stedse anset opløste forlovelser for fordømmelige, og nu var hun selv i dette tilfælde. Hun erindrede sig, hvad hun i denne henseende havde sagt til mig, og anger og dyb bedrøvelse greb hende ved at tænke sig den smerte, hendes ord havde måttet forårsage hos mig“. — „Og nu, min Vilhelm! husker du, da vi først så hinanden på smakken? da taledes du så skønt om himlen og havet, som omsluttede os. Og se, i dette vort skønneste øjeblik har vi søn for os og den skønne himmel over os“. „O, Marie!“ udbrød jeg, „det var højheden og dybden, som den gang henrev os. I dit øje vil jeg fremdeles søge dem“. —

— Så vidt fortællingen. Det er umuligt at sige, hvad der i det enkelte i den er taget fra virkeligheden og hvad ikke. Slutningen er, som alt sagt, klart nok

opdigtet, men giver også tilstrækkeligt bevis for, at novellen er skreven, før han mødtes med sin tilkommende hustru i efteråret 1833, og da havde — som han siger i et brev fra det følgende år til hende — allerede i nogen tid Maries billede været blegnet for ham; rimeligvis er den da skrevet i den første halvdel af 1833. Dens hensigt synes mig klar nok: at vise, hvordan livet gemmer sammenslyngede forhold, der må kræve en anden løsning end den ligefremme. Han vil gennem den unge piges „vildfarelse“ i hendes hjertes troskyldighed retfærdiggøre sin egen, og i hendes „erkendelse“ vise, at et menneske netop gennem vildfarelsen kan nå at finde sig selv. Han har, om man vil bruge et Goethe'sk udtryk, „digtet sig bort“ fra smerten over sin egen vildfarelse, men man skal lægge mærke til — hvor forbigående det end er berørt i novellen — at det her ikke er sket ved den blotte digtning, men ved kristendommens hjælp.

Således blev den da en forberedelse til det, som nu skal fortælles.

„De tre lykkeligste måneder i mit liv“ er titelen på et lille skrift, Vilh. Birkedal gav den kvinde, som blev hans hustru, på hendes 21årige fødselsdag d. 11te marts 1836, og skriftet selv er en beretning om de tre måneder, der lå imellem deres første møde og forlovelsen.

Det indledes med en lovprisning af den „hellige kvindelighed“, hvoraf et stykke er anført foran s. 69. I denne hymne mærker man, at nu er kampen og gæringen i ham for at finde sit ungdomsideal i en kvinde bragt til afslutning. Og om end den vilde forekomme de fleste af vor tids mennesker altfor „romantisk“, og allerede udtrykket: den „hellige kvindelighed“ vilde støde dem, så er den dog et sandt udtryk for en mere end ungdommelig grundfølelse hos sin forfatter, og for at der lå

meget mere end erotik bag ved al hans tidlige hjærteuro i retning af det „evigt kvindelige“. „Jeg har levet altfor længe“, skriver han i sit første brev fra sommeren 1834 til sin fæstemø, „uden at eje et kvindeligt hjærte, der kunde vugge min stundum mørke alvor i drøm . . . omhylle forstandens kolde begreber med fantasiens yndige billeder“. „Den verden, hvori kvinden skal bevæge sig, giver ej det ydre liv; hun giver sig den selv . . . kvindens indre er poesians dybeste kilde“. Og derfor var den ægte kvindelighed ham „hellig“, — ikke fordi han tilbad den som en gudinde, men fordi han i den fandt tilflugtsstedet for det fredløse i ham selv. Og han fandt, hvad han søgte i Emilie Kristiane Meyer.

Det var den 18de oktober 1833, at han første gang traf sammen med hende på Holtegård i Søllerød sogn, hvor husets datter, en veninde af hende, havde bryllup med en ung præst¹⁾.

Emilie Meyer var en datter af kaptajn og urtekræmmer Johan Frederik Meyer og Konradine Ditlevine Avgusta Beyer (f. $2\frac{1}{2}$ 1777; g. 1800; død $4/10$ 1850), hvis fader var den gamle, djærve Seyer Mahling Beyer (f. $11/8$ 1741), der, efterat have været præst og provst i Egeslevmagle ved Skelskør til sit 94de år, ansøgte om afsked på betingelse af, at han selv måtte vælge sin eftermand, og som, da kancelliet gjorde vanskeligheder, skrev til kongen: „Jeg vil ikke have med Hs. maj.'s kancelli at gøre; jeg henvender mig til D. m. selv“, og undertegnede sig „ældste præst i Hs. m.'s riger og lande“. Kongen bevilgede hans ansøgning; til eftermand udnævnte han en datterdatters mand, og

¹⁾ Ejeren af Holtegård, proprietær J. Jung, var fra Møn, hvor han tidligere havde opholdt sig (som forpagter af Nordfeld?), bekendt med den Birkedalske familie. — Brudgommen var Hans Berlin Kaarsberg, død $11/7$ 1884 som sognepræst i Skelby og Gunderslev på Sælland. — Se Elvius: Danmarks præstehistorie 1869—84 s. 450.

B. forblev hos dem i sit gamle hjem, indtil han døde ^{30/5} 1840, næsten 99 år gammel¹⁾. Emilies fader var død i koleraen 1831, altså et par år, før Birkedal lærte hende at kende. Hendes moder, en hjærtensgod kone, men noget stivsindet, uden kundskaber og dannelse, sad efter mandens død i betydelig ringere kår end tidligere. Der var syv børn, af hvilke Emilie (f. ^{11/8} 1813) var den næst yngste; af dem var den næstældste, Vilhelmine, gift med Jørgen Nis Holm, birkedommer på Langeland (de boede på Lejbøllegård i Bøstrup sogn, hvor Emilie oftere tilbragte længere tid hos dem), to af de yngste (Henriette og Vilhelm) var ude fra hjemmet på landet, en søn, Sejer Malling M., havde ligesom faderen en urtekramhandel, men boede ugift hjemme. Så var der den ældste, Birgitte, en sjælefin og mild, men hjærtetærk og varmttroende kvinde, der forblev ugift til det sidste og døde som gammel i Duebrødreklostret i Roskilde, Johanne, der 1835 blev gift med kaptejn Weldingh, som faldt i slaget ved Frederits, og selv, som klosterfrue i Harboes fruekloster i København, bortreves af koleraen 1853, — og så Emilie. „Hun var en yndig, ung pige, og vistnok den mest begavede og bedst udviklede af de syv søskende. Når det livlige — barn, havde jeg nær sagt — trådte frem med sit sjæfulde øje, sit smil om læben, sin smukke stemme, smagfuldt klædt og med sine små grønne saffianssko (som Birkedal særlig yndede), var hun fortryllende“. (Fr. Barfod). Hun var kvik, naiv og vittig. „En gang talte vi“, fortæller Barfod, som strags efter vennens forlovelse kom der i huset og i fire år (fra 1836—40) boede hos familien, „om at rejse og om rejsevejr. Jeg mente, at, når galt skulde være, måtte man hellere have regn på en rejse end blæst; hun mente det modsatte. Hver fremsatte sine grunde, men enighed kunde der ikke komme, og jeg mente at skulle vinde sejren ved et rask slag. „Det følger af sig selv,

¹⁾ Dansk biografisk leksikon. II. s. 182.

at vindige damer vil gerne i vinden“, sagde jeg; men hun blev mig ikke et øjeblik svar skyldig: „Og fugtige herrer lider bedst det fugtige“, sagde hun. Jeg kunde ikke gøre overbud — —“. Sådanne svar havde hun al tid på rede hånd og kunde meget godt holde sin vittige husbond stangen. Men på bunden og i hele sit væsen var hun stille og bly, fuld af vemod og længsel, stærk dog i alt det, hun han givet sit hjærte.

Men tilbage til Holtegård! — Med lidt ulyst var Birkedal tagen derud (i Barfods lånte benklæder), men udsigten til en dans havde overvundet ulysten. Hun stod i sin hvide kjole og med de grønne sko ved havestuedøren, da han trådte ind. Det var hendes klare, blå øje — „halft af forglemmigejens, halft af violens farve“ — som strags tog ham fangen. „Den samme, søde, underlige følelse, man så ofte griber sig i, når man skuer hen på den fjærne kyst, hvor himmel og jord forener sig, den følte jeg nu, da jeg stod foran dette blå øje“, hvori „morgenens håb og aftenens længsel“, „glædens blus og den fromme offerflamme i helligdommen“ blandede sig sammen. „Vi talte om hovedstadens tone, og hun betroede mig, at hun heller ikke godt kunde finde sig i den; hun var mere hjemme dér, hvor ligefremhed herskede; og da jeg spurgte hende, om hun da ikke foretrak landet for hovedstaden, svarede hun mig, at hun vel måtte det, da hun som barn næsten havde tilbragt hver sommer på det yndige Langeland“. Ved middagsbordet sad de sammen og talte om venskab. Han påstod, at denne følelse var umulig mellem kvinder, da kvindeligheden kun kunde finde hvile i kærligheden til en elsket mand. Hendes benægtelse deraf kunde han ikke godkende; men han tog den som et glædeligt vidnesbyrd om, at hun endnu ikke kendte kærligheden, og tav, — så meget des mere som hans udtalelse havde vakt en sådan uvilje hos hans anden naboerske, en fed degnekone, der fandt det formasteligt at ytre tvivl om hendes duelighed til venskab, at hun „ved hine mine ord rejste

sig op i sædet og derpå satte sig ned med en styrke, som bragte mig til ræson“.

Efter bordet blev der danset. „Dansen havde før været mig et skønt udtryk for musikken; i dette øjeblik blev den mig meget mere: en gyngende vove, der tog barnesjælen i sine bløde arme og rullede den til sit gamle hjem“. „Hendes øje strålede i livlig munterhed, og aldrig stod Schillers ord klarere for mig:

„Sahest du nie die freude in einem schönen gesichte:
niemals hast du die freude gesehn“¹⁾.

Han havde af de ældre søstre udbedt sig tilladelse til at komme i familien, som boede på hjørnet af Borgergade og Prinsensgade, og det varede ikke længe, inden han var en hyppig gæst der ude. Fru Meyer skal have været noget bange for ham, men syntes dog godt om ham. Og det gjorde de alle, men Emilie mest. Hun var lige så hurtig bleven indtagen i ham, som han i hende. Og hun forekom ham endnu yndigere i de huslige omgivelser. Hendes stemme klang ham som en æolsharpes tone. „Beskyld mig ikke for overdrivelse! Dirrer der da ikke virkelig en æolsharpe i ethvert indre? Det er sjælen, denne fine, zarte harpe, hvis strænge er udspændte for jordens og himlens luftstrømme. Føler vi ikke dens strænge klinge ved enhver luftstrøm? Er ikke enhver følelse en toneklang fra æolsharpen i vort hjerte? Og når denne åndelige toneklang bliver hørlig, træder frem for andre end os selv, da sker dette ved stemmen, der kun er en stærkere klang fra den samme stræng i sjælen. Ja, denne æolsharpe er den oprindelige, ligesom alt sjæleligt er det oprindelige, og naturens æolsharpe skal kun være et billede af den skønne i sjælen“. Emilies stemmes toner var fremlokket af „aftenvindens pust“, og det var Guds ånd, der gik hen over æolsharpen i

¹⁾ „Har du ej glæden set i et åsyn, der stråler af skønhed:
ingensinde du glæden har set“.

hendes sjæl. Denne grundstemning hos hende havde også fået et udtryk i en af hende tegnet kopi af Guido Renis Kristushoved med tornekrone, som hang over sofaen i dagligstuen (det beholdt denne plads senere i Birkedals og hendes hjem), og hvori „vemoden over tilværelsens skygge“ mildt opløste sig i frelserhovedets harmoniske skønhed¹⁾. Birkedal fandt med rette, at dette billede bar præg af hendes egen sjæl.

De talte sammen, og det er ikke svært at gætte sig til, hvad deres samtaler drejede sig om: ånd og natur, som de mødtes i en menneskesjæl. Hun spillede for ham. „De fleste er kun gravere, — der bringe tonelig frem for lyset uden sjæl; men Emilie indåndede hver tone en sjæl af sit eget hjerte“. Og når hun spillede piano bedre end forte, ja, så var det jo, „fordi en sand, kvindelig sjæl er fremmed for det brusende, det hårde, og det glædede mig, at hun mindre godt spillede forte“. Han læste højt for hende, især af Øhlenschläger („Hagbarth og Signe“). De spillede også skak sammen.

Men bevidstheden om, at han elskede hende, kom ikke som ved tidligere lejligheder overfor andre, pludseligt, men vågnede først lidt efter lidt. Man husker jo den følelse, der havde grebet ham i Randers, og, som, om den end var blegnet, dog ingenlunde var død. Den levede tværtimod nu op igen som til den sidste styrkeprøve mellem det gamle og det nye. En dag i november spaserede de — og en ældre søster — på Langelinie til Classens have. „Vejret var skønt og klart; den klare, blå efterårshimmel hængte over os, og Øresunds bølger var farvede med det friskeste blå, afløst hist og her af det hvide skum. . . Jeg lagde mærke til, hvor oplivende synet af naturen virkede på hende. . . Jeg mindedes i

1) Se mine „Mindeblade om Vilh. Birkedal og hustru“ s. 27 ff. Der er dér gjort opmærksom på den indre sammenhæng mellem denne tegning og hendes senere — efter en barnefødsel digtede — sang: „Som'ren nu sin afsked tager“.

dette øjeblik M. A., hvem jeg også ofte havde set skue ud over Guds skabning. Hvor forskelligt fra Emilie! M. stod der med ånden i sit dybe øje og sugede ligesom al naturens skønhed til sig; hun drog ligesom alt, hvorpå hun stirrede, til sin sjæl, og det var, som om alle naturens syner drog forbi hende som i en hylding, som om hendes væsen var det midtpunkt, hvortil alt skulde stræbe i naturen; så rolig, så stille, så stirrende, og — om jeg så må sige? — så bydende i dette ords gode betydning dvælede hun i sin skuen. Med Emilie var det anderledes. Denne lille, yndige skabning syntes ikke at drage naturen til sig: selv sank hun hen i den evige natur; det var, som om hendes ånd stræbte ud af øjet, gennem smilet, fra kindens rødme, ud af alle træk, for at hvile i naturen, for at smelte sammen med dens ånd . . . hun vilde ikke byde over naturen, hun var selv behersket af dens evige ånd“. Dette er naturligvis lige så meget et billede på hans forskellige følelser for de to, som et billede på forskellen mellem dem selv; et billede, kunde jeg sige, på to naturer i ham selv, og man kunde næsten fristes til at tro, at det var sig selv, han i ovennævnte novelle havde skildret i begge de to personer, Valdemar R. og Vilhelm S. — Kort tid efter førte tilfældet ham atter en dag sammen med M. A., efterat han i længere tid ikke havde set hende. Indtrykket var stærkt. Men i den kamp, som nu opstod i hans indre („nogle uhyggelige dage“), kom han også til klarhed, og, „ligesom Grækernes myte siger, at Afrodite, at skønheds- og kærlighedsgudinden hævede sig frem af havets skum . . . således blev Emilie min Afrodite Anadyomene, som hævede sig frem af mit bevægede hjerte og gyngede mig i møde“. Og dette betød ikke blot en almindelig afgørelse af, hvilken af de to kvinder, han elskede; men idet han fandt sin fæstemø, fandt han sig selv og sin egen dybere natur. — Derfor har jeg medtaget dette så udførligt; det kan ikke forbigås i Birkedals ungdomshistorie.

Under alt dette havde Emilie også haft sin kamp. En enkemand efter en afdød veninde af hende kom stadig i huset og friede til hende. Under trykket deraf gik det også op for hende, at hun elskede Birkedal. Hun følte sig så pint af hans indtrængende tilnærmelser, at hun til sidst, for at blive fri for dem, tog mod til sig og på hans spørgsmål, om Birkedal og hun, som rygtet sagde, var forlovede, kækt svarede: „Nej, men om jeg end aldrig bliver det, så kan det dog aldrig gøre nogen forandring i mit forhold til Dem; ti jeg elsker Birkedal, og uden kærlighed kan jeg ikke bortgive min hånd“. Selvfølgelig vidste denne intet af dette svar, men de var nu begge klare over deres følelser.

På Øhlenschlägers fødselsdag, d. 14de novb., var i samme efterår efter opførelsen af „Hakon jarl“ bleven afsungen en sang til ham, som var skreven af Birkedal¹⁾. Men i øvrigt var der andet for denne at gøre end at elske og digte. Eksamen stod for døren. Den skriftlige del gik godt. En aften kort efter nyår så de begge nyårsnyet med hinanden i hænderne. Så kom den mundlige eksamen d. 16de januar 1834; han gik op med håb, da han i det skriftlige stod i et godt laud., og, siger han, „uagtet jeg manglede mange småting i min teologiske kundskab, stolede jeg dog på, at min hovedanskuelse af min videnskab skulde bringe mig igennem“. Men regningen slog fejl, — han fik haud.

Over to år efter skriver han (^{1³⁄4} 1836) til Georg Bloch: „Kan du huske, dyrebare Georg! da jeg havde været til eksamen og fået haud. Stille og tavs gik jeg med mine bøger under armen den tunge gang ned ad Vimmelskaftet. Jeg var ret sønderknust: den grå og skumle himmel, der hængte over mig, var et udtryk af den stemning, der i dette øjeblik havde omgrebet mit

¹⁾ Se „Personlige oplevelser“ I. s. 170—71. — Det var tragediens 25års-jubilæum på teatret, der fejredes; men den var for øvrigt over 25 år gammel på det, da den første gang var opført i januar 1808.

hjærte; jeg var bitter, kold og mørk som den. Da slog en venlig hånd på min skulder — dyrebare Georg Bloch! det var dig! Du var den første, der venligt og ømt kom for at trøste vennen. Og min bitre, kolde stemning opløste sig nu endelig i en tåre; ti dit kærlige øje, dit bedrøvede ansigt, dine korte, afbrudte ord, hvori en verden af ømhed og kærlighed dog alligevel lå, gjorde mig blød og bevæget. Og derfor skal jeg stedse takke dig“. — Men den ældre ven tænkte neppe på, at denne hans ømhed havde en anden virkning: „Du gjorde mig skikket til at ile til hende med barnesjælen i øjet“. — Han gik til Meyers, og Emilie gav ham sit ja.

Når nogen vilde sige, at det var „urigtigt at ville knytte en sådan forbindelse i et øjeblik, da et livsmoment, der har den vigtigste indflydelse på fremtiden, er faldet uheldigt ud“, da svarer han, at „det er netop skønt, at de elskende i deres dybeste og saligste øjeblikke føler en dyb og vemodig anelse om, at livet ej blot skal bringe dem roser . . . da rækker de hinanden hånd, vel ej med hint lette, løse håb, der dog en gang vil henvejres af tidens storme, men med det stille, dybe, salige håb, der ej dølger livets skygger, men peger ud over skyggerne til en morgenrøde, der ligger bag ved livet, men hvis stråle skal spille over jordens dunkelhed. . . . Ak, deres hjertes bedste blomst står i et bedre land, og de lægger kun hænderne i hinanden, for samlede at stræbe derhen“.

I et sådant øjeblik fandt de to hinanden, og hvor ringe end anledningen — en lidt mindre ærefuld eks-amenskarakter — var, så viser det, i hvilken dyb og alvorlig grundstemning pagten blev indgået. Og i hvert fald skulde livet sande dette forsvar for, hvad den almindelige mening måske kaldte en letsindighed.

— For første gang narrede han vennerne. Georg Bloch kunde allermindst ane, hvad han havde givet stødet til, da han forlod Birkedal i Vimmelskafet med forventning om snart efter at se ham i sit hjem, hvor alle vennerne var indbudte til middagsgilde for kandidaten.

Men han kom ikke, skønt de ventede på ham helt ud på natten. Næste morgen rygtedes grunden. Altså — vennekredsen havde fået en ny søster, og pligtskyldigst måtte de alle skynde sig hen at hilse på hende. Lad mig ende dette med en lille anekdote fra en af vennernes besøg. Fr. Barfod traf Birkedal og hans kæreste alene i stuen, da han kom, og fortæller: „B. gik smøgende og dampende op og ned ad gulvet; jeg sad i den lille sofa sammen med Emilie. B. skulde prale med sin fæstemø, og da det var lige overfor mig, vidste han intet bedre end at gøre hende adskillige spørgsmål (som han ikke selv kunde besvare) i Nordens historie. Han forbavsedes ved at få et klart og bestemt svar på alle de spørgsmål (særligt årstal), som han gjorde hende. Han anede ikke, at jeg hviskede hende hvert svar i ørene“. — Men Emilie Meyer var ellers vel oplært og en for sin tid kundskabsrig ung pige.

De følgende ni måneder forløb stille og roligt under fornyet eksamenslæsning, da han besluttede sig til at prøve lykken om igen ved det grønne bord.

D. 23de april kørte alle vennerne i „fire smukke karme“ med Knuths landauer i spidsen ud til Frederiksdal for at holde afskedsfest for Hall og denne, der begge havde taget juridisk embedseksamen og nu stod i begreb med i forening at foretage en udenlandsrejse. Om denne dags begivenheder har Birkedal fortalt i „Personlige oplevelser“ I. s. 69—70 og desuden i et utrykt — og virkelig morsomt — digt, som dog er for langt til her at meddeles. „Skønt demokrater af det reneste vand, så vi dog med en vis fryd og selvfølelse de aristokratiske toppe på Knuths heste og hans tjener på bukken“. Man hævdede dog sit „demokratiske“ stade. Den „aristokratiske“ tjener vakte Monrads bitre vrede og fortørnelse, da han midt, under hans patetiske oplæsning af sin tragedie „Kong Saul“, stak hovedet ind af vinduet („vi frygted’,

det var Saul, som stod derude -- og vilde myrde også denne fryd“) og spurgte, om han skulde anrette teen; Monrad spurgte bittert, om det var te, man var kommen her for at nyde; tjeneren blev sendt bort i en fart og fik sin næse stødt til blods i forskrækkelsen, men først efter en stunds forløb var Monrad atter i stand til at samle sin ånd og fortsætte oplæsningen. Og da man så i den månelyste aften lejrede sig ved Furesøens bredd under de mægtige bøgetræer, under hjærteligt bevæget alvor og skæmt, og man bad Birkedal synge en sang, han havde skrevet i dagens anledning, forefaldt der et yderst pudsigt optrin med Fr. Barfod, der som den eneste svorne ven af enevælden iblandt dem tog sangen op som en personlig fornærmelse. Jeg skal ikke dvæle ved det, men tillade mig at meddele sangen, der er et levende og kraftigt udtryk for forfatterens — og den øvrige vennefloks — ungdomsbegejstring for den nyvakte frihedsfølelse:

„Se, livet ruller sine stolte bølger,
 snart klare, milde, snart med hviden skum,
 og tidens billed' dybt i voven følger
 og vinker kraften af den dorske slum.
 Hvad der er sået i ånd, skal ånden høste,
 hvad sekler bar, skal bryde af sin nat:
 Held hver den ædle sjæl, som ikke gyste,
 men hæved' kæk sin tids forborgne skat!

Ja, brødre! håbet strømmer i vor åre
 om herlig frugt af frihed, tidens brud,
 den gamle fordom hviler alt på bære,
 og frihedsban' ret breder dugen ud.
 Og, skal vi skilles — vel! i afskedstimen
 det være eden mellem ven og ven,
 at ofre hver en kraft, når klokkens kimen
 snart kalder hver til frihedsværket hen!

Når ses vi da? — på frie fædres grave,
 som frie sønner af det gamle Nord?
 Hvad heller i den mørke, tavse have,
 hvor tiden standser mellem dybe spor?

O, brødre! ingen sorg! skal vi end blegne,
 før morgenrøden stråler over hav —
 ej Nordens stærke kraft med os skal segne,
 og friheds eg skal grønnes på vor grav“.

Man kan, aldeles uden hensyn til en sådan sangs poetiske værd, ikke uden bevægelse og vemod høre genlyden af disse toner fra hin aprilaften ved Furesø.

Til 7de søndag efter trefoldighed findes en prædiken, der i glødende ord udvikler, „hvorledes troen på en Gud og troen på en fræls er grundet i vort væsen“. Udviklingen af hvert af prædikens to hovedafsnit begynder han med et digt; et par vers skal anføres:

„Som duggens perle gemmer i sit skød
 den hvalte himmel hist i aft'nens glød,
 så gemmer tro min barm dit billed', Gud!
 og intet sletter Herrens billed' ud“.

„Jeg tror en fræls; ti jeg véd, et væld
 af synd og død sig rører i min sjæl.
 Jeg véd, at uden nåden var mit liv
 som havets bølgegang, som bækkens siv“.

Og prædiken slutter således: „Fra østen gløder morgenrøden over jorden, og hver dag vil vi begynde vor gerning med at trøste og husvare vort hjerte ved tanken om den store frælse, og, når morgenrøden bryder frem gennem natten, der taler om en ny naturens genfødelse, da vil vi i den skue et billede på livets evige stråler, der brød frem fra Judæas dale.

Du stærke flammen i det lyse østen,
 du bringer mig på strålevinger trøsten,
 jeg hilser morgenrødens glædesblus.
 Se, hist du stråler over dunkle skove: —
 ja, vistnok bringer du fra nådens Gud
 dit evangelium til jordens¹⁾ skove.

¹⁾ Han har først skrevet: „Sællands“.

Du est Johannes mig, o, morgenrøde!
 blid og huldsalig gennem nattens øde,
 om ham, der følger dig, du taler kun.
 Du peger mod den anden, bedre lue,
 der snart i morg'nens køligt friske stund
 skal skænke jorden liv, fra himlens bue.

Så kom og bad mig med din purpurgløden!
 Du døber mig som han til liv fra døden.
 Bestrål mit åsyn med dit blide lys!
 Og, når han kommer, — o, da kan mit hjerte
 indånde liv af morgensolens kys,
 som sjælen hist af Kristi himmelkærte.

Hvi græder jeg? O, det er glædesdråber!
 På dig, min frælses, Jesus Krist, jeg håber.
 Med tåren triller al min sorg til jord.
 Jeg elsker dig, du himmelske forsoner,
 og kun min kærlighed did, hvor du bor,
 kan svinge sig igennem himlens zoner!"

Ved sommerferiens begyndelse fulgte han sin fæstemø over til hendes kære Langeland, hvor hun skulde tilbringe et par måneders tid¹⁾, men han vendte selv snart tilbage igen til København for at læse. Men København var ham mindre kær end nogensinde. Han skriver til hende, at han finder alle folk der inde så egoistiske, men tilføjer, at måske en del skyld ligger på ham selv, at „idet jeg beklager mig over andres egoisme, jeg selv lider deraf“. „Min store fejl er, at jeg bestandig vil, at, når jeg varmt og begejstret udtaler mig, andre da også skal komme mig i møde“. Det minder ham om, at „mandens kraft er ensidig, når den ej forbindes med kvindens hellige ynde.“ „Du må som jeg rive dig løs fra alt det smålige, lave, prosaiske, — vort sande liv skal være et liv i Gud og i åndens verden . . . så vi kan udbyrde i den sidste time: „Fattig på jordisk gods står jeg vel

¹⁾ „Jeg glemmer ikke, hvordan du og Birkedal sad sammen på bænken og sang, mens vi andre havde travlt med at få vandet til at koge“ — skriver senere en veninde derovrefra til hende.

her, o, evige fader, men den verden, hvori jeg nu skal træde, er mig ikke fremmed“.

I et følgende brev skriver han: „Du må ej så ofte i dine breve kalde mig from og gudhengiven: o, min Mille! jeg føler alt for dybt, hvor langt jeg står tilbage, og, når jeg mangen gang stirrer op mod den himmel, hvis billede jeg skulde indeslutte så dybt i min sjæl, da bliver jeg så vemodig, og jeg må da ofte ønske, at den hede tåre måtte trille ned ad min kind, for at jeg ret med sønderknuselse måtte erkende, at det er intet med min kraft og min fromhed. Men derfor opgiver jeg dog ikke håbet om at vandre fremad . . . ti frælsen i Kristi hellige navn står salig for min sjæls øje. . . . Al denne ros nærer det hovmodige sind, og endnu var der ingen sand kristen, der nærede hovmod og egenkærlighed. Deri består netop det sande, kristelige sindelag, at enhver i sig selv ej føler sig som noget, men alene betragter sig som frælsereens ejendom. . . . Hvo, der aldrig følte timer, hvori syndens og dødens levende erkendelse trådte frem for sjælen, og hvo, der så igen ej følte timer, hvori glæden, ikke over vor egen fortjeneste, men over frælsen i Kristus levede, han har aldrig følt livets dybe sandhed, for ham er ej morgenrøden oprunden. Og som alt andet i verden skal tjene til Hans og Guds forherligelse, således er også vort bånd knyttet, for at vi hånd i hånd skal samlede stræbe at takkes Ham og at tilegne os Hans Ånd“.

I oktober var han så atter oppe til eksamen. Den skriftlige opgave i dogmatik var: „Hvad skal der dømmes om den gamle sætning, at der ingen frælse er udenfor den kristne kirke?“ og Birkedal var den eneste af 23 kandidater, som hævdede denne „gamle sætning“. De andre rystede på hovedet og spåede ham en dårlig karakter; sligt vilde fakultetet ikke godkende. Ja, „skandalen“ var ilet foran ham til Borgerdydsskolen, hvor han strags efter skulde give en time for en syg ven, og hvor

han traf lærerne i samtale om den. — Imidlertid nåede han denne gang sit laud. I eksamensbeviset fremhæves det, at han har „forberedt sig med megen flid“ og var i besiddelse af „meget gode og omfattende kundskaber i de forskellige teologiske discipliner“. „De skriftlige udarbejdelser ved eksamen vare affattede med orden og klarhed og vidnede så vel om grundig kundskab som om en heldig fremstillingsæвне“. Da „den mundlige prøve var noget mindre fyldestgørende“, tilkendtes ham karakteren: *Laudabilis imprimis ob specimen scriptum* (l. særligt på grund af det skriftlige).

Underligt nok, at ved eksamenen hans pen viste sig dygtigere end hans mund.

Eksamensdagen var d. 21de oktober, og d. 5te november begav han sig på rejse til Jylland for at besøge slægten derovre, Husums i Lomborg, hos hvem jo moderen var, og Rørdams i Harboøre¹⁾. Han lagde vejen om ad Randers, men her blev han opholdt af sygdom (mavebetændelse) i længere tid. Overfarten over Kattegat i den åbne smække havde været storm- og regnfuld; frakken var kun tynd; syg kørte han i øsende regn de 6 mil fra Århus til Randers. Han opbød al sin kraft for at forrette et ærinde, han havde påtaget sig, at aflevere et brev til en ham ukendt familie, købmand Bays; men inde i deres stue sank han om af febertræthed. Bays tog sig kærligt af den fremmede, gav ham seng i deres hus, og fru Bay plejede ham ømt under hele sygdomstiden — „med en moders omhyggelighed“, skriver han til sin fæstemø. Han blev dødssyg; d. 21de havde lægen opgivet ham. Det var samtidigt med, at hans broder i Odder døde (se s. 35).

Trods sygdommen fandt han dog lejlighed til at skrive flere småbreve til Emilie. Han overvandt sig til det, for at hun ikke skulde ængstes, og beroliger hende

¹⁾ Der findes dog intet spor til, at han har været dér. Måske var grunden den, at søsteren Charlotte også på denne tid var farlig syg.

på det bedste. For ham selv stod dødstanken klar og levende. Men han gav sig Gud i vold i Jesu navn, og aldrig havde han erfaret nådens trøst som i denne strid mellem livet og døden, der også blev ham en bønnens kamp med Israels Gud. Da sygdommens krisis var overstået, skriver han til Emilie (25de novb.): „Jeg bad ret ofte til Gud under min sygdom, da jeg vel vidste, at det var fra Ham, kraften til at modstå skulde komme. Da nævnede jeg al tid dig for Ham og bad Ham at opholde og bevare mig for din skyld. — Det var mig, som hvert ord i min bøn tilførte mig et åndepust af den evige styrke. . . . Ja, min Mille! guds frygt er nyttig til alt. Kan du huske, hvad du på vejen fra Gjorslev lovede mig, ret flittigt at gå i kirke. Har du holdt dit løfte?“ — Med sin feberhånd skrev han følgende to småvers ned:

„Jesu søde lyst!
kommer du som svaling til et såret bryst?
Bringer du en styrkning til min svage tro?
Ja, jeg véd, du kommer,
bringer atter sommer,
svalen lig, til fattigmandens bo!

Derfor flyder tåren,
mild og sagte regn som hist i våren,
derfor lyder suk som forårvind;
derfor sjælen svinger
sine længelsvinger —
Jesus, du har lukket våren ind!“

I slutningen af november var han dog atter så rask, at han turde forlade Randers og — i lukket vogn — køre de o. 20 mil til Lomborg. Herfra skriver han på sin fødselsdag (d. 7de decb.) til fru Oline Bloch: „Det var mig en stor glæde, i denne fare at bemærke, at jeg besad langt mere mod til at gå døden i møde, end jeg i min sunde tilstand havde formodet. I en så farlig og smertefuld sygdom løsnes det ene kødelige bånd, som binder os til jorden, efter det andet; og al den synd og brøde,

der i den sunde tilstand i almindelighed gør en så bange for en hellig retfærdighed hinsides graven, viger ligesom tilbage i dødsstunden; det er, som om Guds uendelige nåde da træder hjertet nærmere, som om frælseren fra korset vinker sjælen i sin forsonende favn, som om hjertet — når det ej aldeles er hildet i mørket — ikkun har rum for fredens og frælsens livsalige følelser“.

Han havde erfaret det selv. Også i andre henseender havde denne sygdom og besøget hos slægtningene bag efter betydning for ham. D. 3die decb. skriver han til Emilie: „Du skulde blot have set den glæde, hvormed alle de kære modtog mig, og dit fromme, kærlige hjerte kunde visselig ej have villet berøve så mange, kærlige sjæle denne fryd¹⁾. Jeg kan ej uden en vis vemod betragte disse kære mennesker her oppe i denne øde, afsides egn; her lærer hjertet at være fromt og ydmygt, så langt borte fra verdens ugudelighed og hovmod. Trange kår har ej kunnet forkue det skønne, gudhengivne sindelag, og det har ret frydet mig ind i sjælen at se, hvorledes ånden er kraftigere end de ydre formuesomstændigheder, når den af naturen er stærk og sund. Og, således, min elskede Mille! således vil heller ikke vi tage i betænkning at drage til fjærne egne, da vi vel véd, at Gud Herren er os nær, hvorhen vi end drager, og at det menneske aldrig er forladt, der har Ham i sit hjerte, om end hele verden lå i det fjærne. Nej, intet i verden — det har jeg lært — opdrager mennesket bedre til alt herligt, fromt, elskeligt og ydmygt end en stilling, der er fjærn fra verdens larmen, og hvor skæbnen med sparsom hånd tildeler de ydre goder²⁾. Hvor inderligt vilde jeg ikke bede Gud om, at jeg strags måtte have kraft til at drage således hen i livet med dig, min Mille! men til en sådan beslutning, at ville forsage

¹⁾ Hun havde bedet ham om at rejse fra Randers lige hjem til København.

²⁾ Udh. af mig. I. N.

hele det liv, man i så lang tid har levet, og alene leve et liv i Gud og kærlighed, dertil hører i sandhed en kraft, der ej erhverves strags, men lidt efter lidt må eftertrages; og derfor er jeg også glad over, at jeg er kommen her; ti et liv iblandt sådanne elskelige mennesker må nødvendigvis fremme min overbevisning“. — En uge efter (10de decb.) skriver han, at han på sin fødselsdag ret var bleven mindet om, „hvor såre rigt mit liv var på dunkle pletter, hvor såre fattigt derimod på lyse pletter“. Han er uværdig til Guds nåde imod ham. „Jeg har nu fyldt mit 25de år, og hvor såre lidet, hvor såre lidet har jeg udrettet i verden til Guds riges fremme på jorden. Det var derfor den bøn, jeg stedse bad i min sygdom, at Gud vilde bevare mig, dels for din skyld, dels for at jeg en gang kunde indgå i det evige liv med en bedre bevidsthed, for at jeg da kunde vide, at jeg ved Guds nådige bistand havde prædiket og udbredt Hans salige evangelium og kaldet mennesker til at være borgere i Hans rige¹⁾. Du véd, min elskede pige! hvad det især er, som bøjer mit hjerte så stærkt mod jorden. Jeg kan ej vænnes til at betragte hint med rolighed, og jeg tror, det var ej godt, om jeg kunde det“.

Det er altså trangen til at blive tagen afsides af Gud og derigennem blive skikket til at være Hans tjener, der er kommen til bevidsthed i Ham gennem sygdommen og i samværet med søsteren og den mand, der havde været hans barndoms tidligste ideal, der ude i ensomheden. Modsætningen mellem det gamle ungdomsliv i København og disse forhold her drog ham til forståelsen af, at hans manddomsliv skulde begynde på ny bund, og sygdommen var mellemløbet.

I Lomborg blev han juleugen ud og prædikede anden juledag. Et savn var det, at moderen ikke var der for øjeblikket, da hun var rejst til sønnens dødsleje

¹⁾ Udh. af mig. I.. N.

i Odder. Derom og om broderens tilstand vidste han intet, da han kom til Husums. Det havde været hans hensigt på tilbagevejen at besøge broderen; men da efterretningen kom om hans død, opgav han at tage til Odder og fik da heller ikke moderen at se. Derimod af-lagde han sin ven, Victor Bloch, et besøg i dennes hjem i Lønborg præstegård. På rejsen dertil tilbragte han nyårsaften og nat i en gæstgivergård i Ringkøbing, hvorfra han skriver til sin fæstemø, som han godt to år efter skulde føre som hustru til denne lille by, „fjært fra verdens larmen“: „Vender din Vilhelm ikke beriget på ånd og hjærte tilbage i din favn, da er det ikke Herrens skyld“.

Kort efter nyår 1835 kom han altså tilbage til København igen. Men trods glæden ved atter karsk at gense sin fæstemø, følte han sig nu løsreven fra det gamle liv og de gamle forhold der inde. Vistnok var vennekredsen for en del opløst, og noget bestemt arbejde var der heller ikke til ham, så at dette jo nok kunde være nogen grund dertil. Men det var ikke den dybeste grund. Inderst inde var grunden den, at der var vågnet en trang i ham, som han ikke fandt forståelse af blandt sine tidligere omgivelser, og som behøvede nye og rolige omgivelser for at fæstne sig.

Det var længselen efter et arbejde i Guds rige.

Han trængte til ensomhed og fandt også snart et sted, der i denne henseende passede for ham, idet han blev antagen til huslærer fra april måneds begyndelse af præsten I. B. Krarup i Gjerlev og Dråby i Horns herred på Sælland, — „dit Tomi“, som V. Bloch kalder det i et brev til ham.

Men forinden han drog derud, måtte han jo være o. tre måneder i København, og denne tid brugte han til at gøre et udvalg af sine ungdomsdigte færdigt til udgivelse. Det er tidligere sagt, at han dermed ikke vilde begynde

en digtervirksomhed, men at det havde betydning for ham som et opgør med hans poetiske ungdomstid. Digt-samlingen udkom også (under titelen: „Digte“ af Vilhelm Birkedal) i foråret på hans eget forlag. Om han ingen forlægger har kunnet få, eller om han selv har foretrukket det så, véd jeg ikke. Den er tilegnet alle de tolv venner, „der med mig dannede det ængeste samfund i ungdomsårene, med broderlig tak og kærlighed“, —

„og, mens smil flød hen i tåren
i mit blik, mod kilden vendt,
rejste jeg, med ild i åren,
ungdomslivets monument“.

Dette monument er dog ikke blevet stående. Trods al sin poetiske begavelse, mægtede Birkedal ikke hverken at skabe eller forme et digt til et virkeligt kunstværk, og hans „Digte“ er forlængst glemte. Når der imidlertid er gjort den bemærkning, at „hans digteriske produktion skæmmes ikke sjelden ved platheder, som opfordre til karikatur“¹⁾, så kan denne dom umuligt gælde hin samling af hans ungdomsdigte, hvis sprogtone helt igennem er smuk og ren, og ikke sjældent så stærkt mættet af inderlighed og dyb følelse, at det virker gribende; den må formodentligt nærmest være bygget på hans „Livsførelse“, hvor stoffet unægteligt mange steder har været hans formende ævne som digter for genstridigt. Men i hvad der her er sagt om ungdomsdigtene, er også omtrent alt sagt, hvad der kan siges om dem. De er dog langt fra uden værd for den, som vil følge prædikanten Birkedals rige billedsprog tilbage til dets begyndelse; og hvorvel man næppe træffer et i strængeste forstand originalt poetisk billede i dem, betænker jeg mig dog ikke på at sige, at de på hvert blad giver vidne om deres forfatters ægte umiddelbarhed og om en virkelig selvstændig til-

¹⁾ Af L. Moltesen i en levnedstegning af B. i „Salmonsens store, illustrerede konversationsleksikon for Norden“. II. s. 1133.

egnelse af særlig den Øhlenschlägerske digtnings idealer og sprogform. Hvor „romantisk“ end det hele er, så bæres det dog alt af en virkelig livsværdi, og man forstår, hvordan denne dybtbevægede sjæl, tidlig kendt med følelsen af det ideals sandhed, der vinkede og forpligtede ham, med sejrsglæden i det, men også med nederlagene i kampen for det, måtte, hvis han ikke blev utro mod sig selv, finde hvile i kristentroen og i det selverfarede vidnesbyrd om „synd og nåde“, — hvorvel ligefrem kristelige strænge i digtsamlingen kun er flygtigt berørte. Den poetiske grundtone i den er givet i følgende vers:

„Kære! alt hvad du ser
i den ydre natur,
er et billedligt skær
af den indre natur
i dit hjerte“ (s. 72).

og jeg tror ikke, jeg trætter læseren ved at medtage et par stykker af den.

Af „Ånden i naturen“ (s. 41 ff.).

„Et kildevæld udspringer fra jordens dybe skød,
ej brænder vildt dets vove med hæftig flammeglød;
nej, køligt, himmelroligt det bølger i sin dal
og slukker jordens hede med kildedrikken sval.

De mosbegroede stene med blomsters hulde flok
det slutter i sin bølge og får dog aldrig nok;
et lokombølget øje af lundens nymfe hist
sig spejler dybt i vældet med fuglen på sin kvist.

Men under al ting hvælver sig himlens bue klar,
og intet uden denne det hele billed var;
ti kildevældet samler alt skønt fra stille lund,
men al ting hviler dog på den evigtstore grund.

Det mindste med det største du slutter i din favn,
en hellig énklang bæver — da stilles først dit savn;
du dybe, roligtklare fornuftens kildevæld,
mon ej du risler køligt i hver en barnlig sjæl?

Fra kildens dyb udspringer den sølverklare bæk,
der taler på sin vandring igennem blomst og hæk
om fugl, om siv, om himlen, om alt, hvad øjet fandt;
ja, alt, hvad kilden gemmer, det maler bækken grandt.

Og hjertet røres dybt ved den himmelskønne røst,
den skildrer hver en sandhed fra kildevældets bryst:
Så hæver ordets bølge fra sandheds kildevæld
højt på begejstrings vinger vor saligtstemte sjæl“.

Af „Dugperlen“ (s. 19 ff.).

„En høstlig aften, træt af verdens larm,
jeg vandred' ud i aftensolens gløder;
ti ved naturens kærtigtåbne barm
jeg søger trøst, når voldsomt hjertet bløder.

.....

Jeg tænkte på min svage, syge sjæl:
Den kan ej, hyllet i det dybe mørke,
sig hæve højt mod livets klare væld;
her tabte den sin skønhed og sin styrke.
Den ligner tågen i den fjærne dal,
der stiger skummel op.

.....

Ja, skumle tåge, bred dit tæppe hen!
Som du, min sjæler skyggen kun af kræfter;
når skal den vinde vel sin glans igen?

Jeg slumred' ind ved aftenrødens glød;
jeg drømte om den fjærne lyse himmel,
og, da jeg vågned', stråled' morgenrød
fra østen solen hen på skyers vrimmel.

.....

Men hvad er det, jeg skuer fjærn og nær?
Her hvile dråber jo i perlevrimmel,
og østens skønne, purpurrøde skær
bestråler herligt dråbens lille himmel.

.....

Hvo sendte disse dråber i dit skød?

.....

Da tæppet fra mit dunkle øje faldt, —
 jeg hæved' henrykt det mod østens fjærne;
 ti nu med saligt håb jeg fatted' alt
 og så, hvad Herren skrev med duggens stjerne.
 Ja, tåge hisset fra den fjærne dal!
 o, det er dig, der perler her så såre!
 Du steg mod himlens rene ætherdal
 og daled' lutret ned som duggens tåre.
 O. Herre! nu forstår jeg fuldt dit ord:
 Min sjæl er tågen, der i dalen svæver;
 den kommer mørk vel fra den mørke jord, —
 dog i den stille time den sig hæver.
 Og, når den, lutret i din himmels fred,
 har suget evigt liv mod tågedøden,
 da daler rensed den fra himlen ned:
 En dråbe skøn, bestrålt af morgenrøden“.

D. 2den april ankom han til Gjerlev præstegård. Samme dag skriver han til sin fæstemø, at det var så usigeligt svært for ham at „måtte sige farvel til et liv, der var sammensmeltet med mit inderste væsen og var fuldt af de elskeligste, sødeste minder. Nu skal jeg her ude vandre i naturen, og de skønneste genier, der aldrig skulle vige fra min side, skal, næst Kristi Ånd, være: længsel, vemod, erindring“. Men to dage efter hedder det: „Mit ophold i København var, som du véd, ikke behageligt; dette frembragte mismod og misfornøjelse hos mig, og dette havde da igen indflydelse på mit forhold til dig, så jeg tit var gnaven, vranten og ukærlig imod dig. Landlivet har en god indflydelse på mit sind“.

Provst Janus Balthasar Krarup (f. ⁶/₁₂ 1774) var gift med Marie Kristine Grundtvig, datter af provst Enoch Grundtvig til Ude- og Oppe Sundby, som var broder til N. F. S. Grundtvigs fader. Flere voksne børn var ude af hjemmet, hvori forældrene endnu kun havde en lille dreng på 10—11 år tilbage, ham, som skulde være Birkedals elev. „Præstefolkene“, skriver B., „er blide, kærlige væsner, der i alle henseender sørge med velvilje for mig; min lille elev er en vakker, godlidende dreng, — gid mit lærerembede ikke må blive forgæves!“ Foruden

at læse med drengen, skulde han prædike hver uge, enten i begge kirkerne eller også i den ene. Det trykkede ham. „Provsten mener, at jeg den anden søndag kan bruge den prædiken, jeg holdt den første; det har jeg ikke megen lyst til, men det er ikke let hver 8de dag at have en ny prædiken“. Værre var det, at kirkegangen var så yderlig slet, at han jævnlig måtte prædike for et par mennesker bare. Om egnen skriver han, at den er „ikke overordentlig; der er en fjerdingvej til de skønne steder og længere til de skønneste“ (Jægerspris); men, der var dog udsigt til skov og strand.

Store udvortes begivenheder kunde opholdet i denne stille præstegård på den afsides egn ikke give anledning til. Nogle breve og stykker af breve, for allerstørste delen til hans fæstemø, vil give et indtryk af hans indvortes liv.

Den 9de april: „Er jeg ej ret en flittig skribent? I 8 dage har jeg nu skrevet 3 breve og kun modtaget ett. Ja, tak, min elskede Mille! for dit første brev! Hvor længe ventede jeg ej derpå! Allerede i søndags var jeg utrøstelig, fordi jeg endnu intet brev havde modtaget; jeg måtte selv hen for at se, om der ikke måske var brev til mig i Frederikssund, hvortil du måske efter vor første formodning kunde have sendt det. Jeg rejste da en mil, tog over vandet, gik det meste af vejen, for at gå ind på postcomptoiret, spørge om brev, intet få og derpå — slukøret at gå ud igen af byen, uden at have talt med et eneste menneske. Se, min Mille! hvad siger du dertil? Du må derfor endelig ikke lade mig vente på brev, men snarere en gang imellem sende mig en lille ekstrapost. Jeg er jo her så alene; det er herlige, vistnok elskelige mennesker, hos hvem jeg er; men jeg har levet altfor skønt og saligt et liv i kærlighed og venskab i København, at jeg ikke ofte, ret ofte skulde føle mig alene, så alene; ti hvad alle I elskelige der inde ydede mig, det kan jo disse mennesker ikke yde, ihvor velsignede de jo forresten er. Men når jeg i tusmørket

hviler her på min sofa, da drager alvorstfuldt og dunkelt forbi min sjæls øje det rige, yndige liv, som jeg har levet, og der er en stemme, som dybt fra mit inderste væsen klinger: Forsvundet, forsvundet! og da, min lille fæstemø! da føler jeg mig ene. — Men det er ej for at bedrøve enten dig eller mig, at jeg tilskriver dig dette; jeg véd jo vel, at den bedste del af hint liv besidder jeg i min ånd, i min kærlighed, som ingen forsvunden tid kan frarive mig; ti jeg kan lægge hånden på mit hjerte og sige: Her lever, hvad hist forsvandt¹⁾. Jeg indser også, at hint venskabs liv, som jeg levede, ej mere var for mig eller for de andre¹⁾; jeg mener dette ikke således, at venskabet skulde aftage, men jeg mener, at det nu måtte fremtræde under en anden form; ti livets alvor og en dyb attrå efter at virke i verden¹⁾ havde dog vist grebet enhvers sjæl, og ligesom den udsprungne blomst ej er af en anden natur end knoppen, men indeholdes deri, således bliver vort samfund væsentligt det samme, fordi det nu udfolder sig i sin naturlige modenhed.

Men vort forhold, min Mille! har endnu ikke ganske udfoldet sig; det ligner den søde, fortryllende rosenknop, hvori kærlighedens røde blade er omgivne af det ungdommelige håbs grønne. O, gid dette fortryllende stedse måtte vedblive! Og dette kan det kun, når vi bevarer vor kærlighed ren og skyldfri, når hver vor tanke er et helligt ord, der lyder i vor sjæls tempel, når vi aldrig ophører at blive barnlige og fromme børn for vor Herres åsyn. O, min Mille! når sneen i vinteren hviler over rosen, — slumrer dog ikke den fromme, barnlige spire i dens væsen, og når foråret bryder frem, hæver den da ikke sit grønne, sit søde blad frem af den kolde jord? — Når vinterens sne en gang skal bedække vor hvide isse, vil der da endnu slumre en barnlig, from kærlighed i vor sjæl? Og når det store evighedens forår bryder frem,

¹⁾ Udh. af mig. L. N.

vil da vel vore sjæle vokse sig ind i himlen med håbets grønne og med kærlighedens røde blad? Dertil give Gud sin velsignelse!

Tilgiv, sødeste fæstemø! jeg er bevæget ved denne tanke, og jeg kan ej løsrive mig derfra. Jeg vil derfor slutte. Din Vilhelm“.

D. 17de april: „I dag, den alvorlige langfredag, da vor frælser led sin sidste smerte, tilskriver jeg dig i hast disse linjer. Jeg skal i dag prædike, og du får derfor måske ej så langt et brev, som jeg ellers ønskede dig. . . . Her begynder det endnu ikke at grønnes desværre; jeg er ret vemodig derover. Når jeg undertiden længes efter at glæde mig i Guds skønne, frie natur, og jeg træder til vinduet, da ser jeg endnu alt så dødt. så koldt, og, når jeg vover mig udenfor døren, da suser ingen zefyr omkring mig, men en slem, kold nordenvind, der lammer hele min glæde. Da trækker jeg mig igen ind i den mørke krog og begynder på at læse de døde bøger; men så svæver tanken hen til dig, og da glæder jeg mig over, at jeg ej behøver at vente på våren i dit hjerte. . . . I mit livs ensformighed herude har de unge Krarupers¹⁾ ankomst forårsaget nogen afveksling. Jeg må ellers tit forundre mig over den forskel, der er imellem det liv, jeg herude fører, og det, jeg levede i København. Her er stedse den ene dag som den anden; 2 à 3 ansigter er de eneste, mit øje afvekslende kan hvile på, medens i København enhver dag havde sit forskellige udseende, og jeg færdedes mellem hundrede personer. Dog er denne dybe stilhed mig egentlig ikke ubehagelig, når blot naturen, der er, som du så sandt siger, min bedste ven, snart vilde favne mig med sine varme, kærlige arme. Her i ensomheden samler sjælen sig mere ligesom i sig selv; man vinder mere,

¹⁾ Provst J. B. Krarups to sønner: Enoch Chr. K., død som sognepræst i Søften-Foldby 1865, og Frederik Foss Stampe K., død som sognepræst i Lønborg-Egvad 1881.

jo mindre man bortødsler¹⁾, og det er dog så sandt, at man, omringet af livets larm, ej er i stand til at gemme, hvad man ejer; man bortødsler det, og den første, den bedste, man møder, meddeler man sit forråd, ofte uden at få noget igen, og det er denne evige snakken om det dyrebareste, man ejer, der lidt efter lidt ligesom lader det, som man virkelig har, gå tabt i dunst og tåge. — Sommetider fantaserer jeg så dejligt, at jeg selv er præst her; især fortryllede denne tanke mig igår, da jeg, efter at have prædikeret i annekset, kørte hjem: alle folk, jeg mødte, syntes mig at høre til min menighed, og jeg følte mig så lykkelig ved at tænke, om jeg ret kunde være en kærlig og god sjælesørger for dem alle. Ja, gid denne tanke snart måtte opfyldes, hvor lykkelige var vi ikke da! — Ellers er det ret sørgeligt, at folk her går så sjældent i kirke. Igår, da det var skærtorsdag, prædikede jeg blot for en 8 à 9 mennesker; det forstemte mig ret, og jeg kunde ej komme i ret stemning på prædikestolen; jeg havde dog gjort mig så megen umage med min prædiken. Jeg føler, at en menighed, der ej flittigt kommer i Herrens hus, vil lamme meget af min tilkommende virkekraft. Idag vil jeg håbe, at der er flere“.

D. 20de april: „Nu er da disse helligdage forbi og med dem den travlhed, som var nødvendig for mig som prædikant. Jeg har prædikeret i de tre af dem. — Gud give sin velsignelse til mine ord, at de må klinge i mange hjerter og bære deres frugt i tro og kærlighed! Igår fik jeg brev fra min elskelige ven, Victor²⁾; han skrev så skønt, at det glædede ham, at han og jeg stod i et herligt, åndeligt samfund, idet vi begge gik til Ham, fra hvem al åndelig fylde udspringer: til vor livsalige frælses. Han skriver, at han var vis på, at vi langfredag-

¹⁾ Udh. af mig. L. N.

²⁾ V. Bloch var på denne tid konst. adjunkt ved Horsens lærde skole.

morgen, uagtet adskilte fra hinanden, dog havde mødt hinanden på et fjærnt sted, ved Golgathas kors. O, min Mille! hvor skønt, hvor saligt er ej et sådant Åndens samfund! Lad også os bestandigt stå i et sådant; kun det forhold, der er grundet i Kristi tro, er varigt og sandt; ethvert andet vil svinde i tiden, kun dette vil vare til enden; ti det er grundfæstet på en klippe.

Ellers kan jeg ikke sige dig, hvor smerteligt det er mig, at folk her så sjældent går i kirke. Når jeg på prædikestolen ser de tomme stole og ikkun hist og her en gestalt komme til syne, bliver jeg ret så trang om hjertet; min følelse taber sig; ti talen er nedskreven i den tanke, at jeg vil fremsige den for ret mange. . . . Hvor trænghjærtede er dog ikke menneskene! Man skulde tro, at, når mennesket havde fået hint frælsens budskab: „Dine synder er dig forladne!“ at man da vilde strømme til Herrens hus for at høre dette budskab, for at hvile i frælsens kærlighed, for at smelte hen i brændende tak. Men derimod lader man det dårlige hjerte dorskt og døsig slumre hen, i stedet for at lade det blusse i lov og pris; man indbilder sig ligesom, at hint Åndens budskab er en rettighed og ingen nåde, og man forsømmer at ile did hen, hvor Herren vinker sit folk. O, man kunde næsten græde blod over at høre til en så forstokket, utaknemmelig slægt! — Nu kan jeg forstå, hvorfor så mange præsters ånd er indsovet i ligegyldigheds tåge; ti dette må også virke hæmmende og tilintetgørende. Bed med mig, min Mille! om, at jeg ej således derved må lade mig bøje, om jeg en gang i tiden skulde få en så lunken menighed. . . . De unge Kraruper rejse imorgen formiddag, og med dem er det, at jeg sender dig dette brev; det er vistnok meget gode, herlige mennesker, og, skulde de oftere besøge eder, da vis dem al mulig artighed; ti her bliver den i alle henseender vist mig“.

Efter et kort besøg i København skriver han d. 4de maj: „Du må ej være bedrøvet over, at jeg så ofte, og

især under mit sidste ophold hos dig, var noget vemodsfuld og alvorlig; det var især, fordi sådanne små besøg dels minder mig altfor smerteligt om, at vi endnu ej er så fast forenede, som vort hjertes mest brændende stræben går ud på, dels minder mig om, at vort hele liv her på jorden egentligt er et sådant lille besøg, hvor vi intet hjem, ingen ejendom har. Jeg føler mig derfor da opfordret til at undersøge, om jeg da virkelig har et skønt hjem i himlen hos min fader, om jeg da virkelig besidder den uforkrænkelige ejendom, „som tyvehånd ej kan bryde ind i og stjæle, og møl og rust ej kan fortære“. Og når jeg nu skal besvare dette spørgsmål, må da ej en inderlig vemod gribe mig? Om jeg også virkelig havde gjort noget for at have dette hjem, for at besidde denne ejendom — o, min Mille! hvor mangen lejlighed har jeg dog ikke ladet gå ubenyttet hen til at smelte sammen med min skaber og herre; hvor megen tid har jeg ikke anvendt på usle, dårlige ting, medens nåden vinkede fra det fjærne; hvor ofte har jeg ej undladt at lytte til de venlige stemmer, der kaldte mig fra den åndelige søvn til et vågent, saligt liv i Gud; hvor mangen hovmodig tanke har ej villet indbilde mig, at jeg var ret god og kærlig — kære, søde Mille! jeg kan ej beskrive og udtømme med ord alle de timer i mit liv, hvor jeg har været langt fra min herre, langt fra min frælses. Og når sådanne tanker opstår hos mig, da vil og kan du jo heller ikke forlange, at din stakkels Vilhelm skal være munter og fro. Men med alt dette må du ej forstå mig således, at jeg fraskriver mig alt godt; nej, du kære! da måtte du jo være bedrøvet over at have knyttet din skæbne fast til mig; — jeg kender mig ret vel: jeg véd, at min Gud og frælses har udsået mangt et godt sædekorn hos mig, som med deres nådige hjælp vel en gang vil bære frugt, og det vilde være utaknemmeligt af mig ej at prise og love dem for dette; men jeg véd også, at jeg endnu står langt fra det mål, Herren satte mig, og at jeg må erkende og dybt føle

dette, dersom det skal lykkes mig at nå det; ti den med sig selv så veltilfredse kommer aldrig derhen. Se, dette er det, der så ofte bevæger mig og gør mig alvorlig; men, når jeg skal sige dig sandheden, da forekommer det mig, at denne alvor snarere måtte glæde end bedrøve dig; ti hos mig opvækker det stedse en skærende smerte, når jeg ser mennesker så veltilfredse og fornøjede med dem selv vandre heneden: da er den sande kilde til livet udtørret for dem, da vandrer de til døden; hvor livsfriske de end forekommer os i det ydre at være, dødens spire slumrer i deres hjærte. Nej, bort med al denne usle selvforhøvelse; vi må kende vor sygdom til gavns, skal vi vente at kunne helbrede den¹⁾, og Kristus kom for at frelse de syge, ej dem, der tror sig sunde. . . . Hvor glæder jeg mig ikke over, snart at kunne vandre med dig herude i den skønne natur! da kan vi ret i landlig ro og sindshvile tale med hverandre om vore sjæls- og hjærtes-anliggender, uden at afbrydes af det forvirrede, københavnske liv, der al tid på mig har en forstyrrende indflydelse. Da skal du se mig således, som jeg stedse i fremtiden vil være ved din side, ej overdreven munter; ti denne sindsstemning fordriver ofte til sidst al alvor af sjælen; ej heller overdreven alvorlig; ti i det fjærne skal Kristi evangelium udbrede korset som en sejrspane for mit åndelige blik“.

D. 17de maj: „Tit påtrænger sig mig den tanke, hvor dødeligt dog mennesket er. Det er ej nok, at man snart ophører at leve legemligt på jorden; men selv dér, hvor man skulde tro, at man har oprejst sig et evigt minde, jeg mener, i deres hjærte, som var os dyrebare, selv dér visner vort liv hen, og om nogle få år er vi også døde i deres minde. . . . Dog også dette kan vel være et middel til at gribe efter de skatte, som aldrig forsvinde, til at søge sig en ven, der aldrig glemmer en,

¹⁾ Udh. af mig. L. N.

jeg mener Jesus Kristus! Gid Han aldrig glemme mig! Din Vilhelm“.

I et brev af 12te juni antyder han muligheden af at forlade Gjerlev allerede til sommerferien. Om han i denne kan følge hende til Langeland, véd han ikke. Hun må endelig følge ham til Møn, „for at udse den plet, hvor vor vielse skal foregå“. . . . „Jeg bad igår ret inderlig for en dyrebar vens frelse — kæreste Mille! gør du også det! — du kender ham, det er vor stakkels Bjerring¹⁾); — bed ret inderligt af et fromt, uskyldigt hjerte! — Gud hører kærlighedens og uskyldighedens bøn, og den stakkels, arme Bjerring trænger til den“.

D. 18de juni: „Igår modtog jeg dit brev, det første fra Egeslevmagle²⁾). Tro mig, det har også bedrøvet mig at tænke på, at du nu stedse rejser længere bort fra din ven; alt dette fremkogler bestandigt påny i min sjæl det sørgelige billede af dette liv som en urolig rejse, hvor gensyn og adskillelse afløser hinanden, uden at man kan komme til ro, før man står ved det sidste, lille sovekammer. Du kender mig og véd, hvor let sådanne tanker kan opstå i et hjerte som mit, der vel, takket være min Gud og fader! kan tælle så mange glade og lykkelige timer, men som også — men også derfor vil jeg prise min Herre — har vandret igennem mangan dunkel skyggedal. . . . Du fortalte mig sidst, jeg var hos dig, om en tvivl, en religiøs bekymring, som du havde haft; jeg beder dig ret inderligt snart, i dit næste brev at tale udførligere med mig derom; du véd, hvor gerne jeg vil underholde mig med dig om vor dyrebareste ejendom, vor hellige religion. Da jeg fandt dig, du min elskede pige! da så jeg også, at Gud havde gjort alt, hvad Han kunde gøre: Han havde både givet dig forstand til at fatte og et hjerte, et skønt, saligt, fromt kvindehjerte, der var istand til at hænge sig ved sin Gud,

¹⁾ Se s. 93.

²⁾ Hvor hun var, på rejse til Langeland.

ved sin skaber, og det var især disse dine elskelige egenskaber, der fængslede mig; men -- hvorfor skal jeg ikke tilstå det, hvad du jo også selv har indrømmet mig, at din opdragelse ej havde sørget for, at du med bevidsthed greb de himmelske strømme, der ombølgede dig; du levede egentligt kun her i denne verden, og det var vel sjældent, at du ret levende knyttede dig fast til din Gud, din frælsers. Da blev det en af mine skønneste tanker, idet jeg følte kærligheden, en stærk, dyb kærlighed til dig i mit bryst, at vandre med dig på livets vej til det store rige, kristendommens rige, hvortil Gud havde givet dig alt, hvad du behøvede for ret at blive salig i Ham, og nu gør jeg alt, hvad der står i min svage magt, for at vi to ret kan leve et skønt, et kristeligt liv. Og er det nu uret, at jeg gør dig opmærksom på denne din mindre gode opdragelse i denne henseende? Ser du ej, min sjæls elskede! den dybeste, den stærkeste kærlighed i disse ord, — da véd jeg ej, hvad kærlighed er. Derfor har jeg også bedt dig om ret ofte at gøre mig opmærksom på mine fejl; men sjældent har du gjort det; og dog — hvad er de elskendes forhold, når det ikke er en forbindelse, hvori den ene virker saligt, velgørende på den anden; da synker det ned til et tomt, dårligt, borgerligt anliggende uden kraft, uden friskhed. Og hvor har jeg ikke glædet mig over at bemærke, hvorledes din dybe, fromme sjæl alt mere og mere har åbnet sig for himmelens åndelige indtryk!“

D. 26de juni: „Kunde jeg kun en gang, når vi i døden skilles, høre fra dine læber: Du har gjort mig såre lykkelig, da vilde jeg være ret lykkelig, da vilde jeg med rolighed betræde vejen til et bedre hjem; ti jeg tror, at den, som har gjort dig lykkelig, må være et menneske, hos hvem det ædle lever. Men, min Mille! den eneste vej, hvorpå jeg er i stand til at gøre dig lykkelig, er idealets vej, jeg vil være fremmed på enhver anden¹⁾. Derfor må vi begge bestræbe os for det ideale.

¹⁾ Udh. af mig. L. N.

Hvert skridt fremad på idealets vej, fører os et skridt længere frem på vor lyksaligheds bane. Gud give os sin velsignelse! Din Vilhelm.“

D. 6te juli: „Jeg har i denne tid skrevet min dimisprædiken, der handler om genfødselen i Kristo. Gud véd nu, hvad de herrer professorer vil sige til den; det er vistnok brave, redelige mænd; men jeg kan jo ikke nægte, at vore anskuelser om kristendommens vigtigste punkter er såre forskellige, og dette må nødvendiggen træde ret skarpt frem i denne min prædiken, da mit tema jo er en af de dybeste og skønneste læresætninger i vor hellige religion. I denne anledning må jeg rimeligvis snart ind til København for at holde den; når jeg da har fået karakter for den og for katekisation, er jeg klar til at søge præsteembeder, og det skal da heller ikke vare længe.“ Han udkaster dernæst planer om for den forventede indtægt af sin digtsamling at foretage en rejse til Schwejtz. For ham vilde sådan en rejse være både til sjælelig og legemlig oplivelse, — „og for dig“, fortsætter han, „måtte det også være en behagelighed at have en kæreste, der havde rejst udenlands. Hvor dejligt vilde det ikke være, når man spurgte dig: „Må jeg tage mig den ærbødige frihed at spørge, hvor Deres kæreste nu er?“ og du da med et nådigt blik kunde svare: „I det sidste brev skrev han, at han havde drukket min skål på St. Gotthard“, eller „Den og den dag var han til middag på spidsen af Schreckhorn, hvorfra han nær var trillet ned, hvis han ikke i det samme havde holdt sig fast ved halen af en alpeged. Hvor herligt vilde ikke alt dette være! Men naturligvis er alt endnu kun et fantasi-billede.“

Denne næsten Ewaldske rejsefantasi blev ikke til noget. Først mange år efter skulde han under helt andre forhold komme til Schwejts. Derimod blev dimisprædiken til noget, og den er sandsynligvis holdt i slutningen af juli måned. Teksten er Mtth. 18, 1—4, og temaet er, som ovenfor sagt, genfødselen i Kristus. Men — dåben

er ikke nævnt. Prædikanten kjender en genfødelse af ånd ved det åndepust, der gik ud over jorden pinsedagen, men ingen genfødelse af vand og ånd. Man finder heller ikke i hans øvrige opbevarede prædikener fra denne tid dåb og nadver nævnte, i hvert fald aldrig som objektiv grund for salighedsværket, — det bedste vidnesbyrd om, hvor fjærnt han endnu stod Grundtvig. Og dog, — når man hører tanker som disse: Vort hjertes mark må være tilbørlig dyrket, inden det kan nytte at så sæden i det; og denne sæd kan vi ikke så, Herrens Ånd må skænke den, Herrens Ånd må give vækst; der er betingelser, uden hvilke ingen kan indgå i Herrens rige, og „denne betingelse må overalt være den samme“; kun over Kristi menighed svæver Ånden med genfødelsens kræfter, derfor har vi intet andet sted at gå hen end til dette samfund, hvis vi ikke vil blive i vor synd og død, da føler man sig ikke langt borte og begynder at forstå, hvorledes denne Mynsters trosvarme discipel måtte ende i Grundtvig, så snart spørgsmålene vågnede om, hvilken sæden var, og hvor Kristi menighed var. Man får uvilkårligt ved dette et bevis på, hvordan forudsætningerne for trangen til Grundtvigs kirkelige oplysning dannede sig under Mynsters egen prædikestol; en fornemmelse af, hvor liden sand årsag man i dennes kirkeskole virkelig har haft til at afvise hin oplysning som både ukristelig og ukirkelig. —

Det er værdt at lægge mærke til, at det var over den samme tekst, som dimisprædikenens, Birkedal holdt sin sidste prædiken knap 3 fjerdingår inden sin død. Samme tekst og samme tema; — men, læste man begge prædikener lige ovenpå hinanden, vilde man få et meget levende indtryk af, at det samme — dog ikke er det samme.

Efterat dimisprædiken var holdt, tog Birkedal sammen med Barfod i København en skude, som skulde føre dem til Rudkøbing. Da de efter en temmelig langvarig rejse d. 27de juli om formiddagen ankrede ved byen og havde

betalt deres rejse, havde Barfod ikke en skilling til overs og Birkedal kun en mark. En bekendt, man havde sat sit håb til, — kateket Thygesen — var bortrejst, og de blev da nødte til at ty ind i en gæstgivergård. Da den sidste skilling var gået til et krus øl, som Birkedal drak (Barfod drak ikke øl), havde de intet til at betale værelset, barbevandet og lånet af en gammel ragekniv, hvormed Birkedal skar sig ynkelig til blods, med og måtte lade deres rejsekufferter og en pakke blive tilbage som pant. Pakken indeholdt Birkedals „Digte“, som han havde med hertil, for at familien Holm skulde skaffe dem afsatte på Langeland og derved skaffe ham penge til hjemrejsen. Hvor flinke Langelænderne har været til at købe digtene, véd jeg ikke, men et „slaraffenliv“ førte de derovre, og tilbage kom da Birkedal efter sommerferien til sin stille gerning i præstegården i Horns herred.

D. 31te august skriver han til fru Oline Bloch: „Hvor rig er ikke naturen, hvilke dybe blik åbner den os ikke i vort eget hjærte? Jeg tænkte igår på en lille spaseretur på forsoningen, jeg ønskede at finde et billede derpå i den ydre verden; og da jeg så hen for mig, tittede just månen frem gennem træerne. Også den forsoner ligesom dagen med natten, ligesom frælseren forsonede den evige hellighed med jordens syndighed: jeg kunde ej tænke mig noget skønnere billede. Og således, kære Oline! således kunde jeg fortælle Dem ret mange tanker, som virkelig trøster mig herude i min ensomhed. . . . Når jeg således — De véd at mit sind af naturen er tungt — synes, at jeg ret er bedrøvet og bange, da vil jeg tænke på, at Guds stjærner netop står frem, når det er mørkest; således skal også i ulykkens dunkelhed tusinde lysende punkter bryde frem for sjælens øje og forvise om, at der dog alligevel hvælver sig en himmel over jorden. De må nu ikke blive forfærdet over alle disse ideer; jeg véd, at mine ord, om jeg skrev til en af Københavns almindelige damer, vilde blive betragtede som overspændt sværmeri: hos Dem véd jeg, at de vil blive

modtagne med kærlighed; ti naturen i Deres hjærte må blive tiltalt af ethvert naturbillede. Derfor er De mig og min elskede Emilie så kær. . . .

Hils „gubben“ (G. Bloch) tusinde gange fra mig, og sig ham, at, når han om aftenen sidder og tæller de 10,000, da sidder jeg mangen gang og tæller alle de elskelige sider hos ham, der har bragt mig til at elske ham, og jeg tror, at de overgår i tallet de 10,000 — apropos: gid jeg havde 1000! — Hvad skovene herude angår, da skal jeg ikke nægte, at forgyldningen allerede for en stor del er gået af dem; dog trøster mig den tanke, at de ligesom jeg alt mere og mere mister parykken: det er så skønt at have deltagere i sin ulykke.“

Til sin fæstemø skriver han d. 4 de sept.: „Efteråret er længselens tid; sjælen vil flagre bort ligesom trækfuglen til bedre, yndigere egne; stormen, der hvirvler bladene omkring, lyder os ligesom højtidelige orgeltoner, der vinker os didhen, hvor der er så godt at være; og når landmanden har samlet sine lader fulde af sommerens frugt, da spørger vor sjæl så bange: Har du også i livets sommer samlet din indre hal fuld af evighedens frugter, som kan opholde dit liv i den evige verden? — Og da bryder dog så mangt et suk ud af vort bryst, fordi vi må tilstå, at vi har ikke samlet, som vi burde. Men da skal også efteråret, hver gang det kommer, gøre den beslutning levende hos os, at vi vil arbejde, før dødens vinter bortkalder os; det skal stå for os som en hellig gesandt, der siger til os: Beskik dit indre hus; ti snart måske er lyset slukket! Jeg er i disse dage egentligt ikke tilfreds: det vil sige, ikke tilfreds med mig selv. Jeg har nemlig arbejdet på en prædiken om Jesu mirakler, og den tilfredsstillende mig ikke rigtigt. Når der er noget sådant i vejen, véd du nok, at jeg ikke er fornøjet; jeg bebrejder mig da selv, at jeg ikke arbejder samvittighedsfuldt nok, eller at mit åndelige liv går tilbage. Hvad det første angår, da tror jeg dog denne gang, at jeg er uskyldig; ti jeg har virkelig arbejdet med flid og ret

anstrængt mig for at få min prædiken rigtig god; men nu det andet: — det første kunde dog oprettes ved en kraftig vilje; men hvad der ikke kan oprettes, er dette, når ånden alt mere og mere sløves, når man bliver svag i sjælen. Dog, dette er jo noget af min gamle urolighed; du må ej bryde dig derom, men skrive mig lidt trøsteligt til. — Der er ellers intet, der således kan lære en ydmyghed og bringe det syge, forfængelige hjerte til at underkaste sig Guds vilje, som det, når man synes at føle, at Gud borttager noget af ens åndelige kraft; da har man lejlighed til at tvinge sit hovmod og til at indse, at det alt-sammen dog kun er Guds gave, som Han kan give og borttage, som Han vil.¹⁾ — Måske er ellers denne bedrøvelse over min mangel på ånd kun en maskeret forfængelighed, jeg vil måske gerne ret udmærke mig ved mine gaver, og derfor kan det jo være meget godt, at jeg lærer, at de ikke er mine egne, men Guds, og at jeg ej må bruge dem som et middel til at tilfredsstille min forfængelighed, men for at befordre Guds ære. Jeg vil derfor i aften, når jeg går til sengs, bede Gud om, at Han vil hjælpe mig til at fortrænge denne dårlige forfængelighed, der har båret mig så mangan bitter frugt, og, du kære, gode, elskede barn! bed med mig, at din Vilhelm også må blive et Guds barn, der er frigjort fra forfængelighed og al smålig stræben.“ Senere hen i brevet beder han hende påminde Barfod om at sende ham hans „Folkeblad“ (o: „Dansk Folkeblad“, udgivet af trykkeri-frihedsselskabet), om på hans regning at lade et eksemplar af hans digte elegant indbinde snarest muligt, da det skulde sendes som gave til „greven“ (på Tranekjær), og om at tilskrive sig vidtløftigere end sidst om „Tscherning-affæren“. ²⁾

¹⁾ Udhævet af mig. L. N.

²⁾ Daværende kaptejn A. F. Tscherning var på grund af nogle skarpe artikler om vort hærvesen bleven sendt til udlandet.

Seks dage efter meddeler han hende, hvor mageløs forsynlig han har været med at tænke på udstyret af deres vordende hjem, idet han på en auktion har købt møbler til en hel sal: to yndige kanapeer, seks stole, to spejle, to konsoller med forgyldte fødder o. s. v. „Hvad siger du“, udbryder han, „om din ellers så ubetænksomme ven?“ Man må imidlertid antage -- og håbe --, at denne „betænksomme“ handel er gaaet tilbage igen; i hvert fald kom intet af denne herlighed til at smykke deres hjem, som jo ogsaa først indrettedes halvandet år senere. I samme brev fortæller han, at han er begyndt at nedskrive sit levned. Han vil ofte i dette, som i sin dimisprædiken, have lejlighed til at sige til sig selv: „Du er en synder! — således er du, og således er du bleven til det, du er. Men det vil give mig både fortrøstning og større klarhed til at vandre rettelig for Guds åsyn“.

D. 6te oktober: „Jeg har i disse dage læst¹⁾ Andersens nye roman: Improvisatoren, og har fundet den så smuk, så smuk. . . . Det er ikke så meget i storhed og højhed, at den har sin styrke, skønt der ogsaa findes mange herlige tanker; men der er noget dybt, elskeligt, barnligt deri, der er noget uendeligt blødt, gyngende deri, der indluller sjælen i en dejlig fantasiverden: det er et barnligt, elskeligt gemyt, der deri spiller hovedrollen, hvem skæbnen leger forunderligt med og dog fører til det skønneste mål. Der er nogen lighed, langt fra i det indre — ti jeg besidder ikke et sådant hjærte — men i den ydre kærlighedsskæbne imellem hans liv og mit. Bogen glædede mig i den grad, at jeg besluttede under læsningen at skrive Andersen til, for at bringe ham mit hjærtes tak, og jeg havde ogsaa gjort det, dersom ikke en lille, ganske kort, sætning i slutningen havde stødt mig. Det var egentligt ganske ubetydeligt, men så svage er vi mennesker! Improvisatoren, som er en Italiener,

¹⁾ Han læste meget; — af teologiske forfattere nævner han særligt Olshausen og Schleiermacher.

siger nemlig om Thorvaldsen, at han er Italiens søn, og han kan heller ikke tilhøre det kolde, mørke Norden. Uagtet en Italiener jo godt kan sige disse ord, vilde jeg dog, at Andersen, der er dansk, ikke skulde kunne have nedskrevet dem; det synes mig, som ingen ærlig, begejstret dansk kunde, jeg vil ej sige dele, men ikke en gang nedskrive en sådan tanke. Derfor slipper Andersen for mit brev, hvad han vel vil være meget fornøjet over.“

D. 12te oktober: „Jeg har idag i dette yndige efterårsvejr gjort en skøn spaseretur. Jeg stod på en høj brink, hvorunder Isefjordens spejlblanke flade udstrakte sig; et skib for fulde sejl lå stille og spejlede sig med skarpe konturer i vandet; også det lille rødtakte Frederikssund kastede sit billede med kirken på den rolige flade; skrænten, hvorpå jeg stod, var tæt bevokset med birketræer, og lige for mig strakte færgebroen sig langt ud i sundet, hvor flere små både boltrede sig med sine årevinger: — min beskrivelse er død og kold, det véd jeg nok; men at synet af selve denne udsigt gør sjælen levende, det har jeg følt; jeg har kunnet sidde dér, hensunken i de dybeste tanker, medens det skønne billede ristede sine, som jeg håber, uforgængelige runer i min sjæl. Ved en skøn udsigt kommer det jo så meget an på, om man bringer en stemning med, som harmonerer med denne naturs ånd og indre; men, gør man dette, da smelter også vor ånd således sammen med naturen, at den for stedse bliver vor ejendom. Derfor er også kunstneren den rigeste skabning på jorden, fordi han af alle verdens gode ting samler sig det bedste og tager det med sig, og ingen kan berøve ham hans ejendom uden Gud i himlen.“ Brevet sluttes den næste dags morgen: „Tusind god dag! flagrer allerede nu engelen inde hos dig med sine skønne, hvide vinger, medens du holder din morgenbøn. Lad verden kun tumle sig derudenfor, du skal ikke lytte til dens tummel, men hellige en skøn, salig time for det store, bedre, højtidsfuldere liv, der leves i evigheden; og når den lille Guds engel, andagtens

engel, pikker med vingen på dit vindue, luk det da op, lad ikke den lille skabning flagre sin vinge trætt udenfor dig, og det gør den jo, når du føler en hellig drift til at bede i dit hjerte, men du ikke følger den og lukker din sjæl. . . . Nej, aldrig vil vi, når vi en gang bestandigt skal være sammen, begynde eller ende vor dag uden at vi forenede har opsendt vore bønner til Ham i det høje; det skal være det daglige bånd, som vi hver dag slynger om vore hjerter; tro mig, da vil vor kærlighed, vor forbindelse vare evig; ti kun det, der er begyndt, fremdraget og fuldendt i Gud, er bestandigt, medens alt andet må forgå.“

Efter et kort besøg i København skriver han d. 18de november: „Atter sidder jeg ensom ved mit bord i den kolde, stormende aften; jeg vil ikke nægte, at jeg er lidt vemodig. . . . Sneen pisker der ude på mit vindue; men det er ingen herlig lyd . . . det ensomme lys formår ikke at kaste et lysskær ind i min sjæl. Jeg vil tilstå, at det vel især er tanken om mine venner, der bedrøver mig så dybt. I så mange år er jeg vænnet til at betragte mig som et nødvendigt led i deres samfunds kæde; nu ser jeg det alt fra en ganske anden side¹⁾; et halvt års fraværelse har formået at løsne mig fra deres hjerter, og nu føler jeg, at jeg vel snart kun vil stå for dem som en svindende ungdomsgestalt og intet mere. Jeg indrømmer gerne, at mine fordringer måske har været overdrevne, og at et sådant åndeligt samfund vel ej gennem hele livet kan bestå; men denne tanke var nu vokset fast til mit hjerte. . . . Men derfor vil jeg nu også bort, langt bort til Jyllands ubeboede egne med dig, did hen, hvor jeg kan bevare min kærlighed og glemme min sorg over, at min kærlighed ej blev gengældt i så fuld en måde, som jeg skænkede den. Da vil vi danne os et lille Guds hus på den mørke hede, hvor da Herren nok vil sende os fred og salig hvile og lade sin

¹⁾ Udhævet af mig. L. N.

hellige engleskare stundum synge sit halleluja for vore øren, så at vi falde tilbedende ned for Ham. Og før bliver jeg ikke lykkelig. Jeg har talt om Jylland, fordi jeg vel rimeligst kommer dér; men helst vilde jeg dog til Færøerne, dersom en plads dér kunde blive mig til del. Dér slynger mit kære, kære hav sig omkring klippen, hvor vor bolig står. Fra vort lille hjem kan vi skue ud over dets bevægede bølger, ligesom vi deraf kan lære med rolighed at skue ud over verdenslivets bevægelser. Når vi da dér om aftenen gik til hvile, kunde vi vistnok høre bølgernes sang og skvulpen om øens fod; det vilde forekomme os som Guds egen vuggesang, og den lille ø vilde være os en vugge, hvori vi atter vilde føle os som børn, som Guds børn; eller den vilde stå for os som en lille båd, der gyngede på verdenshavets bølger, for at lande i himlen hos vor kære fader; ja, jeg vil bede Gud om, at Han vil skænke os en sådan lille vugge, en sådan lille båd, men fremfor alt, at Han vil gøre os til fromme, kærlige børn: ak! jeg trænger til igen at blive et barn, og jeg vil evig stirre mod himlen, at jeg dog ved Guds nåde kan blive det! Selv i dette øjeblik, hvor jeg skriver dette, vokser der en stille, farveløs blomst frem af mit hjerte, der så gerne vilde vokse så højt, at den med sit bæger, hvori tåreduggen hviler, kunde bøje sig for Guds trone; véd du, hvad den hedder? Det er bønnens hvide lilje, der opfylder mit hjerte med sin duft, og den frembærer i sit bæger hele mit indre, min rørte følelse, min dybe tanke. Er det sværmeri, at jeg hæver mig til min Gud, at jeg beder for os begge, at jeg længes efter den stund, da vor Herre kalder mig sit kære barn? Det er jo dog livets med at nærme sig sin skaber.“

D. 18de december: „Hvad din moders og øvrige venners ønske om kateketembedet i Roskilde angår, da må jeg tilstå, at jeg ikke så ganske kan opfylde det. Jeg tror nok, at jeg vil ansøge derom, men ganske simpelt som alle andre. Jeg ivrer for meget mod andre, der

ved hjælperes hjælpere erholder embeder, måske på værdigeres bekostning, til at jeg enten kan være bekendt for andre eller for mig selv på denne måde at søge at komme frem. Er jeg værdig til embedet, da kan jeg jo få det; er der derimod blandt de ansøgende andre, der er mere værdige, da vil jeg ikke ved mindre ædle kunstgreb stå dem i vejen. Det kan være, det ikke er urigtigt for andre at opnå deres ønsker således, når de ikke anser sådanne midler som utilladelige; men det bliver al tid en stræng pligt for den, der har en sådan overbevisning, at afholde sig fra det, som han dadler hos andre; selv om vi sætter, at min overbevisning er fejlagtig, bør jeg dog handle efter den, så længe jeg har den. . . For resten vil jeg nok søge embedet, men får det naturligvis ikke. Af de embeder, som jeg for tiden søger, tror jeg virkelig næsten, at jeg får Sandby på Lolland; ti forleden så jeg dets indtægter og udgifter, og det er så lille, at næppe nogen ældre kandidat søger det; men jeg tror dog, det er nok for os to små; vi kan da ikke spise så meget. Får jeg ikke det, da får jeg bestemt kateketembedet i Hjørring; ti det er så lille, at vi nødvendigvis må sulte ihjel, og det var dog synd at afslå os det. Vær derfor alle ved godt mod der hjemme, vi bliver snart befordrede! Gud velsigne dig og husk på:

Når hjerterne mødes i Gud,
da bli'er du i dybest betydning min brud."

D. 4de februar 1846: „Jeg har i disse dage læst Johan Gordon, en novelle i Heibergs „Flyvepost“, og jeg har følt dybt derved; tårerne, som du véd, hos mig er godt købt, stod mig tidt i øjnene under læsningen, og ofte måtte jeg folde mine hænder i bøn til min Gud. Der er skildret et forhold imellem to venner, et forhold, som jeg vil have det; og dernæst er der skildret en yndig kvinde-karakter. Det udvikles også dér, hvorledes et ungdommeligt hjerte kæmper sig igennem alle livets forviklinger, tvivl og vantro, endelig til troen på den kristelige åbenbaring,

til troen på frælsere, hvorledes det alene er muligt at finde den sande trøst imod verdens smerte i en kristelig overbevisning. Der findes en dyb bemærkning om kvinden, som jeg her vil afskrive dig: „En mand kan måske være from og retskaffen uden åbenbaringstro ☉: uden tro på, at Gud har åbenbaret sig i Kristo, men en kvinde aldrig. Uden denne hendør hendes skønneste blomster, og hovmod eller letsind træder i deres sted“. Hvilken skøn tanke!“

Al tid bragte besøgene i København ham ud af ligevægten. Karakteristiske for ham er følgende ytringer i et udateret brev fra denne tid efter et sådant besøg: „Jeg kom til at tænke på, om jeg overhovedet i den kolde, stormende, prosaiske verden nogensinde var i stand til at blive lykkelig. Ti jeg har alt for længst mærket, at mine tunge, smertelige øjeblikke netop bevirkes ved min poetiske anskuelse¹⁾. Jeg har derved udfordret verden til en stor kamp¹⁾; ti den er prosaisk og vil ikke tåle, at noget andet, noget ædlere vil gøre sig gældende; derfor har ethvert poetisk gemyt så megen ukærlighed, bitterhed og modstand at kæmpe imod. . . . Derfor bliver jeg stedse alvorlig, når jeg kommer til at tænke derpå; ti da kan fremtiden ikke ligge synderlig klar og rolig for mig; da kommer jeg til at overveje, om jeg også ejer den poetiske og åndelige kraft, at jeg kan realisere mine ideer, om end verden lægger mig nok så mange hindringer i vejen; ti, skal jeg blot kæmpe, uden nogensinde at se min stræben lønnet med opnåelsen af mine helligste planer, kan jeg da blive lykkelig? . . . Se, den prosaiske sjæl behøver ej at frygte for ikke at blive lykkelig, — verden føler, at det er en af dens børn, og den åbner ham derfor gerne sine moderlige arme; og den prosaiske er rolig, han stræber ikke hæftigt efter noget højere og bedre; derfor sønderknuses han ej heller, når hans håb om dette glipper — hvorledes skulde han blive ulykkelig? — men den poetiske

¹⁾ Udh. af mig. L. N.

er et stedbarn — verden forskyder ham, hvert skuffet håb om et elskeligt ønskes opfyldelse fylder hans sjæl med vemod og smerte. Jeg er overbevist om, at jeg havde stedse følt mig munter og tilfreds, dersom jeg havde fulgt verdens vane; da skulde du ikke have set mig mørk og mismodig, da skulde du ikke have set mig grædende strække min hånd mod himlen, når håbet slog mig fejl. . . . Men dog kan jeg ikke løsrive mig derfra. . . . Når jeg opgiver min poesi, da tror jeg også, at jeg opgiver mit liv, i det mindste er jeg vis på, at jeg da for evig begraver min lykke, min sidste tilfredshed; de smerter, en dybere, poetisk anskuelse fører med sig, er langt yndigere, langt rigere på sand, hellig glæde end prosaistens største fryd¹⁾; ti der slumrer en tynde af liv selv i poesiens smerte, mens der rører sig en magt af død, selv i prosaens glæde; og derfor takker jeg Gudherren, der rørte ved min sjæl og mit hjerte, at jeg dog kunde få syn for, hvad der var Hans yndigste gave, og stræbe derefter! Først med døden skal min stræben efter at realisere poesien her på jorden ophøre.“

Han holdt ord. Mange ynglinger har haft lignende ideelle fornemmelser, men når så kampen kom, veg de. Imidlertid — selve den skildrede sjælstilstand er jo ikke nogen fuldkommenhed; den minder mere om ravnene end om duen, Noah sendte ud fra arken. Men den var som en kerub, der spærrede ham vejen til det gamle ungdomsparadis og gennem smerten over dets forlis viste ham vej til et nyt. Gud har også brugt den i sine førelser med ham. Havde han svigtet i, hvad han kalder sin „poetiske anskuelse“ da havde hele slaget vistnok været tabt for ham; igennem trofastheden i den førtes han til den kamp med Gud, som endte med sejren i Kristus Jesus Vorherre, der, som apostelen skriver, er „mere end sejr“²⁾,

¹⁾ Udh. af mig. L. N.

²⁾ Rom. 8, 37.

fordi den undgår ikke blot nederlagene i verden, men vinder trods og tvært igennem dem.

Ensomheden faldt ham dog tung der ude. Trods al familiens elskværdighed var det dog mennesker, han „ikke sympatiserede med“. Han trængte altfor meget til levende meddelelse til, at han i længden kunde holde dette ene-boerliv med sig selv ud. Skønt hans undervisning af eleven påskønnedes, var skolegerningen ham dog vist nærmest en byrde. Af sin prædikegerning havde han, som vi har set, heller ingen opmuntring. Derfor meddeler han allerede i et brev af 12te februar, hvori han lægger planer om, sammen med sin fæstemø, i sommeren at besøge både Møn, Langeland og Ærø (hans svoger Husum var i sommeren 1835 bleven kaldet til sognepræst i Tranderup på denne ø), at han søger en afløser som huslærer i Gjerlev præstegård. Det frembrydende forår vækker yderligere hans længsel. „Hvor yndigt er dog ikke dette? — når naturen sprænger sine lænker og opstår fornyet og fornyet til et skønnere liv. Da er det ligesom det nye liv, der begynder at røre sig i vort indre, når vi ret har tilegnet os vor frælsers forløsning; ti i vor sjæl hviler syndens og derfor også usalighedens kolde, barske lænker som vinterkuldens is over vort hele indre liv, indtil frælserens ånde som forårsluften smelter vort hjerte, så at enhver Guds plante kan skyde sine knopper imod Hans himmel.“ Han taler i utålmodig længsel om den påtænkte rejse. „Kedeligt er det, at provsten endnu ikke har fået en tjener i mit sted, dersom dette skulde forhindre, at vi ikke så snart kom til at tiltræde vor tur“. Han har tænkt på at gå som missionær til Ostindien ¹⁾,

¹⁾ D. 29de april skriver V. Bloch fra Horsens: „Har du søgt om at komme til Ostindien? Hvad etatsråd Fenger sagde mig om klimaets ikke-skadelighed for dig og Emilie, er vel blevet dig meddelt. Det er da så godt som at berøves eder i de 6 år, hvis I kommer derover. Dog, Gud véd bedst det rette sted for os. Men føler du ikke et afgjort kald og lyst til den ejendommelige virksomhed dér, men kun til den gejstlige virksomhed i almindelighed, synes det mig ikke, at du skulde søge det“.

men „for din skyld vil jeg ikke søge dette embede; det vilde smerte mig altfor dybt, om jeg skulde se dig bevæget af hjemve, af vemod og længsel, efter det sted, hvor din vugge havde stået. Vi vil til Jylland, dér skal vi danne et lykkeligt hjem, medens de røde lyngblomster gynger omkring vor arne.“ — Men allerede 8 dage efter (d. 26de april) kan han melde: „Funtus! man har fået en lærer i mit sted; på mandag rejser jeg ind med provsten.“

Efter tilbagekomsten til København boede han som Barfods gæst på hans tagkammer i Borgergade hos Emilies moder. Om sømmerrejsen véd jeg kun, at han og Emilie i slutningen af avgust måned var sammen i Tranderup, og at han forblev dér alene i hele september måned. Det Husum'ske hjem med dets milde fred og stille kraft var ham atter som for 1½ år siden til vederkvægelse. D. 5te september skriver han: „Gennem al jordens glæde og nydelse skal dog stedse en længselens tone bryde frem fra vort bryst. . . . Skulde du ikke glæde dig over, at din Vilhelm ved Herrens nåde dog ofte ser sig i stand til at længes efter Guds rige. . . . I sandhed! jeg glæder mig over jorden, ti den er Guds skabning, og min frælsers huldsalighed har forklaret den for mit øje. . . . idet jeg i ånden stiller mig hen på Golgatas høje, hvorfra frælsersens kors skuer ud over verden, og tænker på, hvor meget lys herfra udstrømmer over den hele jord, hvor mange sønderknuste hjerter herfra har erholdt deres fred men jeg kan, jeg tør aldrig i denne min glæde ophøre at længes, længes dybt og inderligt efter den fuldkomne forklarelsens morgen, efter at høre de ord af min frælsel: „I dag skal du være med mig i paradiset!“ ti også jeg er som hin røver en synder, men, jeg håber og tror det, en angergiven synder; også jeg beder min Herre og mester hver dag som hin røver: „Herre, tænk på mig i dit rige!“ — Men i denne længsel efter Guds rige er sjælens ro og hvile; den er ej som verdens vilde, stormende længsel, nej, den er som en blomsts stille,

venlige, bestandige duft: således er den min sjæls duft, der skal stige mod Guds trone“. Og d. 26de s. m.: „Min moder er da kommen. Jeg har i denne tid ret glædet mig over at have hende om mig. Hun er så rask og sjæleglad, og hendes hele liv hviler med den skønneste fred i Gud og frælsere. Uagtet hendes senere tid har været så bevæget, og i udvortes henseende fattig og urolig, har dog hendes sjæl netop ved denne tilsyneladende ulykke erhvervet sig den højeste glæde: bevidstheden om at være et Guds barn. Ja, hendes jordiske bedrøvelse har vistnok frembragt „den bedrøvelse, som er efter Gud, og som virker omvendelse til salighed, der ikke fortrydes“. . . . Alt her minder mig om dig: Jeg var igår ved klinerne, og bølgerens gyngende skulpen malte mig dit bløtdannede, letbevægelige væsen, og oppe på skrænten tænkte jeg på den dejlige time, da du tilligemed mig sad dér, og salmen: „Alene Gud i himmerig!“ tonede ud af vore rørte hjerter, og lovsangen fra mennesketunger blandede sig med bølgerens lovsang dernede til en hellig harmoni. Da følte jeg min kærlighed til dig ret i sin sandhed; ti jeg følte den som ikke grundet i andet end i Gud, og kun i Gud er kærligheden sand. . . . [I denne kærlighed] er det min sjæl, som var den duen, der fra Noahs ark flyver ud i tilværelsens skønhed og og herlighed og henter sig et grønt oljebblad fra al den sete rigdom, for derover at glæde sig i sin ensomhed. . . Ved dette blad husvales jeg; til dets grønne farve knytter sig mit håb, dets friske duft er mig én skøn borgen for et friskt og fyldigt liv her på jorden, og hele oljebladet fører min tanke igen tilbage til den kærlighed, hvorfra jeg tog det . . . til mit egentlige hjem i himlen.“

Under sit ophold i Gjerlev havde Birkedal fået gode venner i præsten Hans Kristian Holten¹⁾ og hans hustru i Skuldelev, som var nabosognet mod syd til Gjerlev.

¹⁾ Fader til Hans Nikolaj Holten, der døde i året 1871 som sognepræst i Torning og Lysegård.

Dem havde han sluttet sig varmt og inderligt til; de var, siger han, hans „trøst“, når pinagtigheden blev for stor. I hans sidste brev fra Gjerlev fortæller han: „På søndag skal jeg prædike i Skuldelev. Holtens vilde gerne høre mig, før jeg rejser, og selv vil jeg også gerne den sidste søndag, jeg er her i egnen, tale dels for en noget talrigere menighed, end jeg er vant til, dels til mennesker, der forstår og holder lidt af mig, at jeg dog kan tage en mindre bitter følelse med mig herfra med hensyn til mit arbejde herude som prædikant; ti her i disse sogne kan jeg just ikke rose mig af at have talt for mange i det år, jeg har været her.“

I slutningen af oktober gæstede han atter Skuldelev præstegård. Han skriver herfra d. 29de oktober til sin fæstemø: „I en yndig morgenstund, i en hyggelig stue, omgiven af kære, elskelige mennesker, tilskriver jeg dig disse linjer. Den tanke, under hvilke forskellige forhold jeg forhen her fra egnen tilskrev dig, påtrænger sig mig uvilkårligt, og du kan nok indse, at kontrasten er stor, og hvor meget jeg glæder mig over, at det nu er bedre. Jeg elsker ret dette stille, kærlige, barnlige væsen, der udbreder en så yndig glans over tilværelsen, og jeg sammenligner dermed hin kolde frostatmosfære i hovedstaden, der bedækker livets friske frodige skud med rimfrost, der ligner kostelige smykker, men i sandhed kun er en skuffende tåge, der hensmelter for virkelighedens sol. Et underligt indtryk gjorde det på mig at komme på de samme steder, hvor min hjemstavn en gang var. . . . Mit hjerte er dog vokset fast til disse egne. Og således er det stedse, hvor et stykke af vor virksomhed har udfoldet sig. Og, visselig, var end mit liv her blottet for så meget, så bærer dog også denne min forrige hjemstavn vidne om min Herres nåde: her blev jeg ofte besøgt af Guds engle; her bankede jeg ofte i brændende bøn på himmeldøren, og se — den åbnede sig, og al trøst og fylde, al guddommelig salighed strømmede da i mit hjerte; her sad jeg og granskede i bøgernes bog, og

Herrens velsignelse svævede over ordene og tændte mangt et lys i min sjæl; her taledede jeg det store evangelium fra templet, og frælsens evangelium gik tydeligere op for mit eget indre, og derfor elsker jeg de steder, hvor Gud så ofte besøgte sin tjener og gav ham den fred, som verden ikke forstår. På hvert sted, hvor Guds engle stiger ned til mig, oprejser jeg i mit hjærte et mindetegn, ligesom patriarken Jakob oprejste stenen dér, hvor drømmen viste ham himmelstigen med englene og Herren tronende øverst deroppe; og som han udbryder da også jeg: I sandhed! her er Guds hus, her er himlens porte! Hvor meget mere må da den følelse gribe mig her, hvor jeg har modtaget så mange vidnesbyrd om, at min Gud, min frælsere, var mig nær.

. . . I morgen klinger jubeltoner fra tusinde kirke-tårne i vort elskede fædreland¹⁾ og indbyder os til at takke vor Gud, fordi vi løstes fra dæmringens lænker, så at morgenrøden kunde lyse over landet. Jeg tror og håber, at du ikke forsømmer denne store kirkehøjtide, men i templet bringer din Gud et ydmygt hjærtes tak for hans gave. Men når du da fra kirkens helligdom vender tilbage til dit stille hjem, kast da også blikket indad i dit eget hjærte, hvor der også bør trone en skøn helligdom, og spørg dig selv, om du, i et ret troende indre, har annammet Guds tilbud om nåde, om din sjæl er løsgjort fra dæmringens lænker, om evangeliets yndigste morgenrøde gløder der inde; svar dig ret oprigtigt på disse spørgsmål, forat du kan vide, hvorledes du har det, og for at du kan gribe efter, hvad der fattes dig; mens du beder, da står frælsere ved din side og siger til dig: din bøn er hørt! Således vil jeg gøre, og således skal også du gøre: ransage sig selv i hjærtes ydmyghed og bede, bede af hjærtes fylde“.

Endelig blev han d. 31te januar 1837 kaldet til kateket i Ringkøbing (han havde bl. a. også søgt

¹⁾ Der sigtes til 300årsfesten for reformationens indførelse i Danmark.

Kristiansø). D. 17de marts præstevedes han i Frue kirke af biskop Mynster, hvis tale havde til tekst Mtth. 5, 13: „I ere jordens salt; men om saltet mister sin kraft, hvormed skal det saltes? Det duer til intet andet end at kastes ud og nedtrædes af mennesker“. ¹⁾ Blandt hans ordinationsbrødre var den senere bekendte præst, forfatter og stifter af „samfundet, der antager sig vanføre og lem-læstede“, Hans Knudsen, der var kaldet til det foran omtalte ledige missionærembede i Trankebar i Ostindien. De kom siden i kirkestriden til at stå hårdt imod hinanden. — „Jeg husker så tit på ordinationsdagen“, skriver svigermøderen i et senere brev, „hvor Birkedal stod som en apostel; nu vil han nok le, men jeg véd ikke andet navn at sige“. I hvert fald er det sikkert de færreste, som har stået dér med den løftelse og brændende følelse af en virkelig og mægtig „vielse“ i hin stund, mens tåren randt ham ned ad kinden. Det ideal, han havde følt sig forpligtet, fra sin tidligste tid, havde nu samlet og klaret sig i ett: han skulde være Herrens tjener; og af sit fulde hjærte svor han sin Herre troskab. — Eftermiddagen tilbragtes hos gamle fru Rørdam (svogeren Hans Rørdams moder) i Frederiksbergs Smallegade.

Brylluppet stod d. 4de april i Trinitatis kirke. Det var et vidnesbyrd om det inderlige venskab og den højagtelse, Birkedal havde fattet for pastor Holten i Skuldelev, at han havde bedt denne om at foretage brudevielsen. Han talte til dem over 1 Kor. 13, 13: „Så bliver da tro, håb og kærlighed, disse tre, men størst iblandt dem er kærligheden“. I brylluppet deltog foruden nogle af brudens familie og venner brudgommens søster Emilie og af hans ungdomsvenner: Barfod, Dorph, Knuth, Kramer, Monrad, Aagaard og G. Bloch med hustru, og vistnok også Fog

¹⁾ Se J. P. Mynster: Taler ved præsteindvielser. Første samling s. 62 ff. — B. må huske fejl, når han i „En livsførelse“ angiver, at teksten var v. 14: „I er verdens lys“. —

og Hall. — Det var altså en fuldstændig vennefest; Barfod havde skrevet 4—5 sange, trykte sammen i en lille bog, der bar titelen: „Vennernes højtid“; Knuth udbragte skålen:

„Glad og rig jeg løfted' tinding;
Disse sjæle var min vinding,
stolt jeg læste rigdomsbrevet,
ti jeg havde levet“.¹⁾)

Ved bordet overraskede Barfod selskabet med at ville foranstalte en indsamling til — Thorvaldsens museum; men det drukkede i løjer. For øvrigt fortæller Barfod i et brev kort efter, at en af vennerne (Kramer) har senere besøgt ham i Borgergade en 3—4 gange; men vi er aldrig gået forbi salsdøren, uden han har udråbt: „Kan du huske, at dér inde levede vi den lykkeligste aften i vort liv?“

Dagen efter tog brudeparret med pastor Holten til Skuldelev, hvorfra de dog efter et døgn's ophold atter vendte tilbage til København. D. 10de gik afrejsen for sig over Kallundborg til Århus. Men i Kallundborg begik Birkedal den genistreg at lade smakken gå fra dem, så at de måtte ligge over dér i flere dage. Barfod skriver i ovennævnte brev: „Véd I ellers, hvad gl. Bloch sagde, da han hørte om jert ophold i Kallundborg, og da vi alle så aldeles genkendte den uomstøbelige og uforbederlige, i smøleri ej en gang for Aagaard vigende, Birkedal. Han sagde: „— Åh — Gud dog! nej, havde jeg bare fået fat på ham i et eneste kvarter, for rigtig at skælde ham ud! — for det er dog et afskum!“ hvorpå jeg svarede, at jeg vilde være fornøjet med de 5 minutter og skulde endda gøre det ganske upåklageligt — og Kramer tilføjede at det ærgerligste ved sagen var, at al den tid, som de nu ødte i Kallundborg, kunde de så have lagt til den, de blev herinde. Og for at I kan kende hovedpunkterne af

¹⁾ „En livsførelse“ I. s. 477.

de følelser, som den samme historie vakte hos alle dens hørere, vil jeg endnu kun tilføje, at præsten Holten, gående ud fra samme anskuelse, som Kramer, på det indstændigste anmodede om, at, når vi en gang skrev kateketen en generaludskældning til, måtte vi endelig sende ham den til underskrift“.

V.

I Ringkøbing.

(1837—40.)

Det blev ikke på selve den jyske hede, som Vilhelm Birkedal havde tænkt sig, at han og hans unge hustru fik deres første hjem. Men den omgiver dog Ringkøbing, og den lille by, som den gang havde omkring ved 1200 indbyggere, lå så langt, som man til vest kunde komme fra hovedstaden, hvis åndelige liv indtil nu havde været midtpunktet for hans, og hvor alle de tråde var knyttede, som havde bundet ham fast til den store kres af ungdomsvenner, gamle og unge, han havde så rige minder fra. I forhold til alt dette var han nu bleven ene — ene med sin gerning som Herrens tjener og ene med sin hustru. Vi har set, at det stemmede godt nok med hele hans indre udvikling. Det blev dog kun overgangen for ham til at finde et nyt midtpunkt for hans åndelige liv, rigere end det forrige, og til at knytte nye bånd, der bandt endnu stærkere end de gamle.

Og havde han ikke hedens stille ensomhed lige udenom sit hjems mure, så havde han bruset fra sit „kære, kære hav“ — det store Vesterhav der omme bag klitterne — lige ind til sig ad døren på det lille hus med den røde mur og med de to klippede linde udenfor, som endnu ligger ved Ringkøbing bytorv.

At Ringkøbing nu fik en ny „kateket“ og førstelærer ved sin borgerskole, hverken var eller blev nogen stor

begivenhed. Dertil kunde mangan en anden have været langt mere skikket end han, der kun havde ringe lyst og ævne til at være børnelærer. Hvorvel der ingen grund er til at tvivle på, at han tog også denne gerning op med al samvittighedsfuldhed, var det dog hans indvielse til ordets tjener i kirken, som i den grad var det første for ham, at han kun påtog sig kateketgerningen, fordi han alene gennem den kunde nå til en evangelists gerning. Fra hans huslærertid i Gjerlev har vi jo også fået det indtryk, at allerede da stod hans hu mere til prædikestolen end til katedret. Han fik også rig anledning til at prædike. „Jeg blev kaldet til at forkynde ordet i kirken næsten som sognepræst“.¹⁾

Strags efter sin udnævnelse tilskrev han biskoppen for Ribe stift, Tage Müller, om tilladelse til at forblive i København og lade sig præstevie dér af biskop Mynster, da afstanden mellem København og Vestjylland var så stor, at det vilde volde ham megen ulejlighed, om han (for sit bryllups skyld) skulde rejse to gange frem og tilbage; tillige var det ham også kært at blive præsteviet af den mand, som, kristeligt talt, havde været hans åndelige lærefader. På dette brev modtog han følgende svar af Tage Müller:

„Idet jeg med oprigtigt hjærte ønsker Deres velærværdighed til lykke med Deres ansættelse som kateket i Ringkøbing, takker jeg Dem ligeså oprigtigt for Deres brev af 4de d. m.; ti hjærtet har deri ført pennen, og derpå sætter jeg megen pris. Fra hjærtet udgår livet. Det kan man med sandhed sige i mere end én henseende.

Deres virkekreds, kære hr. pastor! berører egentligt — fra den juridiske side, om jeg må bruge dette udtryk — kun min, da De i embedsforhold kommer nærmest til at forhandle med skoledirektionen; men, fra den kristelige side betragtet, er den ganske koncentrisk med min. Og

¹⁾ „Personlige oplevelser“ I. s. 220.

vær overbevist om, at, kan jeg være Dem til nogen hjælp med råd og dåd, så kan det vel mangle mig på ævne, men ikke på vilje!

Skolen i Ringkøbing er vist nok ikke i den ønskeligste forfatning, hvilket dog ej bør imputeres [bebrejdes] Deres formand; men den anden lærer ved skolen har nok næppe været et lys i lære og levned. Sognepræsten, provst Brandt, har en meget velvillig karakter, men næppe den fornødne kraft til at holde skolevæsenet i orden, ligesom han også har sine egne synsmåder. Distriktsprovsten, som bor lige ved byen, er en fornuftig og elskelig mand, der vist vil på bedste måde understøtte Deres bestræbelser, og da jeg véd, at indbyggerne meget ønsker at se skolevæsenet på en bedre fod, så håber jeg, at Deres velærværdigheds bestræbelser derfor vil møde forekommende og velvillig bistand. Disse ytringer har jeg frit hensat *currente calamo* [idet jeg lod pennen løbe], da Deres brev synes mig at tyde på, at jeg kan tale åbenhjærtigt, uden deraf at frygte nogen misbrug.

De grunde, som Deres velærværdighed angiver, hvorfor De ønsker at blive ordineret i København, anser jeg fyldestgørende; indlagt følger et brev til biskop Mynster, hvori jeg har erklæret, at det ej alene ikke er mig imod, men at det vil være mig kært, om han vil bevise Dem den forønskede tjeneste. . . . Når Deres velærværdighed altså tilstiller mig Deres kaldsbrev og et bevis for, at De er ordineret, kan jeg sende Dem kollatsen til Ringkøbing.

Vel er det mig kært at have den lejlighed, som ordinationen frembyder, til at lære at kende de unge mænd, der bliver ansatte her i stiftet, men derfor kan jeg ej ville forårsage Dem en bekostelig rejse frem og tilbage. Vel vilde jeg meget gerne tale med Dem; men at De derfor — som slutningen af Deres brev omtaler — skulde gøre rejsen til Deres bestemmelsessted om ad Ribe, anser jeg dog for altfor besværligt. Man kan ej forlange, at De skal indfinde Dem i Ringkøbing så meget snart; og vilde da årstiden tillade Dem at rejse med Deres kone

over Århus, så vilde dette være langt lettere og mere besparende.

Til Deres velærværdigheds forehavende ægteskab ønsker jeg Dem Herrens velsignelse, som til Deres embedsgerning. De begynder den jo i Hans navn, der giver kraft og nåde til vor gerning i skrøbelighed; og hvad der sker i Hans navn, kan aldrig være ganske forgæves arbejdet!

Ribe bispegård, 11te febr. 1837.

Ærbødigst

Tage Müller.

Velærværdige

Hr. pastor Birchedahl!“

Dette elskværdige brev fra den gamle biskop til den unge kateket måtte naturligvis vinde dennes hjærte; men man kan også nok af dets tone skønne, at Birkedals brev har gjort et godt indtryk på bispen. Tage Müller var som sognepræst i Stege i efteråret 1833 bleven kaldet til Ribe bispestol, og J. C. Lindbergs „Nordiske kirke-tidende“ havde hilst denne kaldelse som „et glædeligt tegn for den danske statskirke“. Lindberg sammenlignede ham som prædikant med biskop N. E. Balle, og Tage Müller kan vel også nærmest kaldes en discipel af denne. Han kunde vel noget nær se på en ung præst som Birkedal med lignende øjne, som Balle på sin unge nevø, N. F. S. Grundtvig. Hvor stor en forskel der end var på den til det yderste nøjeregnende og pligtro embedsmand af den gamle skole og på den unge præst, hvis overstrømmende begejstring gang på gang lod ham overse og forsømme de „små ting“ i embedet som åndløse filisterier, udviklede der sig dog et inderligt hjærteforhold imellem dem. I virkeligheden forstod Birkedal, at det kun er et „godtkøbsnavn af geni“, man erhverver sig ved „at vise småting foragt“¹⁾, og Tage Müller forstod at vurdere

¹⁾ „En livsførelse“ II. s. 26.

„begejstringens ånd“. Birkedal havde selv i sin studentertid hørt ham en pinsedag i Stege kirke prædike over det tema: „For at gøre en stor gerning i verden og i kirken må man have begejstringens ånd“¹⁾. Han vilde da ikke hæmme den hos andre, når den tyktes ham af ægte lødighed, selv om han tæmmede den hos sig selv og holdt den i ave under pligtens bånd²⁾. Det, som strags havde vundet ham for den unge præst, var jo det, at denne havde ladet „hjærtet føre pennen“ i sit første brev til ham som sin biskop; og der er ingen tvivl om, at Birkedal, trods al sin brusen og gæren, ja måske netop på grund af den, har følt det velgørende ved en sådan grundmuret fasthed, som trådte ham i møde i biskop Tage Müllers ædle og grundkristelige personlighed. Det var — med begges fejl — det bedste i den gamle og den nye tid, som mødtes i de to. Man kan med grund kalde det et idealt forhold under sammenstødet af to tidsaldre og beklage, at der rådede en anden ånd på bispestolen i København end på bispestolen i Ribe.

I biskoppens brev er de to nærmeste overordnede nævnte, som Birkedal vilde få at gøre med.

Først var der sognepræsten i Ringkøbing, (tidligere) provst Brandt. Han havde haft et ret mærkeligt levnedsløb, idet han var begyndt som kokkedreng på et skib og var endt som præst. Derfor sagde han til Frederik d. sjette: „Brorson har med rette sunget, at alle konger tilsammen ikke kan sætte et blad på en nælde; du har dog gjort mere end dette, så sandt du har gjort en provst

1) Personlige oplevelser II. s. 19. — Se i det hele om Tage Müller smstds. s. 18—29.

2) Pligt og Pligt er to ting. Da T. M. bebrejdede B. hans altfor hyppige rejser, forsvarede B. dem med, at det var hans pligt som præst at rejse ud for som bien at samle honning ind til sin menighed, da han ellers snart talte sig tom. brummede T. M. og sagde: „Nå — så! Den pligt er os gamle ny“. — En anden gang sagde han: „Jeg holder meget af B., men havde jeg mange af hans slags i mit stift, måtte jeg opgave at være biskop“.

af en skibskok; — og en provst er dog mere end en nælde“. „Godt avanceret, hr. provst!“ svarede kongen. Frederik den sjettes magtfulde her har dog indskrænket sig til at gælde det rent ydre avancement; ti provst Brandt var en meget mådelig præst, og han havde rimeligvis gjort bedre fyldest ved at være forbleven på sit skib. Vel var han en blomstrende prædikant, der talte med salvesfuld færdighed og kunde råbe så højt, at han gjorde sig til af, på prædikestolen at „brøle“ som en løve“; men det var rationalismens fadeste og følsomste talemåder, han kom med, og som et vægtigt middel til at føre folk på dydens vej kunde han i sin prædiken (på en nyårsdag en gang) pege på byfogden, som sad uniformeret i kirken, og sige: „Pas på min formaning; ti ellers sætter han jer på vand og brød!“ — Forsigtigt peger jo også biskoppen i brevet på, at han ikke gjorde fyldest i sin gerning, og med hans „særegne synsmåder“ tænker han vel på, at han var alt andet end ortodoks.

Dog var han en velvillig og godmodig mand¹⁾ og besad et eget, grovkornet lune. Under kirkekatekisationerne kunde han få folk til at le højrøstet, og når man bebrejdede ham dette, trøstede han sig med, at man dog så ikke havde kedet sig i kirken den dag. Han tog sig det ikke så nær, at kateketen en tid tog kirkegængerne fra ham, — de skulde nok, mente han, „komme tilbage til gamle Pe'r igen“, når de havde fået nok af „moralisten“, som han kaldte Birkedal. Til denne stillede han sig i det hele personligt venlig. Han besøgte også hans svigermoder, når han var i København. I et brev fra hende (sommeren 1838) skriver hun: „Jeg kan ellers godt lide provst Brandt; det er en morsom, gammel mand. Jeg spurgte ham, da han kom herover til mig, hvorledes han befandt sig efter den lange rejse. Så begyndte han at hoppe og springe; jeg lo sådan af ham. . . . Han

¹⁾ I sin afskedsprædiken siger Birkedal, at han har kendt ham længe nok til at „vinde ham kær som et front, ydmygt og kærligt hjærte“.

logerer lige overfor hos madam Hermansen; dér står han ganske ugenert i et åbent vindu og ryger sig en pipe tobak; vi kan se, at han og madam Hermansen går somme tider og hopper sammen; hun er også lidt fjantet; han sagde, at han var rolig for sit embede, for Birkedal passer det lige så godt som han selv“.

Distriktsprovsten, Leonard Abel, sognepræst til Holmsland, lige vest for Ringkøbing, var også fuldblods rationalist, men en naturlig from, kraftig og klog mand, som man ser, at biskoppen omtaler med udelt agtelse. Han var ret en mønsterprovst fra oplysningstiden og besad en gejstlig veltalenhed, som kunde gøre indtryk ¹⁾. Han var en samvittighedsfuld og pligtopfyldende, men tillige meget human mand. Da Ringkøbing by kom i oprør over Birkedals forkyndelse, søgte han at dæmpe på denne det bedste, han kunde, for at „freden“ kunde bevares, og mente vel også dermed at tjene den unge mand selv. Han kaldte ham til sig og spurgte ham, hvad han prædikede om. — „Om Jesu blod på Golgata og Helligåndens nåde“, lød svaret. „Ja“, mente provsten, „det er jo ganske vist centrum for troen, men det behøver der da ikke at prædikkes om“. Han anså det vel endogså for farligt at gøre hine ting til midtpunkt i forkyndelsen.

Ringkøbing bys borgere havde ikke noget åndeligt savn, der gik ud over, hvad deres gamle sognepræst kunde tilfredsstille. Ved Birkedals indtrædelse i den kommer man uvilkårligt — også for modsætningens skyld — til at tænke på den lille, rolige by i Sibberns „Gabrielis's breve“,

¹⁾ Som præst i Vestjylland i 80'erne, gjorde jeg bekendtskab med en gammel mand, der var født på Holmsland og konfirmeret af provst Abel. En dag sagde han til mig (han vilde gerne, som hans hustru udtrykte sig, „tale om Vorherre Jesus og om det skriftlige!“): „De, hr. pastor, taler nu så meget om troen og dåben, og det er vist rigtigt; men provst Abel talte gerne om forstanden og den frie vilje“ — og så gav han sig til at fremsige i prædiketone et meget langt stykke af en prædiken af Abel, han kunde huske ordret udenad.

hvis fred blev forstyrret, da nogle „filaleter“ (navnet betyder „sandhedsvener“) ankom og berøvede den sin glæde over den „venlige grav, i hvis skygge der bor fred“, ved at kaste tvivl om sjælens udødelighed ind i sindene. Her lød det: „Stå op fra de døde, og lad Kristus lyse for dig!“ — i opstandelsens håb. Men, udvortes set, var virkningen den samme. Man forskrækkedes både hist og her over, at det ikke gik an at slå sig til ro hos de døde — dér var dog så „venligt“, så idyllisk —, men at der skulde leves blandt de levende.

Birkedal holdt sin tiltrædelsesprædiken d. 1ste søndag eft. trefoldighed — ikke over søndagens evangelium („den rige og den fattige mand“) men over 1. Kor. 2, 1—5. — Han har altså valgt denne tekst med flid, for strags at slå til lyd for, hvordan og i hvad ærinde han kom. Og han kunde ikke have valgt den bedre. Skønt prædikenen på ingen måde er udfordrende og æggende, men kun et klart og varmt, kristeligt vidnesbyrd, navnlig ud fra ordene: „Jeg agtede mig intet at vide iblandt eder uden Jesus Kristus og Ham korsfæstet“ (hvilke ord han havde taget til tema), så måtte den dog blive modtagen som en åben krigserklæring.

Han opkaster det spørgsmål: Hvorledes skal Guds og Kristi tjener forkynde Guds ord? — „Jeg véd det vel“, siger han, „at mange herpå vil svare: Han skal gøre det ved den klare forstands, ved den rolige tænknings store gave . . . og når han da har udgrundet det alt, da skal han forkynde det i klare tankerækker. . . . Men, skulde vel denne anskuelse, der næsten udelukkende sætter fromheden i forstanden, eller dog vil, at fromheden fra først af skal udgå fra forstanden, skulde vel den være den rette?“

Vi tror jo dog på en åbenbaring, og en åbenbaring betyder jo, at der er noget, som var skjult, noget, som forstanden af sig selv ikke kunde udfinde. Førte vor Herre og mester og Hans apostle de evige sandheder frem ved hjælp af klare beviser efter menne-

skelig forstands fordringer? „O, nej, nej! De åbnede livets væld selv for menneskenes øjne . . . de talte, og alt som de talte, strømmede livet, det evige liv, ind i tilhørernes hjerter, og alt dette uden prægtige ord, uden langtfra hentede beviser“. De spurgte ikke: Forstår du? men kun: Tror du? —

„Forstanden vil fremstille sig livet udenfor sig: ak, og fromheden vil eje det dybt i sit hjerte. Forstanden vil sønderlemme livet, men fromheden vil have det helt“. — „Lad kun din forstand vandre ud over skabningens mangfoldighed; den vil vende beriget tilbage og give din sjæl anledning til at stirre andagtsfuld op mod den Gud, som ordnede det altsammen“. Men er du virkelig from, da vil derved netop dit hjerte komme til at „svulme hæftigere efter en fred, som forstanden ikke kan give“, den kan ikke stille din længsel; ti „fra hjertet udgår livet“.

Det er dette hjærtets liv, som Guds og Kristi tjenere skal vække og nære. — Siger så en: Ja, men „forstanden bringer lys, og det er godt at vandre i lyset“, svarer han: „Ja, i sandhed! men er der da intet, der kan bringe lys uden forstanden?“ Vintersolen er klar, men kold, og „lys uden varme kan ikke fremkalde livet“; det kan kun den sol, der lyser og varmer tillige med troens opvarmende stråler. „Og idet jeg føler dette dybt og levende, så kommer jeg til eder, min dyrebare menighed, med hine ord af apostelen: „Jeg agter mig intet at vide o. s. v.“ Jeg har selv ingen hvile fundet i forstandens grublen, og har følt og erkendt, at den ikke ejer livet i sig: da åbnede troen på den korsfæstede mig adgang til livet; jeg har følt med apostelen Peder, da han sagde: „Til hvem skal vi gå uden til dig, du har det evige livs ord! . . . og derfor, min Herre Jesus Kristus! i denne time, da jeg første gang træder frem for den menighed, ved hvilken jeg er ansat som tjener, i denne time står det så klart for min sjæl, at, hvad endog den kolde, hovmodige for-

stand kan sige, dog er du, o min korsfæstede Herre! vejen og sandheden og livet“.

— Endnu flere vil henvise til at stole på den menneskelige vilje. Og „var der en sådan hellig, from kraft til alt godt i menneskets vilje, da kunde taleren kun opmuntre til at bruge den“. Men „jeg véd et ord, som kan bringe enhver til at tvivle om viljens egen kraft til det gode, og dette ord er: synd. . . . Og skulde det vel være prædikerens hverv at opfordre menneskene til at stole på en kraft, som dog er ingen?“ For hver angerfuld, from og ydmyg sjæl vilde da hans ord lyde som „bitter spot“. „Jeg føler, at præsten, når han alene vil fremkalde den menneskelige vilje, taler fortvivlelsens og mistrøstighedens ord, ihvor trøstelige og husvalende de end kunne lyde for det hovmodige hjærte, og idet jeg føler dette, da bryder atter hint ord frem af mit hjærte: „Jeg agter mig intet o. s. v.“

„Jeg skal nævne synden, men, Gud være lovet! jeg kan, jeg skal også nævne: forsoning, — o du store, du skønne navn! . . . Men Jesus Kristus er ej blot en forsoning, Han er også en forløsning“. Han er ikke syndens tjener; fra hans kors kommer kraften os i møde; „af dette dødens træ er der dog fremspiret en grøn livets spire, der vifter med sine blade som med en sejrspane imod himlen“. „Jeg véd det vist, at herhen, til Golgatas kors, er menneskeslægtens længsel ilet, . . . og når denne menneskeslægtens længsel efter forløsning her blev stillet, hvo var da jeg, om jeg ikke skulde forkynde det frit og åbent for verden, det store evangelium: Hos den korsfæstede henter verden den kraft, som den ikke selv kan give sig“. Ja, „morgenrøden bryder frem over korset, og til denne morgenrøde skal Kristi tjener vise hen; jordens forvirrede larm opløser sig her i himmelsk harmoni, og denne store harmoni skal han forkynde; . . . o, kunde jeg ret tolke den salighed, den dybe salighed, som griber sjælen dér [ved korset], så at vi stod der vel med smerte, men ikke uden trøst, vel med tårer, men ikke uden smil,

vel i natten, dog ikke uden håb om en salig morgen, vel med døden for vort blik, men ikke uden livet i vort hjærte!“ Skulde han da ikke opfordre dem til en pilgrimsgang til frælsens kors? — „Se, mine venner! dette skal dog især være prædikenens indhold: Synd, død, men også forsoning, forløsning og evigt liv i Kristus Jesus, og derfor udbryder jeg atter af mit fulde hjærte: Jeg agter mig intet o. s. v.“

D. 6te juni skriver han til fru Oline Bloch:

„— — — Jeg holdt i søndags otte dage min tiltrædelsesprædiken. Når jeg forud tænkte derpå, da var jeg ofte ret ængstelig tilmode; ti jeg spurgte mig selv: hvorfra skal kraften komme? Men der var en, der gjorde mig stærk, kære, elskede Oline! så at mit hjærte kunde svulme uden at briste, så at min tære kunde flyde ud uden at kvæle mine ord; og den time, da jeg stod første gang for den mig betroede menighed, skænkede mig selv en fylde af fast og urokkelig tro til den Herre, der nok vil fuldkomme sin gerning i mig.

Og nu et fuldt og taknemligt hjærtes bedste tak for hine mig uforglemmelige, sidste dage af vort skønne samliv i København. Du og din Georg står i mit minde omgivne af en kærligheds glorie, som jeg aldrig kan glemme; og hvergang jeg tænker derpå, bliver mit hjærte blødt og bevæget. Min Mille siger ofte til mig: „Du ser så blød ud“, og hun siger det netop da, når hjærtet har lullet sig ind i de kære drømme om hine dage, da I og de alle stod omkring mig i de sidste øjeblikke som en livvagt, der skulde betrygge mig for, at glemselen aldrig skulde gøre mig til fange, og dog alligevel som en lænke, hvoraf hvert et led skulde gøre mig til fortidens, til mindernes og frem for alt til kærlighedens slave. Ja, I alle har gjort mig fri, men også bundet mig med uopløselige bånd. Erindrer du hin svenske sang, som vandt så meget bifald i vor kreds, og som Kramer sang med så megen

begejstring: „Kung Karl, den unge hjelte“? Husker du de ord, som jeg med nogen forandring vil anvende:

„Der slog så stort et hjærte
udi vort samfunds barm!“

Disse ord er ofte faldne mig ind, når jeg har tænkt på vor skønne forening. Det skal ej være et udtryk for et egenkærligt, forfængeligt hovmod; ti i sandhed! det var Guds kræfter, som rørte sig iblandt os, og det forekommer mig netop som det glædeligste, at det ej var vort eget, men Guds: den overbevisning sikrer mig håbet om et evigt samfund; ti, hvad menneskets er, må forgå, kun Guds Ånd sammenbinder os i en evig kærlighed.

Nu står jeg i en fremmed egn, og ubekendte mennesker omgiver mig; dog er jeg glad, ret inderlig glad; ti jeg har dog, takket være den Evige! ret mange besøg her ovenfra, og mit hjærte har ofte hvilet i Guds kærlighed. Og du véd, kære Oline! at vemoden ikke er mig ubehagelig, at den er mig så nødvendig næsten som ånde-drættet, når jeg skal føle mig tilfreds. Og her i min nye stilling er meget, som fremkalder den, følelsen af min dybe trang til den himmelske nåde, forbunden med stræben efter et fjærnt hisset, der dog mangan gang kommer mig i møde og ligesom bliver et elskeligt her. Og når jeg ser de få træer her på egnen, forkuede og undertvungne af vesterhavets storme, at vende sig imod østen, at strække deres arme ud imod solens opgang, da forekommer det mig, at jeg her har fået min rette plads; ti således bøjer jeg mig imod østen, mod Golgatas kors i det fjærne østen, således strækker også jeg mine arme imod hin egn, hvorfra åndens sol, min frælser, udgik i sin herlighed, at frælse mig og enhver, der er forkuet af jordstormen, synd og smerte, og som længes efter forløsning. Og en dyb følelse griber mig ved synet af disse bøjede træer, og jeg tænker, at det vilde gå enhver som mig, at følelsen af jordens byrde her vilde smelte sammen med følelsen af befrielsen derfra til én stor og salig, men derfor også

alvorlig glæde over Guds ubegribelige forbarmelse. — Jeg har bedet til Gud for min gerning. — Jeg véd det jo vel, at jeg nu træder ind i verden med mange, store forhåbninger om skønne frugter af min virksomhed; men mange af disse forhåbninger vil verden dræbe! men jeg har også her hentet salig trøst; ti jeg ser det jo på det unge træ, når forårets vinde lufter over jorden, da udfolder det sine grønne spirer, men ofte kommer en nattefrost og dræber dem; og dog — dog spirer nye skud frem, når atter den milde luft vifter; og således har jeg bedet min Gud om, at Han stedse vil lade spirekraft blive i min sjæl til at fatte nyt mod, ny fortrøstning; og det er mit bedste håb, at han vil bønhøre mig. Til dig kan jeg jo skrive i denne tone, min kære, dyrebare veninde! du forstår jo nok, at denne tone er udtrykket for den dybeste, skønneste glæde, ihvor alvorlig den end måske kan klinge for verdensmennesket, der aldrig kan begribe, at den bedste glæde er alvorlig.

Ellers er jeg det lykkeligste menneske på jorden: min Emilie skaber mig et paradis, hvor slangen kun er til stede, forsåvidt og når min Mille vil have flere husholdningspenge, end der er hende tilstået; ti jeg er en meget stræng økonom. — Mit embede er, for at jeg også skal tale om det prosaiske, vistnok meget bedre, end jeg kunde vente mig det, og mine forretninger bringe mig megen glæde, ihvorvel også megen sorg, når det ikke al tid går, som jeg kunde ønske mig det. Dog — jeg er ikke nær så sangvinsk som Victor og venter derfor ej strags at se frugterne af min gerning; og åndens frøkorn, som jeg udsår, spirer ofte kun langsomt, men sikkert. Forresten må du og din elskelige Georg undskylde, om denne del af brevet er noget fragmentarisk; ti min elskede hustru afbryder mig hvert øjeblik med et kys eller en eller anden lille witz; dog selv dette vil glæde eder, da I derved måske får et anskueligt billede¹⁾ af vor hele

¹⁾ I en efterskrift søger hans hustru til; „For at Vilhelm ikke skal savne alle de fornøjelser, han havde i København, har jeg taget en

leben und treiben (lad Barfod ikke få disse ord at høre¹). Og nu lev inderlig vel! Gud holde sin hånd over dig, over min Georg med det dybe hjærte, over din lille Cæcilia, og over alt, hvad der er dit, og som du ønsker en velsignelse over!

Din
Vilhelm Birkedal“.

Den blanding af vemod og fortrøstning i et håb, der er bygget på korsets nåde, som kommer til orde i dette brev, er såre ejendommelig for Birkedal. Den, som kun overfladisk har kendt ham, vil måske ikke let kunne forstå, i hvilken grad billedet, hentet fra træet, der pisket af vestenstormen, bøjer sig imod østen, solens opgang, passede på ham; kun skal det tilføjes, at — ja, der bliver vel al tid mærker af sligt tilbage på et menneske, men han blev jo ikke som træerne derovre stående i stormen, med vemodslængselen efter paradiset have, men blev plantet om og fik læ bag dets hegn, hvor alle træer retter deres krone lige imod himmelen.

Om indtrykket af sin tiltrædelsesprædiken på sine tilhørere taler han ikke i brevet. Der er vel intet ret kommet til orde, og jeg formoder, at Birkedal selv ikke endnu er bleven sig den modsætning klart bevist, den stod i til den tidligere forkyndelse på stedet, eller måske rettere, at han med den unge prædikants forhåbningsfuldhed har tænkt sig, at sejren vilde blive lettere, end den blev. Endnu går han ud fra, at han med alle sine tilhørere deler følelsen af „at være børn af den samme fader“; det er den fromme, kristelige følelse, hvis talsmand han er imod den kolde forstand; endnu har han ikke kirke-

kattekillning i huset, som kan erstatte ham den lille mis hjemme, som han gjorde så megen kommers med; han har da også begyndt at gøre sig bekendt med den. Et par duer har jeg ligeledes foræret ham og koster dem af mine egne penge.“

¹) Fordi de er tyske.

grunden med pagtens ord under sine fødder. Men jeg kan ikke andet end gøre opmærksom på, i hvilken grad den unge og ildfulde forkynder har bøjet sin tale ind under de jævne og ligefremme ord, som al tid følger med „ånds og krafts bevisning“. Birkedals billedsprog, så rigt det kunde være, blev aldrig „blomstrende“. Han var og blev først forkynder, dernæst taler. Der er dem, som har Birkedals evne til at smykke deres tale med billeder; men det ligner mere et mosaikværk, de sætter sammen af småstumper, hvorunder den hele, store kunst bliver borte. Birkedals tale var al tid præget af det helhedsindtryk, som den levende personlighed og ikke en vis kunstsans giver.

En (udateret) koncept til et brev fra ham til biskop Tage Müller, skrevet i efteråret 1837, sætter os imidlertid godt ind i forholdene.

I „Personlige oplevelser“ fortæller Birkedal om, at han da — med tilslutning af nogle i menigheden — havde indgivet en ansøgning om tilladelse til hver søndag at holde aftensangsprædiken. Men denne ansøgning fik en bedrøvelig historie. „Her kom for en dag“, siger han, „både min ungdommelige mangel på holdning overfor den bestående orden og biskoppens hævde af den. Jeg sendte til ham et halvark med hine menighedslemmers underskrift på et andragende om tilladelse til eftermiddagsgudstjeneste i kirken og min erklæring om villighed til at påtage mig denne gerning. Jeg fik det tilbage fra biskoppen med tilkendegivelse af, at således burde ingen ansøgning tilstilles det kongelige, danske kancelli, formløst som det var, på et stykke forkrøllet papir o. s. v. Hermed standsede denne sag, og jeg blev ikke aftensangspræst i Ringkøbing“. ¹⁾

Birkedals svar på biskoppens tilbagesendelse af ansøgningen lyder således:

„At Deres højærværdighed har tilbagesendt mig bor-

¹⁾ „Personlige oplevelser“ II. s. 29.

gernes ansøgning om aftensang, har smertet mig meget. Først har det gjort mig ondt, at en lille uagtsomhed fra min side med hensyn til papirets størrelse har måttet foranledige Deres højærværdighed til misbilligelse, en misbilligelse, hvis grund jeg for resten meget godt kan indse, da denne form rimeligvis hos kancelliet vilde blive betragtet som stødende; jeg kan derfor ikke andet end bede Deres højærværdighed undskylde denne lille fejl imod decorum; at jeg ikke har villet støde, er andragendet, hvis opfyldelse var mit bedste ønske, selv borgen for, og hvor viljen ikke har været, og hvor man bekender sin fejl med bedrøvelse, dér tror jeg ikke, længer er grund til misbilligelse fra D. h.'s side. Men hvad der smerter mig mest, er dette, at denne lille uagtsomhed rimeligvis vil forstyrre vort ønske her i byen om aftensang. I mit første brev til D. h. ytrede jeg, at jeg anså den stilling, hvori Herren har sat mig, som en opfordring til at udbrede Hans rige i menigheden, så meget mere som jeg ikke kunde være uvidende om, at menigheden trængte til at høre Guds ords forkyndelse. Jeg bad da D. h. om et råd, på hvilken måde denne indre og ydre opfordring bedst kunde gøres fyldest, enten ved aftensangsprædiken eller ved bibellæsning; D. h. rådede mig til det første i et elskeligt, kærligt brev, hvori De ganske delte min anskuelse, mit ønske. — Jeg havde sagt Dem, at jeg vidste, at flere borgere vilde have anmodet mig om aftensangsprædiken, uden dog at have gjort alvor af det; D. h. ønskede en erklæring af disse borgere, og, uagtet jeg ømmede mig ved selv at proponere dem noget, som kunde synes at være anmassende og egenkærligt, uagtet jeg ret godt følte, at en sådan erklæring egentlig burde udgå fra borgerne selv, for at forebygge enhver mistanke om mindre ædle bevæggrunde fra min side, så besluttede jeg mig dog dertil, i tillid til den gode sag, og fordi jeg troede at burde opofre noget af min personlige behagelighed for at få et ønske opfyldt, som jeg var overbevist om, stemmede overens med Herrens forskrift: at forkynde

ordet hemmeligt og åbenbare. — Efter D. h.'s råd erholdt jeg da en sådan erklæring fra en del borgere; jeg valgte det bedste middel, som det syntes mig, jeg kunde vælge, ved åbenbart i en lille forsamling af borgere at spørge, om man ønskede aftensang, og at jeg da var villig til at påtage mig prædikenen. De tilstedeværende ønskede den enstemmigt med ret inderlig glæde, og jeg tilsendte D. h. erklæringen. — D. h. havde ej med et ord omtalt nødvendigheden af at indhente sognepræstens og provstens erklæringer, noget, som vilde have haft en afgjort indflydelse på mit forhold i denne sag, og som jeg burde have været underrettet om. Provst Brandts erklæring kendte jeg forud: han kunde efter sit standpunkt ikke ønske aftensang; provst Abel agter og elsker jeg som en retsindig, fornuftig mand, men, så vidt jeg kan skønne, står vi to i teologisk anskuelse for langt fra hinanden til, at han måske ikke skulde finde det betænkeligt at opvække, som han rimeligvis vilde tro; to kirkelige partier i byen; jeg véd, at han har ytret sig misbilligende om min tiltrædelsesprædiken, ligesom han også står i den formening, at de fleste af indbyggerne ikke ynder min forkyndelse af Guds ord. Fra ham kunde jeg vel altså heller ikke vente en gunstig erklæring; men at lade en stor del af ansøgningens bønørelse komme an på disse erklæringer, måske at opvække en ugunstig mening om mig hos D. h. og hos kancelliet, kunde aldrig falde mig ind, især da jeg jo under Guds bistand ved bibellæsninger måske kunde råde for en del bod på savnet af prædikener. Havde derfor D. h. blot i Deres første brev antydnet nødvendigheden af disse erklæringer, da havde jeg rimeligvis strags frafaldet dette andragende. Jeg må også tænke, at D. h. ej først har tænkt på dette, men at senere ugunstige meninger om mig og om min prædiken har gjort Dem det til pligt. Jeg vil derfor nu korteligen tale om den misbilligelse, hvorfor også jeg her i min stilling har været og er udsat. — Her i byen er der med hensyn til kristendom vistnok særdeles meget at savne; vantro

og den populære rationalisme har slået dybe rødder hos de højere stænder; det kunde derfor ikke fejle, at jeg måtte forekomme disse af indbyggerne som en sværmer, eller måske rettere som en hykler og fanatiker, da det ej kunde falde mig ind at prædike anden kristendom end den gamle, hvori jeg selv har fundet hvile, og uden hvis forkyndelse jeg tror, at præsten snarere befordrer vantro end troen til salighed. Dette har jeg gjort, og derfor, kun derfor, så vidt jeg véd, er mange misfornøjede med mig. Jeg véd i mit hjærte, at jeg efter bedste overbevisning er kommen alle indbyggerne med lige kærlighed og hjærtelighed i møde; ti jeg vidste jo, at vantroen, langt fra at berettigede til had og bitterhed, meget snarere må opfordre til inderlig kærlighed og barmhjærtighed. Jeg véd med mig selv, at jeg ej har overtrådt denne regel, og i dette øjeblik bebrejder min samvittighed mig intet i denne henseende. Men, når misfornøjelsen imod mig kun har denne grund, at jeg prædiker kristendommen, som den findes i evangeliet, da er vistnok D. h. enig med mig om, at den er uforskyldt, og da vil De vistnok af den grund ikke tabe noget i Deres varme for at få mig til at prædike i Ringkøbing til aftensang, om det kunde lade sig gøre; ti jo mere ubekendt evangeliet er, desto mere forpligtelse er der så vel for bisp som for enkelt mand til at afhjælpe dette ubekendtskab. Dette måtte jeg nødvendigvis skrive, fordi jeg af D. h.'s brev ser, at man har meddelt Dem underretning om den misfornøjelse, som findes hos nogle imod mig, og fordi det måtte smerte mig dybt at vide, at D. h. måske skulde betragte mig med misbilligelse; når De kun kendte sagen ensidig. For at D. h. bedre skal kunne bedømme min lære i kirken, tillader jeg mig at sende Dem min tiltrædelsesprædiken, ordret som den blev holdt i Ringkøbing kirke. Jeg véd godt, at den er mangelfuld, men det er ej heller dens værd eller uværd som kundskabsværk, jeg ønsker, at D. h. deri skal skue, men kun om den lære, som deri indeholdes, er kristelig eller ikke, og om jeg har fortjent misbilligelse

for min lære eller ikke. Denne lære vedkender jeg mig med glæde, og jeg kan ikke prædike anderledes om min kristelige tro og dens genstand. Kun to prædikener har jeg foruden denne holdt her i menigheden; men da det især var tiltrædelsesprædikenen, som opvakte mishag, sender jeg D. h. den. — Hvad nu en gentagende erklæring fra borgerne angår, som D. h. ønsker, da må jeg oprigtigt tilstå, at jeg har tabt alt mod dertil. Det er endnu min sjæls bedste ønske at kunne tale ordet til menigheden; men under disse omstændigheder bør jeg dog helst trække mig tilbage. Først: det var mig allerede forrige gang trykkende, efter D. h.'s opfordring selv at proponere aftensang; at få en anden til at opfordre borgerne, var ikke ærligt nok; at lade et cirkulære gå omkring i byen, vilde kunne være udsat for mistydning og bagtalelse og al slags indblanden af dem, som ikke ønsker aftensang, og måske vende manges hjerte fra mig. Dernæst: jeg har jo omtalt misligheden af de erklæringer, D. h. anser for nødvendige fra Br. og A.; og jeg vilde nødigt udsætte disse mænd for at skulle give en frarådende erklæring, som dog vist vilde gøre i det mindste provst Abel ondt, fordi jeg tror, at han ellers ikke kan have noget imod mig; og nødigt udsætte mig selv for en sådan erklæring, der da igen måtte have indflydelse på D. h.'s indstilling af sagen og på kancelliets afgørelse deraf og måske anskuelse af mig. For det tredje: uagtet jeg ret godt vidste, at mange hist og her misbilligede min prædiken, troede jeg dog ikke, at uviljen imod mig var så stor, som jeg af D. h.'s brev må slutte, at den er. Jeg troede nok, at mange ikke vilde komme i kirken til min aftensangsprædiken, men jeg troede dog, at man vilde lade det bero dermed og i det mindste ej vilde hindre den, dersom den kunde komme i stand; da jeg nu af D. h.'s brev slutter, at man er så uvillig stemt imod mig, at man endog anser det for skadeligt og betænkeligt for sine medborgere, om jeg kom til at prædike oftere, så vil D. h. indse, at det vilde være mig smerteligt i det mindste

endnu i nogen tid at gå til denne udvidede virksomhed under skæve og ukærlige blik trindt omkring, at vide, at mange med uvilje betragtede min gerning. — Det vil vel også være mig tungt at måtte skuffe de borgere, som med tillid henvendte sig til mig, og som nu håbe, at aftensang vilde blive dem tilstået, men dette foretrækker jeg dog for hint, der under nærværende omstændigheder synes at kunne få udseendet af, at jeg vilde påtvinge mig menigheden som prædikant. Jeg skrev til D. h., at flere af borgerne vilde henvende sig til mig om aftensang; det er bogstaveligt sandt; den gang tænkte jeg ikke på, at jeg selv skulde komme til at indhente deres erklæring; da D. h. alligevel ønskede det, gjorde jeg det, skønt ømmende mig; men at gøre det igen anden gang vil være mig umuligt, ja usømmeligt. — Men uagtet jeg således opgiver, i det mindste til bedre tider, den påtænkte aftengudstjeneste, opgiver jeg dog derfor ingenlunde Guds gerning. Jeg har jo min skolestue, og den har al tid i skønne øjeblikke forekommet mig som en kirke, hvor jeg både måtte og burde prædike min Herres ord, det store evangelium; og når de små sad foran mig med foldede hænder og hørte efter mine ord, da har jeg følt mig ret virkende i Guds gerning. Desuden kan jeg jo efter D. h.'s første brev uden videre tilladelse holde bibellæsninger, og, dersom jeg altså sporer lyst og varme for denne sag hos en del borgere, da kan jeg jo også således udvide min virksomhed. — I al fald må D. h. ikke tro, at jeg har tabt alt mod, som De måske af en anden ytring kunde slutte; det sømmer sig ikke for en kristen at tabe modet, dermed taber han jo tillige den Helligånd; ti den giver jo det sande mod til at lide og bære for evangeliets skyld; og derfor er jeg ret glad og modig og skal, under Guds nåde og bistand, virke, hvad Gud giver mig at virke til Hans og min frælsers forherligelse.

Men én ting fylder mig dog med smerte, og det er det spørgsmål: tror min biskop, hvem jeg elsker, at jeg

ikke mere fortjener hans agtelse og kærlighed, eller at jeg hører til dem, som nedriver i stedet for at opbygge Guds menighed?"

Allerærbødigst

O. S. V.

Dette brev giver et klart indblik i Birkedals stilling i Ringkøbing fra begyndelsen, og som den i grunden, uden synlig forandring, vedblev at være til det sidste. Der var en lille kres, som i det mindste så venligt til ham — der nævnes således apoteker Knudsens ¹⁾, byskriver Thorlacius's, hvis datter var hans vens, V. Blochs, hustru, og især konsul Husteds, hvis velbegavede og åndeligt udviklede hustru satte megen pris på Birkedal, og i hvis hjem han og hans hustru var kærkomne gæster — men der var i denne ikke åndelig kraft til at bryde den uvilje, som den langt overvejende del af byens indbyggere nærrede mod ham for hans vidnesbyrds skyld. „De fnyser ordentlig ad kristendommen“, sagde han på et besøg i København til Fr. Barfod. Og det er jo klart, at trangen til et levende, kristeligt vidnesbyrd ikke kan have været synderlig stærk hos Birkedals venner, siden hele sagen om aftensangsprædikenen kunde strande på en sådan ubetydelighed som en skødesløst udfærdiget ansøgning, uden nogensinde at blive tagen op på ny. Om han kom til at holde bibellæsninger, ser jeg mig ikke i stand til at oplyse noget om.

Trods hans udtalelser om de „skønne øjeblikke“ i hans skolestue, var dog hans skolegerning heller ikke det, hvorved han skulde vinde sine modstandere. I det hele lå det ikke særligt for ham at have med børn at gøre. Jeg vover den bemærkning i sammenhæng hermed, at, trods al tale om det „barnlige“, har mændene af den grundtvigske skole i så langt højere grad forstået sig på

1) Han var en broder til Birkedals senere gamle ven og nabo, provst H. J. E. Knudsen i Gislev og Ellested på Fyn.

ungdomstiden end på barndomstiden i menneskelivet, at deres fejl i opdragelsen meget ofte skriver sig fra, at de uvilkårligt så på børnene, som om de var „unge“, eller vidste ikke ret, hvad de skulde gøre med dem, før de var blevne det. Birkedal har selv så afgjort brudt staven over sin skolegerning som kateket i Ringkøbing, at ingen skal mistænke ham for at ville dække over dens uforstand¹⁾. Han manglede al lyst til den egentlige undervisning. Hans iltre idealitet satte sig vistnok for at ville være en „vækker for de små“, men manglede tålmodigheden i de „små ting“ også her; og hans ord fløj højt over barnebegrebet. Bekendt er historien om, at, da han under talen om biskop Absalon spurgte en dreng om, hvad en „helt“ var, og fik til svar, at det var en fisk, som fangedes i Ringkøbing fjord, ikke havde anden og bedre forklaring til eleven end -- et ørefigen. Det var jo kun en falliterklæring. Men når det så brast ad den ideelle vej, så var der kun tilbage at gribe til den åndløse udenadslæring, som dog var ham så inderligt imod. Og så kunde han være stræng og hård i sine fordringer. Ti han var pligtopfyldende; han forsømte ikke skolegerningen og tog sig den ikke let, men tålte heller ingen forsømmelser fra lærlingernes side. Adskillige lever endnu, som har lignende bitre erfaringer fra deres skoletid da som den ovennævnte dreng; der er nok også dem, som har erindringer om, at fru Birkedal til sine tider lagde sig mildnende mellem den strænge lærer og hans lærlinge. Men ingen pinte det hele så meget som ham selv, for hvem hver en lørdag var en befrielsens dag, på hvilken han „sang trøstens vise“.

Imidlertid fandt han snart nogle venner uden for Ringkøbing, hos hvem han både mødte åndelig forståelse og hjærtens kærlighed.

Han spurgte sig for, hvilke præster der var på egnen. Man nævnte ham Esmarck i Lem m. fl., og så var der jo

¹⁾ „En livsførelse“ II. s. 27 ff.

Hassenfeldt i Velling, føjedes der til, men det var sådan en hellig en, som han ikke kunde have noget ud af at omgås. „Han var meget Lindbergske“, blev der sagt. Men Birkedal tænkte strags i sit stille sind: „Ham må du fremfor alt søge“. Trods det, at han — efter sit eget udsagn — var kommen til Ringkøbing som „en af Mynsters fyrigste disciple“, slutter han dog heraf, at han „imidlertid dog ikke var så ganske fortabt i denne Danmarks berømte prædiker“, at han „slet ikke havde syn for andre ånder“. „Som tænkt, så gjort“, fortsætter han, „og på en smuk, solklar dag vandrede jeg de 3 fjerdingvej fra Ringkøbing til Velling, hvor den alvorlige og dog så milde præstemand øjeblikkelig drog mig ind i sin tankekres. Hvad jeg siden den dag skylder den kære Hassenfeldt, véd kun Gud i himlen, men da jeg om aftenen skiltes fra ham på vejen, ad hvilken han fulgte mig et stykke, følte jeg, at jeg i ham vilde få en broder og ven. Stedse hyppigere kom jeg igen til ham, og han til mig; jeg havde mange kampe at bestå i Ringkøbing, hvor levende kristendom var en temmelig ubekendt størrelse; jeg havde mange sorger at gennemgå, — men altid fandt jeg et åbent hjærte, et trøstens og et styrkens ord i Velling præstegård“.

Carl Frederik Hassenfeldt¹⁾ var født d. 11te maj 1800. Hans fader havde haft en stilling ved Sorø akademis gods, men blev på grund af misligheder i sin embedsførelse afskediget fra den allerede i sønnens barn-dom. Det var under familiens trykkede kår nok ge-
hejmeråd Stemann, der den gang var amtmand i Sorø, som hjalp drengen til at kunne studere. Han valgte det teologiske studium; men da han kastedes ind i tvivl, ja en stund endog havde opgivet kirkens tro, opgav han også tanken om at blive præst og besluttede sig til at blive skolemand. Imidlertid kom han i forbindelse med

¹⁾ Se V. Birkedals levnedstegning af ham i „Dansk kirketidende“ 1852, hvoraf også de foregående citater er tagne.

nogle yngre studenter, der alle var grebne af kristendommen og alvorligt påvirkede af Grundtvig, og han, som var bleven tvivler, fordi han søgte en klippe at bygge sin tro på og fandt kun sand hos de universitetslærere, der skulde vejlede ham til præstegerningen, fandt nu hos denne, hvad han søgte. Derved kom han atter tilbage til troen, og vandt herigennem den personlige erfaring, at kun i en „guddommelig livsskabelse, i forbindelse med et upåtvivleligt af Herren med bestemthed krævet trosindhold“, kunde et menneskes tro finde sin første grund. Han vilde nu være præst, og i 1830 blev han kaldet til sognepræst i Velling ved Ringkøbing.

Her stod han i begyndelsen temmelig ene. Han var ikke af de højtbegavede og ejede ikke nogen særlig vel-talenhed. Hans styrke lå i den klarhed og dybde, han var vundet frem til i sit personlige trosliv, og i hans stille, bramfri, lidt ordknappe, men levende kristelige vidnesbyrd. Men én familie i sit sogn kom han dog hurtigt i venneforhold til. Og da denne familie også kom til at stå Birkedal nær, skal den nævnes her. Det var Sønderjyden, proprietær Thomas Bruhn og hustru, Konradine f. Schönau (fra Kjældbygård i Ty, søster til fru Husted i Ringkøbing), der ejede den lille herregård Rydbjerg i Velling sogn¹⁾. Da Hassenfeldt var kaldet, vilde provst Brandt i Ringkøbing, at han foreløbig i nådensåret skulde bo hos ham, for at han kunde få ham dannet til efter sit rationalistiske hoved. Det var Thomas Bruhn ikke for; han gjorde modforestillinger, der skulde dog læses med konfirmanderne o. l., skrev så til Hassenfeldt selv og bad ham bo på Rydbjerg, indtil han kunde flytte ind i præstegården. Præsteenken var i høj grad forfalden og umulig at omgås. I Ribe, hvor ordinationen var gået for sig, blev Hassenfeldt og hustru opholdt i længere tid af biskoppens (Koefods) gæstfrihed. Da det varede de Vel-

¹⁾ Se om dem også Fr. Nygård: „Kristen Kold“ I. s. 166 ff.

lingsognere for længe, tilbød Bruhn at hente dem i Ribe med sin egen befordring. Således kom de da derop, og, efter i 3—4 uger at have været Bruhns gæster, blev der overladt dem nogle værelser på Rydbjerg at bo i, hvor de holdt hus således, at konerne i sognet bragte dem fødevarer til tørkost, mens de fik middagsmaden hos familien på gården. Således boede og levede de to familier sammen vinteren 1830—31 igennem. Til foråret flyttede Hassenfeldts ind i præstegården. Men da et af udhusene den følgende vinter blæste om, og også stuehuset var i høj grad brøstfældigt, måtte den opbygges fra nyt; og i byggetiden fik de atter gæstfrit ophold på Rydbjerg og boede der i lang tid.

Thomas Bruhn var gået til Ringkøbing for at høre Birkedals tiltrædelsesprædiken. Og han gik glad hjem: den røst skulde nok få betydning, mente han. Efter bekendtskabet med Birkedals spurgte Hassenfeldt Bruhns, om de ikke havde lyst til at se dem hos sig. Da det var noget, Bruhns heller end gerne vilde, kom Birkedals snart til Rydbjerg; og det blev snart skik mellem de tre familjer, at, når Birkedals kom til Velling om vinteren, samledes de i præstegården, om sommeren derimod på Rydbjerg, i hvis smukke, gamle have de da mest opholdt sig¹⁾.

Bekendtskabet med Hassenfeldt fik imidlertid en betydning, der gik langt ud over glæden ved hyggelige sammenkomster.

Vi har sporet den indre uro, der ligesom havde drevet ham bort fra de gamle steder og de gamle venner. Greben af en levende tro, så han hele sin fremtid ligge for sig som et liv i tjeneste for Guds rige. Og han tænkte sig vist nok, at den store forsoningstanke i Kristus kun behøvede at prædikes med glødende tunger for menneskene, for at den skulde sænke sig over dem som vinger, de skjulte sig under. Kampbulderet, som nu i 12

¹⁾ Efter meddelelser fra gamle fru Bruhn på Rydbjerg gennem præsten A. Helweg i Velling.

år (fra 1825) havde lydt over den danske kirke, måtte naturligvis have nået til hans øre, men han havde stået det fjærnt som den, der tilhørte andre åndelige krese; og han har sikkert, som Mynsters fuldtro discipel, tænkt, at også denne kamps disharmonier kunde og vilde opløses under en prædikestol, hvorfra hin forsonings tanke blev levende forkyndt.

Han har imidlertid ikke kunnet undgå snart at gøre modsatte erfaringer. Hvordan man i Ringkøbing i det hele stillede sig til hans tale, måtte han snart få syn for sagn for, og han har da vist også måttet spørge sig selv om, hvad der fattedes ham og hans vidnesbyrd. Tillige måtte jo nu mere end før opmærksomheden rettes på den kirkelige kamp, efterat han var bleven præst, og han kunde umuligt andet end blive vár, at den modstand, hans kristne vidnesbyrd mødte, var den samme, som rejste sig mod Grundtvigs, Lindbergs og deres fællers, medens den mand, han hidtil havde støttet sig til, kun altfor meget toges til indtægt af den.

Desuden måtte det falde i øjnene, at modstanden imod hint vidnesbyrd ikke blot tog sit stade i en almindelig betragning af evangeliet, men netop ganske særligt i et statskirkebegreb, der måtte tilskynde en ung, sandhedskærlig præst til at prøve, om også dette kirkebegreb holdt stik eller ikke. Her var i virkeligheden sagens kerne. Holdt det stik, så var kampen for at frigøre menigheden og samle den hellige, almindelige kirke på troens og dåbens grund, kristeligt talt, uden ret, da der jo intet var, som kunde kaldes „menighed“ eller „kirke“ udenfor, hvad der faldt ind under statskirkebegrebet. Og omvendt, hvis det ikke holdt stik, så måtte man jo netop vente, at den nye „kirkelige anskuelse“¹⁾ gemte svaret i

¹⁾ Jeg bruger dette udtryk allerede her, skønt jeg meget vel véd, at det er af senere oprindelse. Efter B's — mundtlige — meddelelse skal det være ham, som først brugte det på et præstekonvent i Viborg i 40'erne.

sig på de stridende spørgsmål. Kirkespørgsmålet stod i den inderligste forbindelse med spørgsmålet om den „sande kristendom“. Lå der i dette udtryk kun, at hvert enkelt menneskes mening om troen skulde være sand for ham, ja, så var der ingen almengyldig tro til, og skulde der alligevel gøres et fællesskab gældende, måtte staten blive kirkens formynder, statskirken blive det „synlige“ udtryk for den „usynlige“ kirke. Men lå der i det, at der virkelig var noget, som i sig selv var „sand kristendom“, — og hvad kunde det være andet end troens ord, hvorpå der døbttes? — så var jo kun den en ret kristen, for hvem dette ord var blevet sandhed til salighed, og så var den hellige, almindelige kirke jo samlingen af dem, som dette var tilfældet med, og behøvede ingen anden værge end Ham, som havde sagt, at Hans rige var ikke af denne verden, men bestod dog af alle dem her nede, som var af sandhed og vilde modtage sandhedsånden.

Når Birkedal har sagt, at han hidtil ikke havde kunnet tilegne sig Grundtvigs oplysning om trosordet, fordi det savnede et (lære)udtryk for forsoningen, så tyder det vist nok på, hvad denne var ham værd fra hans ungdoms dage af; men det ligger dog meget mere i, at han ikke endnu havde fået øjet opladt for det store kirkespørgsmål, der forhandlede, og som ikke blot vedkom ydre forfatningsspørgsmål, men fremfor alt selve troslivets sikkerhed og kraft, der atter var et vilkår for, at Herrens menighed kunde bygges som staden på bjærget.

Man vil da også her se, hvad det er, som gør skellet mellem skriftprincipets tilhængere og Grundtvigs venner. Det er ikke og har aldrig været dette, at de profetiske og apostoliske skrifter har været disse mindre troværdige i oplysningen om salighedssagen end hine, eller at de har bortskaffet apostlers og profeters grundvold for at sætte noget „selvopdaget“ (hvor „mageløst“ det end var) i stedet. Men skellet ligger dér, hvor spørgsmålet bliver, om det kun var den første (den så kaldt „apostoliske“) menighed, der havde sit livssamfund med Herren på

første hånd gennem „mundsordet“, medens apostelskriften var det afledede, eller om det ikke til enhver tid må være så og være betingelsen for, at der overhovedet er en levende ¹⁾ menighed til. Vist nok fandt apostlene det nødvendigt at skrive, når de selv var fraværende; og da de jo nu unægteligt som døde er fraværende, kunde man jo mene, at deres skrift i alle måder var trådt i stedet for det levende ord fra Herren, de havde at forplante. Men da deres skrift aldrig har givet sig ud for at skulle tjene dertil, men netop al tid forudsætter, at hint ord er hos menigheden, så savner man enhver beføjelse til at sige, at den nu skal gøre det. Apostelskriften forudsætter, hvor den skal gælde, at Herrens ord al tid er hos menigheden, idet det al tid må forudsættes, at menigheden er til, for at skriften overhovedet kan blive brugt. Følgelig stadfæster den „kirkelige anskuelse“ netop skriftens brug, medens skriftprincipets ²⁾ tilhængere opløser den.

Det var disse spørgsmål, som ikke blot den store kirkekamp drejede sig om, men som i 1½ år var genstand for de to mænds stille samtaler.

„Hassenfeldt“, siger Birkedal, „havde en vis storartet bevisførelse, som ret var beregnet på livet. Han havde en sund forstand, men var dog ikke heri nogen overlegen ånd. Men hvad han således manglede i klare, tankerette udtalelser, det erstattedes fuldkomment ved det indtryk, hans hele tale og færd gjorde, idet han viste sig som den, i hvem den sandhed, han vilde indskærpe, havde ligesom fået kød og ben. . . . Når han, efterat have med alvor

1) Jeg må her gøre opmærksom på, at medens en pietistisk opfattelse af kirken bruger ordet „levende menighed“ om den såkaldt „vakte“ del af kirken i modsætning til den såkaldt „døde“ eller „sovende“, bruger Grundtvig det som betegnelse for, at menigheden overhovedet lever, er til.

2) Jeg bruger ikke — med flid — her det så tit benyttede ord: „skriftteologi“, da jeg ikke skønner rettere end, at det betegner, hvad vi alle kan enes om, da enhver teologi må være efter skriften.

udtalt sin mening, rejste sig op, og gående næsten baglængs, så os med sin hele sjæls inderlighed og sanddruhed ind i øjet, da var det umuligt andet, end at hans ord måtte få vægt. . . . Jeg tænker, at der heri, ret forstået, er noget apostolisk“.

„Med inderlig tak til den afdøde må jeg mindes, at det var ham, Vorherre brugte til at klare mit blik for kirkegrunden og til at føre mig over fra den meget usikre svømning på skriftprincipets gyngende hav til den faste kirkeklippe, der rager midt op af brændingerne og yder sikkerhed og fodfæste I 1¹/₂ år værgede jeg mig kækt mod den Grundtvigske lære om dåbspagten, men al tid dybere og dybere tryktes brodden i min sjæl. Jeg havde egentlig intet uden subjektive bemærkninger om, hvad jeg, efter mit kendskab til skriften, syntes, var væsentligt, som jeg savnede i dåbspagten, eller syntes var uvæsentligt, som fandtes deri; men jeg følte dog godt, at Hassenfeldt havde sikkerheden på sin side, dersom dåbspagten kunde vindicere sig apostolisk gyldighed, som dens navn lyder på. Endelig gik det op for mig, at troen på den apostoliske ægthed og dermed på dens normalgyldighed som kirkens grund, troens regel og fortolkningens nøgle, var givet i og med troen på Herren selv, der umuligt i hele kristenheden kunde have tilladt en anden pagt end den oprindelige at vinde sejr. . . . Hvor glad jeg blev, da endelig denne uomstødelige vished gik op for mig, behøver jeg ikke at sige, og Hassenfeldt, der havde peget for mig derpå, blev mig fra den stund dobbelt kær“.

Det havde været en kamp, og den endte med et „nederlag“ for Birkedal, hvorved han dog vandt mere end ved en sejr. Det var strags derefter, at han skrev: „Om stænderforhandlingerne i Roskilde angående sognebåndets løsning“, hvorom vel ordene i „En livsførelse“¹⁾ gælder:

¹⁾ II. s. 50.

„— jeg bekendte nederlaget,
 men med det samme sejr-flaget
 jeg greb med kristentroens hånd.
 Ej havde vennen sejret blot;
 mest var det mig, som havde sejret,
 da jeg på kirkens grund stod lejret
 i Herrens faste klippeslot“.

Den stille og jævne Hassenfeldt havde her udført en gerning, som fik vidtrækkende betydning ikke blot for Birkedal selv, men for hele den danske kirke.

Ifølge et brev fra Birkedals svigerinde, Birgitte Meyer, dateret d. 10de oktober 1837, havde han allerede dette efterår fået oprettet et konvent i Ringkøbingegnen. Hvem det bestod af, eller hvorledes det trivedes, véd jeg dog intet om. I slutningen af 1838 blev V. Bloch efter sin faders død kaldet til sognepræst for Lønborg-Egvad pastorat; og fra den tid er naturligvis den personlige forbindelse mellem de to gamle venner bleven genoptaget.

I sit hjem og hos sin hustru fandt han rig glæde og forståelse. Og erindringer om vennekredsen i København kvægede tit hans ømme og såre hjærte. D. 3^{die} marts 1838 skriver han til Georg Bloch og hustru: „Når jeg stundum lader mit blik skue ud over jorden, da bedrøver det mit hjærte ret inderligen, at den forekommer mig som en stor, uhyre ørken, hvori det tørre, dræbende sand hvirvler sig, så langt øjet når; se, himlen hvælver sig over Arabiens sandhede, men månen og stjærnerne skinner forgæves og synes slet ikke at kunne finde en klar kilde til at spejle sig i, og den faldende dugg finder ingen blomster, der modtager dens husvalende vædske. Således skinner jo også Guds nådes og barmhjærtheds stjærner over menneskene, men tit må jeg spørge mig selv: for hvem skinner de? Menneskene synes mig så ofte lig hine store sandmasser, der ikke genstråler himlens glans, ikke modtager dens husvalende duft [dugg?]. Ene, så forfærdeligt ene stråler nådens stjærner med deres venlige, men

alvorlige øje over sandvrimmelen. Men, som det dog er mig en trøstende tanke, at der hist i de store ørkener imellem findes en klar kilde, hvori lyset kan finde sig selv, eller en lille, grøn blomstervase, der modtager duggen med from og ydmyg glæde, således er det mig også den saligste tanke, at det samme er tilfældet i menneskevrimmelen; derfor dvæler jeg så ofte, ret dybt bevæget, ved tanken om de hjerter, der i sandhed gemte et kildevæld, modtageligt for Guds lysstråler, de hjerter, hvori fromhedens blomst udfoldede sine blade som hænder for at gribe den kvægende guddomsdugg fra himlen. Og derfor tænker jeg så tit på eder, mine dyrebare venner! Tanken om eder har dog ofte trøstet mig og forvisset mig om, at der dog er en kæde af Guds elskelige børn, der slynger sig rundt om denne syndige jord“.

D. 2^{den} maj 1838 fik han den store glæde, at hans hustru fødte ham en lille datter. Dagen efter skriver han til G. Blochs: „Jeg kan ikke udtrykke eder mine forunderlige, milde, bevægede følelser, når jeg skuer den lille datter i min Emilies arme: min Mille er jo — I kender hende jo nok — selv et fromt, uskyldigt barn, og forunderligt rørende er det at se det ene lille barn i det andets favn Det er, som om en ældre søster føler sin fromme, hellige forpligtelse til at lede den yngre, til at anvende al sin erfaring og større kundskab til den lilles tarv Jeg tænker på Rafaels engle under Madonnabilledet. — Hvad mig angår, da begynder jeg, hvor forunderligt det end må forekomme dem, der ikke kender mit besynderlige væsen eller uvæsen, allerede at lulle mig ind i tanken om, hvor vidunderligt dejligt det dog en gang må være, når jeg en gang som en gammel mand i de stille vinteraftener kan fortælle min elskelige datter min ungdomsvej, hvorledes Gud førte mig ad mange besynderlige stier til målet, kan fortælle hende mine dybe længsler og smerter, inden jeg fandt nåden i Jesus Kristus, kan åbne hendes hjerte for mine venner, lære hende at elske dem, der var mig så dyrebare. Ja,

i hendes sjæl vil jeg ligesom endnu en gang genleve mig selv, ej i mit gamle, dårlige væsen, men således som Gud tænkte sig mig, da jeg oprandt som en tanke i Hans Ånd. Måtte hun kun, som hun nu ved faderen er kaldet til naturens verden, således en gang ved sønnen kaldes til nådens verden, måtte hun kun, ligesom hun nu er født, således også en gang igenfødes. Dette er min tanke, min varmeste bøn“. Derefter spørger han, om vennens hustru, „du, der næst min Emilie står mit hjerte nærmest, du, som er en så væsentlig skikkelse i forgrunden af det store maleri, som Gud Herren med livets friske farver har malet indenfor min tilværelses ramme“, vel vil blive vred, om han opkaldte sin datter efter hende. Vi „glæder os begge dertil og har aftalt, at det lille væsen skal kaldes Oline Agathe — Agathe efter din elskelige svigerinde, Victors hustru“.

I brevets slutning lyser hans gamle humor frem: „Min kære Georg! da jeg har betænkt at søge stiftsprovst Clausens embede, som nu er ledigt i København, og da jeg ikke gerne vil købe katten i sækken, uden at vide, om jeg måske taber ved byttet, er det min indstændige begæring til dig, om du ikke i kancelliet eller hos stiftsprovst Clausen selv vil forhøre dig om embedets indtægter og lade mig det vide med allerførste post. Du kan nu ikke undlade at skrive; ti på dig kommer nu min fremtids hele skæbne an, da jeg har besluttet ikke at søge embedet, med mindre jeg får de fuldstændigste efterretninger fra din egen hånd“.

Tabte ved byttet! — Var kateketembedet end „meget bedre, end han kunde vente det“, så var dets indtægter dog meget beskedne, og Birkedals kår i Ringkøbing var ikke sjældent i høj grad trykkende. Et par anekdoter kan oplyse det. En dag kom der fremmede, og hans hustru var i den største vånede for, hvad hun skulde give dem at spise. Til sidst, der var intet valg, måtte hun slagte en liggehøne, ihvor inderligt hun end havde glædet sig til de kyllinger, hun ventede. En anden gang havde de

intet selv at nyde. De gik da på besøg, men, hvor de kom, var man uheldigvis ude; tage på kredit var dem en ukendt tanke, men nøden lærte dem det, og således fik de da deres aftensmad. I brevet fra 6te juni 1837 til fru Oline Bloch siger Birkedal, at han er en „meget stræng økonom“. Og det er sagt mere end i spøg. Han var meget nøjsom med sin egen person, så rundelig han end kunde være, hvor det gjaldt om at hjælpe eller om at give til, hvad han havde kært. „Det plejer ellers ikke at gøre fattig“, sagde han en gang, da han hørte om et par ægtefolk, der ikke kunde komme ud af det, fordi de gav altfor meget bort. Som præst i Sønderomme gav han en gang sine allerfineste benklæder til en omrejsende person, der havde været inde hos ham og klaget over savnet af et sådant klædningsstykke; han havde i mørket taget fejl ad dem og nogle mindre gode; men så lidet tænkte han paa at „regne med den lille tabel“, når hjærtets deltagelse var vakt. Men såre tarvelig var han og hans hus, hvor det gjaldt eget behov; her var der ingen flotheder. Navnlig havde han al tid en stor frygt for at gøre gæld; så bar han hellere savnet. Han havde lagt sig selv på hjærte, hvad han siger i en prædiken fra 1869: „En kristen . . . skal blive dobbelt saa trofast en betaler“¹⁾.

1) „Livets ord og ordets liv“, s. 423. — Fr. Barfod fortæller: „Jeg lå en morgen i min seng, da der kommer et ungt menneske og leverer mig et brev fra Birkedal. Det var en medlærer ved skolen, Rudmose, som var indskreven til soldat. Byen havde søgt om at måtte beholde ham, men afslaget kom i sidste øjeblik, så sent, at han en time efter måtte bryde op for at nå herind i rette tid. Ham gav B. et par ord med, hvori han på det varmeste bad mig tage mig af den stakkels soldat. Jeg gjorde det, og fru Meyer hjalp også på ham, men ikke alene dette: officerer og kammerader gjorde alt for at lette ham hans gerning og skaffede ham al den frihed til læsning og skrivning, som de kunde. Og han brugte tiden; som soldat udarbejdede han et landmandsskrift, hvoraf landhusholdningsselskabet købte 300 eksempl. til uddeling, og som året efter udkom i 2det oplag. — Da hans tjenestetid var omme, gav kongen

Efter datterens fødsel blev moderen syg og svævede længe mellem liv og død. Medens hun lå syg, kom biskop Tage Müller på en Rejse igennem Ringkøbing. Han besøgte Birkedals for at vise sin deltagelse og var dobbelt øm og kærlig for at udslette ethvert bittert indtryk fra den mislykkede ansøgning året forud. Birkedal besøgte ham også i hans logis og fortæller, at deres samtale da navnlig drejede sig om den evige fordømmelse. Men når han siger¹⁾, at han havde sendt biskoppen forud en afhandling derom, og at det var den, som gav anledning til samtalen, må han dog vist huske fejl, eftersom et brev fra Tage Müller fra sommeren 1840 viser, at den (som forøvrigt forefindes i hans papirer, 24 kvartsider stor, men ikke vides at være trykt) først da er sendt ham. De var begge enige om, at der var en evig fordømmelse, og at den betød en uophørlig pine; men medens biskoppen tænkte sig denne pinsel som så tålelig, at en tilintetgørelse var endnu pinligere, tænkte Birkedal sig den så sønderrivende, at tilintetgørelse måtte være at foretrække for de fordømte selv. Afhandlingen, han taler om, er rettet mod den så kaldte „apokatastasis“. Han bestrider først dens

ham på hans chefs anbefaling friplads på Jonstrup seminarium; han blev en dygtig seminarist og dygtig skolelærer, men glemte aldrig, hvad han skyldte Birkedal“. — I et endnu bevaret eksemplar af den omtalte bog (udg. 1839), som han gav Birkedal, skriver han på forsiden: „Til et mindetegn på den højagtelse og taknemlighed jeg, ikke blot i livet, men i evigheden skylder

S. T. hr. kateket Birkedal!

der styrede mine skridt på den vej, hvor røsten lød for mine øren: „Saul! Saul! hvi forfølger du mig —?“

Men han, som er udgangen fra faderen — han, som tilgiver mig mine synder — Jesus Kristus, han har vist hørt mit hjertes alvor; han tilgiver mig vist min ungdoms vildfarelser, som han benyttede til dermed at gøre sin sandhed mere grundfast; han styrke mig i kraft til at forkynde sin lære, sandhedens lære, ham til lov og pris“. — Man sporer sikkert tonen fra Birkedals prædiken i disse alvorlige ord.

¹⁾ Personlige oplevelser, III. s. 21.

skriftmæssighed, idet han gør gældende, at det er „ved, at man har overført, hvad der sagdes om mellemtilstanden imellem døden og den yderste dag, på tilstanden efter denne sidste, at det har fået udseendet af, at skriften gav den mening medhold, at alle mennesker til sidst skulde blive salige“; skriften lærer en mellemtilstand, hvori der er mulighed for frælse for de her uomvendte, men den afskærer lige så bestemt enhver mulighed derfor efter dommen på den yderste dag; der er den „samme forskel mellem Hades og Gehenna, som der hos vore nordiske forfædre var imellem Niflheim og Nastrond“. Til slutning bestrider han de „fornuftgrunde“, som navnlig Schleiermacher har opstillet imod læren om den evige for dømmelse. „Vil man kalde det fanatisk sværmeri at indskærpe en sådan lidet glædelig lære, da vil jeg svare, at man aldrig kan blive en fanatisk sværmer ved at tro Herren på Hans ord.“ — Med hensyn til det spørgsmål, som var Tage Müller og Birkedal imellem, tror jeg sikkert at kunne sige, at Birkedal på sine gamle dage ikke var utilbøjelig til at gå ind på tilintetgørelseslæren i den Farrar'ske skikkelse.

— Ved indførelsen af stænderforsamlingerne var der ikke blot åbnet adgang til udvikling af politisk frihed i Danmark, men der var også givet lejlighed til, at den „frie folkestemme“ kunde lade sig høre i spørgsmål, der vedkom folkets åndelige liv. Særligt har vi da her at gøre med den kamp for „samvittighedsfrihed“, som rationalismens egenmægtige skalten og valten med Herrens ord og indstiftelser nødvendigvis måtte vække, idet kristne mennesker naturligvis ikke kunde føje sig efter præster og professorer, hvor Guds ord og befaling stod tvært mod. En sådan kamp havde jo også nu stået i en række år. Dens grundtræk er så bekendte, at jeg kun skal minde om, at den ganske naturligt var opstået, efterat det havde vist sig, at statskirken i sin gamle form var aldeles uden magt til at kunne hævde sig selv; da havde Grundtvig („Den danske statskirke, upartisk betragtet“,

1834) foreslået den løsning på striden, „at gøre statskirken rummelig nok selv for modsatte synspunkter“, derved at den hidtil selvtagne dogmatiske og liturgiske frihed lovfæstedes, og ved, „hvad der hidtil uheldigvis undgik opmærksomheden: at løse sognebåndet“. Da det var umuligt at udfejfe rationalismen af statskirken, tilsigtede altså Grundtvig med dette forslag, at begge partier skulde have lovmæssig ret til at tone frit flag og samle under det, hvem der vilde komme. Han anså dette for bedre, end om det ene parti skulde tvinge det andet til et dølgsmål imod samvittigheden af dets tro og bekendelse; og han mente at kende sin tid tilstrækkeligt til at vide, at trangen til denne samvittighedsfrihed i statskirken snarere vilde vokse end aftage. Fra England mente han desuden at have den erfaring, at en gennemførelse af religionsfriheden som dér, hvor statskirken vel måtte anerkende den, men kun udenfor sig, ikke indenfor sig, snarere skabte dissenter i hobetal, end hæmmede sekternes udvikling, og var netop den stærkeste årsag til den unægtelige ukirkelighed, som præger Englands mange dissenter og til den „åndelige krisis, hvori både dets statskirke og højskole trues med undergang“¹⁾.

Allerede ved stænderforsamlingen i Roskilde 1836 var der gjort forsøg på at rejse sagen; men andragenderne kom for sent til at kunne forhandles. Ved forsamlingen 1838 var der i tide sørget for, at dette måtte ske. Fra J. C. Lindberg, pastor L. D. Hass og pastor L. Chr. Müller forelå der tre andragender, som alle gik ud på „almindelig samvittighedsfrihed for præster og menigheder i Danmark“, altså dogmatisk og liturgisk frihed for præsterne og sognefrihed for de enkelte menighedslemmer. Fra præsterne P. A. Fenger, J. F. Fenger, Th. Oldenburg, C. F. Rønne, J. Hahn, E. Mau, Fr. Boisen, G. Busck og provst L. V. Monrad forelå et andragende blot om det

¹⁾ N. F. S. Grundtvig: Den danske statskirke o. s. v., s. 31 og 43.

andet af disse punkter, om sognetvangens ophævelse¹⁾. Efterat de d. 8. oktober var fremlagte i forsamlingen, det første ved assessor Algreen-Ussing, det sidste ved etatsråd Treschow, nedsattes en kommitté, bestående af 5 medlemmer, biskop Mynster, provst Birch, etatsråd Treschow, professor Bang og amtmand Tillisch, til at tage dem under overvejelse. D. 24. novbr. afgav kommitteén sin betænkning; den udtalte sig enstemmigt for, at det måtte „anses for en utilbørlig tvang, når menighedens medlemmer med hensyn til de kirkelige handlinger, som væsenligt beror på præstens egen, åndelige virksomhed, skal forblive ved ham, uagtet de ej kan agte hans vandel“; man vilde derfor for hele landet anbefale den samme frihed med hensyn til konfirmation og altergang, som fandtes i København, medens man derimod, på Treschow nær, udtalte sig imod at udstrække denne frihed, både i København og på landet, til dåben. Mynster og Birch, kommitteéns gejstlige medlemmer, androg særligt på, at forsamlingen vilde indstille, at majestæten først vilde høre gejstlighedens stemme, før der blev taget beslutning i denne sag. Hele kommitteén var enig i at fraråde forsamlingen at bede majestæten om dogmatisk og liturgisk frihed for præsterne. — D. 11. decb. foretoges sagen til endelig behandling, og udfaldet blev, at 35 mod 28 stemmer erklærede sig for, at der slet ingen petition skulde indgives. Dermed var sagen falden.

Det var det resultat, biskop Mynster helst så sagen komme til. „Men“, skriver han senere²⁾, „jeg skal dog ikke derfor rose mig af sejren; ti jeg véd meget vel, at denne sag endnu ikke er afgjort, men at også den er indbefattet i de øvrige bestræbelser for vor kirkes opløsning, som, begunstigede ved så mange, selv af de bedre gejstliges ubetænksomhed, ved den almindelige stemning

¹⁾ Foruden disse var der også nogle andre og lignende andragender, som her forbigås. Se „Nordisk kirketidende“, 1838, nr. 41.

²⁾ „Meddelelser om mit levnet“, s. 253.

og ved regeringens svaghed, har så megen udsigt til fremgang, at tanken derom hører til mine tungeste sorger“.

Det skulde hverken gå værre eller bedre, end at det blev en af Mynsters egne, „fyrigste disciple“ blandt de yngre, som nu skød den kraftigste bresche i sognetvangens mur og senere var førstemand til at trænge sejrrig ind igennem den. Det var Vilhelm Birkedal, der med det lille skrift: „Om stænderforhandlingerne i Roskilde angående sognebåndets løsning“ (udkommet i begyndelsen af 1839) første gang trådte frem på kamppladsen.

Dette skrift er i grunden Birkedals program. Han vil, at det danske folkeråd i første linje skal tage sig af folkets åndelige tarv, som det passer sig for vort¹⁾ folks ejendommelighed og udvikling. Hidindtil har det i alt overvejende grad sysselsat sig med sager, der vedrører dets blot materielle tarv. Navnlig imødegår han biskop Mynster, der havde henvist til „tronen“ som det sted, hvor navnlig alt, der vedkom „kirkens tarv“, skulde forebringes. Regeringen kan lede de åndelige bevægelser i et folk, men det kan ikke påtvinge det hverken en bestemt overbevisning eller formen for den. Eller skal da ikke også menigheden spørges i sager, der angår den selv? Og hvor kommer folkets stemme mere til orde end i stændersalen? I anledning af, at menigheden slet ikke er bleven rådspurgt i sagen om ritualændringen, spørger han: „Er dette evangelisk-protestantisk kristendom? Gælder dette princip, da har vi her i Danmark et nyt pavedømme iblandt os, der måske er så meget

¹⁾ Som eksempel på, at folkerådet ikke har agtet herpå, anfører han dets gunstige stilling til spørgsmålet om Jødernes valgbarhed. B. mener, at rådet derved har godtgjort, „hvor lidet det var i stand til at sætte sig på det rette standpunkt, hvorpå en dansk repræsentant burde stå“ (s. 18), og sin „lunkenhed for fædrenetroen“ (s. 19). Han er ikke langt fra at opstille den påstand, at den bedste Jøde måtte blive den dårligste repræsentant for det danske folk.

farligere end det romerske, fordi den danske kirke savner hint foreningspunkt, som katolikerne besidder i paven, og fordi døren således er åben for en ganske anderledes vilkårlighed, end hist kan finde sted“ (s. 11).

Stænderforsamlingen skulde også være det sted, hvor den danske kirkes røst kunde lyde; og det er ulykken, at „en hel stænderforsamling fra rigets forskellige egne ikke kan dele folkets interesser“; da er „folket i sandhed ikke repræsenteret“ (s. 14). De danske stænder har hidtil ikke vist, at de var „i stand til at behandle et mere åndeligt spørgsmål fra det efter min mening rette standpunkt: folkelighedens og troens, de to poler, hvorom måske alle sådanne sager vil komme til at dreje sig“ (s. 19).

Han går dernæst over til at behandle de kirkelige andragender, der var forelagte stænderne i 1838, og bebrejder modstanderne, at de — iblandt hvilke „Sællands overhyrde“ var — ikke kunde bekende, at en åndelig trang fandtes, om de end ikke delte den. Han misbilliger det Lindbergske andragende om præstefrihed, da det måtte medføre en ophævelse af statskirken. Men da han strags efter støtter retten til at måtte løse sognebånd på den frihed, som „utallige præster“ i virkeligheden har taget sig, og mener, at statskirken handler klogt i at godkende denne tilstand, modsiger han i grunden sig selv, da en lovfæstelse af en tilstand, der både er og skal bevares, dog må være at foretrække for en tilstand, der står i strid med loven. Her indskrænker han sig til at drage den slutning, at, når man har indrømmet præsterne denne frihed, bør man også tilstå menigheden en lignende (s. 29).

Når kommitte'en taler om det skønne forhold mellem præst og menighed, som løsningen af sognebåndet vil bryde, svarer han: „Jeg er selv præst, og jeg kan ikke tænke mig nogen skønnere stilling end at stå som ordets tjener i en menighed, hvis medlemmer var mine brødre og søstre i Kristus, med hvem jeg delte tro og håb o. s. v.“;

men det er ikke sognebåndet, som knytter præst og menighed således sammen, og hvor det vil tvinge sammen, hvad der ikke åndeligt og hjærteligt vil og kan høre sammen, sønderriver det snarere end forener. Den skønne skildring af sognebåndets velsignelse passer ikke på de nuværende forhold (s. 30 ff.). — Komiteen erkender nødvendigheden af de frie sogneforhold i København, hvor den hyppige skiften bopæl ellers måtte medføre en lige så ofte gentagen skiften præst. Men, siger Birkedal, når man anser det for en selvfølgelig ret for den enkelte i København, trods sognebånd, at blive ved sin præst, hvorledes kan man da stille dette op som „en slags modsætning til, at man på landet begærer det som en rettinghed at kunne forlade sin beskikkede præst, når denne ikke tilfredsstiller?“ Ti „hvorfor vil vel så mange forlade deres præst på landet, uden for at kunne blive ved hele kirkens store ypperstepræst, Jesus Kristus?“ (s. 39). Er dette ønske mindre berettiget? — Komiteen vil som en nådessag indrømme en vis frihed ved konfirmation og altergang, men derimod ikke ved dåben. Man vide vel her at gøre forskel på, hvad der hører rituallet, og hvad der hører sakramentet til. Det er ikke rituallets forandring, men sakramentets forvanskning, der er misfornøjelsens grund (s. 43): det er imod en forandring af selve forsagelsens og troens ord ved dåben eller af dets stilling til denne som det af Herren selv anordnede vilkår for optagelse i kirkens skød, det „så kaldte parti“ har protesteret. Man kalder dette bogstavvæsen. Men „man vogte sig dog for en falsk spiritualisme i kristendommen“! Vi vil „ikke miste et eneste ord eller bogstav i den bekendelse ved dåben, som giver adgang til Guds rige, ikke fordi det er et blot og bart ord, men fordi ordet betyder noget, som skal bekendes, før man ret kan fortrøste sig til at være optagen i kirken“. „Med læben bekendes der til saliggørelse“, siger skriften, og at „bekendelsen må have et indhold“, er klart, men hvor skal

man søge et sådant indhold, om ej i kirkens trosartikler?“ (s. 44 ff.). At anklage for bisp og kancelli, hvem der ved dåben forvanskede disse, nytter intet. Fik man bedre præster, fordi de nødtes til at læse bogstavret op efter bogen? Borgerlig tilladelse til sognebåndsløsning er den eneste hjælp. Derfor androg man sagen for Danmarks folkeråd.

Det københavnske præsteskab havde sendt folkerådet en fællesskrivelse, hvori det dels havde fremhævet det betænkelige i at andrage denne sag for en forsamling, der fremfor alt er organiseret for at ordne landets materielle interesser, dels at sagen var altfor lidt forberedt. På det første er der svaret i det foregående. Med hensyn til det sidste siger han: „I 7 år har spørgsmålet om sognebåndets løsning været opkastet i folket, ikke hemmeligen i private krese, men offentligen for al verden Hvorfor har ingen, navnlig af ministerium hafniense, taget hansken op, da det især nu beklager, at sagen ej alsidigere er drøftet? Skal jeg sige dem en sandhed : I har tiet, så længe sagen kun var bragt på bane af mænd, hvem I var vante til at anse med fordomsfulde øjne, af mænd som Grundtvig, Lindberg og de så kaldte hellige præster; da syntes eder sagen en kuriositet, der vel var værd at smile ad, at tale om i lette, overfladiske ord Men da skulde I have talet for at bevise, at I med iver og nidkærhed fulgte med kirkens gang, tog del i dens ve og vel; da skulde I have vist, at det kom eder mere an på at kæmpe til Herrens ære end at udsætte eder for nogle hårde ord Men nu har sagen forandret sig. Nu ser I sagen bragt for folkerådet nu er der måske fare for, at den sag, I før foragtede, kan vinde sejr, og for al ting vil I ikke dette. Nu kommer den erkendelse, at der for lidet er talt og skrevet om sagen, og dermed bryder I staven over eder selv, som tav af dårlig sorgløshed og fornemhed, da det var tid at tale, og som taler nu, da det var tid at

tie og vente“. ¹⁾ „Jeg er kun en ung mand, og det sømmer sig måske ikke at tale således om mænd, iblandt hvilke jeg elsker og højagter flere, men jeg må dog give sandheden æren . . .“ (s. 52—55).

Idet han dernæst går over til biskop Mynsters optræden i denne sag i stænderforsamlingen, spørger han først, hvorfor denne ikke, trods sin uenighed i sagen selv, dog udtalte sin trosenighed i alt væsenligt med hine petitionærer. „Eller deler da biskop Mynster ikke væsentligt Grundtvigs, ja Lindbergs tro?“ Vi bekender, at vi er enige med ham i det væsentlige. „Ja, selv i dette øjeblik, hvori vi nødes til at misbillige biskop Mynsters færd i Roskilde, kan jeg ikke tilbageholde den glade bekendelse, at få således som han i alle mine studenterdage og kandidatår har talt levende kristendom til mig, at jeg ret glædeligt og frejdigt føler, at jeg er trosenig med ham, således som hans tro ligger for mig i al hans skrift og tale“ (s. 58). Men biskoppens tavshed står som en anklage. — Mynster mener, at der kun kan være tale om samvittighedsvang, hvor man, som i gamle dage, ved forfølgelse vil nøde til at fornægte troen. Er da det, som går for sig i Prøjsen den dag i dag, hvor den unerede kirke endogså med våbenmagt forfølger den lutherske, ikke også samvittighedsvang? Er det ikke samvittighedsvang, når man i Danmark vil berøve medlemmer af statskirken ret til at få dåbspagten oprettet overensstemmende med den almindelige, kristelige kirkes anvisning? — Til „den højeste grad af harme og bedrøvelse“ stiger forundringen ved følgende ord af biskoppen: „Man vil have tilladelse til, i statskirken at grunde en ny kirke, hvori man selv vil foreskrive læresætninger og anordne skikke, hvortil man vil kunne lokke dem, der finder behag i — for at bruge skriftens udtryk — at forlade deres egne forsamlinger“. . . Men „véd biskop Mynster da ikke, at

¹⁾ Herom siger stiftsprovst Tryde i sit modindlæg mod Birkedal, at denne har „truffet sandheden på et hår“.

det netop er den gamle, ene, hellige, kristelige kirke, der i hine mænd har fundet så djærve forsvarere imod den nye, moderne kirke, mange vil stifte til trods mod statskirken?“ og véd han ikke, at „netop de af alle danske kristne holder hart ved den gamle statskirkes gamle anordninger?“ Med ordet i Hebr. 10, 25 er der givet de kristne formaning til, at de „skal blive i deres egen forsamling“. . . . Mener biskop Mynster, at der her er tale om at forlade deres sognekirker, deres beskikkede præst ihvor falsk han end forkyndte den kristne tro, da får han vist ingen teolog på sin side“. „At det nu er forbudt enhver at søge sin egen forsamling, derpå grunder just petitionen sig“. Men biskoppen vil lade folket tro, at man vil „lokke folk fra deres egne kristelige forsamlinger“ (s. 62 ff.). „Man håbede altså forgæves på hans medhjælp: det er en smertelig sandhed, men sandheden er al tid bedre end indbildningen“.

„Før jeg forlader biskop Mynster, vil jeg endnu af mit fulde hjærte tiltale ham. Han står i dette øjeblik for mig, som han stod for mig i mine glødende ungdomsår, da jeg ikke kendte noget skønnere og herligere end den tanke at kunne komme til at ligne ham som præst. . . . Måske kan jeg mere upartisk end mange andre betragte denne sag; ti aldrig har jeg stået i noget forhold til Grundtvig, og kun tilfældigvis og i forbigående er jeg kommen i nogen berøring med hans disciple. . . . Var der nogen grund til at betragte sagen med ensidighed, da måtte min anskuelse hælde til biskop Mynster; ti ham kendte og elskede jeg, hans betragtninger ligger på mit arbejdsbord, og mangen skøn, salig time har deres læsning forskaffet mig og mine; hans portræt hænger over min sofa, og til ham vendte min tanke ofte tilbage, når jeg arbejdede på en prædiken. Men jeg kan dog ikke andet end give sandheden æren. . . . Deres højærværdighed! Det kan være, at der er begået mange misgreb af det så kaldte parti, hvortil Grundtvig og Lindberg hører, ja, det er vist, at de er begåede; men er vi da fuld-

endte kristne? Og skal det da agtes for et så meget større fejlgreb, i stridens hede at sige et uoverlagt ord, at give et hårdt slag, end at tie? Delte De Grundtvigs tro, hvorfor vilde De da ikke kæmpe for den med ham? Delte De den ikke, da var det da så naturligt, at De kastede ham Deres hanske, at ikke tusinde Dem anbetroede sjæle skulde ledes på vildspor. Men De delte hans tro; ti De kan og vil ikke underkende de højroastede vidnesbyrd, De i kirken og i skrifter aflagde om den tro, hvorfor Grundtvig kæmpede. Nu derimod har Deres højærværdighed givet tusinde grund til at sige: Se, bisdommen deler dog ikke Grundtvigs tro, og disse har således fundet et velkomment påskud til at håne og laste, hvad dog såvel De som Grundtvig bekendte. . . . Og så sluttelig et ønske, som måske den ædleste del af nationen nærer, at Danmarks Melanchton og Danmarks Luther måtte lægge hånd i hånd for kirkens gode sag, uden spørgsmål om, hvo der er den første eller den sidste; i Guds rige er den ydmygste den største; det er for gamle Danmark, for Danmarks gamle kirke, at dette ønske næres“ (s. 76—79)¹⁾.

Når jeg har kaldt dette skrift et program, så er det, både fordi det drager grundlinjerne for det stude, Birkedal fra nu af indtog i den kirkelige kamp og fulgte med en aldrig svigtende konsekvens, og fordi det så klart peger hen på „folkeligheden og troen“ som de to poler — i modsætning til, hvad man har forstået ved „alteret og tronen“ — hvorom kirkesagen for fremtiden måtte dreje sig, og, hvad der fulgte deraf, på folkerådet som det sted, hvor statskirkens tvangsbånd

¹⁾ Resten af skriftet indeholder en imødegåelse af de andre, der har udtalt sig inod sognefriheden i stænderforsamlingen, provst Birch, proprietær Neergaard, kammerråd Drewsen og kancelliråd Hempel, kammerherre Castenschiold og den kongelige kommissarius, A. S. Ørsted, foruden en tak til dens forsvarere (professor Bang, proprietær Tutein, professor Schouw og etatsråd Treschow) men indeholder intet væsentligt nyt.

skulde løses. De gamle tanker fra hans ungdom og de nye fra hans korte præstetid gik her hånd i hånd med hinanden. Men det, som drev ham frem, var dog ikke dette, at han som en partimand vilde forsvare et givet program; han vilde, uden at se til højre eller venstre, give sandheden den ære, den tyktes ham berøvet:

„Naturligvis“ jeg stødte til standarten —
det skal han jo, den tapre landsoldat.“¹⁾

Tog han fejl i noget — og han beder i et senere svar på et modskrift biskop Mynster af et oprigtigt hjerte om tilgivelse, forsåvidt han i sin tale til ham har talt i en højere tone, end der var nødvendig for at høres og forstås²⁾, ligesom han også tilbagekalder en del for stærke, urigtige og hårde udtryk, han har brugt i sit forsvar for stænderforsamlingen som det sted, hvor sager, kirken vedkommende, skulde behandles, så længe valgretten og valgbarheden er bundet til grundejendommen, der just ikke borger for en repræsentation af menigheden som et trossamfund³⁾ — men tog han fejl i noget, var det da „et så meget større fejlgreb, i stridens hede at sige et uoverlagt ord, at give et hårdt slag, end at tie?“ Tie kunde han ikke, han måtte tale:

„Jeg greb til sværd og skjold, men kun for freden, —
den rune skal i levnedsbrevet stå.“⁴⁾

Det er ret interessant at se, hvad der, efterat petitionen var falden i stænderforsamlingen, foretoges af biskop Mynster. Han tilskrev i slutningen af 1838 de øvrige biskopper om stillingen og foreslog, at gejstligheden selv skulde gøre et skridt og andrage på tilstedelsen af friheder, der ellers sent eller snart vilde fravristes. Det var friheden

¹⁾ „En livsførelse“ I. s. 62.

²⁾ „Nødtvunget svar til stiftsprovst Tryde“ s. 84.

³⁾ Smstds. s. 66.

⁴⁾ „En livsførelse“ I. s. 61.

til at søge konfirmation og altergang hos en anden præst end sognepræsten, der var tale om. Og det er visselig kristelig visdom, at lade kirken selv gå i spidsen, hvor det gælder frihedsspørgsmål, som tiden er inde for, og som ikke på nogen måde rører ved det indvortes i kristendommen, men hvad blev det til her? Under 15de marts 1839 svarer Mynster biskop Faber i Odense, at, ligesom et andragende fra samtlige biskopper sikkert vilde være til skade(!), eftersom det da vilde give indtryk af, at man vilde „imponere“, således kunde der overhovedet ikke være tale om et sådant, da biskopperne ikke var enige. Kom forslaget derimod fra en enkelt (d. v. s. biskop Mynster selv), vilde det uden tvivl møde velvilje. „Tildels af denne grund“ havde han da indskrænket sig til i det kapitel af ritualet¹⁾, som handler om konfirmationen, at anbringe det fornødne forslag denne angående, medens han, hvad frihed i henseende til altergangen angår, har nøjedes med, i de bemærkninger, hvormed han har ledsaget ritualet, at andrage på, at — gebyrerne på deslige bevillinger måtte blive nedsatte(!). Meget betegnende imødegår han en mulig forundring over, hvorledes hint forslag om konfirmationen kunde finde plads i ritualet, med den bemærkning, at „skønt dette ikke kan eller skal være en kirkelov, har jeg dog anset det tjenligt at anbringe et og andet, hvor jeg forment nye bestemmelser ønskelige“. Biskop Mynsters mening med det „tjenlige“ heri har vel været den, at det derved på det klareste blev hævdet, at lovgivningsmagten her var kirkens (i forbindelse med tronen) og ikke folkerådets. Men så måtte da også sagen stå og falde med ritualet — der, som bekendt, faldt —, og først 3 år efter tog man af ritualets masse denne lille ting frem, idet en kongelig resolution af 25de juni 1842 gav en begrænset frihed til at lade børn konfirmere af anden præst end sognepræsten. Men det var

¹⁾ Se Mynsters „Forslag til et kirkeritual“ s. 36.

sikkert godt, at rituallet ikke fandtes „tjenligt“ til at indsmugle kirkelige lovgivningssager igennem af denne art.¹⁾

Dermed havde så den høje gejstlighed talt og befriet sin ånd. Den kunde rose sig af, at den „ikke havde vist nogen eftergivnehed mod det parti, der så gerne vil løse alle bånd for selv at komme til at herske“. Det var jo nemlig parolen overfor den frihed, som andragenderne til stænderforsamlingen krævede, at den kun var et smukt ord, hvorunder man vilde besmykke den utåleligste herskesyge; i virkeligheden var den den lige vej til pavedømmet. Hvorledes man udenfor de gejstliges kres opfattede kampen, kan et brev fra digteren Hauch til biskop Mynster af 22de marts 1840 give oplysning om. Han takker denne for tilsendelsen af „Oplysninger angående udkastet til en alterbog“ og fortsætter så: „Hin påstand om en ved tradition fra apostlenes tider forplantet dåbsformular, der har samme gyldighed som den hellige skrift selv, havde jeg ikke troet det muligt, at man kunde opstille i en protestantisk kirke, — end mindre havde jeg troet det muligt, når man dog vil gå for en tilhænger af den gamle, ægte lutherske lære; og dog er dette sket, og dog bliver bygmesteren af dette luftkastel netop derfor kanoniseret, som om han havde bygget et nyt tårn til kirkens bygning, som en anden Luther, der har fundet det ord, der skænker menigheden fred og frælse. Hvor sande er ikke D. h.'s ord: at vi således er på den lige vej til pavedømmet.“²⁾

Eftertiden har bevist mer end muligheden af, at en sådan påstand kunde blive opstillet i en „protestantisk“ kirke, og den har tillige bevist, at, hvis vi er komne på vej til pavedømmet, så er det ikke den kirkelige anskuelses

1) „Nogle blade af J. P. Mynsters liv og tid“, udg. af C. L. N. Mynster, s. 386—90. — L. Helvegs kirkehistorie II. s. 614 ff.

2) „Nogle blade af J. P. Mynsters liv og tid“ s. 410. — Birke-dal havde, som man ser af en s. 211 anført bemærkning af „Om stænderforhandlingerne o. s. v.“ en modsat opfattelse af vejen til pavedømmet“.

skyld. Men når det er nået, så er Birkedals kamp for den åndelige frigørelse af den danske folke­menighed fra statskirkens bånd ved folke­rådets godvilje ikke mindst skyld deri. Det er denne kamp, han indleder med sit lille skrift fra 1839; og man vil forstå, at det stude, han gør sig til ordfører for, ind­tager sin plads med rette imellem den stive statskirkelighed til den ene side og den blot politiske liberalisme til den anden side. Hvad betydning man fremdeles vil tillægge det, beror på, om man anser stats- eller folkekirkens vilkår i 1839 for kun øjeblikkelige og forbigående, eller — med nærværende forfatter — for uadskillelige fra dens begreb til enhver tid.

Skriftet gjorde ikke liden opsigt. Lindberg anmeldte udførligt det „mærkelige skrift“ i „Nordisk kirketidende“ (1839 nr. 21—23). Grundtvig skrev i sit „åbne venne­brev“ til den engelske præst Wade (tidligere i Helsingør, nu i London): „Skæbnen vilde, at sognefriheden skulde på samme tid få en ny pen til sin ære, der hører til de dygtigste, man dypper norden for Elben. Det er en ung præst i Jylland, ved navn Birkedal, mig hidtil aldeles ubekendt, som har gennemgået forhandlingerne i Roskilde om sognehåndets løsning med en djærvhed og en tål­modighed, en kraft og klarhed, der ikke blot spår sogne­friheden en glimrende sejr, men vor literatur en udmærket prydelse“. ¹⁾ Grundtvig har strags anet, at her var manden, som skulde føre sognefriheden til sejr.

Men det ikke ringeste vidnesbyrd om den vægt, man tillagde skriftet, var det, at en mand som stiftsprovst E. C. Tryde optrådte imod det²⁾. Han havde sat sit

¹⁾ Stiftsprovst Tryde nedlod sig til, i sit modindlæg at fremkomme med, at „det var, fordi B har talt til deres fordel, ved at fremføre de mest skærende beskyldninger imod biskoppen, de ikke har undset sig ved at tildele ham den mest overdrevne ros“. Altså af hævnlyst mod Mynster!

²⁾ I prof. F. C. Petersens „Tidsskrift for literatur og kritik“ 1839. — Foruden ved Birkedals svar, blev Tryde imødegået af P. A. Fenger i Nord. Kirketid. 1840 nr. 2.

navn under det københavnske præsteskabs skrivelse til stænderforsamlingen og følte sig nu opfordret til at forsvare det mod angrebet. Mynster selv tog angrebet på sig med — som det lod — meget fornem ro. D. 18de juni skriver han til sin søn Joakim: „Du har nok hørt nyhederne fra den literariske republik, og deriblandt om et skrift om sognebåndets løsning af en ung hr. Birchdahl, kateket i Ringkøbing. — En langt interessantere kamp har jeg med Heiberg og Martensen om Hegelske principer; men denne føres med alt muligt galanteri fra modstandernes side“. ¹⁾ — De Hegelske principer, som Mynster fandt det langt interessantere at forhandle om end om den danske kirkesag, kom nu også ind i denne, idet Tryde, foruden at bebrejde Birkedal hans ungdom og umodenhed, tillige også laster ham for, at han ikke har opfattet den fra et „højere standpunkt“, hvori Birkedal — i sit gensvar: „Nødtvunget svar til stiftsprovst Tryde“ — med rette så en hentydning til stiftsprovstens bekendte tilbøjelighed til filosofisk spekulation. Han benytter da lejligheden til at forklare, at det ingenlunde er enhver sådan, han er imod. Tværtimod, også han mener, at „genfødselen strækker sig til fornuften“, at man kan tale om en „genfødt fornuft“; men det er „også kun den filosofi, der er et barn af kristendommen der ejer sandheden i sig, er i sandhed filosofi“. Ingen filosofiske systemer, der har taget deres standpunkt udenfor kristendommen, er nogensinde komne til den levende, personlige Gud, og det er gået dem alle som bien, der dør, når dens brådd er bortgiven; når de har udfoldet sig i hele deres rækkevidde, er de faldne. Strauss betyder dette for den Hegelske filosofi. Men Birkedal venter netop med glæde den sande filosofis ankomst, og han vil gerne se alt fra et højere standpunkt, når det kun er kristeligt. Han har dog i sin lille bog stået på „sandhedens standpunkt“, og det, mener han, er „højt nok“.

¹⁾ „Nogle blade af J. P. Mynsters liv og tid“ s. 404.

For øvrigt gør han opmærksom på, at han slet ikke har skrevet for videnskabsmænd, men for folket. Tryde kræver, at der må kunne gives grunde for troen. Og Birkedal erkender, at det er så meget mere nødvendigt nu, da „folkene vågner af den umiddelbarhed, hvori de ikke følte trang til at objektivere sig troen“. Han erkender også, at enhver tid fordrer sit forskellige forsvar for kristendommen, vel ej i væsen, men i form“. Men „de grunde, som præsten til enhver tid og vel fornemmeligen i vor tid, har at fremføre for kristendommen, er ikke hentede fra denne eller hin filosofi, men fra menneskeslægtens og det enkelte menneskes bevidsthed og fra verdensløbet, altså fra fællesbevidstheden og historien“, d. v. s. han skal kunne vise, at menneskenaturen trænger til kristendommen som en livsmagt, uden hvilken alt vilde være disharmoni uden opløsning, og at Kristus er historiens midtpunkt. Det er dette, det gælder om overfor folket, og kun forsåvidt som et eller andet filosofisk system, f. eks. det Hegelske, som forhen rationalismen, sniger sig ned til folkemassen, kan man kræve, at præsten skal gøre sig bekendt med det og tage hensyn til det i sin tale til denne. Der vil nok komme tider, da folkemasserne vil berøres af andre „negative“ åndsstrømninger end rationalismen. Når Tryde beroliger med, at rationalismen ingen magt har mere, så svarer Birkedal: „Hos en stor del af de lærde og af præsterne, vil jeg indrømme, at der findes en tilsyneladende tilnærmelse til kristendommens særegne lærdomme, og at fra denne side den gamle rationalisme kun kan spå sig en kummerlig tilværelse, men det er dog for en stor del også kun tilsyneladende, og for at den kødelige visdom igen kan fremstå i en ny form“.

Vi vil lægge mærke til, at „folket“ for Birkedal betyder ikke en rå masse i modsætning til de dannede og de lærde, men netop det lag, der er bærer af fællesbevidstheden, og som historien udfolder sig i, — afgrænset til begge hine sider. Hvo der altså kan give

fællesbevidstheden det klareste udtryk og give stød til historisk udvikling, er menneskeåndens ypperste talsmænd trods alle filosoffer på egen hånd.

Jeg skal endnu af dette skrift her medtage, hvad han siger om Mynster og Grundtvig i forhold til hinanden. Birkedal har selv (i „Personlige oplevelser“ II. s. 5) sagt, at man ved at læse: „Om stænderforhandlingerne o. s. v.“ snart vil opdage, at han endnu langt fra havde klarhed over det Grundtvigske kirkesyn¹⁾ Man vil da ved denne sammenstilling bedst kunne se, hvor langt han er kommen. — Der har været dem i kirken, som har anset det for klogest at tie til falsk lærdom og vanhelligt liv; de vilde, mente man, dog „falde ved sig selv“ til sidst. Mynster, hvem han sammenligner med Erasmus, har valgt dette parti; — men ingenlunde i apostolisk spor; kristendommen var for apostlene ikke blot en sand og rigtig anskuelse, som nok i sin helhed skulde sejre, og i sin tryghed derfor fornemt kunde lade al vildfarelse uænset; den var et liv, som skulde værges i det enkelte og i den enkelte ved „den kraft og trofasthed, der fortrøster sig til Guds åbenbarede sandhed“, som „ikke spørger om de rimelige følger, hentede fra et menneskeligt visdoms dyb, men i tillid til sandhedens magt kaster sig midt ind i kampen for Herrens helligdom“. Således apostlene, således Luther. Og således hos os biskop Balle, der „derfor, kun derfor, står endnu for os som den rene, elskelige, umistænkte, ædle, i sandhed „højærværdige“ biskop“, og nu — Grundtvig. Det er jo klingerne fra de to prædikener i 1825, Mynsters „Om den kristelige visdom“, Grundtvigs „Om den kristelige kraft“, der atter her mødes. Og Birkedal siger, at hvor usigeligt meget, han end véd og erkender, at Mynster har virket til kristelig velsignelse, „havde

¹⁾ Man vil bl. a. forstå dette, når man s. 45 læser følgende: „Når hist Guds ord anses som kirkens grundvold, så anses her trosbekendelsen for denne grundvold“. — „Guds ord“ må jo betyde skriften.

Herren ikke stillet Grundtvig ved siden af ham, da vilde den danske kirke, som kirke, have stået meget mere vaklende end den nu, Gud være lovet, står“. „Biskop Mynster har fornemlig prædiket, om jeg så må sige, den individuelle kristendom. . . . Grundtvig har derimod været et sjeldent redskab i Herrens hånd til at levendegøre kirkens begreb, vække den kristelige samfundsånd til liv og inderlighed“. Som overskrift over Mynsters hele virksomhed kan man passende sætte ordet: „Når du beder, da gæk ind i dit kammer o. s. v.“ (Mtth. 6, 6); på Grundtvig kan man anvende de ord: „Kommer, lader os synge med fryd for Herren, lader os råbe af glæde over vor saligheds klippe; lader os fremkomme for Hans åsyn med taksigelse“ (Salme 95, 1—2). „Der er ett brød, og vi mange er ett legeme“ (1. Kor. 10, 17). Men „forresten er det let begribeligt, at i en tid som denne, hvor samfundsånden så vel i folkelivet som i det religiøse liv var som indslumret, biskop Mynster har haft langt flere tilhørere, der som individer har følt sig tiltalte af ham, end Grundtvig har haft af dem, der ved ham er ret vundne for det kirkelige“.

Man kan da sige, at det var den kirkelige samfundsånd på trosbekendelsens grund som det fælles løsen fra Herren, Birkedal havde fået syn for og strags gik i kampen for. Eller, for at bruge hans egne, tit gentagne, ord, der var „ringet sammen“ for ham, ringet til kirke. Men der er jo meget endnu at finde inde i kirken for den, der er gået ind ad døren til forsamlingen under dens hvælvinger.

Det øvrige af skriftet handler om den kirkelige frihedssag, der stod på dagsordenen, men forbigås her, da det intet videre nyt indeholder. Nogle enkelte udtalelser, f. eks. om de gudelige forsamlinger, vil senere finde plads. Ligeledes skal det kun nævnes, at, omtrent samtidigt med det „nødtvungne svar til stiftsprovst Tryde“, udgav han et andet lille skrift: „Sandheden skal sejre. Et indlæg for sandhedens domstol“ imod provsten C. L. Børresen

i Næsby og Tyvelse på Sælland, der også havde hørt til hans angribere og bl. a. beskyldt ham for at være en „farisæer“, der slog sig til ro med en „indbildt retfærdighed“, eftersom han mente at have den sande tro, og den kunde dog, mente provsten Børresen, ingen have.

Det var altså i o. et fjerdingår tre skrifter (tilsammen 200 sider). Forlægger til dem skulde Fr. Barfod skaffe inde i København. Det lykkedes til det første; men de to sidste var der ingen at finde til. Så påtog Barfod sig selv uforfærdet forlaget, men „spandt just ikke silke“ deraf. Det var ikke første gang, at Barfods uegennyttighed var kommen Birkedal til hjælp.

Bekendelsen var gjort. I Ringkøbing havde den næppe forbedret hans stilling. Han trængte til at komme ud og mærke, hvad de gamle venner sagde til ham nu, og til at søge nye, der strakte hånden ud imod ham. Fra Fr. Boisen, præst i Skørpinge i det sydvestlige Sælland — „det hellige land“ —, havde han modtaget et langt, kærligt brev. Boisen hørte til præsterne i det „sydvestsællandske broderkonvent“, der havde afgivet 8 af de 9, hvis andragende til stænderforsamlingen om sognebåndets løsning Birkedal så ridderligt og mandigt havde værget. De havde truffet hinanden lejlighedsvis et par gange i ungdomstiden¹⁾, men uden at det havde ført til nærmere bekendtskab. Det er formodentligt et stykke af dette brev (indeholdende en kærlig udtalelse om biskop Mynster), der er meddelt i „Nødtvunget svar o. s. v.“, s. 46 noten.

I begyndelsen af juli måned rejste da Birkedal og hans hustru østpå, efterladende to små piger²⁾ til en trofast, gammel piges, jfr. Sivertsens, varetægt. Rejsen gik først til Langeland, hvor slægten på Lejbøllegård gæstedes. Her efterlod så Birkedal sin hustru, da han selv drog videre, først til brødrene i det sydvestlige Sælland, derfra til København.

1) „Personlige oplevelser“ I. s. 216 f.

2) Den yngste, Avgusta, var kun 6 uger gammel.

Jeg tænker, rejsen er først gået til Boisen, med hvem han havde korresponderet. Den eneste af de andre præster i broderkonventet, han fra gammel tid var kendt med, var hans fordums lærer P. A. Fenger, nu præst i Slotsbjergby; men også med ham havde forholdet været afbrudt. Dobbelt kært var gensynet nu, da læreren genfandt sin discipel, for hvis åndelige syn han først havde malet Jesu Kristi herlighed, som stridsmand for den samme sag, hvis tjeneste han længe havde stået i. Han modtog Birkedal med et: „Velmødt, du, som blev borte for mig, men som jeg har fundet igen!“ Birkedal havde ikke nogensinde tabt Fenger af syne, men nu først kunde han fortælle ham, hvad han havde været for ham.

Det er disse to, han særligt nævner i „En livsførelse“¹⁾ som venner for livet af præstekresen i „det hellige land“, og hvad P. A. Fengers næsten faderlige venskab og F. E. Boisens broderlige venskab blev for ham,

„skal engle en gang sjunge ud,
når vi med dem forsamles“.

Det var ikke det almindelige slags venskab, der er for skørt til at kunne tåle alvor og sandhed, men det var bygget på Jesu Kristi tro, som det var knyttet i fællesskab om den; og et sådant venskab kræver alvor og sandhed og vokser derved. Fra den dag af, at Boisen i Skørpinge præstegård i sommeren 1839 rakte Birkedal sin hånd med det ord: „Lad os nu være venner i Jesu navn og sig du til hinanden“, var der næppe noget, siger Birkedal, af betydning i deres indvortes eller udvortes liv, som de ikke delte med hinanden. „Han lærte mig først ret at skille loven fra evangeliet“, — deri sammenfatter Birkedal i den nævnte sang i „En livsførelse“ den betydning, Boisen har haft for ham. Og det trængte han virkelig til at lære. Ikke fordi han fristedes ind på

¹⁾ Se sangen: „De nye og de gamle venner“. „En livsførelse“ II. s. 81 ff.

et lovvæsen af den almindelige art; men fordi han i sin stærke følelse af, at „idealet forpligter“, let kunde blive ubillig imod dem, der i denne henseende var småfolk i ånden. Meget at beklage er det, at Birkedals breve til Boisen gennem deres mange venskabsår ved uagtsomhed er blevne tilintetgjorte; ti de må sikkert have været en rig kilde at øse af i en levnedstegning af Birkedal.

Men det var ikke blot disse to mænds hjem, han gæstede; han var også hos Emil Claüsen i Boslunde og Ferdinand Fenger i Lynge. Alle vegne modtog han et for ham nyt indtryk; trods noget klosterligt i tonen, som han ikke rigtigt kunde med, lå der et så ægte præg af varmt trosliv over disse hjem, at han første gang lærte kristendommen at kende som en livsmagt, der ikke blot rådede i det indvortes menneskes hjærteliv, men omdannede også det udvortes, så „det kendtes af alle, også verdens børn, at her indåndedes en anden luft end i verden“. Og han lærte mere af livet her at kende end det, han så i de enkelte præstehjem:

„Dér fandt jeg mange flere, som i møde
med mildhed kom den unge vandringsmand;
dér traf jeg Herrens samfundsliv, det søde,
en lille broderflok i dødens land;
de stimled' til, hvor salmens toner lode,
og ordet svang sig frit fræ læbens rand.
Jeg fik en lille plads i samfundsrækken —
jeg følte mig ombord på kirkesnækken“.

Han tænker på de „gudelige forsamlinger“, som endnu ret trivedes på denne egn, og som han også fik lejlighed til at overvære. Det greb ham at se troende mennesker forsamlede så frit og gerne, og sidde i deres kres; det var som vårpust om hans sjæl i den kamp, han havde optaget, forårstegn på sommer for et nyt menighedsliv i Danmark. Birkedals forhold til de „gudelige forsamlinger“ skal der dog først senere gøres rede for. Men her lærte

han sødmen i den gamle salme, han vedblev at elske: „Hvor salig er den lille flok, som Jesus kendes ved!“¹⁾

Det var de nye venner. Så rejste han til København for at træffe de gamle. „Nu har du vel“, skriver hans hustru til ham, „besøgt dine trosbrødre i Sælland; gid du har haft megen glæde af at tale med dem! Du kan nok trænge til at udøse dit fulde, kærlige hjerte for mænd, der forstår og er enige med dig. Dette brev modtager du vel kort efter din ankomst til København; måtte du kun træffe mange af vennerne og se de kære, gamle Blochs glade. . .“ Dette håb gik ikke i opfyldelse. Nogle dage efter ankomsten skriver han (^{30/7}) til hustruen:

„Min elskede Mille!

Du er vel ikke lidet indigneret over min tavshed, og selv denne gang får du kun et meget kort brev. Men uden for resten at ville undskylde mig, vil jeg kun sige dig, at alle mine nye omgivelser, gamle minder, ja vel endog lidt ærgrelse har lukket mine læber, For at give dig en forestilling om retmæssigheden af den sidste behøver jeg kun at fortælle dig, at jeg så godt som slet ikke har truffet nogen af dem, for hvis skyld jeg især foretog min rejsen. Gl. Blochs lille Cæcilia var død for få dage siden, og de var da tagne ud til Vallø. Således var da den kæreste dør lukket for mig, og dette i for-
 ening med tanken om den dybe sorg, hvori disse mine elskeligste venner var sænkede, berøvede mig strags det bedste af min glæde her inde. Hall og Kramer fandt jeg vel endnu, men to dage efter min ankomst rejste de til Vordingborg og Låland; desuden var Halls Marie, nylig opstået fra et farligt sygeleje, endnu meget svag, og Hall som en følge deraf kun lidet i stand til at være sammen med mig. Alle mine øvrige venner var borte, og selv de,

¹⁾ Kristeligt betyder den „lille flok“ (Luk. 12, 32) ikke de få, der bliver salige, men den fylking, hvis livs kamp er for Guds rige. — Smlgn. Grundtvigs salme: „Du, som af den liden flok o. s. v.“ —

som jeg mindre bekymrede mig om, men som jeg nu, i mangel på det bedste, vilde besøge, var bortrejste (Øhlenschläger, Brøndsted, Fog, ja selv Grundtvig, der dog for kort siden kom hjem). Du ser altså, elskede Emilie, at jeg ingenlunde har tilbragt nogen behagelig tid her i København; jeg har vandret her som en fremmed, tit med et tungt hjerte. . . . I grunden véd jeg ikke, hvorfor jeg ikke allerede er bortrejst, men håbet om, at dog Blochs endelig en gang skulde komme, har holdt mig tilbage. I morgen tror jeg, de kommer, og jeg tænker derfor, i overmorgen (torsdag) at rejse. Iblandt mine øvrige fataliteter vil jeg også tilmelde dig følgende. Det var, som du véd min hensigt at lægge vejen om ad Låland for at besøge Aagaard og Knuth; også denne plan er forstyrret. Igår fik jeg nemlig brev fra min søster Mille, at min moder var fra Ærø indtruffen til Fuglebjerg og lod mig bede om at komme dér tilbage, for at hun dog kunde se mig og tale med mig på denne rejse. Jeg havde jo håbet at kunne se hende på Ærø, men nu må jeg jo tilbage til Fuglebjerg, hvorved Lålandsrejsen går overstyr. . . .

. . . . Mandagen d. 5te avgust om morgenen tidligt må der endelig være en langelandsk båd ved Stignæs; sørg derfor endelig for, at skipperen går betids om søndagen fra Langeland, at jeg ikke skal opholdes. På torsdag d. 1ste avgust rejser jeg fra København, er på Fuglebjerg fredag og lørdag. . . . Hver aften og hver morgen slutter jeg dig i mine bønner tilligemed vore to små, elskelige døtre. Gid Herren være med dig og med dem!

Din kærlige ægtemand
Vilhelm Birkedal“.

Det er da i dette brev mere vennernes fraværelse, end deres kulde imod ham for hans „bekendelses“ skyld, han klager over. Af „Livsførelsen“ skulde man ellers tro, at han på denne Københavnsrejse ret føleligt havde

fået en sådan at kende. Han havde jo dog ikke megen lejlighed til at mærke hverken det ene eller det andet, da de var borte på ferierejser¹⁾. Men sagen er den, at Birkedal i sin hukommelse har sammenblandet denne rejse til København i sommeren 1839 med en anden, han foretog dertil ved påsketid 1840 for at tale med kongen o. a. om embedsforflyttelse. Til denne rejse må de besøge hos Tryde, Mynster og Grundtvig henlægges, han i „Personlige oplevelser“ henlægger til 1839. Dette fremgår af breve fra den anden Københavnsrejse; og det ovenstående brev viser jo også, at de ikke kan være foretagne på den første. — På rejsen over Fuglebjerg til Stignæs, overfartsstedet til Langeland, besøgte han sin hustrus 98årige morfader i Egeslevmagle, provst Seyer Mahling Beyer, som med hensyn til den kamp, han havde indladt sig på, sagde til ham: „Hvad vilde han også blande sig i det for?“ „Jeg måtte følge min samvittigheds bud“, svarede Birkedal. „Hm!“ brummede den gamle, „når han endelig vilde skrive, kunde han så ikke have stillet sig på den anden side? Så var han ingen ulejlighed kommen i“. Det var også en side at se sagen fra.

Rejsen endte på Ærø hos Husums. Dens hovedudbytte for ham var det hjærtebånd, der var blevet knyttet med de nye venner på Sælland, hvorigennem den ensomme stridsmand i Ringkøbing også var kommen i personligt forhold til krese af opvakte, troende lægfolk. Det kunde nok veje tab af gamle venner op, hvor smerteligt det end måtte være. Og hans følelse af, at han også måtte betale sin „bekendelse“ med denne pris, var jo rigtig nok; det må enhver, som vælger Jesu Kristi samfund i verden. Men ved at „tie stille imod sit eget hjærte havde han dog tabt både det ene og det andet:

„Ti stille! — og du ene står på skansen!
Bekend! — og midt du står i broderkransen!“

¹⁾ Blochs kom hjem den sidste dag, han var i København, og han var om aftenen sammen med flere hos dem.

Det lag, man samler sig uden bekendelse i sandhed, fortjener ikke navn af samfund.

Efteråret 1839 hengik uden særlige begivenheder. D. 3dje december døde gamle Frederik d. sjette, hvem alle, der havde kærlighed til dansk ånds- og folkeliv, hvordan så deres politiske anskuelse var, havde elsket. For hans skyld havde endog en mand som Fr. Barfod til denne dag været absolutist; han vedblev ikke med at være det efter den. Birkedal havde fra sin ungdom været folkefrihedens begejstrede talsmand, men den ordets frihed, stænderinstitutionen gav, syntes ham foreløbig nok, og han var ingen ven af den „konstitution“, de „liberale“ krævede. D. 16de januar 1841 holdt han sørgetale over Frederik d. sjette i Ringkøbing og Rindom kirker over „de ord, der står skrevne på hans bære: „Miskundhed og sandhed skal bevare en konge, og han understøtter sin trone ved miskundhed“. ¹⁾ „Skal vi“, siger han, „af det bekendte låne et billede på kongens forhold til sit folk, da må vi vel sige, at det skal være som en faders til sine børn. O, hvor dog forstanden ofte nedværdiger de skønneste forhold i livet! Havde du, vor højsalige konge! kun været hint kolde, klamme skyggebillede af en konge, der kun var et mat genskin af sit folks vilje uden liv og varme og hjerte selv, mon vi da i dag kunde følge dig med de hede tårer til graven? . . . Dette dit eftermæle havde du visseligen ikke erholdt, dersom du kun havde været folkets tjener uden vilje, uden magt selv!“ — Dette er jo åbenbart møttet på de „liberale“. Og det blev sagt samtidigt med, at hans ungdomsven, Monrad, trådte frem i spidsen for disse og aflagde sin politiske bekendelse, — hvor forskellig fra den, Birkedal nys havde aflagt! — I talen betragter han så den afdøde konge i hans forhold til de mægtige verdensriger derudenfor, til folket indadtil og som menneske i hans huslige kres. — Med hensyn til det første siger

¹⁾ Sal. ordsp. 20, 28.

han; „Gid alt, hvad der skete derude, var blevet vort land fremmed! . . . Men Herrens veje er ikke vore veje. . . . Den store dødens engel, kejseren hist i det store land, der sad på en trone af menneskehoveder¹⁾, fór frem som en hagelbyge. . . Danmark måtte slutte sig til ham eller til hans fjender; man kendte ham den gang ikke, tusinde så i ham en lysets engel, og vor konge forenede sine våben med hans. . . . Men hin dødens engel lamslog dens hånd, som han venligt trykkede. . . . Da var det, at det stolte England udsendte sin flåde imod Danmark, men de danske helte kæmpede for fædrelandet og udødeligheden; end en gang var havet „de danskes vej til ros og magt“, og folket jublede; men kun kort var denne frist; da var det, at flåden bortførtes, at hovedstaden ødelagdes, at kirkerne sank i grus derinde. . . . Da var det, at han (Fr. 6.) måtte forbinde sig med dødens engel“. Den ene krone (Norges) blev reven af hans tinding, men han fik i stedet derfor „de hvide hårs hæderværdige krone“. Og det var Frederik d. sjettes miskundhed og sandhed, som frælst Danmark fra undergang. — Og som hans kongegernings ros indadtil nævner han særligt stavnsbåndets løsning („miskundhed“), arbejdet for folkelig oplysning („sandhed“) og „da aftenen begyndte at gråne, skænkede han folket det sidste pant på sin kærlighed, han skænkede folkelivet en yndig pinsefest, en begejstrings morgenrøde. . . Ja, som pinsefesten smykker træet med grønne håbets blade, således var det også en forjættelse om folkelivets sommer, da han kaldte sit folk til tinge, hvor det levende ord fra folkets hjærte kunde tænde begejstringens flamme trindt og nær. . . I Viborg, hvor i gamle dage Jyderne holdt ting med deres konge, i Roskilde, hvor Danerkongen havde tronet, hvor danske konger slumrer i graven, dér bød han folket tale om lov, derfra tonede folkeordet til kongehjærtet . . . et helligt vidnesbyrd om, at her i Danmark vil kongen høre folkets

¹⁾ Napoleon.

røst, her vil folket tale åbent og kærligt med sin konge. Ja, det er Frederik den sjettes „miskundhed“, der kaldte folket til sit råd, det var hans „sandhed“, der vilde høre sandhedens stemme“. — Efter at have omtalt kongens elskelighed som menneske, men ikke fordulgt hans fejl, fortsætter han:

„Og skal vi, mine elskede medborgere! ikke i dag ved Frederik den sjettes bære gøre os selv et højtideligt løfte? Ikke sandt, vi vil gerne stedse eje sådanne konger, i hvem miskundhed og sandhed rører sig, fra hvis hjerte, fred og retfærd, frihed og oplysning, liv og kærlighed ånder ud over landet! Og hvorledes skal vi få dem? O, kun ved selv at blive sådanne konger værdige, ved selv at pleje og frede alle gode følelser, alt stort og ædelt i vore hjærter; ti kongen er et barn af det land, hvori han hersker, og, er der alt godt og ædelt i hans rige, hos hans folk, da vil det også hæve sig op på tronen og befæste sig som den bedste kongekrone om kongens tinding. Så lader os da i dag over kongens ligseng række hinanden hånden til et helligt forbund, at vi vil udrydde trods, mistænkelighed, bitterhed, kødelig frihedssyge af vort hjerte, men derimod at vi vil pleje kærlighed, borgersind, tillid hos os, at vi vil løsne åndens vinger for de tunge lænker: smålighed, egenkærlighed og al dårlighed, da, Gud vil høre det! da skal der blomstre et sandt frihedens, kærlighedens, lyksalighedens rige over vor højsalige konges grav“.

Ikke sandt! trods al forskel, som de rullende år har ført med sig, kender vi manden fra de gamle dage her i manden fra de unge. Og vi véd, at manden stod al tid bag ordet hos ham. Og ligheden er ikke den, at han „blev al tid ved at smage af den national-liberale idealisme“, som han i sin ungdom netop var uberørt af, men at det i folkelivet først og sidst var de store, åndelige og sædelige livsmagter, han pegede på som dets frælse, og ikke opnåelse af nogensomhelst ydre politisk form for det.

En ting må forbavse os i denne tale, og det er, at

han end ikke nævner den sønderjyske stænderforsamling ved siden af den i Viborg og Roskilde. Der er ingen anden forklaring end, at det sønderjyske spørgsmål endnu lå ham fjærnt. Det gjorde også det skandinaviske spørgsmål, i det mindste i den skikkelse, hvori det hidtil var kommet frem.

Kun få dage efter gæstede sorgen hans hjem. Den førstefødte lille datter („Oliga“) døde d. 25de januar, mens den anden lå dødsyng af lungebetændelse. Under 11te februar skriver han til Blochs i København:

„Mine dyrebare venner!

I dag modtog jeg eders elskelige breve. Hvor hussvalede ikke de kærlige ord vort hjærte! O, når sorgen ret længe har knuget sjælen, da falder hvert kærligt ord som en dugdråbe derover og lindrer og husvaler. Skal jeg skildre eder den sidste, smertefulde tid, hvori vi har levet? Vor førstefødte lille, yndige og elskelige Oliga døde: da følte vi ret trangen at hengive os til tanken om Gud Herrens underfulde, vise og kærlige førelser med os, hvorved Han også ved dette savn vilde bringe os til at længes efter Guds fuldkomne rige heroventil; men ikke en gang til vemoden og smerten turde vi ret overgive os; ti dér inde i det lille kammer lå en anden lille betroet sjæl og ligesom droges med døden, og kan I tænke eder, hvor forunderligt bristefærdigt fuldt vort bryst måtte være, når sorgen over vor lille Oligas død vilde bane sig en vej over læbe og øje, men blev tvungen tilbage af frygt for hendes lille søsters liv? I sandhed, da følte jeg det så dybt, at vor Herre og mester Jesus Kristus, som Han selv siger, ikke har ladet os alene i denne verden; ti Hans var kraften, som opretholdt os, Hans var kærligheden, som trøstede os, Hans var freden, som dog levede i vort hjærte under al jordens ufred og smerte. — Og hertil kom for mig den idelige angst, at sorgen skulde angribe min dyrebare hustru så stærkt, at også hendes forfærdelige sygdom skulde vende tilbage med fornyet voldsomhed. Derfor, I kære, elskede venner!

hver time så jeg med bekymring snart til vuggen, hvor mit lille barn, nu det eneste, kæmpede med en dødelig sygdom, og hvor jeg tit syntes at skue døden, den alvorlige gæst, snart på min Milles blegnende kind, på hendes tårefyldte øje. — Nu begynder jeg atter at drage mit vejr noget frit med dyb og inderlig tak til Gud i Jesu navn; ti nu håber jeg til Herren, at min lille Gusta nok vil kunne bekæmpe sin sygdom, og min fromme Mille har hidindtil holdt sig bravt. Just som jeg begyndte dette brev, kaldte hendes glædesråb mig ind til lille Gustas vugge, hvor vor lille datter første gang siden sin sygdom smilte til hende: min Mille var så glad over, at hun først tilsmilte hende. . .

. . . Ikke sandt, I dyrebare venner! I vender ikke eders hjerter bort fra den gamle ven, fordi han i den senere tid har måttet for samvittighedens skyld træde skarpt op imod meget, der menes at være det rette. I kan ikke tro, hvor det har smertet mig at måtte føle, at mange af min ungdoms elskede venner bedømmer min handlemåde hårdt. Og dog, jeg kan og kunde ikke andet, og jeg må lade det komme an på, om vi ikke hist atter skal mødes som venner. Men, kære, dyrebare Georg og Oline! om eder kan og vil jeg ikke tro, at I med strænghed skulde bedømme min færd; jeg kan det så meget mindre som jeg i den senere tid med vidunderlig glæde og håb har set dig, min Georg! med din elskelige hustru bøje eder mere og mere mod det velsignede evangelium i Jesus Kristus. Og sandelig, når smerten kommer, da føler vi først ret til bunds, hvor ganske verdens visdom lader os stå ene, forladte og utrøstede, medens troen på Guds Ænbårne, således som Luther prædikede den, er i stand til at læge det sårede, trøste det forsagte, hæve det sjunkne. Derfor er det min usigelige trøst, I kære venner! at jeg ikke miskendes af eder, og jeg vil bede Gud om at give mig ydmyghed og kærlighed, så at min pen aldrig skal såre eders hjerter, eller dens ord opvække eders misbilligelse. Alvor kan godt forenes med kærlighed, og

alvorligt, ja strængt må løgnen mødes i verden. Tro mig, det er ikke let at udsætte sig for verdens spot og vrede, at blive peget fingre ad som en dåre eller som hovmodig, og dog, også dette må så ske, også heri må vi følge frælsere efter.

Og nu et kærligt levvel! Skriv snart og lad os ikke forgæres lytte efter de elskede toner fra den lille hjørnestue, hvori jeg så tit har skuet et venskabs og kærligheds tempel. Hils alle!

Eders

Vilhelm Birkedal“.

På samme tid rantes han af en anden sorg, der som selvforskyldt var bitrere end de andre. En lille pige i skolen havde løjet, og Birkedal havde tildelt hende en så hård tugtelse derfor, at hun blev syg. — Forbitrelsen i byen var stor, og en klage blev indsendt over ham. Her havde han tabt slaget ikke blot overfor mennesker, men i sin egen samvittighed. Den lille pige kom sig snart, men hans stilling i Ringkøbing var umuliggjort. Ikke just for den „næses“ skyld, han fik af sine foresatte, men forholdet til folk i Ringkøbing lod sig ikke genoprette. Dette blev det afgørende stød til, at han måtte søge bort, og med et godt, anerkendende vidnesbyrd fra biskop Tage Müller til konge og kancelli rejste han ved påsketid til København for at bede om forflyttelse.

Han talte med Stemann, med kongen og med dronningen. Han skjulte ikke sin skyld og mødte mildhed. Især var han glad ved samtalen med Caroline Amalie. Også hos sin modstander fra året før, stiftsprovst Tryde, blev han venligt modtagen. Tryde rådede ham til at gå op til Mynster og lovede ham også en god modtagelse hos denne. Men dér lovede han mere, end han kunde holde. Jeg skal ikke her gengive samtalen mellem dem, som Birkedal så udførligt har meddelt i „Personlige oplevelser“¹⁾); hvorvidt Birkedals let sårede sind har lagt

¹⁾ II. s. 6—8.

mere bitterhed i Mynsters optræden overfor ham, end der var, tør jeg ikke dømme om; men at det senere indtryk, som han mange år efter fæstede på papiret, svarede til det første og umiddelbare, giver følgende meddelelse i et brev fra svigermoderen til hans hustru, skrevet samme dag (tredje påskedag), vidnesbyrd om: Efter at have fortalt, at B. dagen efter vil gå til dronningen, hos hvem „han nok vil få en nådig avdiens, da hun er af B.'s mening“, fortsætter hun: „B. var hos biskoppen i dag, og han var så gal, men B. lod sig ikke kyse; han (o: Mynster) lo af bare galskab, men B. gik ikke ud af sin fatning; så til sidst blev han dog bedre“. Det er jo også, hvad Birkedal fortæller i „Personlige oplevelser“, at Mynster til sidst, bevæget ved hans ord om, hvad han havde biskoppen at takke for fra hans ungdoms dage, skiltes fra ham med et venligt: „Farvel, Gud være med Dem!“

På svigermoderens brev skriver Birkedal selv følgende: „Uagtet jeg rigtignok igår bestemt havde ventet brev fra dig, og blev ikke lidet skuffet ved intet at modtage, så vil jeg dog lade nåde gå for ret og tilsende dig mine bedste velsignelseshilsener. Gud, vor himmelske Fader, give, at du og mit hjertes barn har det godt og vel, uagtet mand og fader er langt borte. — Jeg føler så dybt herinde, at mit egentlige liv, mit hjerte er hos dig, at jeg kun lever ligesom halft, når dit øje ikke lyser over mig i dagens møje. Jeg hilser hver morgen dit billede på væggen til godmorgen, og jeg lægger mig ingen aften til hvile, uden at have befalet dig i Guds varetægt. — Mit ærinde herinde har jeg nu snart besørget. Jeg har talt med kongen, som var ret nådig imod mig; der står kun tilbage at tale med dronningen, og da iler jeg hjem til den, i hvis arme jeg fandt det tryggeste og det kærligste tilflugtssted. Gud give, at min rejse måtte falde så heldigt ud, at jeg ikke oftere af den grund behøvede at forlade mit rette hjem! — Med Stemann, Tryde og

Mynster har jeg talt, men opsætter at fortælle dig derom, indtil jeg kommer hjem. Jeg mener at rejse på fredag d. 24de april med Barfod til Fuglebjerg og derfra o. s. v.“

Ifølge svigermoderens brev skulde han onsdag d. 22de „til middag hos Grundtvig“. Og da han i brevet til hustruen ikke selv fortæller om, at han har været der før, må det altså være den dag, han første gang har været hos Grundtvig. Han bed mærke i, at denne, netop som han trådte ind ad døren, endte en samtale med en anden tilstedeværende med følgende ord: „Det kommer ikke an på, hvad vi siger og mener om kristendom, men på Herrens ord til os“. Og det har han måske gjort, fordi disse ord netop pegede på det hos Grundtvig, som han selv endnu stod uklar overfor. Det var gået op for ham, at dåbspagten var Herrens ord og kirkens grund, men at det var ordet, hvori vi skulde finde fred, fordi det var det ord, Herren havde talt til os, det stod hen for ham endnu. — Fra samtalen, han havde med Grundtvig, mindes Birkedal kun, at den i begyndelsen ikke vilde gå, men at Grundtvig senere kom livligt i ånde; hvad der taltes om, har Birkedal glem¹⁾.

Og så var der de gamle venner! Mon det er et tilfælde, at han i brevet til hustruen ikke nævner sine besøg hos dem? — Ret levende måtte han nu mærke den dybe kløft, der var kommen „mellem før og nu“. Troskab og kærlighed fra gamle dage og kulde og mangel på forståelse fra de nye blandedes i deres møde; ti

„— der er heller intet, som kan skille
så grundigt som den kristne tro, bekendt“.

De fleste af de gamle venner, siger han, fandt senere, hvad han havde fundet; men at han satte sin ungdoms venner ind som indsats i kampen for den tros krans og krone, han havde bekendt, — det var det største vidnesbyrd om, hvad den var ham værd. De har nok også

¹⁾ „Personlige oplevelser“ II. s. 40 f.

fået at mærke, at de var en sådan indsats; og derved vandt han dem snarere igen, end om han havde ladet det nye, der var kommet op, være en ligegyldig ting imellem dem og ham. Jeg tror, at et par breve, han fra Sønderomme (1841—43) skrev til fru Oline Bloch, kan sætte levende ind i disse brydninger, og vil derfor meddele dem her; de handler kun om forholdet til vennerne og angår — på et enkelt lille stykke nær — ikke særligt noget fra den senere tid, de tilhører.

„Sønderomme præstegd., d. 15de juli 1841.

Min elskelige veninde!

Længe kan jeg gå og ligesom tygge drøv på svundne tiders minder, men da rejser sig pludselig igen et længselens vindpust i min sjæl, der fylder sejlet herinde og driver hjærtets snække mod den gamle, dyrebare havn, hvor det forhen hentede glædens og kærlighedens rige skatte. Ja, trods al forandring, min kære, kære veninde! trods al tilsyneladende forvirring, der er opstået imellem os, dog er jeg den gamle: den gamle ven med det underlige, o, så ofte smerteligt bevægede hjærte, der vel gemmer mangan verdens dårlighed i sit skød — Herrens ånde adspredde hjærtets skyer herinde lidt efter lidt, som hans friske morgenvind adspredde himmelens skyer! — men som ikke, end ej i døden, vil slippe en eneste kærlighedens perle, som han vandt sig gennem ungdomslivets kamp. Og, da jeg i nat drømte mig dig så tydeligt, skuede dit milde, venlige øje hvile med velvilje på mig, som om du spurgte mig: Skal da glemsel og den forkrænkelige tid som en uhyggelig ædderkop også væve sit spindelvæv over vort forhold, skal de lyse farver afbleges, hvori vort gamle venskab forhen spillede, — da, lille, dyrebare veninde! vågnede jeg med vemod, og brådden sad i min sjæl, indtil den endelig drev mig til at tale til dig, tale til dig i de gamle toner, der så tit dukker op i min sjæl, uden dog derfor al tid at blive lydelige, eller i det mindste

nodeskrift for dig, en nodeskrift, der bliver til melodier for dig, når du efter den anslår tangenterne i dit hjerte. —

Og kan du ikke forstå, hvi jeg så længe har tiet? Jeg er en fremmed en, pilegrim her på jorden, ej alene i den almindelige betydning, hvori enhver selv uden at vide det, er en sådan, men endnu i en engere betydning. Hvor mange, mener du vel, deler min tro om forholdet mellem himmel og jord — er jeg ikke her en fremmed iblandt fremmede? Og hvor mange mener du vel, er der, som ikke vilde foragte min kærlighed til det kære, jordiske fædreland, fordi den ikke gestalter sig som deres — er jeg ikke også her en fremmed? Erindre dig kun vore samtaler sidst, da jeg var hos eder, både om det første og om det andet, samtaler, der har gjort et stærkt og blivende indtryk på mig, erindre dig min dyrebare Georgs udtryk om mig, at „han ikke havde troet, at jeg arbejdede for hedenskabet“, erindre dig meget andet, og du skal føle med mig, at jeg forlængst er bleven en fremmed, en pilegrim selv iblandt mine elskede ungdomsvenner. Men tro ikke, kære Oline! at jeg derfor føler mig nedslået uden i enkelte øjeblikke: nej, følelsen af, at jeg for en stor del er en fremmed, bidrager kun til mere at vække den søde, den aldrig stillede længsel efter „at være hjemme hos Herren“, som apostelen Pavlus så rørende skildrer; med Pavlus vil jeg gerne være sygelig — som folk kalder det —, når jeg kun ikke glemmer, med al den kraft, Guds nåde giver mig, at virke i min kres, at vække de slumrende ånder, at de dog i denne hjærteløse tid, hvor livet lyser, men varmer ikke, kan få øjet op for guddomsglansen i vor Herres Jesu Kristi åsyn, for guddomsvarmen i Hans store, rige hjerte. Se, det er min gerning, og med glæde dvæler jeg her, til Herrens time slår, skønt mit øje ofte med tårer stirrer did, hvor „sorg skal ikke være mere“.

D. 20de december 1841.

Dette brev har nu, som du vil se af datum, ligget ufuldendt siden d. 16de juli. Da gik igen en mild luft-

ning over mit hjærte igår, da jeg modtog dit kære brev. Alle gamle strænge i min sjæl tonedede påny, og jeg glemte alle de mange mellemliggende år og dage, glemte min hede, og sad med dig, min dyrebare Georg, med dig, min elskelige Oline, i den minderige hjørnestue og vekslede gammens- og alvorsord. Ja, du har ret, du aldrig glemte, og al tid elskede ungdomsveninde! der er noget, der består midt i forkrænkeligheden, på al verdens grave; det er vort fælles samfund i Gud formedelst Jesus Kristus, vor Herre. Uagtet du ikke nævner dette sidste velsignede navn, så véd jeg det dog vist, at du i verdens, i din egen frælser kun vil leve livet i Gud, ligesom du visseligen føler, at du kun i Ham kan leve dette liv; ti du véd Herrens ord: „Ingen kender Faderen uden Sønnen“. Se, det er dette nødvendige mellemed imellem vor menneskebevidsthed og vor Gudsbevisthed, imellem vor glæde over jorden og vor fred og glæde i Gud, som man i vor tid på så mange måder vil springe over; og det er dette mellemed, den dybe, levende tro på den anden person i guddommen og det heraf udspringende liv i Ham, der er noget ganske andet end kundskaben om Ham; det er dette, som har skilt, og som vedbliver at skille så utallige mennesker fra hinanden, der syntes at have bundet kærligheds- og samfundsbåndet for en evighed. Derved bortpustes ikke kærligheden — det forbyde Gud! — o, men samfundet, det salige samfund i ånden bliver opløst, fordi det, selv uden at vides, føles, at man drager ånde i en forskellig sfære. O, kære, kære Oline! hvor få nævner vel frælserens livsalige navn således, at man ret kan mærke det på ordets klang, at hjærtet som en blomst dufter Ham i møde; de taler om Gud Fader, men man føler det nok, at Hans væsens farver blegner, fordi de ikke skuer Ham i Sønnens kærlighed: de tør ikke ret af hjærtets dyb kalde Jesus Kristus deres synds frælser, således som de tør kalde Faderen deres Gud, fordi det første udsætter dem for verdensbørnenes mistanke. O, misforstå mig ikke, som

om jeg dermed havde dig, min ungdomsveninde, for øje! Jeg véd det så godt, at du visseligen har fundet Faderen, og derfor må Sønnen også have fundet dig; men, min dyrebare Oline! du har måske ikke endnu fundet din frælses med den bevidsthed, hvormed du er kommen til din Gud; du har måske ikke endnu følt det så klart, at du, som Jesus siger, kun er kommen til Faderen ved Ham. O, vredes ikke på din gamle ven, der i usigelig kærlighed til dig nedskriver disse ord. Læs dem uden al den vante miskendelse, hvormed vi så ofte mødes, som om vi var ukærlige, hovmodige mennesker, der så ned på andre; sammenlign mine ord med den hellige skrift, tænk på din dåbs pagt, undersøg dit hjerte, og du vil da måske finde, at jeg har ret, når jeg siger, at Jesus Kristus alene er vor saligheds klippe, og at du måske ikke lever så bevidst i Ham, som du lever i din Gud. O, nævn Hans navn, Han har nævnet dit navn for din himmelske Fader! — Men, blev du uvillig over disse mine ord, vender dit hjerte sig bort fra mig i den time, du læser dem, da tænk på, at den, der skrev dem, var din gamle ungdomsven, der beder for din sjæl, som for sin egen“.

Det følgende handler om hans daværende forhold i Sønderomme, og derefter sluttes brevet med en efterskrift, dateret d. 5te febr. 1843 — altså et år og to måneder efter det sidst skrevne —, et vidnesbyrd om, hvor svært det har været ham at gøre alvor af at sende dette brev: „Jeg havde tænkt, aldrig at sende det, fordi jeg deri taler til dig, min kæreste veninde, hvad der måtte kunne synes underligt; men da faldt det mig ind: Lad det dog gå! vilde det ikke være en slags forræderi mod venskabet, om jeg vilde forholde dig fra at se og læse, hvad jeg i min ensomhed har talet med dig; vilde det ikke være en slem mistanke imod den kære, om jeg vilde tro, at det, som er udrundet af kærlighed, kunde fornærme?“ — Han fik snart svar, og så skriver han atter:

Sønderomme præstegård, d. 29de marts 1843.

Min dyrebare veninde!

Så sidder jeg da igen i denne stille aftenstund med dit sidste, velsignede brev foran mig, min elskelige Oline! men med billedet af dig selv for mit sjæleøje og nedskriver disse fattige linjer til dig. Ja vel, fattige! ti hvad er vel dette bundne, sorte ord på papiret imod det frie, frigjorte, løste ord, der går fra hjærte til hjærte, der som en tone på strængen dirrer blødt og bevægeligt på læben, mens hjærtesangbunden toner? (Og hvad ledsager vel dette fattige ord, der kunde lignedes med, når et kærligt øje taler tilligemed læben og bedre end alt andet fortolker tungens tale? Ja, vel har du ret, når du siger, at en mundtlig samtale langt bedre vil kunne forklare os for hinanden, end det her på papiret kan ske.

Men dog, det må ske, så vidt det således er muligt. Ti med dyb smerte ser jeg, at du, min rige ungdoms bedste veninde! har misforstået mit sidste brev så ganske, at en forklaring bliver nødvendig. Jeg husker ikke mere nøjagtigt dette brevs ord, men det véd jeg, at jeg aldrig har kunnet skrive, at du „ikke levede det sande liv“, at „din tro var en død kundskab“, som du synes at antage. Jeg har ikke kunnet skrive det; ti jeg har aldrig tænkt det. Har jeg end sagt, at jeg vidste og var overbevist om, at du kendte din Gud og levede i Ham, og er dette liv ikke det sande liv? Og har jeg ikke fremdeles sagt, at du ikke kunde leve dette liv i Gud uden ved midleren, forsoneren, Vorherre Jesus Kristus, fordi, efter skriftens ord, „ingen kender Faderen uden Sønnen og den, Han vil åbenbare det“; og har jeg ikke just derved udtalt min overbevisning om, at du var i samfund med Ham, faderens Énbårne? Hvad jeg altså troede at måtte gøre dig opmærksom på, var overhovedet ikke, at du var borte fra din frælses og dermed også fra din Gud, men dette, at du ikke var dig dit samfund med Guds Søn så bevidst, som dit samfund med Faderen. Dette mente jeg — du vil ikke vredes derover — i inderlig, broderlig kærlighed

at måtte ytre for dig, fordi jeg véd af erfaring, at det salige liv i Gud aldrig bliver så sundt og friskt og frejdigt, al tid bliver behæftet med en vis sygelighed, dersom ikke de evige livsstrømme fra Gud Fader kommer til os gennem Sønnen, dersom der ligesom er en uklarhed i vort forhold til forlæseren. Dette udtrykte jeg, så vidt jeg husker, ved at sige: at du efter min tanke ikke endnu ret kunde udtale Jesu Kristi navn, hvormed jeg mente, at Hans navn ikke ligeså let og naturligt og usøgt tonede gennem dit hjærtetempel som Faderens, ikke ligeså umiddelbart frembød sig som et hvilested for din tanke og følelse, så at du ikke på ethvert sted, i ethvert øjeblik var dig levende bevidst, at kun ved Ham og i Ham var du et Guds salige barn. Ja, Hans navn! — ti så længe vi skal lede om navnet på en tanke eller forestilling, selv om vi dog til sidst kan finde det —, så længe og i samme grad er tanken eller forestillingen os endnu ikke fuldkomment bekendt og bleven til vor ejendom; så længe Jesu Kristi navn endnu ikke frembyder sig ligesom af sig selv og ukaldet i vore hjerter og går som en hjemlig, sød tone over vore læber, så længe er Han endnu ikke ganske udløst af fængselet i vort hjærte, er endnu ikke bleven en konge og hersker, der som den sande sjælesørger og ypperstepræst for hjærtealteret herinde udtaler sin fred, sin velsignelse over vort hele væsen. Har jeg fejlet i at antage, at din frælsel endnu ikke således var frigjort i dit indre, at Han ganske ejede dig . . . da vil du tilgive mig, og jeg er glad og salig over, at jeg har taget fejl, og du er kommen videre på pilgrimsvejen til vort hjem hist oppe, end jeg antog. . . . Jeg véd kun altfor godt af erfaring, at troslivet begynder i vor sjæl som en dæmrende morgen, at skyggerne kun lidt efter lidt spredes, at troens genstand i begyndelsen står for os som halft tilslørede gestalter, indtil endelig den fulde morgensol bryder frem, og vi da med salig glæde kan nævne med navn, hvad vi indtil da kun ligesom kunde lalle om med barnetunge; jeg véd af erfaring, at vi ret godt længe

kan tale med mennesker om Gud Fader, før vi ret har mod til at tale med dem om Guds Søn, mod til for verdens frie øren at nævne Kristi navn og ikke skamme os ved Pavli bekendelse: „Jeg agter mig intet at vide uden Jesus Kristus og Ham korsfæstet“. Nu siger du, min dyrebare Oline! siger det med en sikkerhed og tillid, som har fyldt mig med usigelig jubel: „Verdens frælses er også min frælses, min gennem tid og evighed!“ og da tager jeg med en glæde, med en fryd, som kun Gud skuer, mine ord tilbage igen, og så vil vi da nævne Hans navn, Jesu Kristi velsignede navn, for hinanden, vil mødes i Ham som brødre og søstre. . . . Når jeg ser en fader eller moder i natten stå ved et elsket barns sygeseng, hvor døden strider med livet i den lilles indre — barnet slumrer måske, véd ikke, at dødsengelen svæver over det, drømmer måske om sundhed og glade dage i faders eller moders favn, medens pulsen slår mattere og mattere; barnet kender ikke faren; men fader og moder ser den, de bøjer sig over den elskedes leje, de vil ligesom stille sig mellem døden og deres barn . . . og da beder: Tag ikke vort barn fra os, lad det leve, o Fader: — når jeg ser dette, da ser jeg vor frælses i nattens dunkelhed i Getsemane, kun endnu renere, endnu kærligere, stå ved den hele menneskeslægts dødsseng. Og de slumrer, de store menneskeskarer, ej alene en legemlig søvn, men en åndelig; de fleste véd ikke, at døden, den evige død svæver over dem; i deres feberdrømme drømmer de om glæde og fred. Og Herren, den store forbarmer, bøjer sig i den stille nat over dødssengen. Han vil kæmpe med døden om menneskenes liv, Han vil stille sig mellem døden og hine mennesker; Han beder ikke om legemligt liv, ikke om jordisk sundhed, herlighed og glæde; Han bærer ligesom på sine arme i bønnen den hele menneskeslægt til sin Fader og beder: Lad dem ikke fortages, lad dem ånde livet, det evige liv; jeg vil ikke slippe dig, før du siger ja og amen til min bøn! —

Således ser jeg Ham, min frælsers, din frælsers; i hin store time bøjede Han sig også over vor dødsseng. . . .

Du taler i dit brev oprigtigt til mig, min dyrebare Oline! Hvor takker jeg dig ikke derfor, om det endog er misbilligende ord, som du taler! Du fandt mig ved mit første besøg i København¹⁾ uden deltagelse ved din sorg. Ja, jeg véd det ikke, hvad jeg den gang følte; ti det er så længe siden. Dog véd jeg, at jeg vistnok følte med dig; det var kun en kort aften, vi da tilbragte sammen, og desuden var flere personer til stede: det lukkede vel min mund. Du siger, at jeg kun bebrejdede dig din liden glæde ved gensynet; ja, det kan vel være, at mit egoistiske hjærte kun tænkte på sig selv og glemte, hvad der ikke burde glemmes. Jeg vil bede min Gud i Jesu navn at bøjede dette så ofte genstridige hjærte til den rette, opofrende kærlighed; ja, Han tage stenhjærte bort og give mig et kødhjærte i stedet, som profeten siger. Du fandt mig ved mit andet besøg i København²⁾ så svag i troen — og tør jeg nægte det? er det ikke om styrke i min tro og håb og kærlighed, jeg daglig beder! Du fandt mig letsindig — og véd du det ikke fra de gamle dage, hvor forunderligt hos mig tit livets alvor blandede sig med en blot og bar barnagtig legen med livets skyggebilleder? O, denne blanding har forårsaget mig mangel smerte, mangel tvivl, mangel mørk time! Du véd det også, hvor fristet jeg bestandig var i min dybe smerte til at overdøve alvorens klokke-toner i min sjæl med verdens latter og spøg, og at det tit kun var gennem en sønderreven sjæl, at mine muntre ord udgik. Jeg er altfor enig med dig i dette stykke, til at jeg vilde modsige dig eller undskylde mig. Og er det ikke uden dyb vemod, at jeg så dine alvorlige ord til mig derom i dit brev, så takker jeg dig dog derfor af et fuldt hjærte, både fordi de har været mig selv til velsignelse, og fordi

1) Sommeren 1839.

2) Påsken 1840.

du bevidner mig, at du kender mig og dog elsker mig med alle disse skyggesider. Ja, kære, dyrebare Oline! jeg er ingen helt, der står som sejrherre over synd og død og dårlighed i mit eget indre, jeg er kun en svag, kæmpende, tit sukkende kristen, — Gud give, dog en kristen, Gud give, dog med al min svaghed et Guds barn i Kristus Jesus vor Herre, betegnet med korsets tegn på pande og bryst til et vidnesbyrd om min arveret i Guds rige. Jeg håber, ja véd det vist, at Gud Fåder elsker mig i sin Søn, — o, så vend du da heller ikke dit hjerte fra ham, der en gang gik ind og ud i dit hus, og som endnu så gerne gør dig et hjærtebesøg i tankerne og med sine præstehænder lyser Guds velsignelse og fred over dig, over din husbond, over dine børn, over alt dit i Jesu navn. Jeg sagde en gang — ja vist oftere — at du ikke måtte elske nogen af brødrene, vennerne, højere end mig, — det siger jeg nu ikke mere; ti selvkendskab og et bevæget liv har lært mig større ydmyghed; jeg véd også nok, at den fraværendes træk lidt efter lidt bliver utydeligere, ligesom indhyllede i flor, medens de nærværendes i al friskhed bliver tilbage; men det siger jeg, siger det med dyb vemod i denne time: elsk mig lidet, skænk mig en lille plads i dit hjærtekammer ved siden af de andre, og, når du i en stille time har tid og lyst dertil, da tag mit billede frem, visk støvet af det, og husk, at det er en gammel vens billede, der samledes med dig til glade timer i vor ungdoms dage, og som, Gud høre det! skal samles med dig i den evige ungdom i Faderens hus med de mange værelser. Hils alle — din elskelige Georg fra

Din

Vilhelm Birkedal.

Hvor forskellig er ikke tonen i disse breve fra den, som ofte i lignende forhold anslås! Den unge, fyrige bekender vil let fristes til at dømme dem for vantro, der ikke er komne til det samme trin som han, men som endnu står blandt „skyggerne“ i den „dæmrende morgen“.

Birkedal véd at gøre forskel på det ubevidste og det bevidste; og hvorvel han véd, at det kun er i påkaldelse af Jesu Kristi navn, troen på Gud Fader bliver sig bevidst og fylder hjertet med det evige livs retfærdighed, fred og glæde, fradømmer han dog ikke hjertet i denne dets ubevidsthed hverken samfund med Faderen eller det „sande liv“. Det er overhovedet ikke den bevidst kristne bekændelse, der gør skel mellem Guds og verdens børn; det ligger dybere i hjertet, som kun hjærtekenderen ser til bunds i. Bekendelsen er åbenbarelsen af, hvad side af skellet vi stod på i hjærtets dyb; den må jo komme en gang, men den, den kommer først frem hos, må ikke dømme den, den kommer senere, eller måske sidst frem hos¹⁾).

Ikke længe efter sin hjemkomst fra København tilskrev Birkedal biskop Tage Müller om sin rejse til København og sin, siden den sidste sag, uholdbare stilling i Ringkøbing. Skoledirektionen havde taget hårdt på ham, og man ser af biskoppens svar, at han endog omgikkes med tanken om helt at nedlægge sit embede. Med god grund advarede biskoppen ham mod et så overilet skridt. Tage Müller skriver bl. a. (24/8):

„At De fik en opmuntring ved at tale med dronningen, som bragte Dem en skat af kære minder for hele livet, kan ej andet end glæde mig. Hun er sikkerlig også både en ædel og en kristelig sjæl, og begavet med sand og dyb følelse. Kun vil jeg meget ønske, at hun ej vil ligesom erklære sig for et bestemt parti i kirken; idet hun derved vinder nogles entusiasme, støder hun, uden at ville det, mange fra sig, som ej fortjente at stødes bort. Jeg kan gerne fejle, men jeg tror, at Danmarks dronning har tabt i almindelig yndest, siden hun blev dronning, og det smerter mig. Muligen er det også gået hende, som det ofte går menneskene, at de for meget lader deres ønske om at blive yndede skinne igennem

¹⁾ Mtth. 19, 30.

og just derved fjærner sig fra målet, de allerede har nået eller er komne så nær til som få. — Det måtte være for Dem en sand kvægelse at høre så hjertelige ord af Danmarks dronning, og det kan ej være andet, end at disse ord, af værd for Dem, udgangne af hver ædel danekvindes mund, må have dobbelt værd for Dem fra dronningens læber. Det er ej uden grund, jeg sætter danekvinde, ti når sjælen er dybt nedstemt og bøjet, da formår vel den kvindelige blidhed og ømhed, når den tillige er forenet med noget højere, hvad manden med al hjærlighed ikke formår.

Hvad De forresten skriver om Deres modtagelse i København, kan jeg vel forstå, på Mynsters nær, som er mig en gåde. Det er umuligt, at kongen kunde give Dem noget andet håb end et almindeligt, når han ej vilde love Dem mere, end han kunde holde, uden at være uretfærdig mod andre. Ørsted er overvældet med forretninger, tildels i en såre ubehagelig stilling; kender Dem ej personlig; han er en højst agtværdig og elskelig mand, men han kan derfor umuligen strags levende sætte sig ind i Deres stilling. Tryde, som fortjener samme vidnesbyrd, stod vel som Deres literære modstander, men ved kampen selv var han allerede på en måde kommen Dem nærmere, og, når De søgte ham, kunde han umuligen lade være at komme Dem i møde på halvvejen. — Bitterheden hos Mynster, den forstår jeg ikke; især ikke at den kunde vedvare i halvanden time, vedvare, når han så Dem bevæget indtil tårer. Har De ikke her dømt for strængt eller fejlet i Deres dom, må jeg gentage, at gåden er mig uopløselig. Hvad jeg alene formår at sige til at forklare mig det for en del, er, at Mynster muligen antager Dem for en altfor blind tilhænger af Grundtvig, og Gr. må ved sit frispog have vakt Mynsters indignation i høj grad; det kan jeg vide på det indtryk, som denne libel gjorde på mig og på alle dem, hvis mening jeg derom har hørt, og som jeg ikke véd at høre til Grundtvigs nærmere venner (pastor Hassenfeldt undtagen). Mit

blod koger endnu i mine 60årige årer¹⁾ når jeg tænker på det indtryk, hvormed jeg lagde et skrift fra mig, hvis tone jeg helt igennem fandt så uværdig; og meget fejler jeg, om Gr. ikke derved har sat sig meget ned i manges agtelse, hvis dom han vel på en genialsk måde kan henvejre, men som desuagtet ikke er underkendt af den rette domstol.

Skulde det nu ikke være lidt bedre med Deres stilling i Ringkøbing, kære hr. pastor? Den tale, som De holdt d. 28de maj, blev jo meget vel optagen: den kan måske have bidraget til at blidne nogle gemytter. Meget vel véd jeg, at dette egentligt ligger udenfor den sag, hvorom egentligt spørgsmålet drejer sig; men det er også tit forskellige berørelsespunkter, hvorfra strængene går til det samme hjærte, og som derfor ved heterogene indtryk udenfra bidrog til at fremkalde eller forandre stemningen i det hele. — Efter den fremstilling, Deres velærværdighed giver af direktionens fremgangsmåde i hin højst uheldige sag, synes det mig rigtignok, at der kunde være gjort mere for Dem, og at man, om jeg så må sige, kunde have neutraliseret slaget noget mere ved at dele ligeligere ud på begge sider. — For øjeblikket tør jeg dog ej råde Dem til andet end at gøre Deres gerning troligen, sagtmodigen og tålmodigen. Endogså da, når De havde udsigter til at kunne leve uafhængigt, vilde jeg ej råde Dem til at nedlægge Deres embede, uden at have kongens og kancelliets konsens dertil, hvis De ellers havde i sinde at søge gejstligt embede; men som sagerne står, tror jeg så meget mindre, at De bør nedlægge embedet. På den post er De nu en gang sat; det synes gavnligst for menneskeøjet, og det i enhver henseende, at denne Deres plads kunde blive ombyttet med en anden, og

¹⁾ Tage Müllers udtryk her er betegnende for det indtryk, Grundtvigs opgør med Mynster i „Frisproget“ gjorde på det gamle regimentes mænd, — nogen uhildet dom må man ikke søge deri. Man ser for øvrigt, at T. M. ikke regner Birkedal iblandt partigængerne.

derfor bør De også stræbe, at dette kan ske, ved at anvende dertil ethvert lovligt middel; men jeg ser ej, at Gud giver Dem noget vink om, at De skal nedlægge Deres embede, så længe Han ej åbner Dem udsigten til en anden bestemt virkekreds“.

Den blev da også åbnet ham snart. D. 25de oktober blev han kaldet til sognepræst for Sønderomme og Hoven i Ribe stift. Anden søndag i advent holdt han afskedsprædiken over de samme ord, han havde holdt sin tiltrædelsesprædiken over: „Jeg véd mig intet andet end Jesus Kristus og Ham korsfæstet“. Hans tale er et kærligt og varmt vidnesbyrd om evangeliets grundsandheder. Om sit personlige forhold til menigheden siger han: „Ej vil jeg dølgge for mig selv i denne time, at jeg ej kunde glæde mig ved manges bifald, mens jeg virkede iblandt eder; og i den højtidelige afskedsstund sætter jeg ingen pris på at ville besmykke alt, hvad jeg gjorde, at ville indbilde mig selv og eder, at jeg står fuldkommen ren for eder; jeg véd det dog, at jeg var et syndigt menneske, og det koster mig ingen overvindelse at tilstå, at jeg stundum begik misgreb, skønt ej al tid dem, som verden troede mig skyldig i; og de få eller mange, som jeg således, vistnok mod min vilje, har forurettet, beder jeg her af et ydmygt hjærte om tilgivelse; ingen usandhed og forfængelighed skal besmitte denne stund! Men gørér også I regnskab for Gud og eder selv, om I alle ikke også mangel gang har forurettet mig, har beskyldt mig for, hvad jeg ej har gjort, har været vrede på mig for, hvad jeg ej turde undlade; ikke jeg forlanger et sådant regnskab af eder, men I kan og skal forlange det af eder selv, og Gud i himlen forlanger det af eder. . . . Lad kun min person bukke under: Hans gerning skal lige fuldt lykkes, og var min virksomhed gjort i Ham, da skal den bære frugter også her længst efter min bortgang“.

VI.

I Sønderomme og Hoven.

(1840—49.)

Sønderomme og Hoven — det var endelig den jyske hede! Når man nutildags kommer til disse steder, ser man om Sønderomme frodigt ager- og england, om Hoven opvoksende plantager — takket være det danske hedeselskab! — og fra den ene til den anden kirke fører en god chaussée. Det var ikke sådan i 1840. Særligt Sønderomme var, når man undtager engstrækningerne nede om den, en rigtig hedeørken; vejen mellem kirkerne var sandet og tung og slyngede sig sådan om, at, hvor afstanden nu kun er $1\frac{1}{4}$ mil, var den i 1840 $1\frac{1}{2}$ mil. Når dertil kommer, at pastoratet, som nu ved opførelse af to nye kirker er blevet delt imellem to præster, var c. 3 kvartmil i udstrækning, vil man forstå, at præstegæringen kunde være nok så besværlig.

Lige før man vestfra når Sønderomme kirke, der er lang og smal, med et ret anseligt tårn, svinger en lille vej til højre ned imod præstegården, der har en ganske venlig beliggenhed med sin have i syd, skrånende ned mod engen. Landskabet fortsætter sig her i en flad hede lige til Grindsted. Store bølginger i terrænet ses ingen steder. Bebyggelser fandtes den gang kun østenfor præstegården; yderst lå her en velbygget gård, gennem hvilken vejen gik, for lige nedenfor at føre over åen på en høj, rødmalet bro. Vestenfor fandtes ingen huse, før man i

en afstand af en lille fjerdingvej nåede Jullingsholm, en tidligere herregård uden hovedbygning, delt i to gårde, hver med sit uanselige stuehus¹⁾.

Den gamle præstegård var 200 år gammel og højst forfalden. Der var lavt til loftet, vinduer, hvis glas lignede et „sløvt og tåget oldingsblik“, klinede lervægge, der var vinde og skæve, og klinker i stedet for låse på alle døre. Tag og loft var fulde af huller; man kunde have behov at ligge med paraply over hovedgærdet i sengen, når det regnede. Men Birkedal holdt nu al tid meget af de gamle præstegårde, hvis mange, hemmelighedsfulde kinkelkroge tiltalte hans romantiske sind. De nye præstegårde var ham for flade i stilen; alt i dem var beregnet på at vises frem: ingen krog, hvor man kan have „noget for sig selv“; de „taler om, at tiden har ej agt for hjemmets liv, personlighedens magt“. De gamle gårde er byggede indenfra, de nye udenfra; „man bruger ånd ej mer, man bruger tal“. Denne beskrivelse af de nye præstegårde passer vist bedst på dem, der byggedes for godt en menneskealder siden; men at „ånd“ trænger til „tal“, hvor det gælder en bygning, måtte dog også Birkedal lære at forstå i Sønderomme, da han, 6 år efter sit komme dertil, nødtes til at bygge fra ny.

Det var en decemberaften i mørkningen efter solens nedgang, at Birkedal kom til sin præstegård med sin hustru og datter. Boligen var dårlig, kårene, som ventede dem, små; og, siger han:

„Selv havde nok jeg lyst at bytte
for større hus min ringe plads.
Gud sagde: Nej bliv i din hytte!
Du tåler ej et pragtpalads“.

men glæden over endelig at have nået sin ungdoms drøm: en selvstændig præstegerning, langt fra verdens adspredelse og tomme larm, overstrålede alt andet.

¹⁾ Hos familien i den ene af disse — Teilgård Hansens — fandt Birkedals gæster et venligt herberg, når han havde flere, end præstegården kunde rumme.

Hedenaturen elskede han. Jordbunden var gold og fattig, men det, der gør den vestjyske natur så underlig dragende og giver den sin ejendommelige skønhed, er dels den stilhed og ensomhed, der er i slægt med høst-aftenen, der „kalder sjælen til sin hvile ind“, og hvori hver en lille fuglerøst, både den klagende og den jublende, både hejlens og lærkens, lyder som pip og kvidder fra selve naturens lønkammer, dels den tone af himlen, der i solvarme sommerdage, når luften dirrer over lyngen og luftspejlingerne står rundt om i synskredsen, i stille aftener, når solen bygger slot i vesterled, eller på stormfulde dage, når skyerne jager hen over det store, vidtstrakte landskab, står over alt og løfter opad. Indad og opad! — det er hedens prædiken, og den var for ham:

„— dér jeg lærte trykke
Guds fred i favn som brud;
jeg så, at livets lykke
er stilheden for Gud“,

og dér levede alle hans barndomsminder fra det stille landliv på Møn op igen med fornyet kraft.

Den jyske hedebonde ligner i grunden den jord, han bor på. Han er ikke af nogen særlig dyb og ævnerig natur; det sammensatte og det store i en levende fantasis billeder, i en mangeartet følelses verden ligger ham fjærnt; stort anlagte karakterer vil sjældent træffes. Derimod er der en anden storhed, han ejer; det er — ved siden af megen sund sans og forstand — en ligelig ævne til at skønne, at der er bedst på det jævne, og en i bedste forstand barnlig og enkel hjærlighed og en dertil svarende trofasthed imod det, han har fået kær, gerne således, at han helst vil blive ved at have det, som det var i den stund, det vandt hans kærlighed. En følelse af „fattigdom i Ånden“ svarer dertil, men også en trang til det usynlige og det evige, en længsel efter det rige, som hører de fattige i Ånden til. Det er tonen af himlen, som ligger over hans sjæl. Derfor er der næppe mange steder i

landet, hvor der, selv under aldeles verdslige former for livet udadtil, gemmes og bevares så megen ærlig, gammel kristendom som i Vestjylland.

Birkedal kalder bonden herovre „historisk“ anlagt og mener dermed, at der er oparbejdet en slægtstradition hos ham, som han fra barnsben lærer at bøje sig for som en lov for hele hans liv, så at meget vanskeligt noget nyt får indpas hos ham. Dette var vel meget mere fremtrædende for 50 år siden end nu. Nu er åndsstrømninger på så mange måder gået hen over folket på heden, at man vil have uret i at sige, at det nye har sværere for at bane sig vej i Vestjylland end andre steder i landet. Men at det ligger i særlig grad til Jyden i det hele at føle sig slægtsbunden, er vist, og det har både sine gode og sine slette sider. Det kommer jo nemlig an på, hvad det er for et tanke- og levesæt, der er nedarvet i slægten, ligesom også at dette overleverede ikke bliver en afgud, man træller for, en Molok, hvortil de gamle ofrer deres børn. — Birkedal så nok skyggesiderne her: i hvor høj grad livet gik op i at slide for at samle penge, egentligt ikke til sig selv, men til slægten, og hvordan dette penge-slaveri lamslog og udtørrede sindene — er der noget, der er „visnepolitik“, så er det pengepugeriets travlhed — ; men hvordan skulde det være anderledes? En naturlig nødvendighed for at sikre slægten trygge kår under den tvivlsomme kamp med en mager jordbund var mødtes med en åndsforladt kristendom, der vel mangan gang endogså satte Guds velsignelse i overflod på de timelige ting; og derunder var ganske naturligt det „historiske“ sunket ned til dette lave trin, og slægten på heden kommen til at dyrke sin Molok. Og her stod der — og står endnu — mangt et sted en sej magt, der som den store bøjg byder åndslivet at „gå udenom“, indtil fortroldelsen hæves, åndsordet rammer i hjærtebunden, og man forstår, at troskab mod slægten består ikke blot i at holde på det nedarvede, men også i at bane vej for det nye, og at det mindst af alt er troskab at holde på slette og onde

vaner; ti de nedbryder slægtens liv og kraft. Da skal man vanskeligt finde villigere hjerter til at give Gud ære og Hans Ånd magt end hos hedefolket, hvorvel Birkedal sikkert har ret, når han skildrer det som et folk, der gerne bliver på barnets stude, uden at nå til større vækst og udvikling, — idet han for øvrigt samtidigt gør den træffende bemærkning, at det er noget, man ofte ser på kristne af hedningerod¹⁾.

Det daglige liv var et strængt arbejdsliv. „De seks dage“, fortæller en mand, som er født og opvokset derovre²⁾“, gik med arbejde, med strængt arbejde; det gik måske ikke så hurtigt — vestjyden har ord for at ynde det langsomme — men de blev ved hele dagen igennem, og når aftenen kom, var der udrettet et godt dagsarbejde. Søndagen var en fridag, da strømmede folk til kirke — naturligvis for at komme i kirke; men det forstår sig, her kunde også mange andre ting afgøres. Havde man en hest, man vilde sælge, eller man manglede et par grise, eller man havde en stud, man vilde have byttet bort og have en kvie for, så kunde det ordnes ved kirken, hvor folk kom sammen. Her kunde man spørge til slægtninger og gode venner, eller måske få en passiar med dem og så høre, hvorvidt de var komne med deres arbejder, og hvordan de havde det. Ved kirken boede købmanden, skrædderen, skomageren, bageren, kort: alle de folk, som man så tit har ærinder til; disse kunde man så få forrettet samtidigt“. Men når folk vidste, at de kunde træffe købmanden, skrædderen o. s. v. ved kirken, så var de da også dér at træffe, fordi de vidste, at dér kom folk.

— „Så er det da sket, hvad jeg i så lang en tid higede efter, hvad jeg i så mangan stund begærede, når jeg foldede mine hænder til bøn i Herrens navn: jeg står i dette øjeblik som præst for en forsamlet menighed“, —

¹⁾ „En livsførelse“ II. s. 153.

²⁾ Povl Pedersen (Bjerge): „En tids- og familjeskildring fra Vestjylland“ s. 4.

således begyndte Birkedal sin prædiken, da han indsattes til præst i Sønderomme og Hoven 4de søndag i advent 1840, og med salig glæde kalder han den „min menighed“, idet han dog tilføjer: „dersom Gud knytter båndet imellem os“. „Hvad jeg er, og hvis tjener jeg er“, — det er så, hvad han i tilslutning til dagens evangelium vil tale til dem om. Og det, han er, det er det samme, som Johannes døberens var: Røsten i ørkenen, der råber: jævner Herrens vej! Endnu er jorden en ørken, og trods det, at i et kristnet land enhver kaldes kristen, så er „dog alligevel enhver ordets forkynder en røst, der råber i ørken: jævner Herrens vej!“ Der er mammonsdyrkelsen med „alle dens snigveje i mulmet, mennesket følger for at opnå et jordisk ønske“; der er ryggesløsheden, der nedsænker sig i kødets lyster; der er selvretfærdigheden, der stoler på sine egne gerninger — altsammen ørkener, røsten skal lyde i. Også dem, som gerne vil høre evangeliets livsalige trøst og udbryde: Gud, vær mig synder nådig! skal røsten lyde til; „jeg skal gennem verdens ørk, gennem deres egen frygts og bedrøvelses ørk føre dem til et sted, hvor hjærtets fred er at finde, føre dem til Golgatas kors. . . .“ — Men han er ikke alene; som Johannes er han Hans tjener, som kommer efter ham, har været før ham, hvis skotvinge han ikke er værdig at løse, og „når jeg døber med vand, da vil Han lægge sin Ånd til, at dåben bliver et genfødelsens og fornyelsens bad i den Helligånd; når jeg bryder brødet og rækker kalken, da vil Han sige ja og amen til mit ord, at det i sandhed bliver Hans legeme og Hans blod, som uddeles“. Og „om jeg ej med disse mine legemlige øjne skal skue frugterne af min gerning, min ånd skal skue dem; ti stille og skjult spirer ofte åndens planter, og den stille ånds uforkrænkelige væsen bryder først frem i forklarelsens morgen“.

Det er den første prædiken af Birkedal, jeg véd, hvor han bestemt peger på dåb og nadver som Herrens salighedsmidler. Hidtil var han hovedsagelig bleven stående

ved, hvad han var som røsten, der viste hen til Golgatas kors; nu vidste han, hvis tjener han var, og at Herren selv vilde gøre gerningen, Han, som

„— — stod ved badet, bordet
med slangens hoved under hæl“.

Naturligvis flokkedes hedebonden om det ildfulde vidnesbyrd, men det varede dog over seks år, inden Birkedal sporede nogen kendelig frugt af det. Lige et år efter indsættelsen skriver han til fru Oline Bloch: „Du vil måske vide noget om mine forhold. Jeg er bleven virkelig præst; hvilken uendelig fylde ligger der ikke i dette ord! Og når jeg siger dig, at jeg ofte i de stille, nåderige timer, hvori min sjæl sænker sig i Herrens kærlighed, føler en usigelig salighed gennemstrømme mig, når jeg siger mig selv de ord: Du er Guds ords forkynder! da vil du visselig forstå mig. Men når jeg da igen, ak, i hvor mange timer! med en fattig, arm, tom sjæl gentager de samme ord for mig, kan du da ret fatte, hvilken vægt der da hviler på mit hjerte? Men disse anfægtelsens timer er også en Guds velsignelse, der lærer det stolte, hovmodige hjerte at være stille i Gud, at føle sin egen fattigdom, at stå med tomme hænder lige overfor Herren, der alene har al kraft og alle gode gaver. — Men, kan du da igen føle med mig, min veninde! hvorledes det overfyldte hjerte strømmer over i tak og tilbedelse, når jeg stundum gik til min kirke med en dyb, vemodig følelse af, at det var dødt i min sjæl, med frygt og bæven for, at jeg ikke kunde læske menigheden med det evige livs vand, fordi det syntes, som om kilden var tilstoppet i mit eget indre; — og jeg da på prædikestolen pludselig følte, at der kom en salig livets ånde over mig, at en levende hånd rørte ved mit fortørrede hjerte, så at kilden sprudlede, så at blomsterne duftede, så at ordet blev levende i mit hjerte og brændende på min læbe! O, disse bittersøde erfaringer gør vel enhver kristen, men vel især en ordets forkynder. Men her har

du et kort billede af mit åndelige liv: en evig følelse af egen svaghed og død, men også en evig følelse af, at kraft og liv skænkes herovenfra. — Min menighed er som alle hedemenigheder her omkring: udvortes ærbar, men i så mange henseender indvortes død; de holder hart ved den overleverede kristendom, men savner magneten, hvormed de skulde tiltrække det beslægtede, bortstøde det fremmede. Her behøves for en præst en klang af dommedagsbasun for at vække de sovende, at de bliver vár, at deres liv er ikke livet i Gud. — Dog har jeg også, Gud være lovet! gjort glædelige erfaringer af en anden natur¹⁾. — Mit huslige liv — ja, kom og se! Min Emilie, en datter og en søn, der skal være stamherre til al vor velsignelse, — den rigdom, der ligger heri, kan ikke beskrives“.

— Det var jo i disse år ritualsagen, den hæftigste kirkekamp stód om. Biskop Mynsters „Udkast til en alterbog og et kirkeritual“ for Danmark var udgivet i trykken i 1839, og henimod årets udgang var Grundtvigs „Frisprog“ udkommen — et slags „kirkens genmæle“ imod Mynster, der på sin vis fik en betydning, der næsten kunde måle sig med det imod Clausen i 1825. Hovedstriden stod om dåbspagten, idet Mynster mente at kunne forene de kæmpende parter om en forandret form for oprettelsen af denne, hvorved præsten kun nævnte, hvilken dåbens hellige pagt var („at du skal forsage o. s. v.“) og dernæst spurgte: „Vil du døbes på denne tro?“ Men han opnåede kun at få ingen af de gamle modstandere fra 1825, hverken Clausen eller Grundtvig, med sig, da også Clausen nu holdt på, at den bedste løsning af striden var ikke at forordne én og samme form for alle, men at give frihed for flere. — I 1840 udgav Mynster som svar på Grundtvigs „Frisprog“ sine „Oplysninger angående udkastet til en alterbog og et kirkeritual for Danmark“.

¹⁾ Brevet er skrevet kort efter det store missionsmøde i Sønderomme 1841, hvorom senere.

Det teologiske fakultet afgav en betænkning til fordel for flere tilladte formularer; kun et mindretal, H. L. Martensen (og muligvis C. T. Engelstoft) hævdede bestemt, at den spørgende form ved oprettelsen af dåbspagten skulde forblive uforandret; og det var jo det, som blev enden på sagen. Fra lægfolks side mødte Peter Larsen Skræppenborg med et kraftigt indlæg imod Mynster: „Et par ord i anledning af vor allerhelligste dåbspagt, — allerunderdanigst dediceret til Hs. maj. kongen“, og adresser i samme retning indkom fra de opvakte bønder på Fyn. Kristian d. 8de nedsatte så en ny kommission til sagens drøftelse i slutningen af 1840, hvori bl. a. Tage Müller havde sæde og af Clausen fik det skudsmål, at han (Clausen selv naturligvis undtagen) var „den eneste, der indtog en selvstændig stilling overfor udkastets forfatter“¹⁾; han har vel efter al rimelighed holdt på det samme som Martensen. Kommissionen indsendte sin betænkning i begyndelsen af 1841, men dermed døde også sagen hen. Kristian d. 8de lod den ligge.

Offentligt har, mig bekendt, Birkedal kun udtalt sig i denne sag, forsåvidt han i „Om stænderforhandlingerne o. s. v.“ ankede over, at man ikke også havde spurgt menigheden til råds. Derimod findes i hans papirer et privat brev til daværende sognepræst i Starup og Nebel, mag. Fr. Hammerich, der synes mig at have interesse nok til her at burde meddeles. Det er udateret, men skriver sig rimeligvis fra den første del af året 1841, da Birkedal siger, at han ikke stod i noget forhold til Fr. Hammerich, før han kom til Sønderomme. Det ses af brevet, at Hammerich har gjort et forsøg på at rejse alle præsterne i Ribe stift til en protest imod ritualen, og hovedinteressen ved Birkedals svar er det vidnesbyrd om kirkelig takt og besindighed hos ham, det aflægger.

¹⁾ H. N. Clausen: Optegnelser om mit levned og min tids historie.
s. 295.

„Kære hr. magister Hammerich!

Ret inderlig tak for den tillid, hvormed De i en Dem og mig så vigtig sag henvendte Dem til mig. Denne tillid må frembringe en lignende hos mig, skønt jeg allerede forlængst i mit stille sind også tællede Deres med iblandt de navne, der tit vidunderligt styrkede mit mod, når jeg så ud over det øde, vor kirke i så mange henseender frembyder. Men som De møder mig med tillid, således møder jeg igen Dem med samme følelse. Det er en skøn forret iblandt kristne, at de kan tale til hinanden uden frygt for at misforstås, kan tale af det fulde hjerte, uden at fortørnelse, såret forfængelighed kan adskille, hvad Herren i troen har sammenknyttet. Derfor taler jeg ganske åbent til Dem uden mindste frygt for, at mine oprigtige ord skal vorde misforståede eller mindre vel optagne.

Jeg kan kun halft billige Deres forehavende. Dog må jeg herved bemærke, at det kan være, at jeg formedelst Deres opfordrings altfor store korthed har misforstået Deres mening. Det forekommer mig nemlig, at De opfordrer Riberstifts præster til at protestere imod det nye udkast til et ritual i det hele. Dette foretagende føler jeg mig opfordret til at fraråde Dem ligesåmeget for vor sags retmæssigheds skyld, som for Deres, for alle vore troende brødres skyld.

Jeg er enig med Dem i, at et nyt rituals indførelse i Danmark, uden at menighedens stemme er hørt, er ifølge sit princip ej ret protestantisk, og jeg kunde aldrig tilråde en sådan fremgangsmåde. Jeg er endvidere enig med Dem i, at de præster, der har så betydelige anker imod det nye ritual, at de, hvis det blev lovbefalet, nødsagedes til at nedlægge Deres embeder, bør, snarest muligt, i en trykt, offentlig erklæring udtale disse deres anker; og, hvis Deres omtalte protest kun skal gå ud på at udtale en alvorlig misbilligelse, ja en fordømmelse af det i det nye ritual, der er ukristeligt, da takker jeg Dem hjærteligt for, at De har tilbudt mit navn en plads ved

mine kristelige embedsbrødres navne, da jeg med Dem erkender det forunderligt styrkende i samfundet. At der er det i ritualet, som ingen præst med god samvittighed nogensinde kan underkaste sig, er også min ufravigelige overbevisning, og om alle herom enige præster vilde forene sig til en frimodig og kraftig udtalelse, da vilde jeg inderligt glæde mig. I al fald er jeg netop ved Deres ord kommen til vished om, at, om en sådan forening end ej kunde komme i stand, burde enhver præst, der betragtede det nye ritual i sin helhed eller i det enkelte for uforeneligt med kristendom, i en særskilt, offentlig, trykt erklæring udtale sig herom for at have sin samvittighed fri.

Men, når jeg nu således har erklæret min grundoverensstemmelse med Dem i det væsentlige, vil De ikke miskende mig, når jeg derpå fremfører, hvad jeg i Deres forslag, forstået, som jeg ovenfor har sagt, anser for voveligt, urigtigt og let hæmmende den gode sag, hvorfor vi begge i Jesu navn vil stride. De siger at der i virkeligheden består en frihed i den danske kirke, som det nye ritual vil tilintetgøre, og mener, at tilintetgørelsen af denne bestående frihed er noget, man må protestere imod som noget uforsvarligt. Dette er dog vistnok kun halft således. Jeg véd det jo vel, at der er en frihed, men denne forekommer ikke mig ønskelig. I den højere virkelighed eksisterer der jo ingen frihed; den er jo kun selvrådeligen tagen af mensvorne præster, og denne lovløse frihed er jo dog ingen i sandhed fribåren mands frihed. Menighederne har jo for tiden slet ingen frihed. Det gamle ritual står da lige overfor det nye: begge gør tvang for præsten og tvang for menigheden til en grundvold, og føler vi os af denne grund nødte til at protestere imod det nye, må vi af samme grund protestere imod det gamle. I denne henseende ser jeg altså ingen grund til at forkaste det ene og bibeholde det andet; men vi måtte da erklære os imod ethvert uforanderligt ritual og påstå en fuldkommen „dogmatisk og liturgisk frihed“ indført for præsten i kirken i forbindelse med sognefrihed,

og dette véd vi jo også, at mag. Lindberg senest i sin petition til stænderne har gjort. Men da er jo striden ganske forandret. Vi protesterer da ikke imod et vist givet ritual, men imod alle ritualer. Men gør vi dette, eller gør vi det i det mindste på den måde, at vi erklærer at ville nedlægge vore embeder, dersom ej „dogmatisk og liturgisk frihed“ tilstås, da sætter vi os i et forunderligt forhold til os selv, idet vi nemlig har modtaget embede af staten under den betingelse, at vi vil forrette gudstjenesten efter visse bestemte, ligegyldigt enten nye eller gamle forskrifter. Man kan da med rette bebrejde os, hvi vi indtrådte i et embede under en sådan betingelse, når vi anså det for stødende imod samvittigheden at efterkomme den, al den stund i det mindste de fleste af os ikke egentligt er komne til en anskuelse herom, som vi ikke forhen havde. Man vil da forekaste os, at vi enten i ligegyldighed modtog vore embeder, eller i snedighed fortav vort hjertes mening, indtil vi var blevne kirkens tjenere, for desto bedre at kunne vække forvirring i menigheden. Hvor grundløs end denne beskyldning var, vilde den dog vistnok skade den gode sag, hvorfor vi kæmper. Desuden, vi er jo vel begge enige om, at det gamle ritual er et mesterværk, som ingen troende præst kan have betænkelighed ved at holde sig efterrettelig, som ingen luthersk kristen kan føle sig besværet ved: De såvel som jeg har vist med glæde gentaget det dybt klingende ord om synd og død, men også om nåde og barmhjærtighed i vor Herre Jesus Kristus; ingen af os vil vel derfor føle sig besværet i samvittigheden ved sin embedsgerning, dersom vi beholder det gamle, ingen af os vil vel i så tilfælde nedlægge sit embede. Vi ser altså, at et lovbehalet ritual kan tilfredsstillende såvel troende præster som troende menigheder, og dog er det mig ubekendt, at hint gamle ritual blev indført, efterat menighedens stemme var hørt; tværtimod er det nok notorisk, at en sådan indhentelse af menighedens røst ikke gik forud for dets indførelse. Der bliver da intet spørgsmål om, at

også et nyt ritual kan tilfredsstillende, når det er kristeligt, og vel heller ikke om, at vi skal underkaste os det, dersom det er kristeligt; ti, om det endogså skulde være indført ifølge et fejlagtigt princip, er det dog vel vist, at vi i sådanne ting skal adlyde øvrigheden, når den intet befaler os, der strider imod Guds befalinger i Hans ord. Spørgsmålet er da kun, hvorvidt dette ritual er et kristeligt ritual eller ikke? Her kan jeg efter min overbevisning sige både ja og nej. Ritualen er ifølge min inderste tro i det hele kristeligt: kun forordningen ved dåben er sådan, at jeg ikke på nogen måde med frælst samvittighed kan underkaste mig den, og jeg vil bede Gud forunde mig kraft til at opofre alt og følge Herren efter, dersom denne dåbsform bliver befalet. Herom har jeg allerede erklæret mig til den nedsatte kommission. Hvad det øvrige ritual angår, da kan jeg med fri samvittighed følge det, idet det i det hele synes mig gennemtrængt af den samme, kristelige ånd som det gamle, skønt der er flere punkter — navnlig nadveren —, jeg ønskede anderledes, især for de svages skyld.

Er det derfor Deres mening at opfordre til en offentlig protest imod forandringen med dåbspagten — da er jeg af ganske hjerte med i et sådant foretagende; er det derimod Deres mening at protestere imod det hele ritual som ubrugeligt, som uforeneligt med en god samvittighed, da tør jeg virkelig ikke deltage deri. Jeg har ovenfor korteligen angivet mine grunde, og det er min overbevisning, at man skal adlyde sin øvrighed, så længe den intet ukristeligt befaler, og det hele ritual antager jeg ikke for ukristeligt. Er det endvidere Deres mening at opfordre til en protest imod ethvert bestemt ritual, altså også det gamle, da tør jeg heller ikke, i det mindste endnu, tiltræde denne anskuelse, da jeg endnu ikke er kommen til klarhed over, hvorvidt fuldkommen dogmatisk og liturgisk frihed er ønskelig eller ikke, så længe sognebåndet eksisterer; ja, selv om sognefrihed opnåedes, er jeg ikke på det rene med, om

dog ikke ethvert for sig afsondret kirkesamfund burde have sit eget, af regeringen eller af menigheden sanktionerede, lovbestemte ritual. Dog, dette hører ikke herhid. Jeg vil kun nu udvikle det farlige for kirken i at fremkomme med en protest imod det hele nye ritual.

Nu hviler alle venners og fjenders øjne på os; nu vil ethvert mindre betænksomt skridt af os vække den mest levende uro hos venner, skadefryd og harme hos fjender; nu lægger vistnok utallige gendøbernes fremkomst i København, Muus's overgang til katolicismen, de enkelte misligheder, som hist og her finder sted i de gudelige forsamlinger, os til last, og, ihvor ugrundet man end gør det, dog er det vistnok en tid, hvor vi vel må mindes Herrens ord: „I skulle være snilde som slanger“, at man end ej skal kunne få skin af retfærdig klage imod os. Men, protesterer vi nu imod det hele ritual, vil det da ikke være et misgreb af os (forudsat naturligvis, at det ej i sin helhed er ukristeligt), vil vi da ikke udsætte os for, at man med nogen ret vilde sige om os: Se, intet er dem tilpas, alt benyttes til at anrette strid og splid i kirken, kun kampen er deres lyst. Når da måske ved en sådan tilsyneladende retmæssig tale manges hjerter, som vi måske ved besindighed kunde have vundet for det velsignede evangelium, bliver os fravendte, skader vi da ikke vor sag, og kan vi forsvare det? Jeg taler her, som om vi var enige om, at det nye ritual ingenlunde i totaliteten kan kaldes ukristeligt; naturligvis falder alle mine grunde bort for den, der ikke er enig med mig derom. Tror De virkelig, kære hr. magister! at hele rituallet har ingen grund i Guds ord, da må sagen vistnok stå i et andet lys for Dem, og De kan da visseligen ej med god samvittighed unklade at protestere imod alt det nye. Men jeg kan dog ikke tro andet, end at De med mig erkender det nye rituals mange, gode sider, erkender, at dets allerfleste forskrifter kan benyttes af en kristelig præst til glæde og velsignelse og opbyggelse for menighederne, og er dette Deres mening, som det er

min mening, og er det kun for principets skyld, at De anser det fornødent at tage til orde imod en foranstaltning, der synes at røbe katolsk-hierarkisk myndighed i kirken, da vil jeg vel indrømme Dem, at princippet er dårligt, at det bør bekæmpes, uden at jeg dog derfor tror, at det bør bekæmpes således eller just nu; — ti visselig er der endnu mange ting, der må ligge os mere på hjerte at fremme end at nedbryde et princip, der i det mindste denne gang har affødt noget, ja vistnok meget godt for de kristne ved at skænke os et sådant ritual. Lader os da kraftigt protestere mod det deri, der vilde afbryde vor kirkes forbindelse med den apostoliske kirke — jeg mener: dåbspagten efter den nye formular; men lader os adlyde øvrigheden i alt andet, hvori vi, samvittigheden uskadt, kan adlyde den; og, har man med det nye rituals indførelse lagt an på, lidt efter lidt at bringe et princip ind i vor kirke, som i sine sidste konsekvenser vil nedbryde en protestantisk nødvendig frihed, da lader os benytte det kristelige i rituallet til at styrke os endmere imod et sådant forsøg, så at modstanderne ser, at vi vel gav efter, så længe vi kunde det, men ingenlunde lod os overliste af deres snildhed, men i stilhed rustede os til at stå op, når vi ikke længere tør adlyde. Da skal den gamle sandhed stadfæste sig, at alle ting tjener dem til gode, som elsker Gud. . . . Det er da min overbevisning, at kristne kun da tør stå op til kamp imod øvrigheden, når den vil tvinge dem fra det, de ikke må forlade, eller påbyde dem det, de ikke må udføre: altså kun i den yderste nød. Skulde det princip, der er udtalt ved rituallets blotte, gejstlige udfærdigelse, en gang true vor kristelige, nødvendige frihed, da står vi op til kamp, men endnu synes mig tiden ikke kommen; ti en kristelig præst kan bruge det nye ritual, en kristelig menighed kan derved blive opbygget, når naturligvis den gamle dåbspagt i alle henseender bliver restitueret.

Desuden, hvilken styrke giver det ikke, dersom slaget

virkelig skulde træffe, dersom virkeligt alt i det nye ritual, den nye dåbspagt iberegnet, skulde blive endeligt stadfæstet til almindelig brug, da ikke alene at have udtalt, hvad man burde udtale, men også at have givet efter, hvor man kunde give efter, om man end havde ønsket det anderledes i dette tilfælde, altså på den ene side at have talt bestemt om nødvendigheden af at nedlægge sit embede, dersom dåbspagten blev krænket, men på den anden side at have underkastet sig de i det hele kristelige formler for gudstjenesten? Skulde, hvad Gud i nåde forbyde! det blive til en sørgelig nødvendighed at nedlægge vor kære hyrdestav, — kære hr. magister! hvilken trøst vil det da ikke være for os, at vi kun af aldeles tvingende grunde gjorde det, at vi intet skridt foretog til at ophidse vor øvrighed mere, end hvad vi var højst nødsagede til, istedetfor at måtte gå omkring med tvivlsomt hjærte, måske i mangen time med selvbebrejdelse for, at vi havde gjort mere, end vi burde have gjort. I et sådant vendepunkt gælder det at træffe den rette grænselinie, hvor pligten byder at tale, hvor den byder at tie og tåle; ti her kan det at tale ett ord for meget virke lige så megen skade som at tie med, hvad man burde sige. Nej, min kære broder i Herren! lader os ikke overile os, men bie på Herrens velbehagelige time!

Skulde en protest som den, De synes at ønske, komme i stand, da ser jeg ikke rettere, end at de præster, der underskrev den, måtte nedlægge deres embeder, dersom protesten ikke toges til følge. . . . Men, tør vi virkelig svigte vort ælskede fædreland, vore hjem, vort guddommelige kald, dersom ikke andet end anordningen af det menneskelige ved de gudstjenstlige handlinger blev forandret? Jeg tilstår at jeg ikke turde det; ti Gud har kaldet mig til præst i sine helligdomme, på dette kald er jeg vis, dets forpligtelser er mig pålagte ved min ordination, og jeg kan derfor ikke se, at jeg tør, fordi et nyt bud, der ej stred imod hin højere forpligtelse, blev mig givet, svigte mit kald og nedlægge min hyrde-

stav. . . Skulde vel nu alle de kristelige præster i landet forlade deres embeder og overlade hjorden alene til lejesvende, der så ulven komme og flyede? Nej, nej, netop i denne tid må enhver troende præst føle en dobbelt opfordring til at blive ved sin tjeneste i de onde dage, så længe han med god samvittighed kan, at dog ikke det dejlige land med dets troskyldige, men oftest svage og omvankende børn ganske skal blive givet til pris for denne verdens forvædthed.

Jeg er næsten skamfuld over, at jeg nu har skrevet et langt brev til Dem, der næsten har, mod min vilje, fået udseende af et formaningsbrev. Jeg véd det jo godt, at De meget bedre kan sige Dem selv alt dette, end jeg; men De vil ikke vredes på en broder, der af egen erfaring véd, hvor let man i samvittighedssager lader sig af en ungdommelig begejstring for sandhed og ret forlede til en noget for vidtgående handling. I denne henseende har jeg vist ofte fejlet langt mere end De nu, og det kunde måske derfor synes Dem underligt, at jeg ligesom vil formane. Men betænk, kære broder! at jeg i denne sag har dog måske ett, vel lille, men dog ikke ganske uvæsentligt fortrin for Dem, og det er: ideen er ikke opstået i min hjærne; jeg kan derfor med mere rolighed, uden derfor mere kulde, veje grundene for og imod. Når en lignende tanke opstår i mit hoved, da vil jeg ikke svare for, at også min begejstring ofte vil føre mig for vidt; men ligesom jeg da vil være Dem og enhver taknemlig, der taler rolighedens ord til mig, således er det mit glade håb, at de ikke vil miskende mig, fordi jeg af interesse for vor fælles sag, af interesse for Dem, kære hr. magister! har følt mig dreven til at fraråde Dem Deres forehavende, i det mindste i det omfang, som jeg synes, De har tænkt det.“

I slutningen af brevet gentager han i korthed sin anskuelse og ender så: „Her må besindighed til, at ikke den guddommelige sag, hvorfor vi begge lever og ånder,

skal tage skade ved vor ubetænksomhed. . . Gud bevare Dem og os alle i en sand og fast tro til enden. Med dette ønske rækker jeg Dem min hånd.

Deres ærbødigste og kærlige
Vilhelm Birkedal“.

Hvad Birkedal først af alt var, var Herrens, ordets tjener. At det ikke var præsteskabet, men menigheden, der, menneskeligt talt, sad inde med ordet, havde også klaret sig for ham. Derfor havde menigheden også ret til at eje ordets forkyndelse og sakramenternes forvaltning uantastet af nogen fremmed magt, og var retten fratagen den, måtte den gives tilbage. Følgelig kæmpede han for sognefriheden; den betød jo netop denne menighedens ret. Og af denne ret fulgte jo også, at menigheden måtte have stemme i sin egen sag. Det var ligefrem en nødvendighed for den evangelisk-lutherske kirke, at menighedens stemme blev hørt; ti ellers udsatte den sig for et gejstligt pavevælde, der var værre end den romerske kirkes, fordi det slet intet kirkeligt midtpunkt havde og var rent vilkårligt¹⁾. Men det er såre betegnende for Birkedal, når han i dette brev bestemt hævder, at menigheden overfor den verdslige myndighed i den protestantiske statskirke må lade sig nøje med, at den har ordet og nådemidlerne i det hele efter Kristi indstiftelse; — kravet på stemmeretten kommer først i anden række. Han vil ikke gøre noget princip deraf overfor statskirken. Han forkaster ethvert doktrinært standpunkt her; hans mening er, at dette krav må bæres frem af menighedens egen åndelige modenhed, og det var sikkerligt hans fortrøstning, at den skulde vokse sig frem hånd i hånd med Herrens egen styrelse henimod Hans menigheds frigørelse fra de verdslige bånd. Man skulde tage sig til regel at lyde den verdslige øvrighed, som nu engang også var statskirkens, i alt, der ikke

¹⁾ Se s. 210—11.

stred imod Guds ord. Dér var også grænsen; at gå ud over denne måtte man ikke. Og det gjorde man, når man lod den verdslige kirkestyrelse anordne en form for dåbspagten, som stred imod den hellige, almindelige kirkes, der måtte hvile på Herrens egen indstiftelse. Men videre skulde man ikke gå, man måtte ikke blive principrytter på spørgsmålet om menighedens borgerlige frigørelse; det vilde hævne sig på en selv.

Værdt er det også at lægge mærke til, hvilket hensyn han i denne sag tager til folket og fædrelandet. For deres skyld skal man ikke ugrundet forlade statskirken. Den vil dog ikke derfor falde, kun vil der komme lejevende ind i gode hyrders sted, og dette „dejlige land med dets troskyldige, men oftest svage og omvankende børn“ vil blive givet til pris for forvænderheden. Mon ikke både det ene og andet her endnu kan finde anvendelse i vore dage? Kan de spredte afdelingers skilsmisse fra og guerillakamp imod stats- eller folkekirken under den borgerlige kirkefriheds banner opveje det tab, som folket lider ved, at de bedste forlader dets kirke, så længe Herrens ord virker frit derinde?

Birkedals „besindighed“ i denne sag var et udslag af, at han ikke var eller nogensinde blev principrytter. Hvor vidt han end kunde lade sig føre af sin begejstring, når „ideen var opstået i hans egen hjerne“, så var han dog for meget fremfor alt en kristelig personlighed til nogensinde at blive en sådan, det vil sige: partimand i smålig forstand.

Endelig vil man lægge mærke til, at Birkedal har opgivet den afgjorte afvisning af den „dogmatiske og liturgiske frihed“ fra den gang, han skrev sine småskrifter i Ringkøbing. Kun hævder han bestemt — og er han ikke den første, der har gjort det med den klarhed? — at menighedens sognefrihed må gå forud for denne frihed for præsterne. Ejendommeligt nok for den mand, som kom til at gennemføre hin!

— I september måned 1841 gjorde Birkedal og hans

hustru en rejse til Sælland, i anledning af Fr. Barfods og hans søster Emilies bryllup, som stod i Fuglebjerg hos Thomsens d. 11te d. m. Fire dage iforvejen var de gæster ved et „broderkonvent“ i Hyllested, hvor lic. J. A. L. Holm var præst. Her tog Holm anledning af et „velsignet missionsmøde“, som d. 1ste sept. var holdt i Boslunde kirke, og hvor præsten Hass havde prædikedet over Es. 55, 1, til at indlede mødet med en betragtning over Es. 49¹⁾), hvis begyndelsesord („Hører mig, I øer! giver agt, I folk fra det fjærne o. s. v.“) i den gamle abbed Adelhards mund, som bekendt, en gang i drømme lød for Ansgar, der udtødede øerne om Danmark og folkene fra det fjærne om Sverig, og som har givet Grundtvig anledning til sangen: „Hører, øer i det fjærne!“ — Det kan være rimeligt, at dette møde har givet Birkedal stødet til det store missionsmøde i Sønderomme, som han afholdt kort efter sin hjemkomst, og hvorom strags skal fortælles. — Til brylluppet havde Birkedal skrevet en sang, hvori man, fortæller Barfod, kunde læse sig til, at, så inderlig kær hans søster var ham, så lidet attrået var hans nye svoger ham, og tilføjer, at det var, fordi denne hans svoger endnu ikke var ret troende. Inge-mann var Barfods forlover, og her gjorde Birkedal det første personlige bekendtskab med digteren, som han et par dage efter besøgte i Sorø i følge med de nygifte, og som strags havde fået Birkedal kær, fordi han, som han sagde til ham, var en mand, der „sprang over alle kon-veniensens barrikader“. — „Ved bryllupsbordet“, fortæller Barfod videre, „udbragte jeg en skål for fædrelandet, men for at enhver kunde drikke den, sagde jeg udtrykkeligt: „Det er for fædrelandet, hvad enhver af os kalder fædre-landet; jeg kalder nu hele Norden mit fædreland, lige fra Nordkap til Ejderen, lige fra dér, hvor Gustav Adolf satte Svearikes grænse i øst til Blåvandshuk; men jeg

1) „Det sydvestsællandske broderkonvent“ af J. F. Fenger s. 106.

véd, at andre regner anderledes, og derfor kan den også drikke skålen, som regner fædrelandet fra Skagen til Elben eller kun fra Skagen til Skodborgå, — fædrelandets skål!“ Og den blev drukken af alle, kun ikke af Birkedal. Han blev siddende, da han frygtede for, at det skulde se ud, som om han havde drukket på Nordens enhed“. Om Birkedals forhold til den skandinaviske enhedstanke må jeg henvise til det følgende; her kun denne beretning. — Dagen efter brylluppet prædikede Birkedal i Fuglebjerg kirke om „den kristne kirke som den stridende kirke“, og Barfods gamle fader har i sin dagbog bemærket, at det var en god prædiken. —

Om det nu var konventet i Hyllested, der gav stødet, eller om tanken tidligere har været oppe hos Birkedal, skal jeg lade være usagt, men kort efter hjemkomsten fra rejsen indbød han, som ovenfor fortalt, til et missionsmøde i Sønderomme med den hensigt, at få oprettet en missionsforening for Ribe stift som afdeling af det danske missionsselskab. Dette var i året 1821 blevet stiftet af præsten B. F. Rønne i Lyngby; men, skønt dets virksomhed i begyndelsen var meget beskeden, idet det indskrænkede sig til at samle bidrag til hjælp for danske missionselevers forberedelse i Basel og først efter 12 års forløb kom så vidt, at det selv kunde sende en missionær til Grønland (Chr. Østergaard), havde regeringen dog — i sin frygt for private foreninger — allerede i 1822 både udstedt et forbud imod fra prædikestolen at opfordre til at give gaver til det og befalet at nedtage de i præstegårdene ophængte bøsser. Den beskedne virksomhed havde dog ikke ladet sig standse heraf. — I det sydvestlige Sælland havde grev F. A. Holstein stiftet et eget lille missionsselskab ved siden af Rønnes, der efter dennes død i 1833 blev slået sammen med „det danske“; og til præsident blev grev Holstein valgt.

Det er da sandsynligt, at det er Birkedals forbindelse med præstevenerne i „broderkonventet“, der alle deltog i det „danske missionsselskabs“ arbejde (en af dets med-

lemmer, C. F. Rønne i Høve, søn af selskabets stifter, blev redaktør af det nyoprettede „Dansk missionsblad“), hvorigennem tanken om at forplante det til Jylland er kommen til ham. „Det var d. 27de oktober 1841“, fortæller H. Sveistrup¹⁾, „Birkedal samlede under Sønderomme præstegårds og kirkes tag en talrig kres af præster og lægfolk fra Vejle og Ringkøbing amter for at stifte en missionsforening som afdeling af det danske missionselskab. Birkedal prædikede, og aldrig før havde nogen prædiken grebet og løftet mig som denne“. Han havde en dobbelt tekst²⁾: Jesu gråd over Jerusalem og Hans kongelige befaling til disciplene: Går ud i al verden o. s. v. — Herren genlever sit liv i sine troende: menighedens liv er Herrens gudmenneskelige historie. Han genlever sin vemod og sin længsel, Han genlever også sit mod og sin fortrøstning. Stiger vi med Herren op på betragtningens bjerg og ser ud over landene mod nord og øst, syd og vest, hvor korsets prædiken ikke har lydt, „da levede din Herre kun et svagt liv i dig, dersom du ej græd med Ham, udbød med Ham eller rettere Han i dig: O, vidste I dog, hvad der tjener til eders fred!“ Men lad os så bestige himmelfartsbjergene og se ud over jorden, hvor Kristi evangelium kom — „er vor Herre og mester ikke den samme; som for århundreder siden, da han påbød havets bølger tavshed, da Han kaldte den døde af graven, da han skænkede de fattige i Ånden liv og lys og salighed? Hvad skal vi da gøre? Ti alle skal vi dog ikke bogstaveligt gå ud til hedningerne. „Skal Kristi kirke opbygges på sin faste grundvold histude, da må den blomstre kraftigt her hjemme. . . . Skal korsets prædiken ved os fare hen med beåndende, med trøstende, med styrkende kraft over og ind i hedenske hjerter, da må vi have følt os forligte

1) „Højskolebladet“ 1879, nr. 49.

2) „Tale ved det foreløbige missionsmøde i Sønderomme kirke d. 27de okt. 1841“ af V. B.

med Gud. . . Ja, der gives også en prædiken uden ord, en prædiken alene ved sin kristelige tilværelse og vandring, og i de gamle dage drog den stumme prædiken skarer af hedninger til Herrens kirke. Og dertil er vi kaldte uden undtagelse, til at prædike, skønt her hjemme, for hedningerne hist ude med livet af Gud“, indtil Herrens kirkebygning er færdig, når „den står på jorderige som den himmelstræbende domkirke, over hvis spir forklaringens morgenrøde stråler, gennem hvis hvælvinger hellige orgeltoner og englestemmer lyder“. — Men det, som greb Sveistrup, der denne dag første gang mødtes med Birkedal, mest, var et billede, han brugte om evangeliet som en fugl, der fløj ud over hedningelandene: „Evangeliet fløj som en fugl fra kyst til kyst; højt og yndigt sang det for folkene, sang om et fædreland højt over verdens forvirring, sang om retfærdighed i Ham, som er vejen, sandheden og livet, sang om en forligelse med Gud i Kristus Jesus, sang om sjælens salige hvile i fredsfyrstens dejlige pavluner; ja, så yndigt sang evangeliet, at tusinde blandt folkene lyttede, så at hjærterne smeltede, så at hvert levende menneskehjærte selv blev en fugl, der svang sig på bønnens vinger til himlen“. „Derom“, siger Sveistrup, „talede han således, at fuglearten blev levende i tilhørerkredsen. Vi vilde, vi måtte være med til at bære julebudet ud til hedningerne, og en missionsforening blev stiftet, som fra den tid holdt to årlige møder, et i Ringkøbingegnen, et i Vejleegnen, og Birkedal var sjælen i disse møder, skrev salmer, prædikede, meddelte missionsberetning. Møderne i Ringkøbingegnen tabte jeg snart af syne, men i Vejle amt, hvor snart præsten, dr. H. C. Rørdam i Fredericia tog hånd med i gerningen, fortsattes møderne regelmæssigt, endog længe efter at disse to bærere af sagen var flyttede bort“. Sveistrup tilføjer: „Om hedninger i det fjærne vandt stort ved denne virksomhed, skal jeg lade stå hen; men vist er det, at disse møder, navnlig medens Birkedal var deres

leder, virkede meget til oplivelse i store krese her hjemme“.

Men denne dag havde også en anden og stor betydning for Birkedal. Den bragte ham i forhold til Peter Larsen Skræppenborg, og derom har han selv fortalt¹⁾: „Den første gang, jeg så Peter Larsen, var d. 27de okt. 1841, da der blev stiftet et missionselskab for Mellemjylland i Sønderomme, hvor jeg den gang var sognepræst vidt ude på heden. — Han kom da kørende fra Dons med en hel vogn fuld af Østjyder og var naturligvis, da vi efter gudstjenesten i kirken samledes først i skolen, siden i præstegården, ordfører for bønderne og holdt navnlig i skolen en tale til de med sagen lidet kendte hedeboer, der havde hjærteklang og indtrængende kraft. Der tegnede han sig også for et klækkeligt årligt bidrag til gerningens fremme. Jeg husker endnu tydeligt, hvilket indtryk hans levende personlighed og især hans dybtliggende, gennemtrængende øjne med de buskede bryn over gjorde på mig, som da endnu kun havde set og kendt meget få af de så kaldte „hellige“ blandt bondestanden. Jeg tror, at vi strags blev gode venner, og dette venskab strakte sig fra den dag gennem hele livet til hans bortgang“. Det var ikke al tid uden rivninger, især i den første tid, da Peter Larsen endnu ikke var kommen ud over sit gamle pietistiske levesæt og tankegang; og han har i sin harme over, at Birkedal havde skrevet noget om pietisternes „pirringsmidler“, en gang da de kørte sammen til en gudelig forsamling, svunget sin pisk sådan over Birkedals hoved, at forbi-kørende folk holdt stille på vejen og ventede et håndgribeligt sammenstød. Men „man kunde endogså stundum fristes til en gang imellem gerne at ville se ham så bister, for så bag efter at se den næsten jomfruelige undseelse

¹⁾ Se: „Til minde om Ole Peter Holm Larsen (Skræppenborg)“ ved Sofus Borgen s. 91 ff.

og ydmyghed, hvormed han søgte at gøre det godt igen, når han følte, at han var gået for vidt“.

Dette bekendtskab betød nu ikke blot, at disse to mænd havde lært hinanden at kende. Men det var mødet mellem den mand, som var hovedet for de opvakte lægfolk, og den mand, som i sin præstekres allerede da stod som hoved og leder; og, som det for Birkedal betød, at det drog ham selv ind i de vakte lægfolks og de gudelige forsamlings midte, så blev det også derved på en måde indgang for de senere kirkelige hovedbegivenheder med sognebåndsløsningen og valgmenighedsloven, der åbenbart er børn af sammenslutningen mellem de troende lægfolk og præster. Vistnok havde præster af Grundtvigs skole tidligere stået i en lignende forbindelse — og en sådan havde jo også Birkedal været vidne til på Sælland —, men han blev dog den præst, der fremfor nogen anden kom til at sætte kirkens stempel på de „gudelige forsamlings“ og drog dem — for at bruge et udtryk fra de sidste dage — „ind under hvælvingerne“. Det var mødet med Peter Larsen anledning til.

„Jeg kom jævnlig“, fortæller Birkedal, „til ham i Dons, til hans store, mægtige forsamlings, hvor der for det meste var godt at være, og hvor man fik indtryk af en stor samfundskærlighed, og hvor navnlig salmesangen bruste både vældigt og blødt med P. Larsens underlige, dybe stemmes, jeg kunde næsten sige, orgelklang, tonende gennem alle de hundredes røster. Han kom også tit til os i Sønderomme om søndagen, kørende med sine store, hvide heste, og med en vogn overfyldt af 10 til 12 personer, mænd og kvinder, fra østen, skønt det er syv, stive mil igennem det dybe hedesand. Det var ham om at gøre at få så mange med som muligt, og han skyede ikke i sin opofrende kærlighed selv at gå ved siden af vognen den halve vej, forat derved en til kunde komme med. Det var al tid en højtid for mig, når jeg så de hvide heste langt borte på vejen; ti jeg vidste da, at jeg fik søndagsliv og søndagslys ind i min præstegård på

den fattige hede. Det var også gerne således, at han bragte noget håndgribeligt med: en halv tønde hvede, smør o. s. v. Det var hans lyst at give og meddele. — Et af disse besøg står især for mig i et velsignet lysskær, det var på anden juledag 1847, da Peter Larsen kom med daværende kand. Svendsen (Jelling) og gmd. Povl Rasmussen fra Sanderum i Fyn. De par dage, vi da var sammen i Sønderomme, hører til mine kæreste minder“.

Det er umuligt at opspore og forfølge i det enkelte Birkedals deltagelse i gudelige forsamlinger fra denne tid¹⁾, eller det forhold, han kom i til mange troende lægfolk rundt om. Jeg foretrækker at nøjes med at fortælle om en ganske jævn, dog ikke derfor almindelig, vestjysk bondekone, om hvem og om hvis forhold til Birkedal hendes søn har meddelt os pålidelig beretning²⁾. Der er heller ikke noget overordentligt ved historien; men den har det ved sig, at den afspejler mangan en lille sjælehistorie på heden. Maren Hungebjerg fra Ølgod sogn (f. i Ager-snap 1811) var opfødt i et stille og arbejdsomt hjem, hvor gammel guds frygt rådede; om vinteraftenen kom inden sengetid salmebogen frem, aftenbønnen blev læst, fadervor bedet og en salme sunget; efterat man var kommen i seng, fortsattes andagten med fremsigelsen af store, lange bønner og salmer udenad; alvorlige og gud-frygtige ord ledsagede alle vigtige begivenheder i familien. Ellers gik livet sin rolige gang, og udadtil mærkedes ingen særlig bekendelse. Da Maren blev voksen, kunde hun nok mere sig med de unge; Ingemanns romaner var det hendes fryd at læse, og blandt andre sange sang

1) B. har en gang fortalt om en forsamling af anden slags, han var ved. Han skulde — mon ved P. Larsens mellemkomst? — holde en „religionssamtale“ i Gammelsole med de „stærke Jyder“ (Mads Andersen); men der kom intet ud af den, og ved afrejsen blev han temmeligt ublidt — jeg tror med stenkast — ledsaget ud af byen.

2) Povl Pedersen (Bjerge): „En tids- og familieskildring fra Vesterjylland“.

hun af hjærtens grund: „Kong Kristian stod ved højen mast“. Til sine tider kunde hun dog anfægtes af, at Vorherres navn ikke var nævnt i den. I året 1841 blev hun gift ind på et lille sted (Bjerge) på 5 skp. hartkorn. Omtrent ved den tid begyndte der en kristelig vækkelse i Ølgod sogn ved forskellige lægprædikanter, blandt hvilke Kristen Sørensen fra Håsum i Salling og Peter Larsen. Naturligvis kom Maren også til deres forsamlinger. Men det lader dog til, at det var tidligere, at hun var bleven greben af følelsen af sin synd, og at denne følelse havde knuget hende så stærkt, at hun endog en tid havde omgåedes med tanken om at måtte forlade sin mand, fordi hun var altfor ussel og elendig til ham. Men så slog det hende ved læsning i biskop P. O. Boisens andagtbog, at ægtefolk ikke på nogen grund havde lov til at forlade hinanden; hun kom til at tale ud med sin mand, og sønnen siger, at „hendes vækkelse som levende kristen havde sit udspring fra denne tid“, altså fra en menneskelig erfaring i hendes eget liv, hvad der også er den eneste sande grund for et ægte trosliv. Vækkelsen, som fremkom ved forsamlingerne, havde helt igennem et pietetisk strøg. Maren kunde ikke finde hvile derved. Uroen over hendes synd vågnede på ny; hun kunde ikke tåle at høre fiolen ved gilderne; Ingemanns romaner måtte være løgn og tant; „Kong Kristian“ lød ikke længer ved hendes børns vugge. Men hun forstod, at dette var uro, og trængte til fred. Så „hørte hun om Birkedal (mon gennem Peter Larsen?) i Sønderomme som den præst, der havde et lægende ord, og hun gik den lange vej over hederne derop, ikke én, men flere gange gik hun den; og havde det ikke været, fordi det vakte så meget opsigt og ond tale, havde hun gået den meget tiere; ti skønt vejen var to mil over heden og lige så langt tilbage, så regnede hun det dog for intet, selv når hun snart ventede at blive moder, når hun blot kunde finde et ord, der kunde trøste det sorgtunge hjærte. Da Birkedal holdt sin afskedsprædiken i Hoven, delte han sin trykte prædiken ud

iblandt folk; Maren fik en af hans egen hånd, hun gemte den siden som et kært minde om ham og hans forkyndelse. Hun blev af tid ved at følge ham og hans virksomhed med stor kærlighed. Hans prædikensbog og husandagtbog — navnlig den sidste — hørte til hendes kæreste søndagslæsning. Da senere partihadet mod grundtvigianerne kom frem i Vestjylland, og der taltes om det forfærdelige, at Birkedal var Grundtvigianer, så sagde hun ganske rolig: „Er Birkedal Grundtvigianer, så må der være noget godt ved dette, for ellers giver han sig ikke af med det, det kan I være sikker på“. Da de så endelig fortalte, at nu havde han gjort det så galt, så nu var han bleven afsat, sagde hun atter på sin rolige måde: „Jeg forstår mig ikke på det; men det er jeg vis på, at Birkedal ikke har gjort andet, end hvad han har berådt sig med Gud Fader om“.

Der falder mig i modsætning hertil — eller i sammenhæng dermed, om man vil — en anden fortælling fra disse dage ind. H. J. Kofoed, senere præst i S. Nærá, sidst i Hesselager, rejste som ganske ung kandidat til fods fra Vejle i følge med en student V. fra B. præstegård i Vestjylland til dennes hjem. Da de om morgenstunden, som sol stod op, kom til broen over Sønderomme å, lejrede de sig i græsset og spiste deres smørebrød. „Hvem er præst her?“ spurgte Kofoed. „Åh!“ lød svaret, „han hedder Birkedal, det er en af de hellige præster, men det er kun en gammel kærling, som kommer i kirke“. — Om eftermiddagen kom fru Julie Østergaard fra S. Felding¹⁾ på besøg i B. præstegård. Da hun var kørt, spurgte Kofoed, der havde talt meget med hende, om hvad det var for en kone. „Ja, hun hører også til de hellige“. „Ih!“ sagde Kofoed, „er alle de hellige sådanne, lad os da endelig komme over til den hellige præst i Omme!“ — Det lykkedes nu ikke fra B. præstegård. Først adskillige år efter kom Kofoed til Birkedal på Fyn.

¹⁾ Præsten Chr. Østergaards hustru.

Foruden de årlige missionsmøder var der præstekonventerne. Det var jo naturligt, at den opvågnende kirkesans, i forbindelse med hele tidens trang til forhandling om alt offentligt, måtte give også præsterne lyst til at samles og tale med hinanden, både om hvad der vedkom deres tjeneste i snævrere forstand og om kirkens forhold til de nye tilstande, som forberedtes i det politiske liv. Ti hvorvel de ikke udgør nogen „stand“ i menigheden — som de havde været det overfor det gamle regimente —, så må dog deres fælles gerning naturligt også knytte dem sammen på en særlig måde; og det var jo tillige i sin orden, at hovedordførerne fra kirkens side i det, der forestod, måtte findes blandt præsterne.

Det ældste, større konvent er vel nok det så kaldte „Roskilde-konvent“ på Sælland. Det oprettedes i 1842, og er på en måde født ud af stænderforsamlingerne, idet tanken om et sådant konvent opkom hos nogle præster, der havde været til stede ved den gudstjeneste i Roskilde domkirke, der åbnede den sællandske forsamling i hint år. På stiftelsesmødet d. 21de juli blev det vedtaget, at „dets hovedformål skulde være åt drøfte sager, som angår kirken og skolen, samt præsternes embedsvirksomhed og stilling i det hele“. Der var en snes præster til stede, og „forsamlingen, der blev holdt i den gamle skole omkring et klaver i mangel af bord, var ikke glimrende“. — Men det var jo ingenlunde det første konvent i det hele her i landet. Det må nok snarest det allerede flere gange nævnte „sydvestsællandske broderkonvent“ være; og det var oprindeligt nærmest samlet om trangen til indbyrdes forhandling om, hvad der vedkom den egentlige præstegerning, og havde et udpræget opbyggeligt præg; først lidt efter lidt kom også spørgsmål af større rækkevidde op. Det var nu den mand, hvem vi skylder beretningen om hint broderkonvent, der blev valgt til første formand for Roskilde-konventet, nemlig J. F. Fenger i Lyngby, og som strags tonede flag for det på stiftelsesmødet, idet han allerede da gjorde ind-

ledende skridt til, at gejstligheden skulde „gøre noget for gendøbernes religionsfrihed, som for kirkelig frihed i det hele“. Således blev da „broderkonventet“ en slags moder for Roskilde-konventet, medens stænderforsamlingen kunde kaldes dets fader¹⁾.

Men „broderkonventet“ — fra 1837 — havde ikke været enestående. Her er ikke stedet til udførligt at skrive præstekonventernes historie; jeg skal kun minde om, hvad der står i forbindelse med mit æmne. At Birkedal havde fået et mindre konvent oprettet i Ringkøbing-egnen, er tidligere omtalt. Da han kom til Sønderomme, var allerede her året før oprettet et for præsterne i Nørvang-Tørrild herreders provsti (af provsten J. Zahle); anledningen havde Mynsters udkast til det nye ritual givet, og det var bestemt, at det skulde samles to gange om året på omgang hos præsterne. Ifølge H. Sveistrups meddelelse blev Birkedal „sjælen“ i det og „mødte jævnlig med afhandlinger og forhandlingsæmner“²⁾. Birkedal har selv i Dansk kirketidende nr. 4 (1845) givet en meddelelse om „konventer i Jylland“, i anledning af, at der i 1844 var oprettet et almindeligt konvent i Jylland (mødested: Viborg), hvorom senere. Man ser deraf, at der fandtes konventer på de fleste steder i Jylland, færrest i Århus stift, flest i Ribe stift. De begyndte gerne med en kirketjeneste, efter hvilken præsterne samledes i præstegårdene til de egentlige forhandlinger; æmnerne var i forvejen meldte til formanden, og en sekretær nedskrev det væsentlige af forhandlingerne. I adskillige af dem var det vedtaget, at der hver gang skulde leveres en videnskabelig eller kirkelig-praktisk afhandling, men det var dog umuligt at overholde denne bestemmelse, da „ikke enhver præst er en teologisk videnskabsmand, og de kirkelige spørgsmål ej bør fremtvinges, men frembyde sig af sig selv“.

¹⁾ Se „Dansk kirketidende“ nr. 38, 1846 og „Det sydvest-sællandske broderkonvent“ s. 128—29.

²⁾ „Højskolebladet“ 1879, nr. 49.

Derimod var det almindeligt, at „de deltagende efter omgang leverede en prædiken eller en lejlighedstale, der var holdt, hvilket dels giver indblik i den forskellige forvaltning af det ene og samme ord, dels giver lejlighed til oplysninger, bemærkninger og broderlige råd“. — Det var i Nørvang-Tørrild herreders præstekonvent, at Birkedals afhandling om „Kirkeåret“ (udgivet 1843) og en lignende om „Nøglemagten“ (trykt i Dsk. krktd. nr. 25—26 1846) — hvori han udtaler sig for indførelse af kirketugt ved præsten og medhjælpere af menigheden — fremkom. Jeg minder også her forud om, at det var en erklæring af dette konvents præster i salmebogssagen, som gav anledning til den provsteretssag, han kom under i 1844.

Men foruden dette konvent havde man også sit „broderkonvent“, hvori Birkedal første gang fandt sig i en tætsluttet ring af samstemmende præstevenner. Der var J. V. Bloch i Lønborg, L. Blædel i Brande, Chr. Østergaard i S. Felding (tidligere missionær i Grønland), Hassenfeldt, fra 1841 på Holmsland, deres „patriark“, H. Sveistrup i Nørup („som næsten hued' os allerbedst“), P. Tang i Velling. Til Birkedals hjærtensvenner må også regnes Kornerup i Oddum, som dog døde allerede i 1842. „I Birkedal“, har en af dem¹⁾ sagt, „fandt vi alle det mest fremragende og befrugtende ele-

¹⁾ J. V. Bloch. — Han har i denne sin meddelelse til mig ønsket tilføjet: „Men han tog livet mere frit og flot, end jeg kunde være med til; han fulgte sin individualitet, sin ånds oprindelighed og sit varme hjærte, og elskede en frihed, hvis begrænsning han helst vilde holde i sin egen hånd. Jeg følte mig derfor, hvor meget end hans sprudlende vid og personlige elskværdighed rev mig med sig, og hans åndelige energi drev mig frem, dog efterhånden tilskyndet til at holde igen og øve kritik; og det blev senere min særstilling i den grundtvigske kres“. Han sigter herved særlig til, at han ikke kunde billige B.'s optræden ved valgmenighedsdannelsen i Ryslinge, og at B. ikke kunde gå ind på hans tanke om „kirkens pinsetid“.

ment. På min udvikling har hans venskab haft en meget stor indflydelse. Hans genialitet, hans dybe kristelighed og friske menneskelighed mødte al tid min sympati, især efterat Grundtvig også havde vundet mig“. „Lidt sky“, fortæller en anden (Sveistrup)¹⁾, „var jeg fra først af for den mand, der fra sin kateketbolig havde udsendt et skrift om sognebåndsløsningens behandling i den ros-kildske stænderforsamling og skarpt havde dadlet selv en biskop Mynster: men da jeg mødtes med ham, forvandlede snart min frygt til kærlighed“.

Lad mig skyde følgende anekdote ind her, fortalt af Bloch: „Medens Birkedal var i Sønderomme, skrev han en afhandling, betitlet: „Pøbelfærd“, omtrent af følgende indhold: Pøbelen findes ikke blot i de lavere klasser, den kan godt møde i pene klæder og med fine manerer. De politiske løsgængere, som ikke føler sig indordnede i statens organisme, ikke respekterer husets herre og husets ånd, men forfølger selviske formål og er færdige til oprør, når de finder deres fører, regner vi til statens pøbel: Slesvigholstenernes færd mod Danmark er pøbelfærd. Denne sindrige afhandling havde B. en formiddag, medens vi sad i havestuen, læst op for mig og et par andre venner, der besøgte ham. Vi blev kaldte ind til middagsbordet, og afhandlingens spredte blade blev liggende på bordet i havestuen. Da vi kom tilbage fra middagen, fandt vi disse blade svømmende i blæk. En lille åben blækflaske, der stod på bordet, var bleven væltet, måske ved lufttrækket gennem de åbne døre eller af en kat. „Åh! min pøbelfærd!“ sagde B. og lo. Afhandlingen var dømt, han gad ikke på ny renskrive den“. — De første fire kvartsider af den er dog endnu tilbage; og af dem ser man, at den er fremkaldt ved de gadescener, som Orla Lehmanns domfældelse (1842) gav anledning til, og hvori „mange så kaldte dannede personer, efter sigende, har taget del“. „Når“, hedder det videre, „de så kaldt

¹⁾ „Højskolebladet“ nr. 49, 1879.

liberale ivrigt påstår, at de blot kæmper for at bringe større frihed og velvære og sikkerhed ind i folkelivet, da har vi atter her et bevis på, hos hvor mange af dem slige floskler er alvorligt mente; ti er der noget, der kan bringe frihed, velvære og sikkerhed i fare, er det slige demonstrationer, der er lagte an på med brutal magt at sætte meninger igennem og skaffe en overbevisning større vægt“. —

Men så valgte han en anden vej til at give sit hjerte luft om de politiske forhold i Danmark, idet han 1842 udgav: „Danmarks nutid, fortid og fremtid“, med følgende tilegnelse: „Magister artium, D. G. Monrad, min kære ungdomsven, min manddoms politiske modstander, tilegnes disse blade“.

Det¹⁾ er et indlæg imod den liberale opposition i fyrerrerne, men også imod al absolutisme i Ludvig d. 14des stil. — Det er en mislig omgang med friheden, når man tror den nået, ved at folket får skattebevillingsret og konstitution. Mener man umiddelbart at kunne overføre oldtidens frihedsformer på nutiden, tager man ikke i betænkning, at oldtiden dog kun er folkets barndomstid, hvori det uregelmæssige, det, der endnu er uden forstand på sig selv, og derfor til dels er uden kraft til at styre sig selv, råder. Den kan ikke eje normen for udviklingen, selv om den gemmer spiren til den, der skal udfolde sig i folkets fremtidsliv. Denne spire er ganske vist nævnt med ordet: frihed, og der kan ingen strid være om, hvorvidt vi skulle være fri eller ikke; men spørgsmålet er: hvad er den sande borgerfrihed? Den består ikke i, at folket gør kongen ufri (som dets „første embedsmand“), eller i, at kongen gør folket ufrit, men i begges fælles frihed.

Han gennemgår nu historien. I midalderen var kongen

¹⁾ Den følgende indholdsangivelse af det lille skrift er tagen af mine „Mindeblade om V. Birkedal og hans hustru“ med et par ubetydelige småforandringer.

bunden — men var folket derfor frit? Nej, ikke uden man ved folket vilde forstå de to stænder: adel og gejstlighed. Og deres frihed var netop folkets trældom. Man glemte, at folket var en organisme: ett legeme. Hvad enten man opfatter statsomvæltningen 1660, som om kongen tiltvang sig enevælden, eller som om folket gav ham den, så betyder den dog, at et nødvendigt led af folkefriheden med kongens ubundne magt vandtes tilbage, og en forfatning som den af 1660 kunde ikke bestå i næsten 200 år, uden at være et hjem for folketanken, idetmindste til en vis given tid. Det ene lem på „legemet“ var atter frigjort.

Men målet er: almindelig frihed. Den kunde dog ikke gennemføres, så længe folket lå i åndelig trældom. Det måtte først åndeligt frigøres, og det har netop enevoldsmagten taget sig på, som det også er under den, at århundredets folkelige rejsning i digtning, kunst og videnskab har fundet sted. Og nu sidst var det den enevældige konge, som ved forordningen om stænderforsamlingen har gjort folkerøsten fri. Derved blev begyndelsen gjort til en bevidst sammensmeltning af alle Danske til ett Danmark. Det andet lem blev frigjort.

Begyndelsen, — ti dette er ikke bygningens fuldendelse, men dens „rejsning“. Han mener at den fuldkomne form er given heri, om end den virkelige fylde ikke er nået. „Jeg indrømmer gerne, at den rette frihed endnu ikke er til stede i Danmark, at meget bør forandres hos regering og folk først“. Men det er fremfor alt ikke udvortes, men indvortes frihed, det kommer an på. Grundbetingelsen herfor er given derved, at ordet er løst. Ordets frihed er den største, ja eneste borgen for en virkelig folkefrihed. Og er kongen ikke juridisk bunden til at imødekomme folkets berettigede ønsker, så er han det dog moralsk. Han hører jo folket selv til. Det er netop den „liberale“ opfattelse, der tillægger kongen absolutthed, ved at stille ham udenfor sammen-

hængen med hans folk, hans tid, almægtig overfor et afmægtigt folk. Vor opfattelse kender ikke en sådan konge. Den konge, som selv hører sit folk og sin tid til, vil ikke kunne unddrage sig for at opfylde de ønsker, som virkelig er et udtryk for folkets tarv, selv om det ikke sker så hurtigt, som utålmodigheden forlanger det.

Folketyranni under en lovgivende forsamling vilde være det største onde. Den frie kongemagt og den frie folkerøst tilsammen er den forklarede enhed. Der står meget tilbage fra begge sider endnu. Kongen må give udvidet trykkefrihed, stændernes forening til ett folkeråd, toårigt finansbudget, offentlighed i forhandlingerne, almindelig samvittighedsfrihed. — Folket må opgive at føle sig som slave under den nuværende forfatning, — det stadige råb på, at man er slave, gør en til sidst til det, hvor megen udvortes frihed, man så fik —, og det må udrydde den egenkærlighed, hvori vi, med al snakken om det almindelige bedste, dog kun har øje for vort eget. — Det er den indvortes fribårenhed, det kommer an på, ikke ydre former. Og jo hidsigere man kræver disse, des mere sænker man niveauet for den ægte frihed. —

Man skulde tro, at dette skrift en gang for alle måtte udrydde legenden om, at Birkedal „i sin ungdom fuldt ud delte den national-liberale idealisme med denne politiske retnings udødelige bannerførere“. Det giver jo fuldstændigt det Grundtvigske program fra 1840'erne. Visselig var han „idealist“. „Man vil vistnok indvende imod mig, at jeg er en „idealist“, siger han s. 56, „der kun taler om, hvad der formedelst verdens ufuldkommenhed aldrig kan realiseres, og jeg vil ej nægte, at noget sådant måske findes hos mig. Men dette giver ej de krasse realister mindste ret imod mig, og det skulde allerede glæde mig meget, om mine svage ord kunde bringe nogle af disse til at optage i sig mere idealsk, hvortil de åbenbart trænger“. Hans idealisme er den ægte, umiddelbare tro på, at folkets lykke beror på en vækst indvendig fra af dets ejendommelige ånds- og

hjærteliv, fri, fordi dette får lov til at udfolde sit eget liv, bunden kun af selve den historiske udviklings lov. Også hans betragtning af det folkelige liv er aldeles fri for det, man har kaldt det „doktrinære“, og som al tid klæber både ved den falske idealisme og den smålige realisme. Og det var, fordi han mente at finde for meget af begge disse to ting hos datidens „liberale“, at han angreb dem i sin gamle ungdomsvens person, hvem han minder om deres ungdoms tilråb til hinanden: „Kamp og sejr!“ som han også gør til feltråb i denne kamp, om — som han siger — „hvem af os der valgte det rette frihedsbanner“. Han er „Danskeren“ imod den tids „Evropæere“.

Men lige så lidt står han på den gamle absolutismes grund. Kongemagten har sin ret, fordi den er den bedste borgen for en virkelig folkelig udvikling, det bedste værn for et jævnt og ligeligt fremskridt uden stænder-, stands- eller klassevælde. Kongen er til for folkets skyld, og ikke omvendt folket for kongens skyld.

Dette lille skrift har også betydning, fordi det viser hans stilling både til det sønderjyske og det skandinaviske spørgsmål. „Et folkeslags særegne karakter er et guddommens stempel, påtrykt dette folk i fødselens time“. Den kan udvikles, forklares, men den kan ikke give „noget andet, der er ejendommeligt for en anden nation, virkeligt liv hos sig“. En nations storhed og betydning bedømmes ikke efter dens folketal, men „efter det mål af ånd, der styrer“ den. En udvidelse af dens landsgrænser og magtområde udover den selv er kun tilsyneladende en forøgelse af dens kraft; den er i virkeligheden en indvortes svækkelse deraf. Dette bevises med verdenshistoriske eksempler og med vort folks egen historie. Og nu for tiden! — „hvilken dansk mand, der har tænkt over sit fædrelands tilstand, har ej med vemod skuet hen til Holsten og dets indflydelse?“ Denne udvidelse af Danmarks rige er bleven en magt „til at splitte folkets kraft ad, især med hensyn til Slesvig Slesvig —

dog jeg tier; ti her var fristelse til at sige for meget!“ — Den samme betragtning overfører han på den politiske skandinavisme. Det er en „umoden“ tanke, at „sammenføje på en udvortes måde, hvad tørst i tidens fylde skulde forenes ifølge en fri, åndelig drift hos de tre beslægtede nationer“. De hører vistnok til „èn nation i udstrakt betydning“, men der må være „en indvortes grund til adskillelsen“, som ellers vilde være uforståelig for os. En udvortes forening, så længe den indvortes grund til adskillelsen bestod, vilde kun atter splitte kræfterne. Men „Danmark længes efter en åndelig bevidst forening med Sverig og Norge, og tidens forlængsel stunder dertil. . . . Af en sådan forening vil komme skønne frugter, og visselig, en gang skal verden lytte til de toner, som udgår fra det samlede, åndeligt forenede Norden!“

Endelig må jeg medtage følgende udtalelse om opdragelsen i det hele: Man må forstå at udvikle det hos barnet, som er dette barn ejendommeligt; gør man ikke det, da kan man måske nok få et „sædvanligt hverdagsmenneske“ ud af det, men „hans livs opgave bliver uløst — — det, hvortil han egentligt ved sin ejendommelighed kaldtes, bliver forsømt“. — „Hvo kan tælle alle dem, der vilde være blevne sjældne, i deres retning højtstående mennesker, dersom deres egentlige væsen var blevet forstået og taget til følge, og nu til dels er blevne almindelige hverdagsmennesker, hvis dagsgerning lige så godt kan udføres af en anden? Og har ikke i vore dage hyppigheden af skoler og dannelsesanstalter, hvor alle skæres over èn kam, hvor der ikke tages og tildels ikke kan tages tilbørligt hensyn til det særegne ved de forskellige individualiteter, bidraget sit til at afslibe de skarpe, ejendommelige kanter på det hjul i mange unges bryst, der var bestemt til ved sine takker at gribe ind i verdensudviklingens gang, men nu bliver unyttigt, fordi netop disse takker affiles? Vist er i det mindste det fænomen, at, siden verden har fået så mange kunstakademier og

højskoler, er antallet af de store genier aftaget . . . og det er et stort spørgsmål, der endnu ej er tilstrækkeligt besvaret, om den almenkultur, der trådte i genialitetens sted, aldeles kan erstatte, hvad vi har tabt“. — Man dømme om disse betragtninger i det hele, som man vil, men det kan næppe nægtes, at det sidste spørgsmål rører ved noget i hele nutidens kultur, som er et svagt punkt ved den. Jævnmålet, gennemsnitsdygtigheden, er en god ting, men højdemålene må ikke fortones deraf. —

— Som før fortalt, var Sønderomme og Hoven kun et ringe kald, hvad indtægten angik; kårerne var små og tarveligheden stor. Men de små kår skaffede dem dog en glæde, og det var den, som lå i nøjsomhedens taknemlighed over hvert et lille nyt stykke, de kunde få til. Den glæde er større end glæden over, hvad rigdom let kan købe. Hvad lignede deres fryd, da de året efter, de var flyttede ind i den gamle præstegård, fik en lås for en klinke på deres dør! Eller når der endelig var blevet samlet fjer og dun nok til en dyne! — Og dyner skulde der til i årenes løb. Ti børnekameret blev fuldt, — 5 piger og 2 drenge blev dem fødte i de 9 år, de var i Sønderomme. Men dette kammer kaldte Birkedal sit „skatkammer“. Her viste han sine fremmede ind og sagde: „Buk dig nu, om du aldrig har bukket dig før — jeg er millionær, og her gemmes hele min rigdom!“ Luthers ord, at hvert barn i huset er et „fadervor“ mere, slog til her; for „disse livets penge“ fik de mad og klæder,

„skønt vi beholdt dem og ej gav dem ud —
en indtægt uden udgift vist fra Gud.“

Præstegårdsavlingen — efter hans sigende 800 tdr. land, hvoraf de 700 lå i uopdyrket hede og de 100 opdyrkede kun gav lidt af sig — var bortforpagtet, da han kom. Forpagteren gik fallit ved majdagstid 1843, og Birkedal måtte selv overtage avlingen. Men landmand var han ikke; han kendte ikke, fortæller en karl, der tjente ham,

og som lever endnu¹⁾, sine egne kreaturer og havde heller ingen forstand på gårdens arbejde; „han kom tit ud til os på marken og kunde da sige: „I kan nok nå så og så langt før aften“; undertiden var det det dobbelte af, hvad der kunde præsteres i den tid, til andre tider kun det halve“. Bekendt er historien om, at han, da en vandflod havde bortrevet alle hans høstakke på engen, og han netop fik besøg af en god ven (L. Blædel i Brande) førte denne ud for at beundre det skønne syn af de på den rivende strøm svømmende stakke! Det er dog et spørgsmål, om denne tilsyneladende sorgløshed ikke nok så meget var et udtryk for en troens humor, hvori han befalede sin sag Gud i vold. Ti han kunde nok føle fattigdommens tryk.

Nogle andre træk, som samme karl er hjemmelsmand for, skal med det samme fortælles. Jørgen Hansen skulde købe en ko til ham på Vorbasse marked; men da priserne var temmelig høje, og han desuden vidste, at der kunde købes billigere i hjemmet, købte han ingen på markedet. Da han kom hjem og fortalte Birkedal dette, sagde denne: „Ja, det er godt nok, — men én ting kan jeg sige dig, at, før du køber, skal du sige til sælgeren, at markedet var dyrt“. — Når han kørte for ham, og de havde talt om forskelligt, kunde Birkedal afbryde samtalen og sige: „Nu har vi talt om denne verdens ting, lad os nu tænke på Vorherre!“ — En gang spurgte han en kone fra Hallundbæk — som han havde for skik —: „Nå, hvordan har De det?“ „Vi har det såmænd sølle, hr. pastor, hele vor eng står under vand“. „Nå ja!“ sagde han, „men når man har det på det tørre med Vorherre, så bliver der nok råd“. — I sin godhed kunde han godt lade sig narre. Et år, kornet var dyrt og kapitelstaksten høj, kom der en temmelig velstående mand fra Borris og

¹⁾ Aftægtsmand Jørgen Hansen (Bjerge) i S. Felding.

foregav for ham at være fattig; han solgte ham så et par tønder korn langt under prisen ¹⁾).

Følgende brev til Fr. Barfod kan give os et indblik i Birkedals økonomiske kår på denne tid:

„Sønderomme præstegd., d. 16de maj 1843.

Kære Barfod!

Jeg har modtaget dit brev, hvoraf jeg ser, at du ønsker de 20 rdl., som Reitzel giver mig i honorar for en liden bog. Jeg vil sige dig min oprigtige mening. Jeg har, sålænge jeg har været gift (vel også før, som du véd), både formedelst gammel gæld og min Emilies mange og kostbare sygdomme, så vel også formedelst mangel på ret forstand i pengesager, bestandigt haft at kæmpe med næringsorger. Disse er ingenlunde formindskede, men forøgede i det sidste år. Jeg har haft en forpagter, som bedrog mig for i det mindste 200 rdl.; han er nu rejst og har overladt mig præstegården; min besætning solgte jeg ifjor, og nu skal jeg i dyre domme anskaffe mig en ny; jeg behøver kun at sige dig, at jeg er indskrænket til to køer på en avling, som bør holde 10 sådanne, for at overtude dig om, hvor beklagelig i denne henseende min stilling er, og jeg ser ingen udveje til at forbedre den. I en sådan tilstand tilstår jeg, at jeg med et slags velbehag tænkte på de få penge, 20 rdl., som Reitzel havde lovet mig, så meget mere, som det er det første, jeg nogensinde af penge har modtaget for mine småpjeser. Jeg tænkte allerede at kunne købe mig en ko mere for disse penge. Nu kom dit rykkerbrev, og jeg nægter det ikke, at det forstemte mig lidt. Jeg har aldrig — og det vil sige meget — været i en sådan trykket, ja ofte ret smertelig pengetilstand, som i år i

¹⁾ En anden karl har fortalt, at han en søndag i en vanskelig høsttid kom med den meddelelse til B., at de kørte hø ind henne i Østerby, og mente, at så kunde præsten også nok tage fat. Men B. svarede ganske roligt: „Ja, men det er vel da ikke vort hø, de kører ind!“

dette forår. Dersom du, efter at have fået dette at vide af min oprigtige tilståelse, dog alligevel skulde mene, at du endnu trænger mere, da vil jeg naturligvis overlade dig de omtalte penge.

Jeg har i flere år været i din gæld, og jeg skal aldrig glemme den kærlighed og velvilje, hvormed du i sin tid gjorde udlæg for mig. Men, kære Barfod! du vil også tilgive, at jeg korteligen berører, hvorledes jeg kom i denne gæld til dig. Først må og tør jeg, med beråbelse på vort uforglemmelige ungdomsforhold, der dog vist også fra min side godtgør, at venskabet var og er oprigtigt, og at dette venskab ikke tillader nogen bitterhed eller ukærlighed, må og tør jeg forlange af dig som en hellig pligt mod en gammel ungdomsven, at du ikke miskender mig for, hvad jeg vil skrive. Du betalte en gæld til Quist for mine digte, og du betalte endvidere Reitzel for nogle bøger, jeg hos ham havde erholdt, men begge dele gjorde du i sandhed, så vidt jeg mindes, uden nogen anmodning fra min side, og uden at jeg nogensinde havde ladet dig være i uvidenhed om, at jeg ikke vidste, når jeg kunde klare denne gæld. Jeg erindrer også godt, at du en gang, da jeg beklagede min uformuenhed til at godtgøre dig dit udlæg, sagde: „Det skal blive, til du får bedre tider“. Disse bedre tider er, det forsikrer jeg dig, ikke komne; snarere er tiderne i denne henseende forværrede for mig. Men alt dette anfører jeg, Gud er mit vidne! ikke for at forringe din godhed eller løsne mig fra min forpligtelse til, så snart jeg kan, at betale dig, men jeg anfører det for min egen skyld, for at du ikke skal vredes altfor meget på mig, når jeg har ladet min gamle gæld til dig stå uafgjort; ti dels har jeg ikke bedet dig om at gøre udlægget, dels har jeg aldrig kunnet love dig noget bestemt i denne henseende. At min skyld til dig alligevel, det må du tro, hører til den gæld, som tit og ofte har generet og trykket mig, fordi jeg vidste, både med hvor god vilje, du udgav disse penge for mig, og hvor lidet dine pekuniære omstændig-

heder gjorde dig det let, det er en sag, som jeg selv bedst véd, og som jeg her forsikrer dig om.

Således trykket på mange måder og fra alle sider, overlader jeg det til dig selv, hvorvidt din stilling er således, at du nødvendigvis må have hine 20 rdl., eller du muligvis kan undvære dem ved at få dem på anden måde. Jeg er i stor knibe, du også. Vorherre hjælpe os begge ud deraf! — Fra min Emilie de kærligste hilsener til dig og min kære søster!

Din

Vilhelm Birkedal.

I hvad brug du så gør af dette brev, véd jeg, at du ikke viser Reitzel det i sin helhed“.

Sådanne ting hører også med, når man vil skildre et menneskes levnedsløb, og ikke blot fortælle om den offentlige side deraf. Hvad der, menneskeligt talt, mere end noget andet bærer en mand over næringsssorgen, det er en trofast og forstandig hustru; og en sådan havde Birkedal. Hun var vist ikke af de virksomme Martha-naturer; hun var mere fin end kraftig, mere stille end travl, og hendes mange barnefødsler og jævnlige sygelighed i disse år forbød hende også at tage del i det strænge husarbejde; men hun havde en sjelden ævne til at afpasse alt efter kårene, de havde, — og jeg, tror at det ikke mindst kom af hendes forståelse af, at det var hendes kald på denne, som på andre måder, at værne, som hun kunde, om den mand, Gud havde givet hende, at han ikke skulde forkrænkes af noget. Det kom ikke blot af, at hun elskede ham, men hendes trofasthed i småt som i stort var en tak til Gud for, hvad hun havde i ham. — I et brev, hvoraf tidligere er anført et stykke¹⁾, skriver hun til ham: „Det forekommer mig nu som den tid, vi var forlovede, og du rejste fra mig; og jeg elsker dig ikke mindre nu end den gang, må du tro, men tværtimod

¹⁾ Se s. 228.

endnu højere; ti jeg har jo lært dit elskelige hjærte bedre at kende og set din fromhed, hvilket har bevirket, at jeg også er bleven lidt mere from, end jeg før har været; forhen elskede jeg vor Herre og frælsér, men Han kom ikke i mine tanker så ofte som nu, da jeg mange gange om dagen henvender dem til Ham; jeg tænker ofte på, at Gud har pålagt mig den svaghed, der undertiden ængster mig¹⁾, for at drage mine tanker til sig, og jeg er måske som de uartige børn, som ikke kan tåle at tages på en mild måde, men må påmindes strængt for at blive lidt gode; når jeg bestandigt følte mig kraftig og aldrig havde fejlet noget, vilde jeg måske blive overmodig og glemme Ham“. --- Når man sammenligner dette med ord, man vil erindre fra Birkedal til hende i forlovelsestiden om at være mere from og ikke glemme Gud, vil man forstå, hvad samlivet med ham havde været for hende.

Det skrift, som Birkedal glædede sig til at få de første 20 rdl. for, han endnu havde fået i boghandlerhonorar for sine skrifter, var: „Kirkeårets evangelierække som et spejl for den kristelige livsudvikling“, der som afhandling var oplæst i Nørvang-Tørrild herreders præstekonvent og udkom i foråret 1843. Skønt der ingen ligefrem bekæmpelse af det i Mynsters alterbog og ritual gjorde forslag til indførelse af nye prædiketekster findes deri, så er det dog et indlæg imod sådanne²⁾; og

¹⁾ Hun havde været hjemsogt af nogle krampetilfælde, der havde givet hende en vis frygt for at være alene, der fulgte hende langt op i årene.

²⁾ Når L. Koch i „Den danske kirkes historie 1817—54“ s. 176 siger, at Birkedal — i modsætning til tidligere udtalelser — i dette skrift „slutter sig helt“ til Grundtvigs fuldstændige afvisning af Mynsters udkast, og antyder, at det er dennes „Frisprog“, som har onstemt ham, så viser for det første det ovenfor meddelte brev til Fr. Hammerich, at Kochs forudsætning ikke holder stik, og i „Kirkeårets o. s. v.“ leder man forgæves om noget, som kan begrunde hans udtalelse. B. værger kun de gamle prædiketekster af al

han går den vej at vise — som titelen siger — de gamle, os overleverede evangelietekster som et spejl for den kristelige livsudvikling, han mener, en ny tekstrække let vil kunde fordunkle. Bogen — med hensyn til indholdet må jeg henvise til den selv — er i grunden en sammentrængt og kærnefuld lille postille, som man vil kunne læse med meget udbytte den dag i dag, hvordan man så stiller sig til brugen af andre tekstrækker; den er rig på tanker i et skønt og veltalende sprog og indeholder så dybe og træffende fingerpeg på en kristelig livsudvikling, at den endogså i høj grad glædede en mand som Grundtvig, fra hvem Birkedal i anledning af den fik følgende brev:

„Khavn, 6te maj 1842.

Kære ven!

Megen tak for Deres rare, lille bog om kirkeårets evangelier, som jeg ikke vidste, var til, før den forleden dag faldt mig i hænderne, men som jeg da strags læste med stor fornøjelse og selv med umiddelbar nytte, da jeg virkelig ikke hidtil har set anden organisme i vore søndagsevangelier end den historiske, som er lidt forvirret og ophører ved pinse. Det glædede mig ret inderligt at opdage denne ny skønhed hos en elsket genstand og en i alle måder dyrebar skat, da vore søndagsevangelier for største delen udgør de bibelsprog, der fra Herrens og apostlenes mund har gået levende gennem menigheden, sat sig fast i dens bevidsthed og tildels udpræget sig i kristelige ordsprog og mundheld, så de udgør bibelsprogets kerne, hvorover Ånden svæver, og lod sig derfor næppe ved noget erstatte. — I det enkelte er der naturligvis adskilligt, jeg tænker mig lidt anderledes, men det hele, som er hovedsagen, at vi har det kristelige levnedsløb,

magt. — I „En folkelig julegave“ 1879 har B. ladet den lille bog optrykke, atter som et indlæg i den samme sag, med nogle tidssvarende bemærkninger.

lige fra dets undfangelse ved troen endnu før dåben til dets kroning i de helliges samfund, på den mest levende og fattelige måde afbildet, det er så glædeligt, og oplysningen derom kan og vil, med Guds hjælp, blive så frugtbar til opbyggelse, at det kun er småting, jeg må anmærke, at f. eks. helligtrekongertiden først afrunder sig med evangeliet om Herrens forklarelse, at fastelavns-evangeliet betyder et nyt afsnit for de „ældre“ i Kristus, som derefter [derfor?] må holdes i perspektiv for børnene, så de ikke skal forskrækkes over de anfægtelser og lidelser, som slet ikke vil møde dem, før de er dem voksne, og endelig, at trinitatistiden, som De kun har ymtet om, skal henføres til „evigheden“, kan og skal, lige fra genfødelses-evangeliet til Allehelgens (som burde al tid slutte vort kirkeår) helt igennem henføres til det evige livs bevidsthed, lige fra dens første spire til dens udfoldning som martyrosen, der egentlig ikke blomstrer på statskirkens enemærker, men kan og skal dog knoppes også dér, i det mindste hos de troende præster, som forlystes ved de gamle vidners dejlige fodspor.

Jeg går i sommer, vil Gud, til England, naturligvis med „Oxford“ for øje, og derfor vilde jeg så meget mindre opsætte at sende Dem dette par venlige linjer, da jeg véd, hvor godt det gør, fra en meddiscipel at høre bekræftelse på, hvad der rører sig hos os og finder for øjeblikket ej synderlig genlyd; ja, ved at læse Deres bog og se tilbage på den ensomhed, jeg i visse måder gennem en hel menneskealder har vandret i, følte jeg ret, at Moses af hjertens grund både kunde og måtte sige: gid alt Herrens folk var profeter, så Herren gav sin Ånd over dem!

Nu farvel! og Herren oplyse og styrke Dem til den gerning i Ham, som er aldrig forgæves, når vi kun ikke lader os trætte af verden, men vederkvæge af Herrens Ånd!

Deres ven

N. F. S. Grundtvig“.

Dette brev måtte naturligvis glæde Birkedal i høj grad. Noget nærmere personligt forhold var han ikke trådt i til Grundtvig siden besøget hos ham i 1840, og han siger selv i „Personlige oplevelser“¹⁾, at han „hørte ikke til Grundtvigs nærmeste og vist nok kæreste kres af venner som Gunni Busck eller Peter Rørdam, P. Fenger og andre, kom ikke som de til at stå i særligt nært forhold til ham, men han så venligt på mig og anerkendte med glæde det lille bidrag, jeg kunde sætte ind i kirkekampen for hans livssyn“. Når jeg siger, at det for en del kom af, at Birkedal var for selvstændig og ejendommelig, da er det ikke sagt i den mening, at de nævnte eller andre af Grundtvigs nærmeste venner ikke var det på deres måde i samme grad. Men de var voksede mere sammen med ham fra begyndelsen. Birkedal havde et eget præg, inden han mødte Grundtvig, og det vedblev han at beholde. Der er således i hans forkyndelse til det sidste ikke blot en særtone, men en egen grundklang. Han tilegnede sig trods nogen oplysningen om „livsordet“, og det blev i årenes løb det, hvorom hans forkyndelse samlede sig. Men denne blev aldrig „kirkelig“ i den forstand, at man kan sige, at det var hin oplysning, han gik ud fra. Han tog al tid sit udgangspunkt i store, almenmenneskelige og folkelige idealer, således som de fra hans ungdom, ikke mindst under Øhlenschlägers påvirkning, havde formet sig for ham, og så kom han derfra til kirkeordet. Eller han tog det i sin sjæleerfaring fra sit eget liv og kom atter derfra til dette. — Også i sin folkelige og kirkelige gerning havde han sit særpræg. Jeg kan bedst vise det ved at gøre en sammenligning mellem hans begyndende gerning i Sønderomme og den, som omtrent samtidigt Peter Rørdam begyndte i Mern²⁾. De var begge åndsfulde mænd. Men Rørdam gik virkeligheden mere ind på livet; han stod, om jeg så må sige,

¹⁾ II. s. 54.

²⁾ Se „Peter Rørdam“, udg. af H. F. Rørdam, 2den del.

ligesom ved siden af den og talte med den som en mand med sin næste; Birkedal svævede al tid over den og rugede ligesom ånden over vandene. Rørdam gik ud fra det enkelte; gennem ordsprog, folkeviser, salmer o. s. v. vilde han vække det slumrende, frigøre det bundne, ikke just til begejstring, men til et liv på det jævne. Birkedal begyndte al tid med de store tanker; når han så evangeliet som en fugl, der fløj hen over landene, var det ikke et tilfældigt billede; således fløj al tid åndsordet fra ham selv; og det var mere i det store og hele, han påvirkede de enkelte og fandt vej til dem. Ordsproget, sangen, salmen o. s. v. blev al tid et udtryk for en eller anden folkelig eller kristelig åndstanke hos ham, som udsprang af begejstring og kaldte på den hos tilhøreren. Begejstringen var for ham jordbunden, hvori åndens sæd spirede¹⁾. Vil man — har jeg andetsteds sagt²⁾ — kalde dette „romantik“, så har Birkedal været romantiker til sin dødsdag. Men denne romantik er dog af en egen art. Den er selve livets romantik, og i grunden kun et andet udtryk for den tanke, som ligger i den tyske historikers bekendte ord, at, hvor der er mest liv, dér er også sejren. Men i denne skikkelse stod han i grunden ene med den i den Grundtvigske kres. Og hvad enten man vil kalde den en svaghed eller en styrke, — denne ejendommelighed hos ham, som stod i forbindelse med den s. 289 anførte tanke om, at en almenkultur ikke kan og bør træde i genialitetens sted — så var den nu hans. Og i hvert fald er der ingen mening i at kalde den mindre folkelig, end den ejendommelighed, dér får en mand til at følge Rørdams spor f. eks.; de kan begge være det,

¹⁾ Jfr. prædikenen til palmesøndag i „Livets ord og ordets liv“, s. 184 ff. Dog må også henvises til et forbehold, han tager overfor „begejstringen“, i Dsk. kirketid. 1855 sp. 54, der nærmere vil blive omtalt i næste del af denne bog.

²⁾ „Mindeblade om Vilh. Birkedal og hans hustru“ s. 8.

— det kommer an på personligheden. Ti det „folkelige“ ligger i det indskud af ånd og kraft, man har at give sit folk, ikke i den måde, hvorpå dette sker, allermindst i den popularitet, man kan skaffe sig, når man svigter de store tanker for at tækkes mængden.

— Den samme trang, som havde ført til oprettelsen af et stort konvent for Sælland stift, kom nu også op i Jylland. I de små konventer vilde let en enkelt fremragende mand i altfor høj grad sætte sit stempel på det, og i en mindre kres vilde æmnerne lettere blive udtømte, og faren for, at de skulde synke ned til blotte selskabelige sammenkomster lå nær. Navnlig var L. Blædel i Brande virksom for den tanke at få oprettet et almindeligt konvent for Jylland; og i begyndelsen af 1844 indbød så han med nogle andre til et møde i Viborg, for at et sådant kunde blive stiftet. Jo større kresen var, der samledes, des rigere åndeligt udbytte lovede man sig deraf. Ja, ved at kalde det „almindeligt konvent for Jylland“ sigtede man endogså på at få Sønderjylland med. Nogle ønskede stiftskonventer, efter Birkedals fremstilling, i den „forudsætning, at hensigten med sådanne, større præstemøder var den, efterhånden at forberede en kirkelig organisation i lighed med den verdslige“, en organisation, der kunde „afgive grundlag for en mere repræsentativ kirkeforfatning“; men han kalder denne forudsætning falsk, eftersom disse præstemøder kun skulde „have til hensigt at være et middel til at beåndede ordets tjenere i så vide krese som muligt“, og til dette øjemeds opnåelse mente han, at en løsning af stiftsbåndet var det hensigtsmæssigste. Da desuden de lokale forhold var hindrende nok selv for stiftskonventer, besluttedes oprettelse af det almindelige jyske konvent på et møde i Viborg d. 15de—16de juli 1844, hvor dog ikke flere end 32 præster var mødte. Efter Sveistrups meddelelse vilde Birkedal sikkert være bleven valgt til formand, hvis han ikke udtrykkeligt havde frabedt sig valget. A. K. Damgaard,

den gang sognepræst i Borbjerg, senere stiftsprovst i Odense, blev da formand¹⁾).

Men det kunde jo i og for sig være vanskeligt nok, især med datidens befordringsmidler, at holde et sådant konvent på benene. Og dertil kom nu, at avtoriteterne stillede sig alt andet end venligt til det. Også dette hører med til et billede af den tids kirkeforhold. Det var i konventets love bestemt, at mødet skulde begynde med en offentlig gudstjeneste i domkirken. Biskoppen turde ikke give tilladelse hertil, men henviste til kancelliet. Og dette gav afslag på formandens ansøgning. Da pastor Damgaard så i Viborg stiftstidende indrykkede bekendtgørelse om mødedagen for det andet konvent i juli 1845, meddelte han tillige, at kancelliet havde givet afslag på ansøgningen om tilladelse til at afholde en „gudstjeneste“ i domkirken. Dette kaldte biskop Øllgaard imidlertid en forvanskning af kancelliets resolution, da denne ikke efter hans formening havde nægtet tilladelse til en gudstjeneste for præsterne selv inden lukkede døre, men kun til en „offentlig og højtidelig gudstjeneste“ for åbne kirkedøre; og han nødte pastor Damgaard til at indrykke en „berigtigelse“ desangående. — Dernæst havde man bedet om at måtte bruge landemodssalen i domkirken til forhandlingerne. Også dette blev indstillet til kancelliets afgørelse; men da svaret ikke var indtruffet til mødedagen, påtog stiftøvrigheden sig ansvaret for en sådan tilladelse under følgende betingelser: 1) Kirkedørene skulde holdes lukkede, for at ingen uvedkommende skulde trænge sig ind og beskadige kirkens rum. 2) En dørvogter skulde stilles ved indgangen på konventets bekostning. 3) Trykte adgangskort skulde af hver præst forevises denne dørvogter, før indgangen tilstededes. Selvfølgeligt

¹⁾ Til dette konvent havde Birkedal bedet Ingemann om en sang, og denne havde gennem F. Fenger sendt en om „Viborg“. — Om glæden over denne sang se Birkedals brev til Ingemann i V. Heise: „Breve til og fra Ingemann“ 1879 s. 410 f.

modtog man ikke en tilladelse på disse smålige vilkår, og konventet måtte skaffe sig husrum, hvor det bedst kunde ¹⁾).

Denne holdning fra avtoriteternes side kølede mange præsters iver for sagen, og skønt glæden hos de 32 i 1844 var almindelig, mødte der dog året efter endnu adskillig færre. Men disse få brugte også tiden godt, om ikke for godt, idet man i løbet af to dage forhandlede både salmebogssagen, baptistsagen, den tvungne skolegang, undervisningsmetoden i almueskolerne, præsternes husbesøg, ritualsagen, forslag om kirketugten og præsternes medhjælpere, foruden at en afhandling om forsoningen oplæstes o. s. v. Navnlig led formandens, pastor Damgaards interesse et betydeligt knæk, måske også fordi han ved det ringe antal af deltagende præster skuffedes i sine forventninger, der vist nok gik i retning af noget „repræsentativt“ for kirken. 5te jan. 1846 har Birkedal affattet et længere brev til ham, som dog rimeligvis ikke er blevet sendt, da det findes blandt hans papirer. Han klager heri over, at Damgaard i et brev til Blædel har beskyldt ham (Birkedal) for at have „sat folk blå i øjnene“ ved i sin fremstilling af konventsagen i „Dansk kirketidende“ at have vakt forestillinger om, at det var mere tilfredsstillende, end det var. Birkedal minder om, at han kun havde brugt de varsomme ord, at „man i det hele havde årsag til at være tilfreds“ med det, at det var den almindelige mening i hans præstekres, ja, at selve formanden i sine slutningsord ved mødet havde udtalt, at der „havde hersket den rette *ζηλος*, parret med kristelig *επιγνωσις*, og det vil jo sige, at der blandt os var både alvorlig nidkærlighed for Guds rige og kundskabs og forstands dygtighed“; men da må han jo også have ret til at sige, at mødet gik både livligt og befrugtende af, hvad det dog nok kunde, fordi der kun var få til stede. Det

¹⁾ Rektor Olsen i Viborg — Poul Martin Møllers levnedstegner — åbnede det flere gange husly på latinskolen.

var åbenbart standpunkterne, fra den ene side for det „repræsentative“, fra den anden for den indbyrdes „beåndelse“, som her tørnede sammen. I slutningen af brevet foreholder Birkedal Damgaard, at han overhovedet modtog valget som formand, når han, i stedet for at bære sagen frem med varme og iver, strags har kunnet „lade sig besejre af virkelige og tænkte hindringer“, ja, at han endogså uden fuldmagt af sine vælgere, i direkte modstrid med sine pligter som et selskabs repræsentant, er „til sinds at opgive hele sagen og ikke vil indbyde, som lovene foreskriver, til noget møde i år“. „Det var vel ingen ære for præstestanden i Jylland, om vort konvent var død strådøden af svindsot“, men det vilde jo være „selvmord“, om formanden således på egen hånd tog det af dage. Damgaard har desuden forsømt at udføre visse beslutninger af det sidste konvent: han har ikke, som man vedtog, ansøgt selve kongen om tilladelse til at holde gudstjeneste, og han har ingen beretning afgivet om mødet. „De synes måske“, slutter Birkedal, „at jeg tager mig denne sag for alvorligt, og det kan jo være, at, hvad De anser for ubetydeligt, anser jeg for særdeles betydeligt. Vist er det, at jeg anser et jysk konvent for en særdeles ikke blot ønskelig, men højst vigtig sag, og at det vilde smerte mig dybt, om dette konvent falder, især på en sådan måde“. — Damgaard gik af som formand i 1846 og gav plads for Blædel. —

Således havde konventet da sine både udvortes og indvortes vanskeligheder. Det nåede aldrig at samle noget stort medlemsantal, og fik heller ingen lang levetid, da det ophævedes i 1850. Men der var dog en del, som trofast mødte og sikkert havde megen glæde og udbytte med hinanden. Blandt de trofaste var præsterne fra Nørvang-Tørrild herreder. Sveistrup mindes med glæde „vore rejser til konventet i Viborg, når vi 5—6 præster, Birkedal, Blædel, Køster (i Tyregod, senere i Østbirk), C. Møller (i Nykirke, død som præst i Dalby), J. C. Schousboe (i Ringgive, død som præst i Andst) og jeg

drog sammen de mange mil over Jyllands heder og i Viborg mødtes med præstebrødre fra Jyllands fire stifter og tilbragte to dage sammen med alvor og gammen“. Blandt andre trofaste kan nævnes H. V. Glahn (i Vindum, senere i Sorø), og G. F. A. Graae (da i Marie-Malene, senere præst for den frie, danske menighed i Flensborg). Birkedal har overværet alle møderne på slutningsmødet nær, — da var han jo på Fyn — og han tog ivrigt del i forhandlingerne. Ved mødet 1846 holdt han således foredrag om „muligheden af en omvendelse efter døden“ og fremsatte til forhandling det spørgsmål: om syndsforladelse så vel for arvesynden som for de gørlige synder meddeles i dåben, eller om man skal tænke sig forladelsen således fordelt, at arvesynden forlades i dåben, men gernings-synderne ved absolutionen før nadveren. Konventet udtalte dog som sin fælles anskuelse, at „dåben giver forladelse for al synd til enhver, som i troen holder fast på sin dåbspagt; absolutionen stadfæster, hvad dåben har givet, og bliver derved en beredelse til nadveren, som nærer det nye liv i Kristus“. — Det blev ved dette møde tillige vedtaget, at der al tid skulde samtales om den „specielle sjælesorg“, hvortil også regnedes bibellæsninger, søndagsbesøg med samtale og oplæsning. Men uagtet det bestemte sigte på den praktiske side af præstegerningen, dette konvent tog f. eks. frem for Roskildekonventet, så kunde det dog ikke være andet, end at tidsforholdene måtte skyde de spørgsmål frem, som den almindelige kirkelige forhandling drejede sig om, og det var spørgsmålet om trosordet og skriften og om den udvortes kirkeforfatning, om ordningen af forholdet mellem kirke og stat. — I 1847 forhandlede således først om 10 af V. Bloch opstillede „theses om den danske kirkes forfatning“, der hævdede det „unaturlige“ i sammenblandingen af kirke og stat og forventningen om en „emancipation“ af kirken, men dog i stedet for på en agitation herfor lagde vægten på en åndelig oplivelse af menighedslivet; og konventet erklærede sig i sin helhed enigt

med Bloch, hvem man også opfordrede til at udgive et af ham påtænkt blad: „Kristeligt folkeblad“, der skulde være et slags organ for konventet og blev lovet støtte af dets medlemmer. Dernæst gav et foredrag om „Puseyismen“ (af pastor Møller i Nykirke) anledning til en forhandling om den „kirkelige anskuelse“, og det må være ved denne lejlighed, at Birkedal har givet den Grundtvigske betragtning dette navn (i referatet er det de „kirkelige teologer“, hvis sag han taler). Det blev naturligvis ham, som blev dens hovedværge. Det gjorde en forskel, sagde han, om man med Pusey, når talen var om den hellige, almindelige kirke, gik ud fra traditionen for de 5—6 første århundreder eller fra pinsedag. — Enten har vi dåbspagten i oprindelig form eller forvansket eller slet ikke. — Er den ikke længere tilstede i sin oprindelige form, så er forjættelsen i Mtth. 16, 18 ikke gået i opfyldelse; har der ingen været oprindeligt, men har kirken føjet den til, så har kirken lukket i, hvor Herren lukkede op. — Man beskylder de kirkelige teologer for katolicisme; men de har ikke gjort mere, end selv Mynster har gjort, da han optog ordet „almindelig“ (katolsk) i 3dje trosartikel; katolicisme, ret forstået, er netop det modsatte af papisme; pagten som trosregel udelukker alt papisteri, mens skriftprincippet åbner rum ikke blot for én, men for tusinde paver. — De kirkelige teologer holder på den nødvendige, evigt uforanderlige tradition i modsætning til den løse. Også skriften forplantes ved tradition, Dåbspagten har hele kirken til vidne, skriften kun de lærde. — Man påstår, at de ikke er lutherske; men det lutherske bestemmes ikke efter, hvad de lutherske teologer har sagt, men efter hvad den dansk-lutherske kirke kræver af os; og de står ikke i modstrid med Luthers lille katekismus og den Avgsburgske bekendelse. — Man siger, at de nedsætter skriften. Men skriften udgiver sig ikke for at være norm for troen („nyttig til lærdom“ 2 Tim. 3, 16); dåbspagten og skriften er nyttige, hver til sit brug.

Skriften har modtaget en oprørende behandling på grund af skriftprincippet og står som den største martyr. — Dette er det første samlede forsvar for den kirkelige anskuelse, der offentligt foreligger fra Birkedal, som siden gang efter anden skulde gå i ilden for den.¹⁾

Jeg afbryder her beretningen om Viborg-konventerne for at gå tilbage til Nørvang-Tørrild herreders konvent, hvor anledningen til den provsteret, der blev nedsat over Birkedal i 1844, blev given. Ved kongelig resolution af 6te juni 1842 var det blevet overdraget biskop Mynster at samle et tillæg til den forordnede salmebog, den „evangelisk-kristelige“, da denne i mange krese ikke længere tilfredsstillende; og d. 20de april 1844 var et sådant fra Mynsters hånd blevet indsendt til regeringens approbation. Der var imidlertid rundt om ikke liden stemning for at få en helt ny salmebog i stedet for den „evangelisk-kristelige“, og denne stemning gjorde det københavnske præstekonvent sig til talsmand for, idet det d. 1ste maj meddelte regeringen, at det havde til hensigt at udarbejde en sådan, og tillige androg på, at udarbejdelsen af tillægget måtte stilles i bero; og til dette andragende sluttede Roskilde konvent sig. Til disse bestræbelser vilde da også det jyske konvent — rimeligvis efter stærkest tilskyndelse af Birkedal — slutte sig. Birkedal opsatte en „erklæring“, der med konventets medlemmers underskrift d. 24de juni blev indrykket i „Berlingske tidende“, og hvori det bestemt hævdedes, at kun en helt ny salmebog kunde tilfredsstillende den danske menighed. Det var nu egentligt ikke andet end, hvad der indeholdtes i det Københavnske og Roskildske konvents andragende, men i kancelliets

¹⁾ Mag. Zeuthen, som havde opdaget, at der bag ved striden om symbol og skrift, lå en „grundforskellig åndsretning“, holdt 20de okt. i Roskildekonventet et foredrag derom, hvori han også angreb udtalelser på Viborgkonventet. Birkedal svarede i Dansk kirketid. 1847—48 nr. 25—26; men jeg gemmer hele denne sag til omtalen af B.'s senere hovedskrifter til forsvar for den så kaldte „Grundtvigianisme“.

øjne forandrede det sagen, at det jyske konvent havde bekendtgjort sin erklæring i et offentligt blad og derved fremlagt til den offentlige menings bedømmelse, hvad der efter dets skøn kun hørte ind under regeringens. Dagen efter, d. 25de, pålagde kancelliet biskoppen over Ribe stift at give de præster, som havde underskrevet hin erklæring en tilrettevisning for deres ved denne lejlighed udviste forhold: embedsmænd måtte være ubeføjede til at sammentræde i foreninger og udstede samt offentligt bekendtgøre erklæringer, indeholdende, hvad der efter deres mening bør ske i offentlige anliggender, der hører under regeringens afgørelse; og det var i dette tilfælde så meget uforsvarligere, som det af erklæringen fremgik, at det var dem bekendt, at den omhandlede sag allerede var genstand for regeringens overvejelse.

Man vil altså se, når man sammenholder dette med regeringens modtagelse af de to sællandske konventers optræden, at det var den „offentlige bekendtgørelse“, der blev gjort til den egentlige brøde; men i virkeligheden sigtede tilrettevisningen langt videre, idet den ligefrem var et slag mod præstekonventerne og deres frihed til at ytre sig offentligt på kirkens og menighedens vegne, selv i sager, der endnu kun var under regeringens overvejelse. Det blev så spørgsmålet om regeringens ret hertil, der kom til at foreligge, og det for første gang i en kirkelig sag her i landet. Havde kirken i sin egen sag ikke offentlig ytringsfrihed overfor staten? — det var spørgsmålet.

Da Birkedal nu ikke kunde få de andre medunder-tegnere af „erklæringen“ med til en offentlig tilbagevisning af tilrettevisningen som en krænkelse af deres ret og skyldighed som menighedens naturlige værger og talsmænd, så offentliggjorde han selv en sådan under overskriften: „For mit vedkommende“ i bladet „Fædrelandet“ for d. 20de avgust (artiklen er dateret d. 14de).

Han begynder med at sige, at det er en ny praksis, kancelliet her har indført, som ikke er uden fare for

kirken i Danmark. Han indrømmer, at, hvis deres færd havde været imod loven, da havde avtoriteterne haft ret til at skride ind imod dem, selv om deres sag ellers fra et højere synspunkt måtte være retfærdig. Men den er lovlig. -- Og dette støtter han først på, at præsterne som borgere i landet også har del i den ret, der er given disse i trykkefrihedsanordningen af 27de sept. 1799 § 7, til at udtale sig på en sømmelig måde om regeringens foranstaltninger og påvise det formentligt bedre. Er dette tilladt med hensyn til regeringsforanstaltninger, som alt er bragte til afgørelse, hvor meget mere da om sådanne, som endnu kun er under overvejelse!“ Censuren lod „erklæringen“ passere i „Berlingske tidende“. Kun landets domstole kan frakende den lovlighed, og „der er ingen i kongens riger og lande, der, indtil vor sag er tabt ved højesteret, har lov til at kalde uforsvarligt, hvad kongen indtil da tillader at forsvares, allermindst en høj avtoritet, der dermed let kunde komme til at foregribe loven og domstolene“. — Der kan vistnok gives embedsmænd tilrettevisning; men en sådan må da have sin grund i et bevisligt lov- og pligtstridigt forhold hos disse¹⁾ Et sådant findes ikke her. I embedseden er der intet ord, som fælder dem, der har offentliggjort hin erklæring. Det er rigtigt, at embedsmænd med større bevidsthed end andre skal føle sig i overensstemmelse med statens regeringsprincip og forfatning, men deraf følger ikke, at de skal føle sig åndeligt tilfredsstillede ved ethvert enkelt lovbud, end sige ligegyldige ved, hvad fremtiden måtte

1) Ja, en „misbilligende anskuelse“ kan kancelliet nok udtale, selv hvor intet juridisk uforsvarligt foreligger, men dog kun som en „mere privat mishagsytring“. „Vi kunde endog ønske, at kollegiet ofte vilde gøre brug af en sådan form. Det vilde i sandhed formedelst den gensidige given og modtagen, som derved vilde bevirktes, måske bringe blodet til at rulle livligere og friskere igennem statsorganismen“.

fastslå som lov. Vi kan ret vel føle os i samklang med statsforfatningen, fordi vi i et og andet ønsker den forandret. Er loven given, skal vi rette os efter den, så længe vi er embedsmænd; men udenfor vor embedsførelse har vi ret til at arbejde på noget, der efter vor overbevisning er bedre. — Hvad særligt præsterne angår, da tilpligter præsteeden dem blot at yde „den verdslige øvrighed den skyldige lydighed“ („obedientiam seculari magistratui debitam“), og deres kirkelige foresatte, biskop og provst, den „tilladte lydighed“ („licitum obsequium“), hvormed der naturligvis sigtes til, at denne lydighed kunde komme i strid med lydigheden mod Gud; den erklærer altså ikke ubetinget ethvert brudd på hin verdslige lydighed som utilladeligt.

Kancelliet siger, at vi skal være „ubeføjede til at afgive og offentliggøre sådanne erklæringer in corpore.. til i et præstekonvents navn at udtale en samfunds-overbevisning“. Dog, når forfatningsretten er tilladt i landet, hvorfor så ikke også den gejstlige? Alle øen Als's præster har i forening offentliggjort en ingenlunde rosende erklæring om biskop Mynsters ritual, og en samling af præster i Sælland har i forening også offentliggjort en med vor overensstemmende erklæring i salmebogssagen¹⁾. Dette er upåtalet. Det er også heldigt, at så mange præster som muligt forener sig, da den danske kirke ikke har noget kirkeligt organ. — Kancelliet mener, at vi „kunde udbrede stemninger, som kunde være til hinder for de heldige virkninger af regeringens foranstaltninger“. Denne mulighed indrømmet, så kan enhver opposition til de overordnede avtoriteter ikke uden videre kaldes skadelig. I stænderforsamlingen er der åbnet adgang til en sådan opposition. Hvad præstekonventerne angår, slutter vi kun fra det større til det mindre. —

Den danske præstestand er måske den stand, hvori regering og statsforfatning har sine varmeste venner og

¹⁾ Se „Det sydvestsællandske broderkonvent“ s. 169—70.

forsvarere i en bevæget tid. Den har tillige påtaget sig den ene verdslige byrde efter den anden: næsten ingen borgerlig anordning udgår, uden at præsten får med den at gøre, og det ganske uden vederlag. Må den ikke udtale sig, nedværdiges den. Dog — kancelliet er ikke lovgivende, og der måtte udgå en ny lov, hvis dens praksis i dette tilfælde skulde gælde.

Idet han endelig henviser til, at det standpunkt, han forsvarer, ligger begrundet i kristendommens væsen, men at han her ikke har villet komme ind på denne side af sagen, slutter han med et nyt opråb om nødvendigheden af en ny salmebog. —

Tre dage, efterat denne artikel havde stået i „Fædrelandet“, blev der beordret en provsteret nedsat over Birkedal, og kancelliet godkendte da derved B.'s påstand om, at denne hørte ind under landets domstole og ikke kunde behandles som et almindeligt brudd på embedsplikten, da i så fald en simpel afskedigelse måtte have været følgen.

Dommen ved underretten (provst Lerche-Jørgensen og herredsfoged O. M. Hersleb; aktor i sagen var prokurator F. L. Kragballe i Vejle) faldt d. 7de januar 1845 og lød på en mulkt af 50 rdl. sølv foruden salær til aktor. Den afviste henvisningen til trykkefrihedsloven, der ikke kunde gælde i en embedsmands særlige forhold til sine foresatte, og tiltalte havde som embedsmand ingen beføjelse haft til at underkaste den overordnede avtoritets resolution kritik i de offentlige blade; hvad indholdet af hans artikel angik, kunde man vistnok ikke gennem de enkelte udtryk påvise mangel på skyldig opmærksomhed og ærbødighed, men den lå i „den skarpe modsætning, hvori han stiller sin mening til, hvad kancelliet har tilkendegivet ham“¹⁾.

¹⁾ Aktor (fader til nuværende pastor C. M. Kragballe) havde ikke i sine indlæg nægtet sig noget i retning af at søge Birkedals bevægelse i „hævnelyst“, „fornærmet værdighed“ og „lyst til martyrkronen“.

Birkedal appellerede sagen til landemodsretten i Ribe, og her fik han hjælp af sin gamle ven Hall, som skrev det indlæg, han indleverede for retten d. 21de april 1845. Dette indlæg har formentlig en slags historisk interesse, og da det findes blandt Birkedals papirer, skal jeg meddele nogle uddrag af det.

„Først tillader jeg mig at udtale min mening om beskaffenheden af en gejstlig ret overhovedet, eftersom det vil være af væsentlig indflydelse på behandlingen af en given sag, hvad enten den er afhængiggjort ved en blot verdslig eller en, idetmindste til dels, gejstlig domstol. — Når lovgivningen har forordnet, at retssager angående kirkens embedsmænd og deres embedsførelse skal i de to første instanser behandles af en kombineret kirkelig og juridisk ret, da har den vistnok gjort dette, på den ene side af billigt hensyn til vedkommende tiltalte, som herved fik lejlighed til at forsvare sig fra den side, som hans særegne stilling som kirketjener måtte opfordre ham til, og som i regelen kun retteligen kunde forstås og vurderes af en overordnet, gejstlig embedsmand, uden at sagens rent borgerlige side blev stillet i skygge, idet statshensynet fik sin beskikkede væрге i den sideordnede, juridiske statsebedsmand; men på den anden side vistnok også lige så meget af hensyn til sagen selv og kirken som sådan. Jeg forudsætter det nemlig som afgjort, at lovgiveren i et protestantisk land, hvor grænserne mellem stat og kirke ej bestemt er dragne, i følelsen af, at en kirkelig sag kun meget ufuldkomment og ensidigt vilde kunde afgøres, dersom de permanente, rent juridiske domstole alene skulde påkende den, har villet råde bod herpå ved at påbyde slige kombinerede domstole for sådanne sager; han har følt, at der i sådanne tilfælde var hensyn at tage, krævedes et bekendtskab til kirken, dens tarv, rettigheder og friheder, dens historie og betingelserne for dens vel-signelsesrige virksomhed, fordredes en interesse, en leven i og for kirken, som i regelen ikke kunde forudsættes

hos blot juridiske dommere; og han har derfor sørget for, at kirken som en ejendommelig, fra staten forskellig organisme skete sin ret, idet også den kom til orde lige overfor de mangfoldige statshensyns repræsentant. — Hvor som i Danmark den øverste juridiske kirkestyrelse er beroende hos et rent verdsligt kollegium, kunde det visseligen ikke undgå en vis lovgivers opmærksomhed, at kollisioner kunde opstå imellem stat og kirke, hvis fordærlige følger var lette at forudse, og det synes derfor utvivlsomt, at man har villet, så vidt muligt, forebygge voldsomme rivninger og brudd, ved i slige, mulige sager at fordele ligeligen det statslige og kirkelige element i særegne domstole. . . . Men deraf følger da også, at en slig ret har at tage hensyn til begge, ej alene til staten, men også til kirken, dersom lovgiverens hensigt skal opnås. Hvor en provste- eller landemodsret pådømmer en sådan sag, der ikke blot angår kirketjenerens verdslige stilling med hensyn til f. eks. tiende eller præstegårde o. s. v., en sag nemlig, hvori der fra den ene side påstås, at præsten har overtrådt sin pligt som statsembedsmand, på den anden side, at han kun har gjort sin pligt som kirkeembedsmand, uden at det ses, at vedkommende ret i mindste måde har indladt sig på en undersøgelse af kirkens tarv lige overfor statens, dér er det at formode, at man enten ikke har gjort sig sit dommerhverv ret tydeligt, eller har opgivet kirkens interesse for statens, ladet hin forsvinde i denne, og der synes man at have overset lovgiverens hensigt. Kan det ikke nægtes, at der kan tænkes tilfælde, hvori de borgerlige love strengt måtte straffe, hvad der er tilladt, ja pligt for kirkens tjenere (man tænke på kristendommens første tider, man tænke på reformationstiden, man tænke på protestantismens stilling i Bayern i vore dage, ja, man tænke på unionen i Prøjsen!), kan det fremdeles ikke nægtes, at en dom i en gejstlig sag kunde være fældet aldeles retfærdigt efter juridiske hensyn, navnlig efter de almindelige bestemmelser for embedsmænds

forhold, og dog efter kirkens love kunde være den største uretfærdighed, så vil man forhåbentligen måtte tilstå, at en gejstlig ret og navnlig dens kirkelige del må se sig for også i kirkegebetet, før dommen fældes. Dette er ingen modsigelse; ti kirken har en retslig beståen i vort land, og at derfor retten dømmer ikke alene efter den borgerlige lovbog, men også efter kirkens lov, der i kirkelige sager må have den samme lovs kraft som den juridiske, følger ligefrem af, at staten vil have en kirke; det vilde derimod være en modsigelse, om staten nok vilde have en kirke, men ikke vilde respektere dens love; ti det ene kan ikke finde sted uden det andet. . . Jeg kan ikke nægte, at jeg anser nærværende sag både i dens første oprindelse og dens fremgang som en sådan, hvori der væsentligen spørges om forholdet mellem stat og kirke“.

Efterat der dernæst er udtalt, at, kirkeligt betragtet, kan retten for menigheden og dens præstelige ordførere til at udtale sig i en for kirken åndelig velfærdssag aldrig nægtes, gås der over til klagen i det enkelte. Der mindes om, at det er ikke måden, hvorpå hine præster fremtrådte, men selve princippet, de har fulgt, der blev genstand for kancelliets tilrettevisning, idet det dels nægtede embedsmænd ret til at associere sig, dels frakendte dem ytringsfrihed. „Må embedsmænd som kristne, som præster, ikke forene sig til kristelige og kirkelige livsytringer, hvortil jo åbenbart en erklæring i salmebogssagen hører? Det kan kirken aldrig indrømme, uden at opgive sig selv; kirken er nemlig selv en stor association. . . . Var det uforeneligt med statsembedsmands karakter at associere sig til kirkelig virksomhed, da beviste det kun, at staten ikke kunde tåle en lærerstand i kirken, der tillige var embedsstand i staten, ja, at staten slet ikke kunde bruge en kristen til embedsmand. . . Det er i sandhed et princip, hvorom det her gælder“. Og nu ytringsfriheden! — „Er dette ikke et principsspørgsmål, da kender jeg intet sådant. Det

er klart, at, ligesom Kristi kirke i det hele, og protestantismen ikke mindre, er opstået ved det frie ord både i tale og skrift; ja, ligesom vi aldrig havde haft et Luthersk kirkesamfund iblandt os, dersom de tyske og danske fyrster havde kvalt ordet på reformatorerne læber eller dræbt det i deres pen, — således kan kirke og protestantisme heller ikke bestå og vedligeholdes uden det frie ord i tale og skrift“. Og „således ser vi da, at kancelliets fordringer i ingen henseende kan efterkommes af kirken, men at den for Herrens, for sin egen skyld måtte føle sig opfordret til at opponere. Den domstol, der, sagen set ganske i sin almindelighed, kunde finde kirken og dens tjenere forpligtede til at adlyde disse fordringer, vilde undergrave de piller, hvorpå kirken hviler. Her forhandles der i sandhed om forholdet mellem stat og kirke“.

„Jeg kan, jeg tør ikke dølge det, at jeg for min person er så overbevist om mit forholds forsvarlighed, at jeg må erklære, at jeg for fremtiden i lignende tilfælde som kirkens tjener måtte gøre det samme, som jeg nu er anklaget for, turde ikke undlade det, når kaldet som her udgik til mig, at jeg som statens embedsmand turde gøre det, uden at være mig nogen strid med loven bevidst, så længe ingen andre lovbestemmelser for ytringsfriheden i almindelighed og for embedsmænds subordinationsforhold i særdeleshed fremgår fra kongens hånd“. Og skulde det ske, da „vilde jeg føle, at min tid som kirkens og statens embedsmand var endt, da vilde og måtte jeg sørgende nedlægge den hyrdestav, min Herre i himlen og min jordiske konge begge gav mig i min hånd. . . . Det er ikke for mig, at jeg især anråber om den høje rets frifindelsesdom i denne sag. Ingen erkender villigere end jeg, at hverken stat eller kirke i mindste måde vilde savne mig, om jeg nødtes til at flytte min stav bort, skønt hustru og 5 små umyndige børn begærer brødet af min hånd; det er for kirke og stat, for min åndelige moder og mit dyrebare,

jordiske fædreland, at jeg beder om frifindelse for aktors påstand i denne sag“.

Landemodsdommen¹⁾ (biskop Tage Müller og stiftamtmand Sponneck) faldt d. 18de avgust 1845. Efter en fremstilling af sagens historie fra begyndelsen og af provsteretsdommen fortsætter den:

„Først frembyder sig det spørgsmål, om citanten ikke, endog uden hensyn til form og måde, ifølge sin stilling som kirkens og statens tjener, har forsét sig ved at underkaste sine foresattes foranstaltninger offentlig kritik.

Dette kan landemodet af følgende grunde ikke antage:

Fra den kirkelige side betragtet må det upåtvivleligen erkendes for højst betænkeligt, hvis man vilde afskære menigheden i almindelighed eller præsten i særdeleshed, — der bør have formodningen for sig om fornemmeligen at besidde opvakt sans og levende interesse for kirkelige anliggender og den åndelige trangs tilfredsstillelse — adgang til, ved skrift så vel som tale at virke til forbedringer i den menneskelige ordning af kirkelige sager. Antages det nu, at friheden til således at virke trues med fare ved kirkelige avtoriteters foranstaltninger, så måtte kirken vente, at dens dygtige og nidkære præster med al kraft og alvor vilde træde frem som den kirkelige friheds forsvarere ved at godtgøre det urigtige og farlige i sådanne foranstaltninger. Denne alvor kunde meget vel forenes med besindighed og beskedenhed, med ærbødighed, ja kærlighed for den avtoritet, som ansås for at være i vildfarelse.

Betragtes sagen fra statens side, da er det ligeså utvivlsomt, at der må kræves lydighed og ærbødighed for dens foranstaltninger også i kirkelige anliggender af præsterne, der er statens som kirkens tjenere. Men i sin

¹⁾ I Ribe Landemodsprotokol 1818—54. Viborg provinsarkiv pk. 708. — Afskriften skylder jeg herredsfoged F. Bruhn i Viborg tak for.

lovgivning har staten anerkendt, at lydighed og ærbødighed mod loven og lovgivningen er forenelig med ret til, frimodigen, anstændigt og beskedent at virke endog gennem trykken til rettelse og forbedring af statens love, anordninger og offentlige indretninger, og staten har intetsteds tilkendegivet, at denne frihed er uforenelig med embedsstilling, og at den ej vilde indrømme statstjeneren den.

Tiltalte kan da ikke have forset sig alene derved, at han har underkastet en foranstaltning, som er udgåen fra det den danske gejstlighed foresatte regeringskollegium, en kritik. Det er heller ikke, efter aktionsordrens udtryk, nødvendigt, at den må anses affattet i sådan forudsætning¹⁾. Men appellanten er udtrykkeligen tiltalt, fordi han har underkastet kollegiets foranstaltning en kritik, som ifølge hans embedsstilling er pligtstridig og utilbørlig. Spørgsmålet bliver altså dernæst, om den inkriminerede kritiks form og indhold kan pådrage tiltalte noget ansvar.

Ved besvarelsen af dette spørgsmål må det haves for øje, at den foranstaltning, som tiltalte har kriticeret, ej alene var en akt af regeringskollegiets disciplinære myndighed, men virkelig angik en frihed i kirken, nemlig præsternes beføjelse til at sammentræde og ytre sig offentligt om, hvad der, efter deres mening, burde ske i kirkelige anliggender, der henhører under regeringens afgørelse.

Det ligger i sagens natur, at den foresatte må kunne irettesætte den, hvem han er foresat, og ikke mindre, at den underordnede, hvis han vil det og mener at kunne det, bør for den foresatte, som har irettesat ham, med beskedenhed søge at retfærdiggøre sig, eller klage til højere foresatte, dersom han tror, at den foresatte selv har forset sig ved at give ham irettesættelsen. Det må anses upassende og stridende mod respektforholdet,

¹⁾ Kancelliets tilrettevisning af 25de juni 1845 udtaler den dog tydeligt nok; og det var jo denne, som var aktionsordrens forudsætning.

offentligen at forsvare sig mod en irettesættelse, som ikke offentligen er given. Og det er klart, at, forsåvidt den irettesatte embedsmand således drager sagen fra rette vej og sætter sig ud over subordinationsforholdet ved at underkende sine foresattes disciplinære myndighed, kan den krænkede avtoritet ikke vente ved en ny irettesættelse at kunne kalde embedsmanden tilbage til den tilbørlige orden; hvorfor dette vel da kunde være at forsøge ad rettens vej.

Men tiltalte har i den inkriminerede kritik ej egentligen underkendt kollegiets diciplinære myndighed, men nærmest og væsentligen betragtet den kriticerede foranstaltning som truende præsternes frihed til at sammentræde og ytre sig offentligt om kirkelige anliggender, hvilken frihed han ej mener, at de kan undvære eller bør lade sig fravinde ad den administrative myndigheds vej. På grund heraf og da det er en kendsgerning, at slig frihed i samme kirkelige anliggender er benyttet af andre, f. eks. en samling af præster i Sælland, uden påtale, så vel som af flere gejstliges forening i hovedstaden til en hel ny salmebogs udgivelse, der endog har vundet Hs. majestæts i resol. af 20de febr. d. år udtalte velbehag, samt da man ej finder de af den tiltalte brugte ord og vendinger egentligen ulovmedholdige og strafbare, så må man tillægge ham frifindelse for justitiens tiltale.

Da det imidlertid må anses for at have været en rigtigere fremgangsmåde, hvis tiltalte havde forebragt de modforestillinger, han formente at burde fremkomme med, enten i et direkte andragende til det kgl. danske kancelli eller ved at henvende sig med klage til Hs. maj. kongen, ligesom det også må erkendes, at inseratet i det hele og navnlig i de af provsteretten fremhævede ytringer er af den art, at det er meget nær ved grænsen af det utilbørlige, vil tiltalte ikke kunne undgå at tilpligtes at udrede de formedelst hans forhold ved sagen foranledigede omkostninger, med hensyn til hvilke bemærkes, at det aktor

ved provsteretten tilkendte salær skønnes at kunne ned-sættes til 10 rdl., ligesom de ved landemodet beskikkede sagføreres salære fastsættes til 10 rdl. til hver. —“

Denne dom, som er affattet i ret vage udtryk, kan just ikke siges at udmærke sig ved logik. Idet den hævder embedsmandens ret efter loven til, som andre statsborgere, at måtte kritisere regeringens foranstaltninger, og at tiltalte „nærmest og væsentligt“ kun har gjort brug af denne ret, tilmed på et rent kirkeligt område, hvor retten måtte anses for så meget mere ubestridelig, synes det at være dommen i sagen aldeles uvedkommende at gøre frifindelsen noget betinget ved henvisning til en formentlig „rigtigere fremgangsmåde“, som dog i ethvert fald måtte blive kun et taktspørgsmål, der var domstolen som sådan uvedkommende. Det skønnes heller ikke, at „ord og vendinger“, som ikke „egentligen er ulovmedholdige og strafbare“ (de enkelte udtalelser af Birkedal, provsteretten havde påanket var følgende: 1) at kancelliet „havde begyndt en ny praksis“, 2) at man havde ret til at betragte sin handling som forsvarlig, indtil domstolene havde afgjort sagen, og 3) at de kun havde gjort, hvad der var en ueftergivelig skyldighed og pligt), fordi de formenes at komme meget nær ved grænsen af det utilbørlige, kan begrunde en indskrænkelse i den fulde frifindelse, såmeget mindre som selve dommen bekræfter deres berettigelse. Præmisserne for pålæggelsen af sagens omkostninger synes nærmest at modstride dem for frifindelse i sagen selv. Men dette havde jo mindre at sige. Sagen var dog væsentligt vundet, takket være gamle Tage Müllers kirkelige takt; og det lille offer, som bragtes kancelliet, måtte være det vel undt. — Venner satte en indsamling i gang til dækning af de idømte omkostninger, og den indbragte så meget, at Birkedal fik til overs og kunde også på den måde sige, at „til vinding blev mig kancelliets dom“.

I sommerens løb, medens han var under tiltale,

gæstede han kammerherre H. C. Reedtz¹⁾ på Palsgård. Om sit forhold til denne mand siger Birkedal kun, at han „i dybeste grad blev fortrolig med ham på den kristne tros grund“. Hvorledes de er blevne førte sammen, véd jeg ikke, muligvis gennem missionsmøderne. Men allerede i 1842 melder Reedtz i en meget fortrolig tone, at han

- ¹⁾ Den danske stats befuldmægtigede ved forhandlingerne om våbenstilstand i Malmø og Berlin 1848 og 49, ved fredsforhandlingerne med Prøjsen sidstnævnte sted i 1849 og ved forhandlingerne i Warschau 1851. Udenrigsminister i juliministeriet fra 13de juli—18de okt. 1851. Han var gift med Asta Tugendreich Krag-Juel-Vind-Frijs, som, efter R.'s død d. 6te febr. 1857, blev N. F. S. Grundtvigs tredje hustru.

Det omtalte brev lyder i sin helhed således:

Palsgård ved Horsens d. 26de avgust 1842.

Min dyrebare ven og broder i Herren!

Endeligen er — om Gud vil — den tid kommen, da jeg — efter flere gange forgæres at have påtænkt rejsen — håber at berede min kres og mig glæde ved at kunne besøge Dem og Deres, så fremt De kan og vil modtage os.

Det er [nemlig min agt, om Gud vil, lørdagen d. [datoen afreven] sept. at rejse herfra med min sviger[resten af ordet afreven], mine tre småpiger, Peter Boisen, en [atter et ord afrevet] kusk, og håber vi — 7 i tallet — samme dags eftermiddag at indtræffe hos Dem, for derefter atter mandag eller tirsdag at vende tilbage. Jeg tilmelder Dem den projekterede rejse så betids, forat De, dersom De skulde finde mit følge for talrigt, kan underrette mig derom; jeg tilstår oprigtigt, at jeg er skamfuld ved at anmelde så mange, men jeg véd, at der hos Dem er hjærterum og håber derfor også, at det øvrige vil finde sig, ligesom jeg også må tilføje, at vi alle glæder os til turen, og at jeg derfor nødigen vil udelukke nogen, men derimod stoler jeg igen, at De vil skrive til mig, om De ikke kan modtage os.

Jeg håber, at Deres kære kone ikke vil optage mig ilde, at jeg agter at medtage et eller andet stykke af, hvad Palsgårds vildtbane kan frembringe, men er også så fri at meddele det, da det ikke er så behageligt, når slige sager kommer ganske uventede.

Med de hjærteligste hilsener til Dem, Deres kone og børn fra mig og mine er jeg

Deres [et ord afrevet] broder i Herren

H. C. Reedtz.

sammen med P. O. Boisen (o. fl.) vil besøge Birkedal i hans hjem i Sønderomme. Under Birkedals og hans hustrus besøg på Palsgård i 1845 traf det sig, at også Kristian d. 8de og Karoline Amalie gæstede Reedtz. I den anledning holdtes en folkefest i herregårdshaven, og Birkedal skrev en sang til kongeparrets pris. Men som den, der var under lovens tiltale, gik det ikke an, at han selv viste sig for Deres majestæter. Han måtte stå bag et træ, som Adam i paradiset, mens hans sang blev afsungen, og i øvrigt resten af tiden holde stuearrest på sit værelse. Også et billede fra hine tider!

— Man vil erindre, at Birkedal i sit skrift: „Om stænderforhandlingerne o. s. v.“ ikke havde villet tildele Jøderne plads blandt det danske folks repræsentanter. Den stærke hævdeelse af den folkelige ejendommelighed, som han aldrig slap¹⁾, gjorde, at han — skønt han naturligtvis opgav sin påstand fra 1839 — dog til det sidste blev ved at anse det for umuligt, at en Jøde kunde tilegne sig og blive tolk for den særlig danske folkeånd. Han har f. eks. oftere sagt dette med hensyn til en mand som Ernst Trier, ihvor højt han så skattede denne. Men deraf fulgte jo ikke, at han, som selv blandt sine svigersønner kom til at tælle en kristen „Israelit uden svig“²⁾, så ned på Jøderne, der som „Vorherres sødskende efter kødet“, kristnede, var en rig velsignelse at huse for ethvert hedningefolk. Samtidigt med, at det sidst fortalte gik sin gang, kom han selv og hans hus i et forhold til en Jødinde, som blev ham og det til en sliq velsignelse.

I foråret 1844 fik Birkedal en anmodning fra København om at tage en Jødinde, Kordelia Fischer, i sit

1) Denne må også tages i betragtning, når man vil bedømme hans bekendte kirkebøn for vor nuværende konge.

2) Johan Speyer (død som apoteker i Otterup 1875), hvis fader (udøbt) var distriktslæge i Ringkøbing i Birkedals katekettid. Det hedder i et brev fra denne tid, at han var „omtrent den i Ringkøbing, B. kunde bedst med“. —

hus og forberede hende til dåb. Men jeg vil lade ham selv fortælle derom i følgende brev til Fr. Barfod;

„Sønderomme, d. 13de april 1844.

Kære, gamle Barfod!

Jeg fik for nogle uger siden brev fra København, hvori indeholdtes en bøn til mig, som nu i al den tid har bevæget sig på mangfoldig måde i min sjæl. Den bestod nemlig i at tage en Jødinde i huset og, efter foregående undervisning, døbe hende. Nu véd Gud og hver mand at for menneskelige øjne har jeg kun lidet af timelige gode ting at hengive — og i denne henseende vilde det jo unægteligt være en betydelig byrde for mig —, men just det, at Gud véd det allerbedst og dog ligesom ved denne udvortes opfordring har peget på mig, denne betragtning har gjort, at jeg ikke uden videre tør afslå hin bøn, der går ud på hans riges udbredelse i en menneskesjæl, der vel kan være ubetydelig i verdens øjne, men ej i Hans. Det berattedes mig, at den pågældende har alvorlig omsorg for sin sjæl, og at hendes ønske om overgang er grundet i virkelig længsel efter Herrens velsignelse, en længsel, der finder fanatisk modstand hos hendes fader, en ivrig Jøde. Imidlertid ønsker jeg dog nærmere underretning om omstændighederne og pålideligere kendskab, end der gaves mig, og jeg henvender mig derfor til dig, stolende på, at, hvad du i denne henseende kan præstere, det vil du også for sagens skyld og af gammelt, Gud forbyde, ikke forandret venskab for mig. Den omtalte hedder jfr. Fischer; en broder af hende blev for et par år siden døbt af Grundtvig; og nu var det dog muligt, at han kunde vide noget nærmere besked om familien og navnlig om den pågældende. Jeg beder dig derfor hos ham skaffe mig så omstændelig underretning, som muligt, herom. Jeg skriver ej til Grundtvig, fordi jeg frygter for, at han ej som prosaisk efterretningskorrespondent eller kommissionær er synderligt på sin plads,

hvorimod han i en mundtlig samtale med dig måske bedre kunde ekspektorere sig. Skulde han ikke vide nogen besked, ja, da véd jeg ikke, om jeg, kære Barfod! tør bebyrde dig med på anden måde at skaffe mig oplysning; ti jeg véd, at din tid er knap. Men, kan du ikke selv, — kunde du da ikke formå en anden, f. eks. Svend Grundtvig eller en anden mere frigjort person, til at være lidt virksom. Desværre véd jeg ikke, hvor den Fischer'ske familje bor, heller ej broderens adresse kender jeg; han er nok forresten maler, og ham kan vel Grundtvig nok få opspurgt. Men især ønskede jeg at høre noget om bemeldte familje og navnlig om deres datter, der er 27 år gammel; fra andre mere udenforstående, der dog naturligvis måtte være ærlige, oprigtige personer og i stand til uden fordom at tale om de stakkels Jøder og om en sådan Israelits overgang til kristendommen. Hvad der naturligvis mest interesserer mig, er dette, om det virkelig er alvor med pigens beslutning, og om hun ikke ledes af andre, verslige grunde, f. eks. utilbøjelighed til et være hjemme hos en måske stræng fader. Kære Barfod! jeg véd godt, at denæe kommission er ikke let for dig, og at du, selv i bedste tilfælde, kun formår at meddele mig større eller mindre sandsynlighed og ikke vished, men hvad skal jeg gøre? I sidste instans må jeg lægge sagen i min Herres hånd; men dette forhindrer ikke og må ikke forhindre, at man søger, så vidt muligt, ad kendskabens vej at forskaffe sig et foreløbigt begreb om den omhandlede. Det er mig, Gud er mit vidne! ikke ligegyldigt, om jeg kommer et højere kald til at virke til frælse tor en sjæl i møde, eller jeg koldt lukker mit hjærte derfor; men det er mig heller ikke ligegyldigt, om jeg optager et menneske i mit hus, der vilde bringe forstyrrende og fjendtlige elementer ind i mit huslige liv, ikke ligegyldigt for min Emilie og mine børns sjæle: jeg må dog have noget håb om, at det bliver en virkelig velsignelse og ingen indbildt. — Gør nu, hvad du

bedst kan og vil, og giv mig snarest muligt underretning! — — — — —¹⁾

Din

Vilhelm Birkedal“.

Oplysningerne må have været tilfredsstillende; ti i efteråret samme år kom Kordelia Fischer i Birkedals hus og var i et halft år hans katekumen, indtil hun — efter at hun i forvejen var bleven overhørt af biskop Tage Müller, jeg véd ikke, om i Sønderomme præstegård eller i Ribe — d. 7de maj 1845 blev døbt i Sønderomme kirke for en stor forsamling af lægfolk og præster, ledet frem af sin i brevet omtalte broder og med 7 præster og deres hustruer som faddere; i dåben modtog hun navnet Anna²⁾. Det var „en sjældent dejlig højtid“, siger V. Bloch. I kirken talte Birkedal: „Du hørte til det folk, som Herren Jehovah havde udkåret sig til et ejendomsfolk, til det folk, hvis midte Herren begyndte at opføre sit hellige hus; men dit folk forskød bygmesteren og hovedhjørnестenen. . . . Det store hus blev bygget, men dit folk kom ikke derind; men det åbnede sine døre for hedningeslægter fra øst og vest, syd og nord. Således er det da sket, at vi, som, efter naturen, er af hedningeblood, alt længst har fundet vort hjem i Herrens hus, medens du, hvis fædre forjættelserne hørte til, i denne stund står for husets, den hellige almindelige kirkes, døre og banker derpå, om du måtte indlades“. Men „hun vil jo ej alene optages af Herren som en énlige, hun vil optages af Ham i vort

¹⁾ Slutningen af brevet handler om deres personlige forhold, og den „forbeholdenhed“, som endnu er imellem dem. „Sig mig, kære B.! hvilket er det forsoningens og fredens ord, som du vil høre fra mine læber? Jeg forsikrer dig, at, er det et sådant, som jeg med sandhed og uden hykleri kan nævne, da vil jeg ikke holde mig for god til at ydmyge mig og udtale det“.

²⁾ Se: „Proselytdåb, foretagen af pastor Vilh. Birkedal, befordret i trykken af Rasmus Jørgensen, Birkum mark“, Odense 1851; — og „En livsførelse“ II. s. 172 ff.

menighedssamfund, som et lem på Herrens legeme. Er da vort samfund levende, at hun her hos os kan blive daglig mere og mere et levende lem på Herrens legeme, som er hans menighed? Kan hun finde sin Herre hos os finde ham i vort liv, så at al vor gerning er gjort i Ham, finde Ham i vort ord, så at al vor tale dufter, ånder den første tro, den brændende kærlighed til Ham, som elskede os først, finde Ham i vore huse? . . . Eller „skal hun af os lære lunkenhed“ . . . skal det siges om os, at en sjæl faldt ud af nåden, fordi det samfund, hvori hun levede, ejede ikke nådens kræfter levende i sig? Et tegn sker iblandt os, at vi skal vende tilbage til vor dåb og dens hellige pagt for at få del i forjættelsen“. Ja, Birkedal vilde, at denne dag skulde være en højtidsdag for menigheden; derfor havde han kaldt så mange sammen. Og at den blev så „sjældent dejlig“, det kom jo ikke blot af, at det var en usædvanlig begivenhed, men at kvinden, der døbttes, havde et ja at sige til dåbens pagt, der „klang sødt i englekor“ og „i Omme kirke, i kor med menighedens stemmer“. — Om eftermiddagen var der forsamling i præstegården, hvor præsterne Svestrup, Bloch og Blædel talte, og dagen sluttedes med aftensang og bøn.

Anna Kordelia Fischer blev Birkedals en trofast veninde. I 12 år blev hun i deres hus og gik dér tilhånde med alt som husets „Jomme“, — børnenes udtale af „jomfru“. Hendes minde er velsignet, både for hendes kærlighed i levende kristentro, der gav sig tilkende i småt som i stort, i husets daglige gerning og ved sygesengene, og for hendes åndfuldhed, såvel i skæmt som i alvor, der mangan gang har vejret tungsindet bort fra Birkedals sjæl, — skønt hun selv, siger han, gemte det på bunden af sin egen¹⁾. Hun havde tre søstre, som

¹⁾ V. Bloch fortæller: Jomfru Fischer foretog — om før eller efter sin dåb, véd jeg ikke — en rejse til en af øerne. I en diligence kom hun til at køre sammen med en meget talende herre, der udgød

også alle blev veninder af det Birkedalske hus, Emma, den eneste endnu levende, gift med herredsfoged Hansen i Kallundborg (deres bryllup stod i Ryslinge præstegård), Marie, gift med præsten H. Bech i Tranebjerg, og Karoline, der var ugift og levede sine sidste år i Odense.

Den gamle præstegårds stuehus blev endelig umuligt at bo i og måtte rives ned i 1846. Til opførelse af et nyt fik han af stiftets offentlige midler et lån på 800 rdl. Bygningen kostede 1200 rdl., og han fik endda 200 rdl. tilovers. „Den regning“, siger han¹⁾, „er nok irrational efter Kramers regnebog; men sagen er, at kristenkærligheden, som gjorde stykket op, selv er inkommensurabel med al slags verdensregning. Trosfællerne fra østeregnet kom nemlig mig fattige præstemand til undsætning med hele store forsendinger af fødemidler til de mange håndværkere, med frikørsel af bygningstømmer o. s. v., ja, med foræringer af dette og hint, som skulde bruges. Mine hedeboere i sognene, som hidtil ikke havde kendt den slags samfund, og som også var trykkede af små kår, gjorde store øjne over al denne storartede godgørenhed; jeg tror, mange derved fik den første anelse, et glimt af, hvad kristen fællesskab har at sige“. Dette var da et synligt vidnesbyrd om, at Birkedals ord havde vundet ham venner. Hovedmanden for denne kærlighedsbevisning var Peter Larsen. Han „var ikke den mindst gavmilde i denne tid, og, da han en gang kom med vognen iblandt andet fuld af et stort antal flæskeskinker for ar-

sin harme over „Grundtvigianerne“. Han fortalte, at han nylig havde været ved et missionsmøde (måske i Vejle): „Der talte først en pastor M. så trivielt og kedeligt, at vi var nærved at falde i søvn. Men så kom der en pastor Birkedal frem, og nu kan De tro, vi blev lysvågne. Det var en mageløs tale“. „Pastor Birkedal“, bemærkede jfr. F., „ja, men han er netop Grundtvigianer, og en af de værste“. — „Nej, det er da umuligt, så henrivende som han talte“. — „Det har imidlertid sin rigtighed, og kunde De, som jeg, næsten hver søndag høre ham og hver dag se ham i hans hus, vilde De snart få andre tanker om, hvad man kalder Grundtvigianisme“.

1) „Til minde om Ole Peter Holm Larsen“ s. 93.

bejderne, udbrød min nabo, en gårdmand, til en anden; „Tænk, han kom til præsten med så mange skinker, to tommer flæsk var der på dem — det er kærlighed!“ — Vi kaldte siden al tid dette flæsk „kærligheds-flæsket“. — Det havde måske sin del i, at Birkedal fra det næste års begyndelse fandt sine sognefolks ører og hjerter mere åbne for evangeliet end før.

Sommeren 1846 døde hans kære ungdomsveninde, fru Oline Bloch. Det er tidligere fortalt, at hun var sindsygg i sin sidste levetid. Til hendes husbond skrev Birkedal nu:

„Sønderomme præstegd., d. 30te juli 1846.

Du kære, dyrebare ven!

Hvorledes skal jeg tale til dig, du dybtnebdøjede ven! Da Jobs venner kom til ham i hans elendighed, efterat hans kære var døde, da står der skrevet, at „der de opløftede deres øjne langt fra, da kendte de ham ikke, og de opløftede deres røst og græd; og de sade med ham syv dage og syv nætter, og ingen af dem taledes til ham et ord; ti de så, at pinen var såre stor“. Således, du kære ven! vilde jeg ønske, jeg kunde komme til dig, ikke for at tale; ti du taler vel helst med din Gud og frælses, men for at sidde hos dig og græde med dig og for dig. Men, kan jeg end ikke være hos dig med legemet, jeg er dog hos dig med ånden, og jeg sidder sjælelig hos dig, stille og alvorlig, som din store og dybe sorg kræver det.

Din kære, din elskelige Oline er gået bort fra dig og dine små, og jeg kan forstå den unævnelige vemod, der må gribe dig, når du ser hen på hendes tomme plads; men, Gud være lovet! du og vi alle véd jo, hvor hun gik hen, til sin himmelske brudgom, vor Herre Jesus. . . Hun fandt Ham, den velsignede Oline, før jordens tager lagde sig om hendes lyse ånd; Ham havde hun fundet og skrev til mig for få år siden: „Verdens frælses er også min i tid og evighed“. . . .

Dog, én ting kan jeg ikke andet end sige dig i den inderligste kærlighed. Dyrebare Bloch! Det er nu så naturligt, at livet synes dig tomt og glædeløst, at du fristes til at kedes over det og længes efter gensynet hist med din Oline. O, modstå denne fristelse, min ven og broder! Vel er og skal der være en længsel hos Guds børn hernede efter at afføres forkrænkelighed og iføres uforkrænkelighed; men denne længsel må jo dog ikke blive til utålmodighed, til misfornøjelse med Guds vilje, at vi skal blive her endnu en kort stund. Og, kære, inderligt elskede ven! dersom du længes efter at fare herfra, ikke så meget for at være hos din Herre og af kærlighed til din frælses, men mest af kærlighed til din bortgangne hustru, for at være hos hende, — da sætter du jo skabningen over skaberen, da elsker du jo din hustru mere end din frælses, og da bliver jo hin tilskikkelse fra din Gud dig ej til den velsignelse, til den løssigelse fra verden, som den skulde blive, og, visselig, det vil din kære Oline ikke, at du således skal sørge. O, jeg véd, hvor let hjertet fristes til noget sådant, og derfor advarer jeg dig som din, Gud véd det! trofaste ven, at du skal stå på vagt mod denne fristelse. I Jesus Kristus vor Herre skal vi elske vore kære, i Jesus Kristus vor Herre er hun nu gemt, din elskelige hustru; o, du skal finde hende med glæde, når du bliver i Ham og Han i dig, når Han bliver din første og største kærlighed. — Du vil ikke vredes på din gamle ven, kære Bloch! for disse ord; Gud er mit vidne, jeg nedskriver dem i ydmyghed og i hjærteligt venskab for dig. . . .

Din

Vilhelm Birkedal“.

I efteråret samme år gjorde han en længere rejse sammen med præsten Chr. Østergaard i S. Felding; en meddelelse om denne rejse, gav han kort efter sin hjemkomst i nogle „Rejsebetrægtninger“ i V. Blochs: „Kristeligt folkeblad“. Den første dagsrejse gik til Peter Larsen

i Dons, som var underrettet om deres ankomst og havde ladet en del venner den vide, forat de, som ønskede det, kunde komme og tale med dem. „Det er et smukt træk“, siger han, „af de opvakte i Danmark, at de så gerne vil træde i forbindelse med de troende præster, der vil give sig af med dem, og det så meget mere, som det er bekendt, at de ikke har erfaret den bedste medfart af den danske præstestand. . . Således skete det også i Dons; flere hundrede mennesker var vist hin aften forsamlede, og der blev da således afholdt en stor, så kaldet gudelig forsamling, hvor så vel min medbroder som jeg talte til de tilstedeværende. . . Jeg glædede mig dér og talte med mange levende Guds børn, som stedse vil være mig dyrebare i Herren“. Rejsen gik derfra til et missionsmøde i Frederits, og så over Sønderjylland og Fyn til Sælland, hvor han skulde overvære „Jommes“ søsters (den senere fru Bechs) dåb i Lynges kirke ved Ferdinand Fenger. Der kan bedst i korthed fortælles om den gennem følgende brev til hans hustru:

„Lynges præstegd., d. 19de okt. 1846.

Min dyrebare hustru, min kære, lille Mille!

I dag har jeg her i Lynges fået dit brev, og en luftning fra hjemmet, det velsignede hjem, er gået gennem mit hjærte. Tak for din kærlighed, tak for hver from ytring i dit brev! Da du ikke skriver noget om den smitsomme sygdom i sognet, håber jeg, at den ikke har bredt sig videre, og således har dit brev væltet en lille sten fra mit hjærte, som stundum har trykket det.

Jeg vil nu korteligen fortælle dig lidt om min rejse hidtil. Tirsdag eftermiddag kom vi til Peter Larsen Dons, hvor en stor forsamling på flere 100 mennesker var til stede; men jeg blev ikke forkølet, kære, lille Mille! skønt sveden under min tale haglede ned ad mig; vi lå dér om natten og rejste tidlig næste morgen til Frederits, hvor jeg for en talrig menighed holdt min dig bekendte prædiken; efter gudstjenesten samledes vi på rådhuset,

hvor dr. [H. C.] Rørdam fremstillede for os en ung mand, Abraham Honoré¹⁾, der fra Danmark vil gå ud blandt hedningerne og nu i efteråret skal optages på en missionsskole i Hamburg; dette unge menneske holdt med varme og frimodighed en tale til os, hvori han gjorde rede for Herrens førelse med ham; dernæst taledes Sveistrup til forsamlingen, efter ham holdt Leth fra Middelfart en dejlig bøn over os alle og navnlig over den unge missionær, hvorpå en præst, Melbye, en velsignet, ung, troende præst fra Fyn, holdt en ret beåndet tale. Det var en benådet dag for os alle. Vi blev hos Rørdams den dag og nat, og vor tro Peter Larsen kørte os om torsdagen ud gennem Kolding, hvor vi (Sveistrups var med) tog pastor Kragerop på slæbetov til Dalbygård i Slesvig; dér modtog en troende familje, Petersen, os; om aftenen var der husandagt for hele folket, hvor Sveistrup og jeg taledes. Fredag formiddag kørte Petersen med os i wienervogn til Carl Boisen²⁾ i Vonsbæk ved Hadersleb (sic!), hvor scenen forandrede sig: havde vi før kun haft med kristendom at gøre, blev vi her førte ind i politiken. Boisen og en præst Hertel fra nærheden stod i strid med hede mod Schleswigholsteinerne. For resten den dejligste egn, jeg næsten har set: skove, bakker og Haderslev fjord tog sig dejligt ud. Din skål blev drukken, og vi havde det godt. Lørdag eftermiddag tog vi over fjorden, og Boisen kørte os til Årøsund, hvorfra vi kl. 5 kom til Assens i Fyn, hentede vogn på rullen, og samme aften rullede vi til Agerbæk, hvor vi kl. 11 bankede den fede Agerbæk op, der kom pustende, men velsignet, og tog imod os med kærligheds arme. Søndag morgen, mens præsten var i annekset, holdt vi morgenandagt med husets folk, hvor jeg da igen måtte til at prædike; siden hørte vi en dejlig prædiken af Agerbæk og bivånedes

¹⁾ Død som missionær i et presbyteriansk samfunds tjeneste på Ny Zeeland 1894.

²⁾ Broder til F. E. Boisen, død som stiftsprovst i Ribe 1866.

henad eftermiddagen en bibellæsning i kirken. Mandag eftermiddag kørte Agerskov med os til provst Lassen i Kværndrup, hvor vi traf en kristelig familje. Provsten beklagede, at han ikke kunde køre os til Nyborg næste dag, da han skulde til Fåborg i embedssager. Så tog vi da vogn til Nyborg, gik over sundet, og i Korsør holdt en lukket vogn fra Clausen i Boslunde, hvorhen vi da kørte, spiste til middag, og samme aften rejste videre med Clausen til P. Fenger i Slotsbjergby, hvor vi traf Fr. Boisen fra Skørpinge. Der blev vi om natten og tog 5 præster i følge til Ringsted konvent onsdag morgen. Efterat vi havde beset Ringsted kirke, havde vi et velsignet konvent på rådstuen¹⁾, hvor jeg traf P. Dorph og flere gamle venner og bekendte. Da jeg gerne vilde besøge min onkel, og tante Fyhn i Nørre-Jernløse, tog jeg om aftenen med en pastor Bøgh dér i nærheden og pastor Busck og traf i pastor Busck's kone en af de elskeligste kvinder, jeg har fundet. Dér hørte jeg en skriftetale af Busck, som alene var rejsen værd. Torsdag eftermiddag rejste jeg med Busck til Nørre-Jernløse, hvor jeg blev til om lørdagen. . . . De kørte mig til Lyngø om lørdagen: her fandt jeg Fischer og jfr. Fischer (Karoline) fra København. Dåben fandt sted igår her i kirken for en talrig menighed: o, en dejlig dag, en salig stund, da hun bøjede sit hoved over døbefonten, og vi alle vidste, at den hvide due flagrede derover, da vore bønner samlede sig over hende og derfra steg op til himlen, hvor Gud fader bor. Hun var, så vidt jeg kunde se, glad og frimodig, hun bøjede sig under nådens fylde, som strået for vinden, men kun for at rejse sig igen, at vandre i et nyt levned. Det var en velsignet, af nådens kræfter gennembevævet time for hende, som for os alle. Fenger holdt en dejlig prædiken og var ret beåndet herovenfra. Her var flere troende sjæle, og iblandt dem vil jeg nævne

¹⁾ Der forhandlede om religionsfrihed, salmebogssagen og apokatastasis, Se Dsk. kirketid. 1846—47, nr. 9—10, 12—13.

dig en mærkelig: en fru Carlsen fra Gl. Køgegård, en født komtesse Frijs til Frisenborg, en levende sjæl i Kristus Jesus vor Herre, og hendes svigerinde, frøken Carlsen. Fruen bad mig dog at besøge Frisenborg, hvor hun har to søstre og en moder, der begærer livet af Herren. O, hvor vidunderligt, min sjæl er bevæget, — Gud lade os dog ret blive levende og give os dog ret et opladt øje for livets krone og at gribe derefter.

I dag har vi været hos Nyegårds på Frederikskilde¹⁾, hvor de alle bad dig at hilse.

Så har du intet at klage over dette brevets korthed, heller ikke over, at jeg ikke fortæller dig vore hændelser. Østergaards hoste er ikke bleven mindre; jeg er ret ængstelig over ham. Gud Herren læge dette sår! Hvor jeg elsker den kære Østergaard! Hils alle børnene! Østergaard rejser ikke til København, dog skal jeg, om muligt, i en af småbyerne se at få en Noahs ark til Gram. Hils jfr. Fischer mange gange! Idag rejste hendes broder og søster. Marie (det nye navn) bliver endnu i 8 dage for at gå til alters. I morgen besøger vi, vil Gud, Ingemann og mad. Garnæs og kører derpå til søster Rikke, fra hende til de andre gode venner. På torsdag 8 dage ses vi, vil Gud, hjemme i Sønderomme. — O, så lyser jeg da i denne aftenstund Herrens fred og velsignelse over alle de dyrebare hoveder der hjemme. Guds fred bevare os i Herrens samfund!

Din

Vilhelm Birkedal“.

Fra „Rejsebetrægtningerne“ skal (efter B.'s egen håndskrift) meddeles følgende: „Mens vi (ved morgenandagten i Espe præstegård hos Agerbæks) sang vor salme, og præstens kone af fuldt hjærte sang med henne ved vinduet, bemærkede hun en lille fugl, der ligesom blev dragen nærmere og nærmere af sangen; fra taget fløj den ned i

¹⁾ I Lynges sogn, et vennehus af det Fengerske.

gården, derfra længere hen til vinduet, og satte sig til sidst lige tæt op dertil, mens den så mildt og venligt ind til den syngende lille flok i værelset. Jeg kommer derved til at tænke på Pauli dybe ord i Rom. 8 om „alskabningen, der tilsammen sukker og er tilsammen i smerte indtil nu“, om „skabningens forlængsel efter befrielse fra forkrænkelighedens trældom til Guds børns herlige frihed“ og på en dejlig fortælling fra Sverig: En lille dreng gik en gang ved bredden af en elv eller flod i skumringen. Nøkken var dukket op af vandet og sang så skønt i den stille aften. Da kom der en ondskabs lyst, som så ofte griber os slemme og overtroiske mennesker, over drengen, og han fik attrå efter at forstyrre den stakkels nøkkes glæde. Han sagde til den: „Hvad hjælper det dog, at du synger så fornøjet? Du bliver dog aldrig salig“. Da standsede pludselig nøkkens sang, og den sank i bedrøvelse dybt ned i flodens bølger til bunden. Men da drengen kom hjem og fortalte sin fader, hvad han havde gjort, da blev faderen vred og viste sin søn det onde hjerte, der havde drevet ham til at være en freds- og glædesforstyrrer for de arme skabninger derude i elven. Og de gik begge atter ud til flodens bred, hvor nøkken sad på bunden og græd, og drengen råbte: „Græd ikke, lille nøkke! du kan dog nok blive salig!“ Og da steg nøkken igen op på overfladen og sang atter glad og frydefuld, sang meget længere, end den plejede, til langt ud på natten“. — Sammesteds talte de med adskillige troende lægfolk. „Iblandt andet kom det på tale, hvor sjældent det var at træffe ret glade og frimodige kristne i vore dage. — En af de omtalte Fynboer sagde til mig, da jeg beklagede denne sukkende tilstand: „Et menneske kan slet intet tage, uden at det bliver givet ham her ovenfra“, — altså heller ikke frimodigheden. Dertil svarede jeg: „Ja, sandelig, også den er en nådegave, men hvad om nu Herren står beredt til al tid at give os denne gave, men sagen er

den, at vi ikke ret vil tage imod den? Så er jo dog skylden vor og ikke Hans“. —

— Da Birkedal stod på prædikestolen 6-årsdagen efter sin indsættelse, tiltalte han sine sognefolk således: Nu har vi haft 6 arbejdsår med hinanden, men nåede kun at gå os trætte i dem som trælle under loven, skønt der er frihed nok hos Jesus. Skal nu ikke det syvende år blomstre for os som et hvileår; jeg synes dog, en lille fugl synger om, at det er ved at komme¹⁾. — Det indtryk, de havde fået af ham, var nærmest det, at han var en myndig mand, hvis ord og tankegang gik så stærkt på skrå af det for dem tilvante, at de trak sig sky tilbage og følte det, som han var stræng imod dem. Således står han for en del i traditionen endnu for de gamle, der lever fra hans tid. „Han svang lovens hammer“, har en af disse sagt. Det var det ubetingede krav i hans tale, de fik øje på; de så ikke evangeliets smeltende ømhed bagved, og det kan også være, at han, overfor dem, der ikke var frigjort af dette, nok havde nogen tilbøjelighed til at tage Mose dække over sit ansigt (2 Kor. 3, 13). Den forrige sognepræst i Sønderomme og Hoven²⁾ fortæller, at, da han en gang skulde vie et par folk, hvor bruden var i omstændigheder og ikke gjorde ophævelser over, at hun bar brudesmykket, blev en gammel kvinde meget forarget over, at han ikke rev brudekransen af hende: „Det skulde have været Birkedal!“ føjede hun til; og det skønt hun ingenlunde havde nogen forståelse af dennes kristelige virksomhed. Altså har han dog også i dette fundet samstemning. En anden og pudsig historie, hvori et rigtig ægte jysk træk kommer frem, skal også fortælles. Mølleren i Hoven havde foretaget en større udbedring af sit møllværk. Alle de, som havde haft del i arbejdet, blev da indbudte til et aftenselskab med

¹⁾ „En livsførelse“ II. s. 151.

²⁾ E. K. Thyssen, hvem jeg skylder de her fortalte træk og afskriften efter embedsbogen af alle aktstykkerne i Hoven skoles historie.

dans en lørdag aften. Mølleren havde bedet sognefogden være til stede for at påse, at alt gik ordentligt til. Men dette selskab en lørdag aften forargede Birkedal, som indgik med en klage derover til herredsfogden. Det var vel dansen lørdag aften, som var ulovlig; ti mølleren blev virkeligt idømt en bøde på 5 eller 10 rdl. Men hvad gjorde så han? Han knappede præsten så meget af i højtidsofferet, så Birkedal kom selv til at betale bøden. Forholdet mellem ham og møllerfolkene i Hoven var da længe spændt; men det blev ikke ved at være det. Han lever den dag i dag i kærligt minde hos den gamle møllerenke, hvis børneflok alle er blevne troende kristne.

Det var nu kun en strid med en enkelt mand. Men i 1846—47 kom han i en skolesag som sogneforstanderskabets formand i kamp med hele Hoven sogn, og da denne sag nok kan kaldes et blad af hedebondens historie, har den en yderligere interesse end blot som et blad af Birkedals. I Hoven sogn havde der hidtil været 3 små skoler, hvori undervisningen besørgedes af ikke-seminarister, og begge klasser undervistes samlede alle 6 dage i ugen. Men i 1843 blev en ny skoleplan fastslået, som skulde træde i kraft ved den daværende degns afgang: sognet skulde deles i 2 distrikter med en fælles lærer, som skulde undervise 3 dage i hver skole. — Degnen afgik i slutningen af 1845, og nu skulde da de 2 nye skoler bygges, hovedskolen mellem Ørbæk og Dyrvig i sognets nordøstlige del, biskolen mellem Påbøl og Grimlund i sognets sydvestlige del. Nogen uenighed om pladsen for den første var af mindre betydning; men des mere strid voldte bestemmelsen af pladsen for den sidste, da beboerne af dets distrikt på ingen måde vilde bøje sig for den af avtoriteterne på sogneforstanderskabets indstilling vedtagne plads, men vilde have biskolen lagt op ved kirken omtrent midtvejs i sognet, hvis de ikke kunde få deres hovedønske opfyldt, som var, at hele sognet kun fik én skole, der da skulde ligge ved kirken. — Derom ansøgte de i begyndelsen af 1846 kancelliet,

men fik afslag. — Hovedskolen mellem Ørbæk og Dyrvig blev nu opført i sommerens løb. Da der altså ingen ud-sigt var til, at kancelliet vilde gå ind på beboernes hoved-ønske om én skole for hele sognet ved kirken, indgav biskoledistriktets beboere midt i sommeren en ansøgning om, at biskolen måtte blive lagt dér. Det er interessant at se, at, mens sogneforstanderskabet med Birkedal i spidsen stod hårdst på det vedtagne imod beboerne, tog de overordnede avtoriteter læmpeligere på sagen og gav tilstrækkeligt til kende, at de i grunden helst fjøede sig efter deres ønske. Birkedal må i en erklæring til provsten, affattet d. 5te oktober, „formene, at det høje kollegium ikke har tænkt sig, at der alt stod en hel skolebygning på bestemt sted“, siden det havde ladet forhøre hos sogneforstanderskabet, om dog ikke beboernes ønske om biskolens opførelse ved kirken kunde imødekommes; det var jo nemlig så nær ved hovedskolen, at der ingen mening var i at lægge en biskole dér. Men sagen var, at de Hovensognere vilde tvinge deres ønske igennem om den ene skole ved kirken; og da det ikke kunde gå på den ene måde, skulde det gå på den anden. Sogneforstanderskabet bøjede sig dog så meget for ønsket om biskolens plads, at det i sin erklæring til beboernes sidst-nævnte ansøgning henstillede til kancelliet „at tage særdeles hensyn“ til det, idet det dog fastholdt sin opfattelse om mislighederne ved det. Men hvad gjorde så biskoledistriktets beboere? Aldrig såsnart var deres ansøgning indsendt, før de, uden at afvente kancelliets svar, selv gav sig til at opføre en skolebygning ved kirken, idet de mente, at, når den først stod dér, vilde kancelliet bøje sig for kendsgerningen og sige ja til deres begæring. „Ligesom nu“, skriver sogneforstanderskabet, „denne fremgangsmåde kun vidner om en mindre god sag, således undlod man ikke under sagens fremgang at give andre vidnesbyrd om den lidenskabelighed, hvormed man havde begyndt. Det var vedkommende ikke nok, at sætte deres foretagende egenmægtigt igennem, men ved

siden heraf tillod man sig de groveste beskyldninger og insinuationer mod sogneforstanderskabets medlemmer, så at det er kommet så vidt i Hoven sogn, at undertegnede næppe kan komme sammen med nogle flere af hint biskoledistrikt, uden at udsættes for ubehageligheder, og således er Hoven sogn, som før var et så dejligt sogn, blevet et sogn, hvor tvedragt og partier skiller fordums venner, naboer og slægtninge ad, og vi, som har føjet biskoledistriktets beboere så godt som i alt (ved vor erklæring og ved licitationens udsættelse), vi, som og i vor erklæring har ytret, at, dersom man fik lov til at bygge skolen ved kirken, da burde sognet og ikke ansøgerne selv bekoste den opført, hvad disse har erklæret sig villige til, skønt vi jo nok indså, at sognet muligvis om nogle år kom til at bygge en tredje skole i så tilfælde, vi bliver daglig beskyldte for at have fornærmet og forurettet vore medbrødre i biskoledistriktet“. Sogneforstanderskabet, som formener, at disse „ved deres egenmægtighed, der grænser til selvtægt“, nok havde fortjent, at deres skole skulde kasseres, fastholder dog sin bøn til kancelliet om at tage hensyn til beboernes ønske, når blot ikke hovedskoledistriktet måtte komme til at lide derved, „hvad formentligt vilde ske, hvis nu den skole, som er opført under avtoriteternes og lovens beskyttelse skulde afskaffes og udryddes til gunst for dem, som har modsat sig avtoriteter og love“.

Da vinterskolen skulde begynde, og det i biskoledistriktet ikke havde været muligt at få nogen skolestue, som kunde opvarmes og tillige lå på et bekvemt sted, ansøgte skolepatronen i forbindelse med 4 mænd af dets beboere skoledirektionen om tilladelse til at benytte det opførte hus ved kirken, „uagtet sognepræsten ikke har villet tillade det“. Skoledirektionens svar gik ud på, at det „overdroges til sogneforstanderskabet at træffe den hensigtsmæssigste foranstaltning“, og at derefter havde beboerne sig at rette. — Kancelliets svar på disses ansøgning fra sommeren 1846 indløb først d. 11te januar 1847 og

gik ud på, at hovedskolen skulde stå, hvor den stod, men „at den af biskoledistriktets beboere ved kirken opførte bygning indtil videre måtte benyttes til biskolen, dog at de med sammes opførelse forbundne omkostninger bør være kommunens almindelige skolevæsen uvedkommende“. Men alt forinden må sognepræsten have givet efter. Skoledirektionens sidste skrivelse var jo et fingerpeg i den retning, og desuden havde den mands hustru, på hvis grund skolehuset ved kirken var blevet opført (Jens Mouritsen) i mindelighed talt med Birkedal og bedet om, at dog hendes børn måtte undervises dér. Og for et mindeligt ord af en kvinde og moder stod han ikke så fast, som overfor beboernes masse. Da der, som fortalt, heller ikke kunde findes anden plads til at holde skole i, gik sagen i gang, som folk vilde. Jyden havde sejret.

Kort efter Birkedals forflyttelse til Ryslinge gav ministeriet på det daværende sogneforstanderskabs andragende tilladelse til, at „den i sognet værende kirkesangerbolig måtte flyttes til den ved kirken liggende skole“, d. v. s. til, at hovedskolen måtte henlægges dertil. Dermed var sejren helt vundet. Men Birkedal glemte aldrig dette „trodsens hus“, som han spøgende kaldte det, eller det træk af jysk sejhed og snildhed, som det røbede¹⁾. —

Foruden sine gudstjenester holdt Birkedal jævnlige bibellæsninger i skolerne, og den samme kone, som ovenfor er nævnt, har herom meddelt, at han førte en langt mildere forkyndelse ved disse end ved sine prædikener. Hun mindes endnu disse timer i Hoven skole som såre opbyggende og kom derved særlig til at holde af ham. Ligeledes fortæller hun, at han kunde være mild og kærlig som få, når der var sorg og nød påfærde og folk kom og trængte til trøst af ham. Hun har meddelt, at han

¹⁾ I et sogneforstanderskabsmøde var der et af medlemmerne, der en gang bandede og sagde: S. tage mig. Birkedal bad da vedkommende gå udenfor, da han nødtigt vilde, at det skulde gå for sig i hans stue.

en gang tog hende ved hånden og førte hende ind i stuen til hendes barns lig og talte dér så indtrængende og trøstende ord til hende om den Herre, som er dødens overvinder, at hun aldrig nogensinde har glemt det.

Det var nu virkelig så, at det syvende år blev ham et hvileår. Han mærkede isen tøm om adskillige hjerter og så øjne tindre ved nådebuddet, han forkyndte. Ja, i et brev fra ham, som blev oplæst ved et broderkonvent hos præsten E. Mau i Hårslev på Sælland, meldte han i begyndelsen af 1847 om „en stor opvækkelse, som siden nytår har fundet sted i Sønderomme og Hoven“. Dette udtryk må der dog vist tages på med adskillig varsomhed. Men således så det ud for ham efter de 6 trange år. Den første lille vintergæk i sneen synes os ofte en dejligere blomst end sommerens rose. Og det første åndelige gennembrudd af et levende trosliv er noget stort for den, der har kæmpet mod forsteningen. Det var vel først senere, at frugten rigtigt kendtes, da andre troende præster trådte i Birkedals spor derovre. Men den lagte sæd begyndte dog at spire, mens han var der. Og det er her, han i „Livsførelsen“ skildrer hedefolket som dem, der i troen kan blive elskelige børn, men i grunden bliver stående på barnestadet uden større udvikling, men også derved undgik, hvad der kan siges om „mangen en, der gik i væksten frem“, at han

„blev mere stor, men blev og mere slem“.

I hvert fald er det det, han har set. Og forfatteren af denne bog mindes selv fra sin præstetid i Vestjylland at have truffet gamle fra Birkedals tid derovre, ned ad hvis kinder tårerne trillede, når de nævnte hans navn, men som også var blevne stående ved den første barneglæde i troen, idet de ligesom vægrede sig ved at ville gå videre. Nævnes skal gamle John Jensen i Ørbæk. Når han kom og tog op af sin brystlomme et gulnet papir, hvorpå indeholdtes et slags „hyrdebrev“, Birkedal havde skrevet til Sønderomme og Hoven menigheder

snart efter sin forflyttelse derfra, da var det som en sjælens højtidsstund, og da gik der en luftning hen over en af, hvad Birkedal kaldte den „store opvækkelse“.

Men i en anden henseende blev dette syvende år intet hvileår for ham. Det var i det, at han blev ramt af den hårde sygdom, som bøjede hans legemes kraft og tilslørede livsglæden for ham i en række af år. — Der er jo ikke lagt skjul på, at der frå ungdommen af var en dobbelthed i hans sindsretning: at fantasien let og gerne førte ham ind i åndsrigets herlige billeder, mens en uregerlig selviskhed og frihedslyst holdt ham tilbage i hans eget. Er det ikke netop i de fremtrædende karakterer, at sligt viser sig? Mindes vi ikke ved denne splid om ordet, at „menneskets hjærte er ondt fra ungdommen af“ (1. Mosebog 8, 21) trods alle høje idealer og alle store fortsætter? Nu går det jo så, at, hvor disse sidste er oprigtige, ikke en tom leg, men virkeligt en genstand for hjærteviljen, dør vil et menneske dog i al selvkærligheden være imod sig selv, og det jo allermost, når forbilledet, der har „forpligtet“ os, ikke er vore egne drømme, men Guds sandhed og nåde i Kristus Jesus vor Herre. Der vil da være en dyb følelse af, at vi bliver først os selv, når dobbeltheden er borte, når kun én grundvilje råder i os, og denne ene er ikke vor egen, men Hans, i hvis billede vi er skabte, og så denne er bleven vor. Det er det „helstøbte“, vilde Birkedal sige. Og derfor var det, at han havde grebet forsoningstanken i Kristus Jesus; ti forsoningen mellem Gud og mennesket var forsoningen i vort eget væsen, fuldragt ikke af os selv, men „i Kristus var Gud og forligte verden med sig“. Dette betyder: synd og nåde. Derfor havde han fundet visheden om, at forsoningens store kræfter var i virksomhed midt iblandt os i livsordet af Herrens egen mund til Hans menighed, og på det havde han bygget sin tro.

Men fremdeles var det dog, som om indbildningskraften løb langt forud for virkeligheden, og det var så

langt fra til trøst, at det endogså blev til smerte for ham. Ti det viste ham afstanden fra hans eget hjerte og det store forbillede. Såre tit har han anført de ord af Grundtvig om dette, at

„når skyggen er ligest, da hulke de små,
som stirre derpå“, ¹⁾

og det vidner om de mange, mange stunder i hans lønkammer og udenfor det, da han, længe efterat han var bleven en kristen, følte afmagten i sin indbildningskrafts stækkede vinger, når den vilde svinge sig op og flyve lige ind i den herlighed, han skuede, ja, følte sig som en synder for Gud i denne afmagt, men peger jo også på, at han da erfarede: det var ikke hans himmelflugt, som skulde bære ham ind i den, men tårebønnen om at tages op på Herrens vingefang og således bæres derind af nåde. Og således gik det da til, som han selv fortæller, at han kom til at bede denne bøn til Vorherre: Kan du ikke få bugt med mit hårde hjerte uden igennem en stor og stærk trængsel, så send mig den; tag, om du vil, min lykke fra mig, når du blot vil give mig din salighed! — Og Vorherre tog ham på ordet —, men da fik han først at vide, hvad han havde bedet om; ti havde han, siger han, vidst det forud, da havde han gyst tilbage for det. Men han fik alt, hvad han havde bedet om, ikke blot trængselen, men også saligheden.

Han stod i sin manddomskraft og vidste ikke af sygdom. Så var det en søndag i Hoven kirke i begyndelsen af 1847 — jeg véd ikke hvilken søndag — han stod på prædikestolen og følte sig båret højt oppe i talen, som „en fugl, der kom med roser og violer fra paradiset kyst til dem der nede på den blomstrende hede“, at han „med ett“ følte sig som ramt af en pil fra Vorherre, der traf ham lige i „vingen“. Han måtte standse og fik knapt sagt amen. Det var, som om alt blodet var

¹⁾ Se således „Synd og nåde“ s. 334 (4de udg. 1858).

strømmet ham til hjertet og vældede ud derfra igen som en ildstrøm. Således har han beskrevet den sygdom, som kan aldrig siden i sit liv blev fri for at bære, hvorvel den mildnedes i hans senere år. Han havde ingen anden forklaring på den, end at Vorherre i egentligste forstand havde sendt ham den. Det kunde han jo ikke tvivle om, da den var kommen så brat på hans bøn.

Han var syg, sjælesyg — „sjælen er i blodet“, og sygdommen var i blodet.

„Jeg måtte kæmpe for at holde stand,
når dødssyg jeg på prædikestolen trådte. —
I seksten år jeg stred i prøvens land,
at ikke hulken ordet kvæle måtte;
jeg måtte kæmpe imod tærkens brand,
som vilde mig min sjæl for fylden blotte;
jeg kæmped' for at tro fra hjertens grund:
„Min Gud er ikke vred, Han elsker kun!““

siger han i 1863¹⁾). Den store byrde, han bar, har han skildret i det digt, jeg tidligere har meddelt²⁾), fra d. 27de oktober 1852 med overskriften: „Tusmørkestunden“, men som helt må med her:

„Du véd det nok, seks åremål forvist
jeg som din tjener gik, min Herre Krist!
Forpint, forpint — hvad ejer ordet mer? —
min ånd fløj lavt, min sjæl var tørret-ler.

Jeg bøjed' knæ for dig og i dit navn,
jeg strakte armen ud imod din favn.
Forgæves kasted' ud jeg bønnens spand —
jeg smagte sjeldent nådens kildevand,

Jeg gik med hjerte hårdt og øjet tørt,
mit hjærteliv var som i isbånd snørt —
jeg skulde juble, synge nådens sang,
og ej en savnets tåre faldt en gang.

¹⁾ „En livsførelse“ II. s. 161.

²⁾ I „Mindebladene“ s. 56 f.

Og under tunge år det var min lod
 at tro mig et Guds barn, skønt håb imod,
 at vandre kækt, skønt modet alt var brudt,
 at sigte højt, endskønt jeg selv var skudt,

at tro på troen min, skønt vissen nu,
 at tro på kærlighed i dødens gru,
 at tro mig helliggjort, skønt i mit bryst
 den hvisled' fælt, den gamle slanges røst.

Det var min lod i år, to gange tre,
 fast aldrig Herrens milde ansigt se, —
 og dog at løfte hoved i den tro:
 Vi ere hjertebrødre dog, vi to.

Så gik jeg hen, — men frostens skarpe kniv
 skar dybe sår og runer i mit liv.
 Jeg måtte holde nådens tanke fast,
 selv da, når nådens store tanke brast.

Det var alt i en stille aftenstund, —
 forstenet lå jeg hen i tågeblund.
 Da toned' sang — hvor var det, at den klang?
 Det tyktes mig, det var mit hjertes sang.

Ja, det var Ham, jeg hørte Jesu røst —
 Han spilled' Davidsharpen i mit bryst.
 Da brast i hast den lukte tårebrønd.
 jeg så igennem tårerne Guds søn.

Men aldrig glemmer jeg i dages tal
 den dag, da seks års gråd sig fremad stjal. —
 I morgen — kan jeg atter stå i gru. --
 Ak, Jesus lad mig skue lidt endnu!

Men sker det end, at snart som „gråt i gråt“
 mit liv afføres skal hint nådens blåt. —
 Min Herre Jesus! giv mig nåden stor —
 selv uden farve fræls den på jord.

Men er der rigelig anledning her til at fremdrage, hvad han siger om det „visne“ og det „forstenede“ i sin sjæls tilstand, om det lamslående i slaget, der havde truffet ham, så er der fuld så megen til at fremdrage, at han

trods alt bares oppe som et Guds barn i troen, d. v. s. troens ord fra Herren bar ham; det „vandrede han kækt“ i, trods „modet var brudt“. Og derigennem er det, Han har lært at løfte det, ikke blot som kirkens grund og menighedens fællesløsen, men som ordet til ham, som Guds favntag i Jesu navn om det forfrosne barn. Og fra hine tårer i „tusmørkestunden“ er „hans hjertes sang“ sprungen ud som roser af korset, som „trøsten, han fik, da byrden tungest lå“, som „korsets gåde“, der løstes for synderen, da han „skjalv for den hellige dommer“; under dem har han lært — ikke blot som før at slå vingerne over korset, men lært „vingeslaget under korset“:

„Herre Jesus! jeg giver mig dig udi vold;
farer hen, alle jordiske håb!
Ej jeg længer, o smerte! vil være din bold,
jeg har nok i min salige dåb!“

Han havde fra tidlig vidst, hvad det var at være en bold for smerten; nu kastede han den på Herren og lod sig føre af Ham. „Ak, de kære, uforglemmelige hededage“, skriver han 9 år efter til Chr. Østergaard, „nej, dem glemmer jeg aldrig; dér og da var det, at Vorherre traf mig med sin pil, da jeg fløj allerhøjest. Det kan jeg heller ikke glemme: det var vel, forat jeg skulde søge de nedrige steder og græde i støvet for frælseren og således få ham ret i tale“. Og Peter Larsen sagde: „Åh, jeg er i grunden slet ikke bedrøvet over, at De har det således: ti det er Vorherres højskole, og nu skal De lære dér rigtigt at kunne prædike evangeliet meget bedre end før, så både vi og De får gavn af denne sygdom“. Måske Birkedal hellere havde kaldt denne skole for dyb-skole (et udtryk, han har brugt); ti han havde været på — højskole.

På denne måde blev dog alligevel også det syvende år ham et hvileår, og der er vel nok en sammenhæng mellem, at Gud ligesom på samme tid hørte hans bøn om korsets byrde og om livstegn i hans menighed. Hvad

Han tog fra ham selv, gav Han tilbage gennem menigheden. Således „virker døden i os, men livet i eder“ (2. Kor. 4, 12).

En skal nævnes, som i dette år søgte til Birkedals kirke og hus, og hvem hans ord tændte sandhedslyset i, så det ikke slukkedes siden. Det var den unge, 23årige jyske bondekarl, Niels Jokum Termansen fra Vejen¹⁾. Rationalistisk påvirket fra sin barndom, kunde dog hans dybere natur ikke nøjes med dette. Ved hans første altergang var syndsbevidstheden bleven vækket i ham. Dog kunde pietismen, som også kom til hans egn, ikke drage ham. 20 år gammel havde han ved Skamlingsfesten d. 4de juli 1844 modtaget, navnlig af Grundtvigs tale denne dag, et uudsletteligt indtryk af ordets magt; han følte, at „nu var det værdt at leve; ti nu var der noget at leve for“. Så kom han som soldat til København; men Grundtvigs prædiken, som han første gang hørte 2den pinsedag 1846, kunde han ikke magte. Mest indtryk fik han i denne tid af Martensen, som han hørte i slotskirken, og som vakte bevidstheden hos ham om, at han „trængte ikke blot til frælse, men til en frælsel“. Men fred fandt han ikke; og den måtte han have i sit indre, om han ellers skulde „kunne gøre noget til gavns“. Så havde han i foråret 1847 læst en missionsprædiken af Birkedal, og her, syntes han, var manden for ham. „I 9 år havde jeg under alle omskiftelser stadig gået og grublet og grundet og kæmpet. Næppe har jeg i de år lagt mig nogen aften til hvile, uden at en vågen time først måtte gennemgås under urolig tvivlende tanker. En lørdag aften efter endt dagsgerning bad jeg om lov til at gå til Omme, der lå 6 mil ude på heden, nord for mit hjem. Jeg gik vild adskillige gange, så at de 6 mil nok blev til 7. Fra hjemmet gik jeg ved solens nedgang,

¹⁾ Se: „Den jyske bonde Niels Jokum Termansen“, et mindeskrift ved Povl Bjerge s. 28—31. Stykkerne i anførselstegn er tagne ud af T.'s egen beretning.

kom derfor først til S. Omme lidt før kirketid. Præsten sad i sit værelse og skrev. Jeg bad ham om en samtale efter kirketid, og dertil svarede han venligt ja. Men dengang bar, synes mig, hans ansigt ganske anderledes præg af indre kampe og smerter end nu. Han var nylig kommen hjem fra en rejse til øerne“.

Det var 6te søndag efter tref., evangeliet om farisæernes og de skriftkloges retfærdighed, men Birkedal dvælede, siger Termansen, mest ved forrige søndagstekst, Peters fiskedragt. Efter en lille bog, hvori han har opskrevet „themaer, behandlede i prædikener for Sønderomme og Hoven menigheder“, prædikede han denne dag om: „Hvorfra skal vi fange menneskene?“ Det gjorde et mægtigt indtryk på Termansen „at høre denne brusende, dybt bevægede sjæls udtryk i ord, der syntes at gløde, især da han med smeltende røst og tårer i øjet bad Herren“ — efter oplæsningen af evangeliet — „at velsigne hans ord, så det måtte gives ham i dag at vinde om end kun én sjæl for Hans rige“.

„Siden gik jeg til præstegården. Han modtog mig meget venligt, tændte sin pipe og satte sig hen til en gemytlig samtale. Men den blev der ikke noget af. Det hjalp ikke, at han tændte piben, jeg tror en halv snes gange, den gik lige så tit ud igen. Det hjalp lige så lidt, at der fra hans familie adskillige gange blev kaldt på ham, eller at flere fra sognet kom og ønskede at tale med ham. Vi gik lige løs på sagen, og det blev kamp, og det med skarp klinge. Og kampen var tilvisse ikke om småting, men om hvad der for os begge gjaldt liv og død i evig forstand. Det vilde selv i den næste time have været umuligt for en af os at gengive samtalen, så mangfoldig og bevæget var den. Længe havde jeg følt, at jeg trængte til at få mine tanker og trossætninger prøvede i et alvorsfuldt ordskifte med en virkelig troende og klog personlighed. Længe, alt for længe havde jeg gået og vejret dem i mit eget indre: tanke mod tanke, grunde for og grunde imod. Kun altfor længe havde

jeg rådspurgt bøgerne uden at finde svar. Birkedal var vist manden, som næppe nogen anden. Då jeg gik fra præstegården, følte jeg, at hele den rationalistiske tankebygning ej blot var rystet, men styrtet. Sjældent har vist en enkelt time været mere afgørende for et menneskes livsretning, end denne time var for min. Det var en forunderligt bevæget hjemfart. Nu følte jeg på den ene side, at der måtte brydes med indlevede, kære forestillinger, livsbetragtninger, meningsfæller, kære venner og slægtninge — på den anden vinkede der fred fra en havn, som jeg længe forgæves havde søgt efter. Og i grunden følte jeg, at, hvad der var styrtet, det var kun, hvad en dyb, indre følelse længe havde hvisket til mig om: Det holder ikke i længden. Men, hvorom al ting var: Jeg følte fast og klart: Det er sandhed, og den skal følges, koste, hvad koste vil. Da solen gik ned, nåede jeg hjemmet. Jeg havde da først arbejdet en hel sommerdag, så spaseret 13 mile og oplevet mit livs betydningsfuldeste time. Det var d. 11te juli 1847“.

Først 11 år efter sås de to igen, da Termansen søgte Birkedal op i Ryslinge (det var samme sommer, T. første gang blev valgt til folketingsmand), og da først kunde han fortælle denne, hvad han havde været for ham hin dag: først ved at føre ham til fred i hans sjæl, og så ved derigennem at gøre ham skikket til at „gøre noget til gavns“ for Guds og det danske folks sag.

— Birkedals kærlighed til de troende lægfolk, men også hans syn på farerne ved de „gudelige forsamlinger“ kom frem i en lille, men ret betegnende fejde, han i årets slutning kom i med „Dansk kirketidendes“ ene udgiver, C. J. Brandt. — I 1839¹⁾ havde Birkedal om de gudelige forsamlinger udtalt, at han anså dem for et nødmiddel under en syg tilstand i kirken; i den sunde tilstand troede han, at de skulde og vilde opløse sig i den gamle kristelige husandagt. — Men tilstanden i kirken var nu —

¹⁾ Se „Nødtvunget svar til stiftsprovst Tryde“ s. 51 f.

efter den franske revolution og den fæde rationalisme — ikke sund; og de gudelige forsamlinger havde været og var et „styrkelsesmiddel for at vække og nære den kristelige samfundsånd“, helst når de stod under en kristelig præsts tilsyn og vejledning. — Senere havde dels kendskabet til forsamlingerne i Sydvestsjælland, dels forbindelsen med Peter Larsen styrket hans kærlighed til den trang til sammenslutning i døde tider, som de kristne lægfolk havde; den svarede jo også til den trang, han selv havde, til at få ligesom syn for sagn for, at menigheden levede, og at han ikke blot havde med en død kirkeindretning at gøre. I 1843 havde han selv været med til at føre klage over en herredsfoged Jensen i Skjern, der havde opløst en forsamling og arresteret tre fremmede ordførere i den. Birkedal selv havde haft så mange rige og løftede timer i sådanne forsamlinger, at, når han skulde veje det åndelige savn, han havde af ikke at kunne føle sig båret af en levende menighed i sin kirke, imod den fylde af indtryk, han tog med sig fra det personlige samvær med troende mennesker i forsamlingerne, så måtte det sidste veje tungest. Dertil kom hans varme kærlighed til selve de troende mennesker. Det blev nys sagt om C. Ploug, at han elskede ideerne mere end menneskene. Om Birkedal kan man ikke sige, at han manglede den første kærlighed; men den sidste var dog størst hos ham. Det var det, der friede ham fra at blive „doktrinær“; men det gjorde da også, at det smertede ham, når noget, de mennesker, han elskede, havde kært, blev angrebet.

I sine tidligere nævnte „Rejsebetrægtninger“ i „Kristeligt folkeblad“ fra begyndelsen af 1847 var nu Birkedal kommen ind på spørgsmålet og havde da tillige også advaret de opvakte lægfolk for at „befatte sig med ordets udlæggelse i enetaler til brødre og søstre“, og for at frakende dem, der ikke deltog i gudelige forsamlinger, troens inderlighed. „Når en ikke finder smag i disse forsamlinger, da behøver det ikke at komme af kulde og

ligegyldighed for sjælens frælse. Det kan måske være, at det er, just fordi han er kommen videre på helliggørelsens vej end vi, er kommen til større styrke i sin tro end mange andre, så at han ikke trænger til pirringsmidler¹⁾. Han finder altså lægmandsprædiken en i det hele utilfredsstillende, og han frakender forsamlingerne enhver kristelig adkomst til at danne skel mellem troende og vantro. — Og det var jo netop at røre ved det ømme punkt hos mange. Der var da også en unavngiven lægmand, som tog til orde mod Birkedal. Men da så en seminarist Kruse, som tidligere selv havde taget ivrigt del i forsamlingerne i Skjern, på det hårdeste angreb forsamlingsfolkene både for værkhellighed og for skinhellighed, tog Birkedal dem i forsvar imod dette i en indsendt „Kærlighedserklæring“. Der må gerne siges sandhed, men der skal også siges kærlighed. Ti „hvor skal vi søge Guds hellige?“ Der er mange troende udenfor forsamlingerne, ja selv blandt dem, som har modstået disse: men „når vi vil finde et samfund af troende mennesker, så véd jeg sandelig ikke at henvise til andre end dem, som af verden spotvis kaldes de hellige“. — Da C. J. Brandt i „Dansk kirketidende“²⁾ refererede denne strid, føjede han hertil en lille anmærkning, hvis væsentligste indhold var, at der „i dette svar er talt om de kristne, som ikke søger forsamlinger, omtrent som papisterne taler om os og vore lige“. Hvor lidet Brandt vilde tage forsamlingernes parti, kan man også se af en lignende tilspidset bemærkning i anledning af et forsvar, C. F. Rønne havde skrevet for dem i „Kristeligt folkeblad“: „Forf. advarer med rette for det Scylla: at overføre på statskirken, hvad der kun passer på kirken som de helliges samfund, men man opdager snart, det er fra Charybdis, han udsikker advarslen“. — Rønnes røst var dog ikke den eneste, der lød ovre fra

¹⁾ Det var dette ord, P. Larsen tog ham så ilde op. Se s. 275.

²⁾ 1846—47, nr. 48—49.

det „hellige land“. I modsætning til ham skriver C. E. Clausen til M. Melbye (²/₆ 1847), at „han kommer mere og mere til den overbevisning, at de (o: forsamlingerne) har overlevet sig selv, i det mindste på denne egn, og at de med hensyn til den falske separatisme, de fremkalder, afstedkommer mere skade end gavn, især da de alvorlige nok uden disse støttestave vilde holde sig på benene henad den trange vej“ ¹).

Som rimeligt var, kunde Birkedal ikke lade Brandts bemærkning gå ubesvaret hen. Den lidt spidse tone deri og så det, at blive sammenlignet med „papisterne“ var ham en torn. Det er en „tåbelighed“, Brandt har påduttet ham, siger han i sit svar i „Dansk kirketidende“: „Papisterne og jeg“ ²). Den hviler på den falske forudsætning, at han skulde have talt om forsamlingerne, som om de var kirken, og om dem, som ikke sluttede sig til dem, som kættere. Den hellige, almindelige kirke skabes af dåben, de helliges samfund af nadveren. De så kaldte „hellige“ står på denne grund, og kun derfor kalder han dem et samfund af troende mennesker. Men når man vil lede om et „åbenbarligt“ tros- og samfundsliv, hvor skal man da i den protestantiske kirke finde en sådan uden her? Måske han tager fejl i at tillægge sligt et udvortes samfund den betydning, han gør; men det berettiger ikke til at sammenstille ham med papisterne. — Brandt fastholder i næste nummer (er det en tilfældighed eller en tanke, at han til overskrift har taget Birkedals tidligere ved en anden lejlighed: „For mit vedkommende“?), at B. har givet et „uheldigt“ svar på spørgsmålet: hvor Guds hellige er at søge. Det er ikke hans anskuelser om de gudelige forsamlinger, Brandt har angrebet, men han har „kun påtalt andre kristnes ret, når man gjorde mine til, om ej at vise dem ud af de helliges samfund, så dog at betragte dem som „de adspredte“, man fra lejren så

¹) L. Schrøder: Mads Melbye, et mindeskrift, s. 247.

²) 1847—48, nr. 1.

vanke om på bjergene“. Når Birkedal skulde vise en Tyrk eller hedning den kristne kirke i Danmark, så måtte han følgerigtigt pege på forsamlingsfolkene, således som den romersk-katolske måtte pege på den romerske kirke; ti de repræsenterer jo efter Birkedals ord det eneste udvortes kendelige trossamfund iblandt os. Sammenligningen han har ført, gælder hverken ærbødighed for paver eller kærlighed til forsamlinger, men „roden, hvorfra disse er skudte ud, den utålmodige længsel efter at oprette riget i Israel, lysten til at fremmane en apostolisk menighed, som man kan pege på, selv for uvedkommende, som de helliges samfund, åbenbart for alle“. Og så slutter han: „Pastor Birkedal har foruden meget andet det forud for mig, at han kender forsamlingerne og deres brøst; men jeg har af hans og andre kyndiges beskrivelse fået en ganske modsat forestilling om dem, nemlig den, at de for mange enkelte kan have været et redningsmiddel, men at de er langt fra at give et billede af de helliges samfund“.

Brandt har sikkert her ramt sømmet på hovedet, idet han gør forskel på det: overhovedet at gøre brug af forsamlingerne og det: at lade dem være kendetegnet for, hvor de „hellige“ skal findes. Og det lader sig ikke nægte, at han har ret i at sige, at selve Birkedals beskrivelse af dem har måttet lede ham til — ikke at bestride berettigelsen af dennes kærlighed til deltagelse i dem, men vel påstanden om, at de var „samfundet“ i modsætning til de andre som de „enkelte“. Brandt peger klarere end Birkedal på, at „samfundet“ ligger over de tilfældige foreningsdannelser i kirken og omfatter alle både i og udenfor disse, som deler den hellige, almindelige kirkes og de helliges samfunds fællesskab; hvorvel Birkedal er aldeles rede til at indrømme det samme, gør hans „kærlighed“ ham dog uklar i grundspørgsmålet. Han sejlede dog langt fra det Charybdis, hvorfra Rønne „udskikkede sin advarsel“, og hvor den indre mission i vore dage synes at stå i fare for at kuldsejle. — Birkedals sidste udtalelse

om „gudelige forsamlinger“ findes i „Personlige oplevelser“¹⁾: „Jeg tror, at Grundtvig ikke havde helt ret, når han, skønt fordrende borgerlig frihed for disse „gudelige forsamlinger“, dog kristeligt brød staven over dem; -- de havde vistnok en berettiget plads ved den levende trosgennembrudd i folket; men de var også kun et overgangsled og kunde ikke fastholdes uden betænkelige følger“. Om sin strid med Brandt siger han selv, at han den gang var „hildet i troen på forsamlingernes næsten ubetingede gyldighed“. Men jeg tror, at Birkedal ud af sit livs erfaring med sandhed kan sige, hvad han til sidst udtaler om forsamlingerne som et „overgangsled“; ti havde han ikke gået ind under dette, så var han muligvis aldrig bleven den sejrende forkæmper for menighedens frihedsret i den danske folkekirke. — I et brev (en månedstid efter fejden i „Dansk kirketidende“) til den anden af dets udgivere, Th. Fenger, fremhæver Birkedal, „hvad han nok véd, ikke yndes som bevisgrund, den personlige erfaring“, og efter denne hans erfaring „vilde det være ubodelig skade, om der skete et rif mellem de troende lægfolk og de kirkelige præster. . . . Skulde vi præster komme til at stå alene med den stokdøde del af menigheden, og de troende lægfolk stå alene uden hyrder, de havde tillid til, da vilde følgerne snart blive fordærvelige“. Deri havde han sikkerligt ret²⁾.

¹⁾ I. s. 224 f.

²⁾ I „Dansk kirketid.“ 1847—48, nr. 110, skrev Grundtvig, åbenbart i anledning af denne strid et stykke om „De helliges samfund“. I Birkedals papirer findes begyndelsen til en afhandling med samme overskrift, hvori han slutter sig til Grundtvigs betragtning, at det ene og alene er ved nadveren, de helliges samfund skabes og opholdes og forklares. men — ikke for trættes skyld („med hensyn til en mand som Grundtvig forgår en sådan lyst en af sig selv“) — imødegår hans påstande om, at hindringerne for et sådant fællesskab „uden tvivl er uoverkommelige“ i en statskirke, og at dette fællesskab dér aldrig vil „kunne vise sig som nadverens frugt“. — Var den første påstand rigtig, måtte Kristi menighed træde ud af statskirken, hvad Gr. dog selv sammesteds

Den lille strid blev for øvrigt også anledning til, at et nærmere forhold knyttedes mellem Birkedal og M. Melbye, der første gang havde truffet hinanden ved missionsmødet i Frederits i okt. 1846. — Melbye havde nemlig ikke ret kunnet lide, at Birkedal i sine „Rejsebetragtninger“ havde udtalt sig, som han mente, for hårdt om de gudelige forsamlinger, og havde overfor en anden givet sin misbilligelse deraf til kende. Det gav Melbye anledning til at skrive til Birkedal, og Birkedal til at svare ham (^{18/6} 1847). Hvad Birkedals svar med hensyn til selve sagen angår, kan der intet ses af min kilde hertil¹⁾. Og det indeholdt vel heller intet nyt herom. Derimod kan det ses, at Birkedal afviser en bemærkning af Melbye om, at denne regnede sig selv for den lille overfor ham. „Sandelig, jeg kan og tør ved denne lejlighed ikke lade være at udtale, at jeg, fordi jeg kender min syndige natur, er så bange for at høre tale om „stort“ med hensyn til mig, som Hofacker var, da han

advarer stærkt imod; og om den anden påstand siger han, at fællesskabet med Herren dog under alle vilkår må give sig vidnesbyrd og blive kendeligt. Han kan ikke være med til at „bryde staven over den eneste nadvere, vi har“. — B.'s afhandling blev imidlertid ufuldendt og kom ikke frem. Muligvis han er bleven opmærksom på, at hans imødegåelse i virkelighed ikke ramte Grundtvig, der netop varer imod udtrædelsen af statskirken af den grund, at, da det først er for nylig, vi er begyndt at „lægge tilbørlig vægt på Herrens guddomsord til os i dåben og nadveren“, må vi „nødvendigtvis endnu være langt fra at have udtømt den velsignelse af nådemidlernes rette brug, der selv under de udvortes ugunstige omstændigheder kan og skal tilstrømme os, og må have arbejdet kraftig inden i os, før vi på nogen måde kan vise, at vi „er i denne verden ligesom han var“. Gr. vil kun sige, at en klar udsondring af de „helliges samfund“ som nadverens frugt kan ikke finde sted i statskirken, men kan heller ikke finde sted udenfor den, når de indvortes betingelser mangler, der dog godt kan, ja må tilvejebringes indenfor den. Allermindst må man bøde på savnet ved de gudelige forsamlingers selvgjorte hellighed.

¹⁾ Ludvig Schrøder: Mads Melbye, et mindeskrift, s. 252 f.

gav sig selv det skudsmål: „Han er seks fod og to tommer høj og kan ikke tåle at blive rost“. Hvor salig vilde jeg ikke være, om min Herre kun vilde unde mig at være „den mindste i himmeriges rige“ og sætte mig på den laveste plads, når jeg kun måtte komme indenfor døren. Noget højere attrår mit indvortes menneske ikke. Og efterat jeg nu har talt med Dem og læst Deres to prædikener i „Vidnesbyrd for Herrens hus“¹⁾ er jeg i det mindste vis på, at jeg ingenlunde står over Dem“. — Man ser af brevet, at foruden i Frederits har de også været sammen i Middelfart; Melbye har fået megen lyst til at få Birkedal over til Fyn; men Birkedal mistvivler om at opnå forflyttelse, da han efter sin provstretssag ikke kan være vel anskreven i kancelliet. — Det har dog ikke været længe efter dette, at han begyndte at søge; men det blev ikke kancelliet, som kom til at befordre ham.

Melbye fik dog snart faren ved de gudelige forsamlinger at mærke i sin kres. En del „hellige brødre“ (Erik-Jansenister) var udvandret fra Sælland til Frederits, for dér at opnå den frihed navnlig for skoletvangen, de ikke havde kunnet opnå histovre, skønt de havde mødt rettens folk med bibelens ord: „Tyve og røvere skulle ikke arve Guds rige“. Fra Frederits missionerede de i det nordvestlige Fyn, og Melbye fandt det fornødent, til advarsel, at udgive en prædiken: „Herodes og Arkelaus, prædiken på søndag efter nyår 1848“. Ved Herodes tænkte han på kødeligheden, ved Arkelaus på den falske åndelighed, med sigte på de „hellige brødre“, der lærte et Guds barns syndefrihed og fornægtede nådemidlerne. „En kristen“, siger han, „skal vel være oplært til med frimodighed at kunne aflægge regnskab for sin tro og sit håb og kunne aflægge den gode bekendelse, men ikke til at kunne disputere om alskøns vildfarelser,

¹⁾ En samling prædikener (af 47 præster), udgiven i to bind i foråret 1847 af J. F. Fenger og V. Birkedal.)

hvorved han selv let bliver vildfarende, idet de falske lærdomme passer langt bedre til hans kødelige forstand og egne lyster end Guds rene ord, der al tid bliver en dårlighed for den menneskelige visdom. Derfor råder jeg atter her: på flugt, I Herrens dyrekøbte sjæle! på flugt fra den falske åndelighed! Og spørger nogen, hvorhen vi skal fly, da svarer vi: flyer som Josef til det foragtede Galilæa, til Nasaret, den stad, som ingen venter noget godt fra; ti således må vi vel i vore dage kalde den hellige, almindelige kirke, der er ringeagtet af de kødelige, de Herodianer, og ringeagtet ikke mindre af de falske ånder, som kalder den den babyloniske hore, den store skøge“.

Inden prædikenen endnu var holdt, havde Melbye meddelt Birkedal gangen i den. Denne måtte opgive sin første lyst, strags at rejse over til ham, og svarede ham (17/1 48) i et brev, idet han særligt gjorde nogle indvendinger imod fremstillingen af „de kristnes liv som en bestandig flugt“, hvad L. Schrøder med rette finder betegnende for den forskel, der også siden kunde komme frem mellem de to hjærtens venner: „På den anden side må det dog ikke glemmes, at det kristne liv lige så meget er en ståen, kæmpen og sejren. Den kristne vil jo dog ikke blot fly (det vil han kun da, når han ser på sig selv); men han vil stå og kæmpe kampen til ende (det vil han, når han ser på Herren). Lad os efterfølge Herren! Han flygtede til Ægypten og til Nasaret, men kun da han var et barn; som mand siger han: „Siger Herodes, den ræv o. s. v.“ Altså kun når og for såvidt vi er børn i Kristus, gælder flugten, som mænd åbenbart ikke. Og da vi alle i mange momenter i denne betydning er børn og i enkelte henseender al tid bliver det, skal vi tilrådes at fly, medens det dog al tid ved siden heraf må indskærpes, at vi skal vokse og da stride den gode strid. Egenmægtigen må vi aldrig give os ind i kampen — det er just dårlige børns måde — ti da kan vi ikke regne på Herrens bistand; men, føres vi ind i

den, da gælder det ej om at fly, men at kæmpe. Derfor, kæreste pastor Melbye! at De har rådet Deres menighed til at fly, dadler jeg ikke; ti De må bedst kende, hvor vidt den er kommen i sin vækst; men når De synes at have udtalt en almindelig dom om det kristne liv, da kan jeg ikke ganske være enig med Dem herom¹⁾.

— Året 1848 blev et betydningsfuldt år i Birkedals liv som i hele det danske folks: Den politiske frihedsstrøm tog ham med sig, alt som han mærkede, at kun et folk, der var vågent i frihed, kunde vinde spillet, når tærringerne rullede om liv og død for dets tilværelse, — og det var i det år, at han arbejdede på udgivelsen af sin berømte prædikensamling: „Synd og nåde“. Da, som tidligere fortalt, H. J. M. Svendsen, der på den tid var lærer ved Odense realskole, sammen med P. Larsen og Povl Rasmussen fra Sanderum havde besøgt Birkedal i julen 1847, påtog denne sig at være mellemmand mellem B. og forlæggeren, boghandler Milo i Odense; og dermed begyndte trykningen.

Vi véd fra før, at Birkedals forhold til de „liberale“ retninger i fyrrerne ikke havde været det venligste. Han var frihedsmand — men alle de rejste krav om en skreven „konstitution“, hvis forbillede tilmed var hentet udenlands fra og ikke vokset ud af det danske folks egen bevidsthed, forekom ham at give stene for brød, skin for virkelighed. Konge og folk skulde ikke binde hinanden med tunge håndfæstninger, men folkelivet skulde udvikle sig i fri vekselvirkning mellem dem, således som grundvolden var bleven lagt derved, at den frie kongemagt havde sat sig selv grænsen ved at gøre folkeordet frit. — Det var jo Grundtvigs og de fleste daværende „Grundtvigianeres“ standpunkt. De gik ud fra „folket“, det danske folk

¹⁾ L. Schrøder: Mads Melbye s. 260. — Den her fremstillede modsætning er den samme, som Birkedal selv fortæller („Personlige oplevelser“ II. s. 133 ff), ofte var på bane imellem dem: Kristus som gæst og Kristus som Herren.

selv, og ikke fra det rent abstrakte begreb af folke- og menneskerettigheder, som jo er Akilleshælen ved alt det frihedsværk, som har sin rod i den franske revolution. Og svingningen i 1848 betød ikke — det kan ikke siges stærkt nok — en svingning over til dette sidste standpunkt, til det luftige fra det faste. Det var det tidligere, man arbejdede ind i det nye; og for såvidt kan man ikke tale om et brudd, kun om et gennembrudd til en ny udvikling. Der gives næppe nogen større misforståelse i vort hele politiske liv, end når man betragter Grundtvig og hans venner som foregangsmænd i den rent politiske kamp om de ydre forfatningsformer i vort land. Bedrøveligheden af denne misforståelse vil det „forenede venstres“ historie en gang tale højlydt om.

Selve kongeskiftet (Kristian d. 8de døde d. 20de januar) bragte ikke nogen forandring i Birkedals politiske anskuelse, de lå dybere end kun i forholdet til kongens person. Det vakte nærmest kun hans bange anelser med hensyn til fremtiden, og den „kødelige frihedssvindl“, som begyndte at røre sig, dæmpede ikke, men forstærkede disse: „Kongen er død“, skriver han i slutningen af det sidste brev til Melbye (dateret $\frac{9}{2}$), „og det forekommer mig, som om mit fædreland stod i baggrunden og græd blod. Jeg fristes til at betragte den hele regeringsmaskine nu som et spil eller — som Gud Herrens vredes dom over det land, som han så længe og så trofast har behandlet som en kæledægge, men som måske ikke vilde kende, at Hans godhed vilde lede det til omvendelse. Det står stundum for mig, som om Herren har ved dette dødsfald begyndt at gribe svøben. Og nu — al den kødelige frihedssvindl, som begynder at røre sig, den falske, fri forfatnings lokkemad, de halve forholdsregler, der gør, hvad ingen har lyst til, og unnlader just det, som burde gøres (Slesvigs adskillelse fra Holsten) — ak, jeg aner en trængsels tid for Danmark, fuld af falskhed, trods, men også fuld af forræderi og måske af blod. Guds nåde gøre min dunkle anelse til intet!“

D. 26de februar holdt han sørgetale over kongen over den opgivne tekst: „Og jeg vil give eder hyrder efter mit hjærte, og de skal føde eder med kundskab og forstand“ (Jer. 3, 15). — Heri taler han om Kristian d. 8de's urolige kongetid med et „frihedssvimmelt folk“ og med „troløse undersætter“, der pønsede på at røve det halve af Danmarks krone fra kongens tinding. „Han bliver måske den sidste konge, der i den betydning var fri og kun forpligtet til Gud i himlen. Tiden vil vise det: For vore synders skyld får vi måske nu den magt, som ikke vil både os, fordi vi i utaknemlighed og trods ikke skønnede på hyrderne efter Guds hjærte, men vilde råde os selv“. — Han siger, at „sjældent har måske en konge i så kort tid udrettet så meget som han, hvorfor der også står på hans kiste: „Han fyldte hastig en lang tid (Visd. 2, 13)“, fremhæver, hvorledes han mellem dansk og tysk i sit rige vilde dele sol og vind lige, men især hans kærlighed til danskheden, til fædrelandet og modersmålet (den folkelige højskole i Sorø nævnes), og undlader heller ikke blandt hans hyrdegerninger at nævne den „endnu større frihed“, han på det sidste tænkte på at give sit folk, for hvis skyld han „på dødslejet bad om at måtte leve, om end kun nogle måneder til“.

Man vil af dette sidste kunne skønne, at det var ikke selve den borgerlige frihed, han var imod, men den aftvungne, der magtstjal kongehånden, var, som et rov af den „kødelige frihedssvindl“, en ulykke i hans øjne.

Stærkest røber et par breve fra Svendsen, hans medhjælper ved udgivelsen af prædikensamlingen, stemningen.

„Odense, d. 16de februar 1849,

Kære pastor Birkedal!

De kan tro, at jeg blev glad ved at modtage Deres brev af 9de ds.; ti jeg har selv, efterat jeg havde læst manuskriptet til prædikenen på søndag efter nyår, været urolig og tvivlende, om jeg ikke skulde skrive Dem til og spørge Dem, om De ikke under de nuværende forhold

vilde have noget udeladt eller forandret ved den, da jeg antog, at det kunde være kristelig klogskab i det mindste for øjeblikket, da kongen står i begreb med at give en friere forfatning, at tie, for at ikke Guds børn derved skulde bevæges til strags at komme i opposition til det nye, som de dog ikke kan forhindre. Da jeg imidlertid selv var så glad ved at læse Deres tanker om denne sag og også er fuldkommen overbevist om, at for kristne må det vise sig således og ikke anderledes, så besluttede jeg mig til at tie, indtil De selv måske vilde ytre Dem derom. Det har De nu gjort, og jeg har allerede sørget for, at det af Dem udpegede stykke bliver udeladt, hvilket så meget lettere kunde ske, da der ikke var begyndt at sættes på det. Det skulde glæde mig, om De ved Herrens nåde måtte få anledning og frimodighed til på anden tid og sted at klare denne sag for kristne, som dog umuligt kan istemme frihedsmændenes skrig, men må erkende, at, om endog Gud mager det så, at kongen giver en konstitution, så kan det kun være for vore synders skyld, og fordi Han véd, at, fik vi ikke den, så vilde det blive langt værre under de forhåndenværende forhold¹⁾, hvor folket har så liden tillid til sin konge, så liden tilfredshed med det bestående, så liden ydmyghed til at tage imod Herrens tugtelse, så liden enighed og kærlighed til at bruge de nuværende forhold, til at udrette noget virkeligt godt i de ulykkelige forviklinger, der er i det kære fædreland. —

Jeg har talt med Milo om at fremme trykningen så meget som muligt. . . . Milo vil desuden gerne have bogen færdig inden oktober måneds begyndelse, da han gjerne vilde have sendt ekspl. til Norge, inden skibslejligheden ophører, og dér tror jeg, bogen vil finde god afsætning, da jeg allerede i december måned så, at et par

¹⁾ „For vore synders skyld“ betyder altså: af barmhjertighed med folket.

af Deres prædikener i „Vidnesbyrdene“¹⁾ var udgivne særskilt af det Bergener traktatselskab. Jeg kan ikke nægte mig den glæde at fortælle Dem, at jeg har haft megen glæde af at læse disse velsignede vidnesbyrd, og at det er mig en glæde at besørge korrekturen. . . . Jeg blev glad ved at se min ven igen fra anden juledag i Sønderomme kirke. . . . Jeg var forleden ude hos Agerbæk²⁾ og læste da et par af prædikenerne for ham, og han glædede sig med mig, den kære sjæl. Hart har det godt, men er så forfærdeligt plaget af skrivi og [et ulæseligt ord] rentekammerforordninger, at han sommetider er nær ved at blive kiv og angst. . . . Når jeg står her og korrigerer i mit stille kammer, så er det mig ofte, som jeg sad i den lille, hyggelige hedekirke og hørte Dem forkynde det ord, jeg stirrer på; så står alle de mange, kære minder fra min julerejse lyslevende for mig.

Melbye hører jeg da jævnlgt fra, især i denne tid, da jeg har været ham behjælpelig med at få en prædiken trykt og udgivet; De har vel hørt, at de hellige brødre fra Fredericia har vovet et anfald på hjorden, og at han med troens kraft har vidnet imod dem. . . . Jeg løb da med limstangen om Stubbekøbing kald, da jeg var hos Dem; Korup kald er nu blevet ledigt; vil De så ikke søge det at vi kan få Dem her i nærheden af Odense. Ringkøbing kateketembede er også ledigt; forleden tænkte jeg ved mig selv: skal du søge det? men så kom jeg til at tænke på Dem, og så tænkte jeg: nej, det er ikke værdt; siden tænkte jeg vel: du kunde dog spørge Birkedal om, hvad han nu mener om forholdene i byen; men så tænkte jeg igen: nej det er ikke værdt; ti han fraråder dig det. Således går tiden hen, og jeg tror ikke, jeg søger det. Baggesen³⁾ skal jeg da hilse Dem mange gange fra; jeg har været ude hos ham for nyligt og

1) „Vidnesbyrd fra Herrens hus“.

2) S. havde været huslærer hos Agerbæk indtil 1846.

3) R. J. Baggesen var kapellan i Ryslinge hos sognepræsten Hvalsoe.

glædede mig over, at, efter alt hvad mennesker kan dømme, så det ud til, at hans kæreste havde gjort en virkelig omvendelse til den levende Gud; jeg véd også, at De vil glæde Dem derover, så meget mere, som jeg, da vi var samlede, ytrede frygt for, at den kun var tilsyneladende, hvilket jeg nu må bede mortificeret. Fru Birkedal ¹⁾ ser jeg jævnlige, hun har det godt. . . . Hils alle, både Deres kone og børn og jomfru Fischer fra mig, så vel som de andre, kære brødre, som De førte mig til; Gud bevare Dem alle i Kristus Jesus! Amen.

Deres skrøbelige broder

Svendsen“.

„Odense, d. 8de marts 1848.

Kære pastor Birkedal!

Hjærtelig tak for Deres kære brev og for Deres kærkomne oplysninger om kateketembedet i Ringkøbing; jeg har vel overvejet Deres kærlige ord, og endskønt jeg vel tror, at Deres skildring så omtrent passer på de fleste kateketembeder, så vil jeg dog endnu slå mig til ro for dennesinde og lade være at søge det; ti det er dog for langt at rejse for at blive kateket, og når sognepræsten ikke er anderledes, er der jo just ikke de mest håbefulde udsigter for kateketen; nej, så vil jeg i Guds navn blive lidt endnu og se, om jeg ikke kunde få et lille præsteembede; ti det var meget bedre²⁾.

Hvad siger De om de skrækkelige ting, som er begyndte og som vil ryste verden nær og fjern. For kristne kan det jo ikke være uventet; ti dem har jo Herren forudsagt, hvad der skal komme i de sidste tider, men alligevel bliver man dog så sært bevæget og rystet ved at se djævelens styrke i vantroens børn. Gud give os kristne her hjemme, at vi i Herrens kraft må stå i

¹⁾ Laurits Birkedals enke, „tante Jane“.

²⁾ S. søgte dog kateketembedet i Ringkøbing: 21de april blev han kaldet.

gabet for vort kære fædreland, og ved inderlig bøn afvende den truende fare fra os, både indvendig og udvendig.

Pag. 172 [i prædikensamlingen] læses: Troen spiller hovedrollen. Dette udtryk har vakt min opmærksomhed; derfor vil jeg ikke undlade, da jeg just husker det, at meddele Dem det, om De måske skulde finde Dem foranlediget til at forandre det, hvis det ikke, som godt kan være, er noget snærpet af mig, at det har stødt mit øre.

Lev vel, kæreste pastor Birkedal, lev vel med Deres kære i Kristus Jesus!

Deres inderlig hengivne
Svendsen“.

Hvad Birkedal sagde til de „skrækelige ting“, kom snart frem for flere end for Svendsen. Kong Frederik d. 7de havde i marts ladet stænderne sammenkalde i Viborg for at foretage valg på mænd til at prøve det udkast til en forfatning, han havde taget i arv efter sin fader, og nogle af fremskridtsmændene blandt de stænderdeputerede havde så indbudt til et folkemøde, der skulde holdes i Viborg ved samme lejlighed. En del af disse havde allerede tidligere på et møde i Randers vedtaget en adresse, der fordrede „en på lige menneske- og borgerrettigheder bygget fri og folkelig, konstitutionel forfatning“¹⁾, og det var vel et udkast til en lignende adresse, der i denne på adresser og alle slags henvendelser til kongen så rige tid nu også i Viborg blev fremlagt. — Birkedal drog derop i følge med Sveistrup, og det var, siger denne, den mærkeligste rejse, de gjorde med hinanden til Viborg²⁾. „Folkemødet holdtes i stændersalen. Indbyderne fremsatte udkast til en adresse, hvori der forlangtes en række af moderne politiske rettigheder. Forhandlingen herom havde

¹⁾ N. Neergaard: „Under junigrundloven“ I. s. 107.

²⁾ „Højskolebladet“ 1879, nr. 49. — „Enlivsførelse“ II. s. 211 ff.

ikke noget løftende, og uden tvivl var den bleven uden noget væsentligt udbytte, havde Birkedal ikke været“. Således siger Sveistrup. Birkedal taler anderledes om stemningen; han var åbenbart selv i høj grad revet med af øjeblikket. For ham var det ikke „konstitutionen“, det gjaldt; det var, siger han, som om i hallens baggrund Danmark, vor moder, stod med hånden på brystet og med tårer kaldte sine sønner frem til en dyst for sig. Det var sønnernes kamp for moderen, værgemålet for Danmark af og ved det danske folk, der var ham det første og største, øjeblikket krævede; og for dette skulde folkefriheden være middel. — Så rejste han sig og fremmanede billedet af Erik Ejegod på Viborg ting, for hvis fod de danske mænd lagde deres guld og sølv og hjærteblod, for at han skulde blive hjemme hos dem. Han sagde, siger Sveistrup, at „hvad kongen nu trængte til, var ikke en lap papir med nok så gode råd, men en levende folkerøst, der kunde styrke ham til hans kongegerning“. „Op, for at bede kongen blive i folkets slot, at han må svare den tyske mand: Jeg vil leve som drot for danske og dø i mit danske land! — Den danske konges hånd over os, og folkets hånd over ham!“ — Altså, det var ikke det første, at folket skulde kræve rettigheder af kongen, men at det skulde give sig selv og sit hen og derved binde kongen til sig. Det var de danske mænds og kvinders offer for land og folk, som skulde være sæden til friheden, hvoraf høsten skulde komme. „Han foreslog derfor, at forsamlingen skulde skikke en sendefærd til København, der kunde bringe kong Frederik en hilsen fra Jyderne, tolke ham vor troskab og villighed til at tølge ham på hans kongevej til Danmarks ære. — Der lå som en sten på vort bryst. Det var kendeligt, at denne tale lettede stenen“. — Birkedals forslag blev greben med varme; i et øjeblik var rejsepenge samlede, sendemændene blev valgte — selv var han naturligvis en af dem — og næste formiddag rejste de med ekstrapost til København dag og nat („slet ingen af os blev træt“),

hvor de for såvidt kom for sent, som martsministeriet var dannet, og kongens svar var givet de Schleswigholsteinske udsendinge, men dog tidsnok til at glæde sig derover og til at lægge deres troskabsløfte for tronens fod. Ved Monrads hjælp, som jo var Birkedals gamle ven, fik de foretræde hos kongen, der ellers i disse optagne dage ingen modtog, og kongen svarede:

„Jeg vil kæmpe med jer til sidste mand,
ej Danmarks skjold fanger plet;
sejr eller død for vort fædreland!
og Gud vil give os ret¹⁾).

Mit kongehjerte vil blive hjemme,
det kender ej fremmed skik!
Vi svarte med så brudt en stemme:
„Tak, tak, kong Frederik!“

Jeg gad vide, om dette ikke er en temmelig enestående sendefærd i de dage til kongens slot. Den havde ingen historisk betydning; Birkedal har ikke her ristet nogen rune i Danmarks historie. Men der er ligesom en klang af folkesangen, der er ægte, i hans sang derom. Og det peger på, at her var den ægte folkerøst: Intet krav, men i sandhed den kærlighed, som skulde være kongens og folkets styrke. Det manglede heller ikke den gang, som nu, på dem, der „protesterede imod at inddrage folkene i forældede nationalitets-stridigheder og derover glemme menneskerettighederne“²⁾). Men hvad om de havde fået det danske folks liv i deres hånd i 1848! Og skulde de bedre magte stillingen nu?

Er der noget, der er „doktrinært“, løsrevet fra livets grund, er det al denne løse tale i luften om „menneske-

¹⁾ I dette vers ligger i grunden Kristian d. 9de's valgsprog.

²⁾ Skolelærer Rasmus Sørensen på det første Kasinomøde. Han tilføjede: „Hvorsomhelst der er spørgsmål om folkelige interesser, er det ligegyldigt, om vi taler dansk eller tysk“(!). — Neergaard: „Under junigrundloven“ I. s. 123.

rettighederne“ imod nationalitet og folkelighed. Vil det 19de årh. være mere end det 18des lakaj, vil det være herre i sin egen gård, så giver det den løbepas, — og værner derved bedst om menneskerettighederne selv. Hvor socialistisk end hin doktrin om menneskerettighederne lyder i vore dage, så er den dog et barn af den falske „liberalisme“ — følgeslutningen af den i dens anvendelse på de lag af folket, som — for en fejls skyld — er blevne ene om at hedde „arbejdere“.

Birkedals frihedsbegejstring i 1848 og senere var ikke en overgang til den „liberale“ opposition, som tidligere bemærket; den førte ham derfor heller ikke ind på senere tiders nydannelser af den. Men derom siden¹⁾.

Han var heller ikke fri for at være lidt bange for, at han som „kristelig præst“ havde „forvildet sig fra græsgangen“ ved sin optræden i Viborg og i København: D. 4de sept. skriver han til Melbye, der ved et prøvevalg til den grundlovgivende rigsdag var trådt op med et foredrag om religionsfrihed, hvorfor der endogså havde været tale om at stille ham for en provsteret: „De er jo ret en drabelig person: De kæmper og strider mandelig på Deres prædikestol i denne kampens tid. Tak, kære broder, for den dejlige prædiken: „Nu kalder hyrden med sværd!“²⁾ Men De kæmper jo også på den politiske arena, som nu er åbnet i vort dyrebare fædreland. Gud giv Dem også velsignelse dertil. Men jeg véd af erfaring, at en kristelig præst såre let kan på denne bane komme eller blive ført, næsten umærkeligt, længere bort, end han selv har godt af, og hans stilling er tjent med. Så gik det mig på Viborg „folkemøde“ og i København i foråret, og jeg er ikke fornøjet med mig selv i denne henseende (som jeg da aldrig er), men desto mere fornøjet med min trofaste Herre, der ikke slipper de oprigtige af hjertet, men

¹⁾ Om Grundtvigs utilpashed med de nye begivenheder se „Personlige oplevelser“ II. s. 56 f.

²⁾ En prædiken, Melbye havde udgivet.

„bærer dem på sine skuldre“, netop når de en gang har forvildet sig fra græsgangen“. For øvrigt laster han ikke Melbye, forbi han optrådte på hint prøvevalg: „Vi var kun dårlige præster, dersom vi ikke gerne vilde virke alt godt for . . . vort kære, jordiske fædreland og så også virke til, at det kan få en god repræsentation på rigsforsamlingen, som skal afgøre Danmarks skæbne for en lang, lang fremtid, måske for stedse“; og særligt er han fuldkomment enig med ham i, hvad han har sagt om religionsfriheden. Han har kun følt „trang til at advare i broderlig kærlighed“.

Fra København tog han hjem over Århus og Skanderborg. I Skanderborg mødte rygtet ham om de 2000 slavers udbrud fra Rendsborg. Hjemme i Sønderomme fortaltes det, at de var ved Vejle og havde afbrændt herregården Haraldskær. Hans hustru havde givet det kloge råd at afbryde broen over åen. Nu flokkedes folk rundt om fra, bevæbnede med leer og høtyve. Til forsamlingen på kirkegården holdt Birkedal en tale, hvori han bragte den kongens hilsen og modtog det svar af den, at man vilde slå til sidste mand. Da kom rygtet, at „Brandenborgerne“ var i anmarsch. Det viste sig at være Brande præst med sine mænd. — Påskedag, mens Birkedal stod for alteret, og der blev sunget: „O salig påskedag, nu vundet er vor sag!“ var det, som om en mørk anelse om et nederlag greb hans sjæl. Han holdt sin påskeprædiken: „Vorherres grav er sprængt — men hvordan går det med graven, hvori folkets liv er stængt?“ og ilede strags efter gudstjenesten, dreven af sin uro, til Frederits, hvor han modtog budskabet om slaget ved Slesvig samme dag. Ved midnatstid var han hjemme igen, og nu kom den forfærdeligste tid, da fjenden oversvømmede og truede med at brandskætte Jylland. Sønderomme præstegård gik det år fri for besøget af fjenderne, men Wrangels budskaber, som han befalede præsterne at oplæse ved kirkestævne, rev Birkedal — som andre — harmfuldt i stumper og oplæste dem ikke.

Det var tre lidelsesuger, og det hjalp ikke, at han kunde køle sin harm på landevejstenene ved med stokken at slå dem væk mod syd, som om han dermed slog fjenden tilbage, hvor han kom fra. Men så drog jo Wrangel bort, takket være trykket af den russiske czar, og man åndede atter let. Birkedal måtte gæste hæren selv, som lå på Als. I begyndelsen af juni landede han med dampskib fra Kolding ved Sønderborg, og midt iblandt de danske „Jenser“ fik han dér sejrsmeldingen om kampen ved Dybbøl d. 5te juni og talte med Læssøe selv, der gav ham en hilsen med hjem¹⁾. Det var oprejsning. D. 26de august sluttedes våbenstilstanden i Malmø, og dermed var krigen endt for dette år.

Men nu til årets kirkelige begivenheder. Vi har jo hørt om Melbyes kamp for religionsfriheden, og spørgsmålet derom, som i en række år havde været under åndelig forhandling i vort fædreland, var nu med ud sigten til den politiske frihed blevet påtrængende; religionsfriheden var bleven en borgerlig fornødenhed. Spørgsmålet var kun om: i hvilken skikkelse? At løse det i den af Grundtvig viste retning ved at give friheden indenfor statskirken selv, tænkte kirkestyrelsen ikke på; og det er også rimeligt, at dertil var tiden ikke moden. Det, der hos de styrende var oppe — med Monrad som kultusminister i spidsen — var nærmest tanken om at give statskirken under navn af „folkekirke“ en slags forfatning i lighed med den politiske, der tilstræbtes. I et til landets biskopper udstedt cirkulære af 9de maj havde Monrad udtrykkeligt fremsat det som „regeringens opgave, i kirken at gennemføre de samme grundsætninger, der er i begreb med at gøre sig gældende i staten“, men tillige erklæret, intet at ville foretage, før der var

¹⁾ Det var vel på denne rejse, at han sammen med Fr. Hammerich og Fr. Helveg spiste til aften hos general Schleppegrell i hans hovedkvarter i Grejsdalens klædefabrik. „Personlige oplevelser“ II. s. 37.

givet „kirken“ selv lejlighed til „at udtale sig på organisk måde“; og dette skulde da ske ved, at et forslag til „den fundamentale ordning af kirkens anliggender“ blev forelagt en denne repræsenterende forsamling, bestående af 44 medlemmer, halvdelen præster, halvdelen lægfolk, valgt på forskellig måde. — Når Grundtvig i Københavns præstekonvent gik ind på at tage cirkulæret som et grundlag for de kirkelige forhandlinger, da var det visselig ikke, fordi han har tænkt sig en sådan forsamling som en vedvarende repræsentation for „kirken“; men under de nærværende forhold var det dog af betydning, at det hævdedes, at kirken ikke var ett med staten. Han vilde naturligvis — som han gjorde i rigsforsamlingen — hvis han havde fået sæde blandt de 44, have kæmpet af al magt for, at „kirken“ skulde anbefale rigsforsamlingen den frihed, han var talsmand for.

Det er ikke stedet her at skrive hele denne sags historie. Birkedal fik ikke nogen fremtrædende betydning i den. Men i hans historie er dog den stilling, han indtog, af vigtighed.

Hans stilling til selve religionsfriheden faldt i det hele sammen med Grundtvigs. I det ovenfor omtalte brev fra 4de sept. til Melbye skriver han: „Og hvad De nu har sagt på hin forsamling om religionsfriheden, véd De, at jeg af ganske hjærte billiger: i den henseende hører jeg måske til yderste venstre; og at det er så klart som sandt, at kirkens goder ikke skal pånødes de modvillige, finder jeg udenfor al tvivl. Alt, hvad De herom har sagt med hensyn til de forskellige kirkehandlinger, samstemmer jeg derfor i af ganske hjærte. . . Men skønt jeg nu heri er ganske enig med Dem, undrer det mig dog, at De i en forhandling som den omtalte, der ikke først og fremmest havde kirkens statsforhold, men derimod fædrelandets sag til genstand, har undladt at benytte Dem af et moment, der, sandt og ubestrideligt i sig selv, måske vilde have fundet genlyd hos mange, som nu oprørte sig mod religionsfriheden, fundet genlyd, fordi det vilde have mødt

dem på et gebet, hvor de rimeligvis var mere hjemme end på kirkens og de enkelte menneskers, og det er dette: De kunde f. eks. sagt: Nu tales der vidt og bredt om folkeånd, om den ædle, danske ejendommelighed, men ser I da ikke, at just denne folkeånd er bleven forkrænket i sit inderste væsen derved, at den tvungne kristendom har påtrykt den et løgnens stempel, det dybeste og inderligste forhold, det mellem Gud og sjælen. Vil I altså arbejde på Danmarks genfødsel i folkelig henseende, så er det absolut nødvendigt at ud-slette dette stempel, at ærlighed og sandhed sejrer over den gamle løgn; og tror mig, al den sløvhed og dorskhed, al den ligegyldighed også for det jordiske fædrelands vel og ve, som I vel véd, der så længe har været sukket over, og som kun denne sidste krig, tung og forfærdelig som ingen anden, har formået til dels at råde bod på, den står i nær forbindelse med dette på en måde tilladte, ja befalede hykleri i det helligste forhold. Se, kære Melbye! denne argumentation vilde måske have vundet adskillige, hvem den blot kristelige ikke tiltalte, fordi de ikke forstår kristendom. Deres bog vilde således falde i to selvstændige afsnit: i det ene påvistes kirkens trang til at blive fri for dette usalige blandingsgods, der fordunkler guddomsglansen i vor Herres Jesu Kristi ansigt; i det andet omtaltes folkets og Danmarks krav på at frigøres for løgner og hykleriet“. Derimod kan Birkedal ikke gå ind på Melbyes erklæring om ej at ville stemme for nogen valgkandidat, der ikke deler hans mening om religionsfrihed i det omfang, han har foreslået. „Det kunde jo dog være, at der af to eller flere kandidater var en, som i inderlig fædrelandskærlighed var kommen vidt, uden endnu at være på det rene i hin henseende, og som stod langt over en anden, som vel vilde stemme for religionsfrihed, men for resten var en dårlig person, enten hengiven til den radikale kommunisme eller til den lyst, at gøre kongen til en blot og bar skyggekonige. Overhovedet, kære broder! jeg er en modstander af alle

sådanne bestemte forskrifter for rigsdagsmændene. Skal den følgende diskussion i rigsforsamlingen have nogen sand betydning, nogen ærlig dansk mening, så må der ikke gives nogen sådan ufravigelig forskrift i forvejen; ti derved afskæres vejen til at komme til forståelse med hverandre, og kun forstenede individualiteter bliver tilbage, hvorved diskussionen gerne kunde falde bort, og stemmegivningen på en måde lige så godt med fuld virkning finde sted før som efter talerne; kun en kamp vilde derved afstedkommes, når enhver fra først af havde taget sit bestemte parti, men dette er ikke dansk. Dansk er det vel at kæmpe, men, som ordsproget „at slå sig sammen“ så træffende viser, at kæmpe sig til forståelse og gensidig imødekommen. — Hvad De skriver om Deres betænkelighed ved på én gang ganske at skille kirke og stat ad, billiger jeg aldeles, og det mest af den grund, som Grundtvig har anført i kirketidenden et steds, at Herren, når vi blev overladte til os selv, vilde have skam og ikke ære af os, eftersom troslivet hos os er så svagt og fattigt. Skal det komme så vidt, som det vistnok en gang vil — da bør vi ikke have foranlediget det; men staten må, som nok vil ske, gøre det så broget for os, at vi for samvittighedens skyld ikke længere kan være i statskirken. Kun således vil vi kunne håbe på Herrens bistand, og Han vil da sørge for, at Hans menighed ikke bliver til skamme. For resten er det min faste tro, at religionsfrihed i rigsforsamlingen vil blive resultatet; ti sandheden er i dette stykke så klar, at den ikke vil lade sig uden vidnesbyrd, og desuden er jo frihed tidens løsen, så for den sag er jeg ganske rolig. — Her har De mine ringe bemærkninger, dyrebare broder! Brug dem nu, om De kan, forkast dem, om De så synes. Men lad os dog, alle vi troende præster, holde hart sammen i denne gyselige midnatstime, hvor afgrundens rædsler næsten synlige stiger frem og vil forfærde og forføre selv de udvalgte, om det var muligt“.

Man vil se, at Birkedal har et dobbelt forhold til

det, der bevægede sig i tiden. Han så på samme tid et syn af „afgrundens rædsler“ stige op af folkehavet, som han håbede på godt af „tidens løsen“: frihed. Det går an at forlige begge dele i én bevidsthed. Den sandhed, som skal frigøre til bunds, dages først i den almindelige friheds sol; men verdensemancipationen selv er naturligvis et frafald fra sandheden og det modsatte af en frigørelse ved den. Når Birkedal siger, at han står på „yderste venstre“ i religionsfrihedens sag, da ser man, at det dels ikke betyder, at han føler sig i mindste sammenhæng med nogen åndelig omvæltningsretning overfor den gamle Lutherske statskirkes trosgrund — det er kun forholdet mellem stat og kirke, han vil have ændret, dog uden at opløse statskirken —, og man vil tillige bemærke, at han også her over frihedsideerne sætter personlighederne: han vil ikke have en blot demagogisk frihedsmand foretrukket for en virkelig dansk og ædel personlighed, selv om denne var mindre klar over „friheden“, og han vil ikke have lagt noget bånd forud eller nogen partitanke på folkets tillidsmænd. — Atter et slag til den i alle sine skikkelser udviskende og lammende doktrinærthed, der er moder til al giftig partisyge og dens Lokeyngel i et folk.

Hvor lidet revolutionær Birkedal var i det af kulturministeren rejste spørgsmål, men tillige også hvor klar han var i hovedsagen, og hvor bestemt han her var i modsætning til sin gamle ven, der aldeles blandede kirke og stat sammen ved at overføre de samme grundsætninger på dem begge, viser nogle „bemærkninger angående cirkulæret af 9de maj“, han oplæste i Viborg-konventet d. 11te—12te oktober, og som findes blandt hans papirer. Med benævnelsen: „den danske folkekirke“ må ministeriet have forstået den dansk-lutherske statskirke; ti der findes ikke i Danmark nogen anden, som med grund kunde kaldes så. Dette udtryk kunde dog være udsat for misforståelse, især når der tales om en forsamling til at rådslå om kirkens fundamentale ordning, da det kunde give

anledning til den tanke, at folket nu, ved delegerede, havde at bestemme ikke blot om dens forhold til staten, men også om dens eget væsen: bekendelse og lære o. s. v., og derved tanken atter ledes hen på, at „folkekirke“ skulde betyde, at den var „en skabning af folket“. — Under forudsætning nu af, at der gaves almindelig og fuldstændig religionsfrihed, ser Birkedal ikke nogen grund til fra kirkens side at rejse noget genmæle imod en sådan ombygning af den herskende kirke i Danmark. Et sådant genmæle kunde kun ske fra folkets side, hvis regeringen imod dets vilje agtede at grundlægge en anden kirke i landet og berøve den gamle dens hidtil hafte rettigheder; ti til folket har kongen forpligtetsig i kongeloven. Kirken selv kan ifølge sit væsen ikke gøre fordring på særegen beskyttelse fra statens side, fordi den overhovedet ikke består ved staten og er et rige ikke af denne verden. Forsåvidt altså den Lutherske kirke er statskirke her i Danmark, er den en skabning af staten, grundet på en overenskomst mellem konge og folk, som ligeså vel ved en ny overenskomst må kunne løses, som f. eks. overenskomsten om absolutum dominium (enevældet), der nu er i begreb med at gå til grunde, uden at nogen falder på at gøre modsigelse imod en ny regeringsforms indførelse, når begge parter er enige om den.

Staten har altså frihed til at indkalde en hvilken som helst så kaldt „kirkeforsamling“. Men — det er den Lutherske kirke, han går tilbage til, og ikke den hellige, almindelige kirke i det hele — denne kan ikke anerkende en kirkeforsamling for sig repræsenterende, der ikke står på den Avgsburgske konfessions grund.

Dernæst udtaler han, at der i det at ville overføre de samme grundsætninger, der er ved at gøre sig gældende i staten, på kirken, kan ligge et såre farligt princip. Det måtte, gennemført, gøre kirken aldeles afhængig af staten. Men så sammensmeltet med staten har den Lutherske kirke i Danmark ingenlunde været eller er, at den skulde dele alt med denne og være afhængig af alle

dens politiske hovedforandringer, ikke blot i henseende til dens grundvæsen, men heller ikke i det mindre væsentlige, f. eks. sin forfatning. Frederik d. 6te eller Kristian d. 8de kunde godt under enevælden have givet den en forfatning, som de nuværende politiske forandringer slet ikke behøvede at måtte rokke ved. „Det må opstilles som en grundsætning, at den sande Jesu Kristi kirke på jorden står selvstændig lige overfor staten, og at den ikke taber denne sin nødvendige selvstændighed derved, at den gøres til statskirke og hvis de politiske forandringer i staten er af den beskaffenhed, at de kræver i statskirken en tilsvarende forandring, som ikke kan bestå med den hidtilværende statskirkes grundvæsentlige bestemthed, vil det kun sige, at statens tilstand er bleven en sådan, at den ikke længer kan bruge den gamle kirke, men må antage en anden som sin statskirke“.

Dette forsvar, som Birkedal her fører for statskirkens frihed overfor staten selv forekommer mig værdt at lægge mærke til, fordi det åbenbart er historisk rigtigt. Den almindelige betragtning, ikke mindst nu til dags, er snarest denne, at der til en statskirkes begreb hører dette, at den er ubetinget afhængig af staten; men det er i grunden også kun en „doktrin“, som er opstillet af dem, der overhovedet vil den nedarvede Lutherske kirke i Danmark til livs, og føler sig støttet af en sådan tilsyneladende „soleklar“ logik. Den har aldrig været gjort historisk gældende i Danmark, og det er dog det, det kommer an på. Om kirkens mænd véd at hævde denne frihed, det er et andet spørgsmål. Her fortæller historien om mange nederlag. Men Birkedal skal i hvert fald ikke stå blandt dens opgivere. Hans hele kirkelige kamp er netop at kalde en brug af denne frihed.

I staten lader nu den almindelige valgret sig forsvare. Ti selv om man ikke kan forudsætte nogen større indsigt hos mange af vælgerne i statshusholdningen, så kan man dog i det hele hos det danske folk forudsætte en dansk

natur, „et, så at sige, dansk instinkt“, der vil kunne lede vedkommende til at stemme til både for folket. Men man kan ikke forudsætte noget lignende om alle de i den Lutherske kirke døbte overfor denne. Han afviser så — lige så lidt som Grundtvig — tanken om en kirkeforsamling, men gør det ret mærkelige forslag, at inden valget skulde præsten for alle de valgberettigede i kirken gøre disse bekendt med sagen og dens vigtighed og lægge dem deres forpligtelser på hjerte; dernæst skulde han oplæse dåbspagten og den Avgsburgske bekendelse, som det grundlag, hvorpå kirkeforfatningen skulde opføres, og foreholde tilhørerne, at kun de, som stod derpå, havde ret og kald til at vælge og blive valgt. På denne måde var dog noget, og måske ikke lidet, gjort for at vække alvor og prøvelse, og i hvert fald var „en højtidelig erklæring aflagt om, at den dansk-Lutherske kirke ikke vilde opgive sig selv“, som ikke vilde blive uden virkning på synodens forhandlinger. Naturligvis måtte staten ved siden af give almindelig samvittighedsfrihed.

Det er ikke mit kald her at undersøge et sådant forslags brugbarhed og forventede virkning. Jeg vil kun påpege, at de kirkelige frihedsmænd lige fra Grundtvig af i 1848 meget vel kunde forlige deres almenkirkelige frihedsgrundsætninger med ønsket om at bevare forbindelsen med den gamle Lutherske statskirke, i den formening, at også den havde en historisk begrundet selvstændighed overfor staten, og i følelsen af, at bevarelsen og udviklingen af det historisk givne har en helt anden kraft og velsignelse end selv de fuldkomneste teorier, der svæver i luften.

— Krigen og de store begivenheders spænding havde ligesom for en tid vejret trykket af den sygdom, Birkedal gik med, bort. Nu da forholdene blev roligere, og der ligesom indtrådte en slaphed, viste det sig at have været en overspænding. Sygdommen kom dobbelt stærk igen. Den følgende vinter blev den hårdeste, han havde oplevet.

Hvad der skete i Sønderjylland efter våbenstilstanden, var ham ikke den mindste pine: indfødte tropper af den oprørske hær skulde under regeringskommissionens styrelse holde landet besat; alt dansk blod syntes at være udgydt forgæves. I november rejste han til København både for at tale med sin gamle skolekammerad, lægen Emil Fenger, om sin sygdom og for at virke for befordring fra det besværlige og afsides hedekald, han ikke længere kunde overkomme. — To breve fra ham og et fra hans hustru til ham, vekslede under denne rejse, skal meddeles.

„Asperup præstegd., d. 8de novbr. 1848.

Min dyrebare, kære hustru!

Gud velsigne dig i Kristus Jesus vor Herre, dig og alle de små velsignede børn! Jeg beder i det mindste hver morgen og hver aften, at den Gud, der er endnu så rig som i de gamle dage, at Han vil gøre al ting godt og snart af sin nådes rigdom føre os sammen igen med glæde. Jeg kan da fortælle dig, at jeg sidder her i Asperup præstegård, sund på sjæl og legeme, så rask som jeg ikke i lang tid har været. Så tænker jeg stundum at det jo er latterligt at rejse videre, da jeg jo i grunden intet fejler. Men dog — det samme har jeg før tænkt, og dog kom sygdommen tilbage: så vil jeg da gøre min rejse i Guds navn. Men jeg håber, at jeg dog ikke behøver at blive længe i København. Jeg må dog sige dig, at min rejse har været hidtil et skønt triumftog: i Nymølle trakterede hr. Thulstrup (mølleren) mig med varm mad (andesteg og rødkål samt sød suppe) og vin. Peter Larsen befordrede mig med de grå til Frederits, hvor dr. Rørdam og kone trakterede mig til middag; jeg skændte dygtigt på fru Rørdam, at hun skulde til et stort gilde om aftenen under disse Danmarks omstændigheder og sagde: „det var en plet i hendes historie“; for resten havde hun sine politiske efterretninger fra en „kagekone i Haderslev“, der just var i Frederits. Derpå måtte dr. Rørdam betale båden over til Strib, hvor lille Melbyes

vogn var til stede, så min hele rejse har endnu kun kostet mig omtrent 2 fl . Her bliver jeg måske til i morgen og håber at komme til København på fredag.

Hvor tung jeg var om hjertet ved at skulle forlade dig, du min kære, velsignede Rachel! kan du jo nok vide. Hele vejen til Peter Larsen sad jeg og lod min tanke omflagre alle de kære i Sønderomme præstegård. O, lader os bede, at vi snart må ses igen, at Vorherre må bevare os i sin fred og kærlighed her og hist. Hils jfr. Fischer mange gange og sig hende: „Om end vort hjerte fordømmer os, så er Gud dog større end vort hjerte og kender alt“, som Johannes skriver. Bed hende være ved godt håb i Herren. Hils de kære, dyrebare børn: min ældste datter Gusta, Gram, Georgia, Mie, Holger, Agathe, Julie og Thyra, — ak idet jeg skriver disse navne flyver mit hjerte hen til eder og midt iblandt eder alle. Nu sidder I vist alle ved tebordet og sender en tanke, vel også et ord hen til den fjærne husfader — og han sender eder sin kærlighed. Du kære, dyrebare Emilie! hold dig nu nær i troen og bønner til din fader og til din frælsel: du kan tro, Vorherre vil gøre det godt altsammen, både med mit helbred og med vore omstændigheder, — Han frælse først og fremmest vore arme sjæle! Læs nu lidt hver dag med børnene og spil hver dag, at du kan glæde din fattermand, når han kommer hjem. -- Lad os nu ofte samles i bønner hos Vorherre — så er vi jo ikke adskilte. Hils Østergaards og hvem du ellers træffer på af venner. Hilsen fra Melbye.

Din trofaste

Vilhelm Birkedal“.

„Sønderomme, d. 14de novbr. 1848.

Otte dage ere nu forløbne, siden du rejste, min egen, kære fattermand, og jeg er glad ved den tanke, at det dog måske kan være en 4de eller endnu hellere en 3dje part af din Københavnsrejse, ja Gud give det! Du er min tanke tidlig og sildig, og for din skyld glæder jeg

mig over hver en dag, som går med godt og lyst vejr. Du har da ret været begavet med dit gamle held med vejret. Ja, du kan nok tænke, at jeg gør mig mange betænkeligheder og ængstelser; især de første nætter kunde jeg ikke sove, men dannede mig så mange forestillinger; men så tænkte jeg på Thrine Luthers og på, hvad Luther sagde til hende under lignende omstændigheder og beroligede mig da så godt, jeg kunde. Christian havde nær forskrækket mig; da han kom hjem om natten fra Dons, listede han som sædvanlig om i køkkenet, hvilket Jomsen hørte og blev bange. Hun kaldte da på mig, og jeg stod op og gik ud og spurgte ham da om dit befindende, som havde ængstet mig, da du var så hæs den dag, du rejste; han sagde mig da, du var ikke så svær god den dag, du rejste til Dons, men næste morgen var du mere „kant“ og mindre hæs, som igen trøstede mig. — Igår kom vi fra de rare Østergaards. De var så kærlige imod os, og madam Østergaard vil for det første beholde Gusta til jul, og så kunde vi al tid bestemme, om hun måtte komme efter julen igen til Felding. . . Holger var med i Felding, og madam Østergaard var ganske henrykt over ham; Gram var med, jeg tog hans egne sengklæder med for ikke at benytte deres; han er ellers nu næsten rask, og Dotte er fuldkommen i god stand. . . . Der er kommet cirkulære fra Andresen, som jeg afskrev, det var angående landemodet; desuden kom med posten korrektur, som jeg har gennem Østergaard besørget sendt til Svendsen, som jo er vant til at besørge sligt for dig før; så kom der også et cirkulære fra Vejle amtshus, som jeg også har bortsendt til Brande, og endnu en amanuensis-forretning har jeg haft: din anneksmand har været her og betalt landgilde og tiende af kvæg, som var 5 rdl. og mere (courant), som jeg har opskrevet og gav ham ganske gammelt kvittering på; så kan du, når du kommer hjem, kvittere i hans bog; om jeg forgriber mig på disse penge, tør jeg ikke indestå for; dog skal jeg nødtigt røre dem. Gud være lovet for den

glædelige efterretning fra Asperup; gid Han nu vilde fremdeles være dig nådig også i henseende til dit helbred; jeg blev så fornøjet over dit brev og ønsker nu blot at modtage et ligeså glædeligt på lørdag. Har rejsen blot ikke anstrængt dig om natten i diligencen? Og så gjorde jeg mig også den tanke, at, da det var frostvejr, kunde der let ligge is på jærnskinnerne, og flere ideer i den smag, men så befalede jeg dig Gud i vold og varetægt; Han føre dig nu snart tilbage til din Rachel, som elsker dig så inderligt. Jeg går nu og spekulerer på, hvad Monrad har sagt, og om han ikke har været i ondt lune over alle de mange misfornøjede, som også ytrede dem i de sidste aviser, eller om han med samme glæde som den gang, han forkyndte dig din ansættelse i Ringkøbing, vil hjælpe dig til et kald, du ønsker; men, du kære, dyrebare mand! om det end er gået, som Brorson synger: „mig svege de svorne, mig svege de bårne, og vennerne bøde mig spot“, så vær ikke bedrøvet, men husk på, hvor mange andre venner du har herovre, og især din hustru, som ingen bedre glæde har end at se dig glad. Børnene spørger tit: „når kommer fader hjem?“ og da Holger forleden dag faldt og stødte sin næse til blods, råbte han: „lille, søde fader skal komme til Holger!“ og gentog det flere gange; så snart en af dem har været uartig eller ikke haft lyst til at læse, siger de strags: „moder må ikke skrive det til lille fader“. . . . Madam Østergaard var så glad over en prædiken, hun havde læst af dig i søndags, før vi kom; de er som et portræt af dig, du kære, dejlige Jakob. Lev nu så vel, som jeg ønsker det, og kom snart, snart hjem til din egen

Mille.

Folk her på egnen tror vist, du har fået en titel, siden jeg er bleven frue“.

..København, d. 14de novbr. 1848.

Min dyrebare hustru!

Ak, kunde jeg i dette øjeblik sidde i sofaen hos dig, du min kære ungdoms brud! og tale med dig, omringet

af alle de søde, velsignede børn! I stedet for sidder jeg nu her i denne skumle by og sender dig disse linjer, og, da du vel ønsker en beskrivelse over min rejse, begynder jeg dér, hvor jeg slap sidst, i Asperup.

Hos Melbye havde jeg det godt fra om tirsdag aften til torsdag morgen, da jeg rejste med hans vogn til Odense. Hos den kære Jane blev jeg til fredagen, og i den tid besøgte jeg Milo, pastor Vestengaard, en elskelig, kristen mand, hvor jeg havde det ret så godt. Jane havde om aftenen indbudt madam U . . . , i hvem jeg traf en oprigtig sjæl, men gyselig uklar, hvorfor jeg måtte tage min præstelige alvor på og tale hende ret til i al kærlighed. Fredag Morgen kørte Poul Rasmussen¹⁾ mig til Nyborg, hvor jeg tog ind hos vor gamle ven, købmand Wulff, hvor vi var ifjor, naturligvis på broderskabets vegne, som jeg benyttede i den grad, at min rejse fra Sønderomme til Nyborg kun kostede mig 5 rigsbankmark. Om aftenen kom jeg til Korsør, hvorfra jeg tog ekstrapost til Slagelse, hvor jeg måtte vente til om natten kl. 1 på ageposten, hvormed jeg kørte til Roskilde, og derpå med jærnbanelen til København, hvor jeg ankom kl. 8 søndag morgen. Din moder, som er rask tilligemed Gitte, havde bestilt logis for mig hos Barfods, hvor jeg nu er. — Hos dr. Fenger har jeg været to gange uden at træffe ham, men håber i aften at få ham i tale, og vil så ikke sende dette brev bort før efter denne samtale. Gamle biskop Tage Müller²⁾ modtog mig som en fader, ja, han græd endog af bedrøvelse over min sygdom. Allesø tvivler jeg om at få, da jeg har hørt, at mange ældre præster søger det. Nu er Sorø ledigt, og biskop T. Müller sagde, at han vilde gøre alt for at få mig derhen. Han havde strags talt med Monrad om mig, og Monrad havde sagt, at der var et kald, han vilde tilbyde mig, rimeligvis et godt kald, men det ligger — i Ålborg stift (eller måske

¹⁾ I Sanderum.

²⁾ Som var medlem af den grundlovgivende rigsforsamling.

Viborg) imellem Ålborg og Hobro, og dér har jo ingen af os lyst til at komme. Og desuden, kære Mille! Monrad kan naturligvis nu slet intet gøre for mig; ti ministeriet kan ikke blive ved; det har indgivet andragende om afsked og får den nok. Der er opstået uenighed mellem kongen og ministeriet, idet de sidste mener, at Slesvigs deling bliver nødvendig, medens kongen intet vil høre om en deling, men beråber sig på sit kongelige ord i Vejle: „Det skal ej ske!“ Så vil han hellere, at Slesvig skal være en selvstændig stat, skilt både fra Danmark og fra Holsten, kun i forbindelse med kongeriget ved en fælles konge. Prof. Clausen var i forgårs kaldt til kongen og skal nok danne et nyt ministerium, og han, som vel nu bliver kirkeminister, er jo ikke min ven. Dog, „vor fader i himlen, Han lever!“ Måtte det kun gå gamle Danmark vel, så går det også Danmarks trofaste sønner vel. Jeg får vel nu, hvad jeg skal have. Monrad har jeg endnu ikke talt med, men håber i morgen at få ham i tale. Der er herinde en uhyggelig stemning, og jeg har fundet så lidt spor af troens kraft og frejdighed. I rigsforsamlingen var jeg i dag; det var for resten et ubetydeligt møde om „forretningsordenen“, som Grundtvig kaldte „et snørliv med 32 fiskebånd“ (d. v. s. paragrafer) til stor forbitrelse for Algreen-Ussing, der blev lynende gal derover. For resten var det et højtideligt syn i den store riddersal på Kristiansborg slot med de 152 rigsdagsmænd i 3 kredse: Ak, dér skal, menneskeligt talt, Danmarks skæbne afgøres! — Med flere rigsdagsmænd har jeg talt: Boisen, Jens Jørgensen, Stockfleth, Chr. Larsen, Møller fra Flakkebjerg, Tage Müller, Køster, Barfod o. fl. Hos prof. Martensen har jeg været (han blev gift for et par dage siden), hos Allen, gl. Bloch, Øhlenschläger, som forelæste mig nogle af sine digte. — Jfr. Fischer (Karo-line) var her i søndags, den velsignede pige; hun beder dig og sin søster kærligst hilsede.

Hvorledes mit helbred er? Ret godt, kære, dyrebare hustru! Dog var det endnu bedre på rejsen; men, vil

Gud, kan det jo snart blive bedre. I dag modtog jeg dit usigeligt kære brev. Tak, du søde Mille! for den kærlighed, du skænker mig, for den tillid og fortrøstning, det åndede! Gud vil nok gøre mig rask for din bønns skyld, min hustru! Ja, lad os kaste os i Hans faderfavn, lad os dog stå fast i Jesu tro og lade Hans liv og kærlighed regere herinde, så skal alt blive godt med os. — O, hvor føler jeg det i denne tids pinagtighed, at der er intet andet end Jesus og atter Jesus at holde sig til. Tak den kære Gusta og Gram for deres kære ord i dit brev; sig dem, at jeg glæder mig så inderligt, når jeg hører, at de er artige og fromme Guds børn og holder meget af „den lille Jesus“. Ak! hvor længes jeg dog efter eder, I dyrebare! Kys alle de søde børn fra fader! — Barfods har det godt og beder hilset.

Jeg tror ikke, jeg kan længe være eder foruden: snart, om Gud vil, og senest til min fødselsdag kommer jeg tilbage, gid det ret må ske med glæde! Jeg kæmper herinde i den urolige by for at have den kære Jesus hos mig, når jeg går ud, og når jeg går ind. Bed for mig, min Mille! og for dig selv og alle børnene, at vi må skjules i Hans favn for al verdens brøde og ugudelighed.

— I dette øjeblik kommer jeg fra dr. Fenger. Han giver mig godt håb. På mit spørgsmål, om han troede, jeg kunde helbredes, svarede han troskyldigt og ret med et ærligt udtryk: „Ja, jeg gør!“ så jeg blev ret frimodig derved. Han medsender mig en kasse mineralske vande, hvoraf han lover sig god virkning, samt af et helt diætetisk system. Gud styrer nu alt til det gode! Hils nu alle, du min velsignede, trofaste hustru! Hold fast på Jesus, og bed for mig! Jeg kommer ret snart. Hils den kære, trofaste Jomme, og sig, at jeg holder meget af hende.

Din stakkels, fattige, men i Kristus rige ægtemand
Vilhelm Birkedal.

Efter hans hjemkomst forværredes imidlertid sygdommen. Hans sjæl var syg og hans kraft lammet. Ilden

rasede i hans blod, hovedsvimmel tog ham, livsglæden var borte, og dødens farver lagde sig over alt. Han kunde ikke gøre sin gerning; af den lille bog, hvori han har optegnet sine temaer til prædikener i Sønderomme og Hoven, ser man, at han i hele denne vinter kun har prædikeret 1ste søndag i advent og juledag; ellers hjalp vennerne ham, og i sin „Livsførelse“ siger han også, at han gik 5 måneder „med lås for hjertet og for munden“. Kun hans fod var ikke bunden; han gik meget, dog — „i ensomheden allevegne“. — Men han kæmpede sin Jakobskamp med Gud og slap ikke Ham. „Dødstanken havde lænket livsmodet, mens synderen skjælv for den hellige dommer“; men ett er at kæmpe med døden som den stærke, et andet at kæmpe med Gud som den stærkeste om sejr over døden; og det var sådan, han kæmpede. Her lærte han at kæmpe „i skyggen“ — som de gamle græske helte, for hvem fjendernes pile skjulte solen, men som sagde: „Godt, så kæmper vi i skyggen!“ — men at kæmpe for en større krans end de. — Især en nat:

•Det var, som løsned' sig så tyst
 hver tråd, som bandtes i mit bryst
 imellem kødet og min sjæl,
 og frem sig brød et dybt „farvel“.
 Min hustru ved min side græd,
 mild trilled' tåren sagte ned;
 O, du min viv, min ungdoms brud,
 hold denne times alvor ud —
 i Jesu Kristi håb og tro, —
 giv mig din hånd til pant derpå!
 Tak for hvert smil, du skænked' mig,
 tilgiv hver stund, jeg såred' dig!“

Og hvor sukkede han nu, skjønt heden var ham kær, efter andre, mildere egne. Der rejste sig en længsel i ham mod „Danmarks skove og mod den danske, sølvblå vove“, efter „barndomslunden. — Alt forenede sig til at sige til ham, at nu var han færdig her.

Uden at han vidste det, tilskrev hans hustru, hans

trofaste støtte i al hans legemlige og åndelige kamp, — en klade til brevet er dateret allerede d. 1ste decb. 1848 — kultusminister Madvig en inderlig bøn om at give ham et af de embeder, han da søgte: Sorø, Havrebjerg, Allesø eller Ryslinge. Selv skrev han til Tage Müller, og denne sendte ham følgende svar:

„Kbh., 10de febr. 1849.

Med så inderlig deltagelse, som det er muligt for mit hjærte, der slår beklemtere, end nogen véd, og i en til dels næsten uforklarlig angst i mit bryst, har jeg læst Deres brev af 17de januar, kære hr. Birkedal! og hvor inderligt gerne ønskede jeg ikke at kunne sige Dem noget mere til trøst og opmuntring, end jeg formår og mindst formår i den kvide, som virkeligt omspænder mig selv, så jeg næsten intet kan foretage mig. Men jeg må dog sende Dem disse linjer, sådanne som de kan blive, og hvor meget jeg end ønskede at kunne tilskrive Dem i en anden stemning.

Jeg vil først tale til Dem, min stakkels medbroder, om Deres timelige anliggender. Kultusministeren har ej alene på min tale til ham om Dem svaret mig, at han vilde snarest muligt indstille Dem til befordring, men han har også senere proprio motu [af egen drift] sagt til mig, at han skulde have Dem i særdeles erindring. Men Sorø får De vist ikke, da dr. Kierkegaard og mag. Zeuthen søger det, og en af dem bliver formodentlig manden. Havrebjerg er, som De véd, bortgivet; om dette sagde ministeren til mig, at en mand, som stod Dem nær, meget nær — betonede han — havde bedet ham om at se at skaffe Dem et andet kald end dette, hvormed De ikke kunde være tjent, og som De vist ikke havde søgt, hvis De havde kendt det. Winther i Rejsby kunde vel heller ikke godt forbigås, då han — som undrede mig — søgte det. Efter biskop Mynsters sigende til mig, er det et kald af ringe indtægter, med en meget mådelig præstegård; menigheden er forsømt. Om det tredje kald véd

jeg ikke noget. Således som jeg er overbevist om, at ministeren alvorligen ønsker at befordre Dem, — således som jeg véd, at han anerkender Deres åndelige kvalifikationer, i forening med Deres økonomiske trang, har Deres velærværdighed sikkert ingen grund til at lade modet synke. . . .

Det har rørt mig dybt, hvad De, kære hr. Birkedal! skriver om min forbøn for Dem til Gud og vor frælses. Ja, hvor gerne indslutter jeg Dem i min svage, stammende bøn, hvor meget trænger jeg ikke også til at indsluttes i Deres! Ak, hvo der dog ret kunde bede, som det sig bør! Hvo der dog kunde bede troende og ikke tvivlende! Hvo der dog ret af sit hele hjærte kunde hengive sig i den barmhjærtige Guds vold! Men der hører, synes mig, meget til således at bede; i det mindste må jeg tilstå, at jeg al tid har deri stået langt tilbage. Mine følelser er, det tør jeg vel sige, ikke sjeldent, ikke med kulde — om dette ej var en modsigelse — hos Herren; men, når vi ikke bliver stående ved sådanne hjærtesuk, når vi vil tale med Gud, således som gode børn taler med en kær fader, da står jeg langt tilbage. Nu, holder vi os kun til Gud i Jesus Kristus vor Herre, så vil vel også under denne vor skrøbelighed Hans kraft fuldendes i os. . . .

For mit øje er udsigterne for det elskede Danmark meget mørke, måske mindre med hensyn til de udvortes forhold end de indvortes. Efter min og efter fleres mening har martsministeriet skadet fædrelandet meget. Ud-kastet til grundloven indeholder spiren til massens regimete, og det står til at befrygte, at vi går over fra en kongesouverainitet, der al tid er brugt med megen moderation i det hele, til en souverainitet af den store hob, der næppe vil bruge sin magt med samme mådehold, fordi den ej har intelligens nok, og fordi den ikke har noget at tabe, og fordi den vil blive på mange måder og af mange agiteret. Vel ønsker jeg frihed i kirken, så vidt muligt, og jeg ønsker, at man kan bekende sin tro eller sin ikke-tro, uden at de borgerlige rettigheder derved skulde blive

mere indskrænkede end nødvendigt, men jeg erkender også, at stat og kirke er to træer, hvis rødder er således sammenslyngede, at man umuligen kan ganske skille dem fra hinanden, uden væsentligt at skade begges organisme. Men at løse den knude, som her slynger sig sammen, det formår jeg ikke; sum Davus et non Oedipus. . . . Hvad jeg personlig lider ved måned for måned at være stokkemand i rigsforsamlingen og stemme over hundrede ting, som jeg ikke forstår, det véd kun Gud; men næppe føler nogen i forsamlingen sig mere våndefuld ved at være i den end jeg.

Senere: Og nu, kære medbroder! skal enden af mit brev være for Dem glædeligere, end begyndelsen var. Jeg har atter i dag haft lejlighed til at tale med ministeren om Dem; og jeg kan sige Dem, at De ingenlunde skal opgive håbet om at komme til Ryslinge; men det hører til den diskretion, jeg må bede Dem om, at De ikke omtaler, at jeg har skrevet til Dem, at De har et så højt nummer, som De virkeligt har.

Gud velsigne Dem og alle Deres kære, skænke Dem med hverandre lysere dage her på jorden og lade os alle samles dér, hvor der er lys og kærlighed og fred. — Min kone sender venlig hilsen.

Deres med agtelse hengivne
Tage Müller“.

Seks dage, efterat dette brev var skrevet — d. 8de febr. 1849 — kom kaldelsen til Ryslinge. Hans hustru fik det først at vide og sendte den yngste søn — Holger — ind til ham i hans stue med bud derom. Og det blev en takkens stund til Gud for dem begge. Visselig faldt kongens og Vorherres kaldelse sammen her.

2den søndag eft. påske holdt han sin afskedsprædiken i Sønderomme og Hoven kirker: Han forlod dem, men „den store sognepræst“, vor Herre Jesus Kristus blev hos dem.

Prædikensamlingen: „Synd og nåde“ var udkommen

omkring ved nyår 1849, altså midt i hans sværeste trængselstid, da munden var lukket på ham. Det er jo ligesom summen af Birkedals forkyndelse til denne dag, denne bog indeholder, og man har med rette ofte fremhævet, at netop disse to ord udtrykker de to store hængsler, hvorom den drejede sig. Det er de to bøger, siger han selv, hvori de kristne læser skriften under pust af Helligånden:

„Den ene bog, hvor bogstavs-trækket
er gravet dybt på røde blade,
som fik så mangen rift og skade.
hvor skriften står, så sort som blækket;
ti, hvor du skuer, ser du kun
ett ord, som står på bladets grund:
„Synd“ står der foran, synd i krogen —
dit æget hjærte, det er bogen.

Den anden bogs den dybe gåde
er blodskrift, sat på hvide blade,
et ord, som gør os barneglade,
ti nåde står der, nåde, nåde!
Hvorhelst du ser i bogen god,
det ord er sat med Jesu blod,
og det kan åbne himmellågen:
Gud faders hjærte, det er bogen“¹⁾.

Af disse bøger kommer al „kristen kundskab“. Men når man undertiden har fremhævet det, som om hans forkyndelse, fordi den drejede og vedblev at dreje sig om disse to hængsler, derfor stod i en vis modsætning til den, der drejede sig om „trosordets skjulte dybder som det evige livs ord, der er ånd og liv“²⁾, da tror jeg ikke, man har ret. Ti hvad betyder disse „dybder“ andet end netop den fulde forklaring på „synd og nåde“, end at de to bøger er læste ud og læste indenad til bunds?

Der er ganske vist i hin prædikensamling én modsætning, som endnu ikke var løst. Han er i denne helt

¹⁾ „En livsførelse“ II. s. 173.

²⁾ Således i „Højskolebladet“ 1892, nr. 47.

igennem endnu tilbøjelig til at henføre „synden“ til loven og „nåden“ til evangeliet. Senere forstod han at stille begge i forhold til evangeliet. Han glemte ikke loven; men mens det er den falske pietismes værk at blive i hin modsætning, så hverken synd eller nåde i dens mund får nogen virkelig dyb toneklang, og forligelsesværket i Kristus Jesus, vor Herre, ikke bliver den ene og hele grundakkord, hvori den store modklang (disharmoni) opløser sig, så lærte han af ordet, hvori Herren selv er midt iblandt os, at både synd og nåde må ses i forhold til korsets herre og helt, at synden er nådens mangel, og nåden syndens tilgivelse og udslettelse af Jesus Kristus. Det er dette, som er evangeliets alvor.

Han kunde i „Synd og nåde“ tale til sine tilhørere på samme tid, som om de „fleste stod endnu under loven“, og dog til dem, som „døbte, der havde annammet den Helligånd“¹⁾, og dertil svarede der en dobbelttone i hans vidnesbyrd, der ligesom ikke vil gå sammen til én. — Men hvoraf kom denne uforsonede klang af loven i hans prædiken? — dette, hvormed hans stærke fremhæven af dåbens pagt som et løfte, vi har aflagt, stod i forbindelse, denne modsigelse, han næppe selv endnu var bleven vår, mellem på den ene side at fremhæve, at så mange af tilhørerne havde brudt deres dåbspagt, og på den anden side, at dog pagten med Guds nåde bar dem fremdeles? Det har hos ham intet at gøre med pietismens „parringsmidler“. Det står i forbindelse med, hvad vi tit ser hos dem, der af naturen bærer de stærke viljesidealer, som de fra ungdommen har følt sig „forpligtede“, og det under megen følelse af synd. „Loven“ betyder ikke for dem dette eller hint enkelte og udvortes; men den er udtrykket for, at det, som står i glans for sjælens øje, skal fuldkommes — der må ikke gås på akkord, der gælder her et: alt eller intet. Her er et vilkår, som ubetinget må opfyldes. — Så længe nådens tilbud i ordet,

¹⁾ „Synd og nåde“ s. 411—12 (4de udg. 1858).

som er os „nær i vort hjærte og mund“, endnu ikke fuldt og helt er hørt og tilegnet, så vil denne tone gøre sig gældende hos os som i Simon Jonæ søn, før han blev Peder, klippemanden; der vil være en klang af et: „du skal“, som endnu ikke stemmer med kammertonen i evangeliet, Herrens: „jeg vil!“ — Men der er jo ikke noget galt heri; tonen selv er god nok og skal synges med i evangeliet, hvis der er alvor i det; den skal kun stemmes efter kammertonen, som er nåden og sandheden til hobe i Jesus Kristus: du skal, hvad Han vil — gøre med dig!

Det er ikke lovprædiken, at prædike „salighedsvilkåret“ på denne måde. Det er kun det hele evangelium. Således prædikede han det siden. Det er grundtonen i den sidste postille, der er udgiven af ham ved andre efter hans død: „Livets ord og ordets liv“. — I „Synd og nåde“, som kun altfor meget er bleven det eneste udtryk for hans forkyndelse i den almindelige bevidsthed, står modsætningen endnu som en pæl, der betegner en stadie på hans livs vej. Deraf også en skarpere modsætning mellem statskirken og den hellige almindelige kirke, end han egenligt ellers, udenfor prædikestolen, hævdede, og i en anden form, end han senere prædikede den! Men hvor er ikke tegningen af Gudshuset på de evige høje både her og hist klar og mægtigt beåndet i denne bog, som blev hans sidste ord — fra heden! — hans sidste ord som — røsten i ørkenen!

INDHOLD.

	Side
Forord	3—4
I. Slægten	5—10
II. Bardomshjemmet (1809—23)	11—27
III. Bevægede år. I Borgerdydskolen (1823—29)	28—63
IV. Student- og kandidatår (1829—37)	64—172
V. I Ringkøbing (1837—40)	173—251
VI. I Sønderomme og Hoven (1840—49)	252—386

De to billeder af Vilh. Birkedal og hustru, som følger med bogen, stammer fra Ringkøbingtiden.
